

Begroting 2016

Proces huishoudboekje Gemeente Dordrecht

Jaarplanning

1.	Inleiding	5
1.1	Dordrecht in beeld	5
1.2	Financiële hoofdlijnen 2016 en verder	11
1.3	Financiële positie	12
1.4	Samenstelling van college en raad	15
1.5	Kerngegevens van de stad	16
2.	Begrotingsprogramma's	17
2.1	Veiligheid	19
2.2	Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	23
2.3	Jeugd en Onderwijs	28
2.4	Werk en Inkomen	32
2.5	Economie, Sport en Cultuur	35
2.6	Milieu en Duurzaamheid	43
2.7	Zorg en Ondersteuning	48
2.8	Verkeer en Vervoer	52
2.9	Ruimtelijke Ordening en Wonen	56
2.10	Dienstverlening	60
2.11	Bestuur en Samenwerking	64
2.12	Algemene Dekkingsmiddelen	68
3.	Paragrafen	70
3.1	Lokale heffingen	70
3.2	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	75
3.3	Onderhoud kapitaalgoederen	80
3.4	Financiering	87
3.5	Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering	95
3.6	Verbonden partijen	101
3.7	Grondbeleid	110
4.	Financiële begroting	115
4.1	Van Kaderbrief naar Begroting	115
4.2	Toelichting financiële Begroting	118
4.3	Projecten	129
5.	Bijlagen	132
1.	Overzicht Grote Projecten	132
2.	Autorisatieoverzicht programmabegroting en meerjarenbegroting	195
3.	Autorisatieoverzicht routine investeringen	197
4.	Overzicht EMU-saldo	199
5.	Verbonden Partijen	200
6.	Afkortingenlijst	224

1. Inleiding

1.1 Dordrecht in beeld

Dordrecht heeft zichzelf goed in de kijker gespeeld. Het schitterende en sprankelende decor van de eerste Koningsdag 'Nieuwe Stijl'. Op die dag opende het koninklijk paar het Hof van Nederland. In augustus opende minister Bussemaker het Nationaal Onderwijsmuseum. Met deze happenings heeft onze stad zichzelf het afgelopen jaar in de schijnwerpers gezet. We zijn daar trots op. We zijn uitgeroepen tot Nationale Onderwijsstad en genomineerd als 'Beste binnenstad van Nederland 2015-2017', als 'Evenementenstad' en de Kerstmarkt is genomineerd als 'Beste Evenement'. We blijven ons met aansprekende evenementen profileren als plek waar het aangenaam toeven is. Zo staan er de komende jaren nog belangrijke mijlpalen op het programma: Beeldenstorm Wordenstroom in 2016 en de viering van 400 jaar Dordtse synode in 2018. De nominaties en mijlpalen sluiten aan bij één van de ambities uit ons Politiek Akkoord: we horen bij de beste binnensteden van Nederland.

Wat ons betreft stopt het hier niet. Dordrecht is de centrumstad van de regio en vanuit die positie investeren wij verder in de binnenstad als economische motor van onze stad en regio. Het programma **Levendige Binnenstad** zetten we daarom voort, mede als versterking van de economische structuur van ons gebied. Binnenkort opent de nieuwe bioscoop op de Stadswerven haar deuren en wordt het openbaar gebied daaromheen opgeleverd. In dit deel heeft Dordrecht er een nieuw uitgaansgebied bij gekregen. De vele investeringen in met name de culturele voorzieningen betalen zich terug in een toenemend aantal bezoekers, minder leegstand, een drukker straatbeeld en meer bedrijvigheid. De groeiende stroom toeristen betekent op zijn beurt een belangrijke economische impuls voor de stad. Uiteindelijk profiteert iedereen daarvan.

Historische Waterstad

Dordrecht en omstreken is van oudsher nauw verbonden met het water. Gelegen in de Hollandse Delta, waar het rivier- en zeewater elkaar treffen. Dit leidt tot een aanzienlijke invloed van eb en vloed op het gehele eiland. De mensen die in Dordrecht wonen hebben door de eeuwen heen geleerd hiermee nuchter en eigenzinnig om te gaan. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Desalniettemin blijft waterveiligheid een belangrijk aandachtspunt.

Duizenden bezoekers uit binnen- en buitenland brengen een kijkje in de watertuin van Dordrecht en omgeving: Nationaal Park De Biesbosch en werelderfgoed Kinderdijk. De maritieme geschiedenis is nog steeds herkenbaar

in de binnen- en zeehavens van Dordrecht en in een evenement als Dordt in Stoom. Internationaal gezien (tot Venetië en Japan) staat Dordrecht bekend als deskundige op waterproblematiek. Het verder profileren op het thema water biedt naar ons idee nieuwe kansen. Daarom staan we positief ten opzichte van initiatieven als *RiverArt* en een *Delta Experience Center*. Dit alles past bij het oer-Hollandse decor en DNA van onze stad en inwoners.

Beter wonen

Dordrecht scoort steeds beter op woonaantrekkelijkheid. De investeringen in de binnenstad en de nieuwe culturele voorzieningen dragen hieraan bij. In de *Atlas voor gemeenten 2015* (die feestelijk gepresenteerd werd in het Energiehuis) staan we op de 17e plaats qua woonaantrekkelijkheid. Een forse stijging, want in 2006 stonden we nog op nummer 30 in de rangorde van 50 grootste gemeenten. Dordrecht wil een aantrekkelijke woonstad zijn. Niet alleen om het leven voor de inwoners van de stad en de regio te verbeteren, maar ook om een interessante vestigingsplaats te zijn voor bedrijven. In de huidige samenleving volgt werk wonen. Meer woonaantrekkelijkheid blijft dus een essentiële voorwaarde om de economische aantrekkingskracht te vergroten. Daarom is het belangrijk dat woningeigenaren (corporaties en particulieren) blijven investeren in de kwaliteit van de woningen en de directe woonomgeving. Het op peil houden van de infrastructuur en voorzieningen hoort daar eveneens bij. Het investeren in de kracht van inwoners en de zorg voor kwetsbare groepen draagt bij aan veerkrachtige wijken. Tot slot gaat het ook om het waarborgen van **leefbaarheid en veiligheid**, niet voor niets een van de collegeprioriteiten. Samen met maatschappelijke partijen en inwoners staan we voor die opgave en geven we daar op een eigentijdse manier vorm aan, bijvoorbeeld in de ketenaanpak rond veiligheid of de sociale wijkteams.

Krachtig arbeidsmarktbeleid

De toegenomen woonaantrekkelijkheid in Dordrecht heeft zich nog niet vertaald in een betere sociaaleconomische positie. Van de vijftig onderzochte gemeenten in de *Atlas voor gemeenten* neemt Dordrecht plaats 46 in op de sociaaleconomische index. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de (absolute en relatieve) stijging van het aantal werklozen. Ook staat het aantal beschikbare banen onder druk en komen er minder bedrijven naar onze regio. Dit baart ons enerzijds zorgen, maar bevestigt anderzijds de noodzaak van het regionaal **arbeidsmarktbeleid**. Hiermee hebben we al veel resultaten bereikt, maar dat is niet voldoende. Er blijft onverminderd aandacht nodig om te werken aan een betere sociaaleconomische positie voor onze bevolking. De sleutel hiervoor ligt naar onze overtuiging bij werk. Al onze inspanningen op dit gebied moeten gericht zijn op het ontstaan van zoveel mogelijk arbeidsplaatsen en het begeleiden van zoveel mogelijk mensen naar werk. Tot slot moeten zoveel mogelijk banen voor inwoners van Dordrecht bereikbaar zijn en blijven. De nauwe samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid (de 3 O's) is de basis voor het arbeidsmarktbeleid. De aandacht voor onderwijs is nodig om zoveel mogelijk inwoners van de stad een goede uitgangspunt op de arbeidsmarkt te geven. Dat is extra nodig, omdat die arbeidsmarkt in rap tempo verandert: de eisen worden hoger en de concurrentie neemt toe. Via de Stichting Deal! werken we in de Drechtsteden samen om meer economische bedrijvigheid naar ons gebied te halen. Het zorgen voor goede en goed bereikbare vestigingslocaties, zoals in de plannen voor de Westelijke Dordtse Oever maakt daar onderdeel van uit.

Het zorgen voor een goede bereikbaarheid is een overheidstaak pur sang en van essentieel belang, omdat het een voorwaarde voor economische ontwikkeling is. Dit geldt allereerst om meer bedrijvigheid aan Dordrecht en de regio te binden. Daarnaast is het een voorwaarde om het aantal bereikbare banen voor de inwoners van Dordrecht zo groot mogelijk te maken. En tot slot ontsluit het ons mooie eiland en directe omgeving nog beter voor toeristische bezoekers van dichtbij en ver weg. De lobby om de huidige intercitystatus van station Dordrecht te handhaven is dus van essentieel belang. Door het arbeidsmarktbeleid regionaal te maken bundelen we krachten om het economisch profiel van het gebied te versterken. De nauwe verbondenheid van stad en regio met water zien we terug in de lokale economie. De maritieme maakindustrie is sterk vertegenwoordigd en geeft ons profiel tot ver buiten de landsgrenzen. Tevens is die conjunctureel gevoelig, waardoor het ons kwetsbaar maakt. Het verbeteren van onze sociaaleconomische positie vergt een lange adem. Daarom moeten wij hier blijvend op inzetten. Dat zijn we verplicht aan de huidige en toekomstige generaties.

Sterke software

Mensen maken de stad sterk. De belangrijkste succesfactor voor een sterke stad is de samenleving, ofwel inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties die wonen en werken in onze stad. Als de gebouwde stad de hardware is, zijn zij de software. Deze samenleving is de afgelopen jaren sterk in beweging.

2015 was het eerste jaar (en tevens een overgangsjaar) waarin we als lokale overheid de verantwoordelijkheid hadden voor een breed palet aan (jeugd)zorg en ondersteuning. De transitie is in regionaal verband op een goede manier ingezet, ondanks de zware bezuinigingsopgave die eraan gekoppeld was. Dit hebben we gedaan met verschillende samenwerkende partijen (publiek en privaat). Tegelijk worden in het land een aantal risico's rond de decentralisaties concreet. Wij houden dit nauwlettend in de gaten; het gaat immers om kwetsbare groepen in de samenleving, die soms gewoon een steuntje in de rug nodig hebben. Zoals wij schreven in het Politiek Akkoord: *"Wij vertrouwen op de zelfredzaamheid van de bewoners en op de kracht van de samenleving. (...) Daar waar het nodig is biedt de overheid een helpende hand zonder alles over te nemen."* Een zorgzame stad noemen we dat.

In de praktijk leren we al doende elke dag weer hoe we de nieuwe verdeling van verantwoordelijkheid tussen overheid en samenleving zo goed mogelijk vorm kunnen geven.

We zetten hierbij primair in op het versterken van de eigen kracht van inwoners. Daarbij zoeken we naar nieuwe vormen van verbindingen. Bijvoorbeeld met verschillende professionele zorgaanbieders, maar ook met mantelzorgers. Daarmee bouwen we aan netwerken rond zorgbehoevenden, zodat ze in hun eigen omgeving zo goed mogelijk kunnen leven. Ook als mensen alleen zijn. Kortom: innovatie en ontwikkeling in de zorg met de menselijke maat als uitgangspunt.

Ook het ruimtelijk domein is sterk in beweging. Op dit terrein zijn er in de nabije toekomst decentralisaties, zoals de nieuwe Omgevingswet. Dit zal leiden tot nieuwe verhoudingen tussen de lokale overheid, inwoners en maatschappelijke partijen in de stad. De tijd van grootschalige, ruimtelijke projecten is voorbij. De nadruk ligt in toenemende mate op kleinschalige ontwikkelingen, waarbij (collectief) particulier opdrachtgeverschap een steeds grotere rol speelt. De ontwikkelingen in de samenleving leiden ertoe dat we vraagstukken steeds meer in samenwerking met andere partijen oppakken. We noemen dat co-creatie. We verbinden, jagen aan en nemen waar nodig barrières weg. Voor de inrichting van de openbare ruimte experimenteren we met het concept van *Dordt aan Zet (Placemaking)*. We kiezen steeds vaker voor tijdelijke bestemmingen. Dit maakt het mogelijk om in ons beleid beter in te spelen op ontwikkelingen in de samenleving en het biedt mogelijkheden om zaken uit te proberen.

Duurzame toekomst

Een levendige binnenstad, een veilige en leefbare stad en een economisch vitale stad. Ze zijn voor ons van groot belang. We kijken nadrukkelijk ook verder dan vandaag en morgen. Voor toekomstige generaties willen we een goede en leefbare stad achterlaten. Juist in dit perspectief zijn de acties op het gebied van **duurzaamheid** voor ons een belangrijke prioriteit. Dat doen we niet alleen uit overtuiging, maar ook omdat het noodzaak is. Klimaatveranderingen, extreme weersomstandigheden en de stijging van de zeespiegel maken dat de verbondenheid van het Eiland van Dordrecht met water tweeslachtig is: enerzijds is het een kwaliteit, die we kunnen benutten qua woonaantrekkelijkheid; anderzijds is het een bedreiging voor de stad die deels buitendijks is gebouwd. Daarom investeren we in de waterveiligheid van onze regio via het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden. Daarin werken we samen met een groot aantal publieke partners.

Er zijn niet alleen bedreigingen, maar ook kansen op dit terrein. Duurzaamheid is in toenemende mate een voorwaarde voor economische groei. De moderne consument verlangt steeds meer een duurzame manier waarop producten tot stand zijn gekomen. Bedrijven maar ook steden en regio's profileren zich daarom steeds vaker als duurzame partij.

We streven op het gebied van duurzaamheid een ambitieus doel na: Dordrecht moet klimaatneutraal zijn in 2050. In samenwerking met de Energiecoöperatie Dordrecht stimuleren we energiebesparing en het opwekken van duurzame energie.

Realisatie van het warmtenet Dordrecht is hierin een belangrijk onderdeel. Het koesteren van het groene karakter van het Eiland van Dordrecht hoort ook bij duurzaamheid, zoals in de plannen voor de Nieuwe Dordtse Biesbosch.

Nieuwe rolverdeling

Met de *Agenda voor de stad* hebben wij ingespeeld op de veranderende verhoudingen in de samenleving. Met behulp van de techniek van een kerntakendiscussie is een aantal domeinen geïdentificeerd. Op grond van inhoudelijke afwegingen is hier een nieuwe rolverdeling met burgers, verenigingen en instanties mogelijk. De gemeente heeft daar besparingsdoelstellingen aan gekoppeld. Dat maakt dat bij de *Agenda voor de stad* ingrijpende voorstellen zijn gedaan, die in de lokale gemeenschap pijnlijk kunnen uitwerken. Deze voorstellen zijn niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. Daarom staat de komende periode in het teken van zorgvuldige uitwerking en precisering. In deze begroting zijn de voorstellen van de *Agenda voor de stad* verwerkt en zichtbaar gemaakt binnen de programmakaarten. Wij zullen de komende periode ook buiten de reguliere begrotingscyclus apart aandacht blijven geven aan de voortgang van *Agenda voor de stad*, zowel op de implementatie van bestaande als het omarmen van nieuwe voorstellen.

Naast initiatief vanuit de markt zijn er ook veelkleurige initiatieven van bewoners. Initiatieven die bedoeld zijn om het woon- en leefklimaat in buurt of wijk te verbeteren. Voor ons zijn deze initiatieven ook reden om *Right to Challenge* te implementeren. In dit concept krijgen bewoners en bedrijven letterlijk het recht om taken over te nemen wanneer zij dat effectiever of efficiënter kunnen doen. In Dordrecht kiezen we ervoor om uit verschillende initiatieven met de stad lessen te trekken om dit recht zo goed mogelijk invulling te geven. Wij zijn nieuwsgierig naar het initiatief om te komen tot een **jongerenraad**. Dit biedt kansen om de stad nog beter voor te bereiden op de toekomst. De jeugd heeft immers de toekomst. Het open staan en ontvankelijk zijn voor goede ideeën en initiatieven past bij een eigentijdse overheid die wij willen zijn. De open bestuursstijl die wij voorstaan is hier de grondslag voor.

Succesvolle samenwerking

Samenwerking met andere overheden is door de jaren een tweede natuur geworden. Daarbij hebben wij steeds gekozen voor de lijn dat het meerwaarde moet opleveren. En dat de inhoud van het vraagstuk bepalend is voor de vorm en schaal die wij kiezen. Hierdoor is een complex netwerk ontstaan van samenwerkingspartners in verschillende constructies. Zowel in Drechtsteden als in Zuid-Holland Zuid werken we op inhoudelijke grondslag succesvol samen en dit biedt duidelijk schaalvoordelen. Daarnaast werken we samen in de Zuidelijke Randstad om gezamenlijk tot betere prestaties te komen, zoals op het gebied van economie en bereikbaarheid. Onze positie is ideaal: op het scharnierpunt tussen Holland, Zeeland en Brabant en in het hart van de Vlaams Nederlandse Delta. Deze schaalgrootte biedt kansen voor toegang tot externe (bijvoorbeeld Europese) financieringsbronnen. En voor het thema van parkeren gaan we de samenwerking aan met andere grote steden verspreid over het land. Dit illustreert dat vorm en schaal per inhoudelijk vraagstuk variëren.

De drie decentralisaties in het maatschappelijk domein (die per 2015 van kracht werden) zijn in ons gebied redelijk soepel geïmplementeerd, mede dankzij de jarenlange ervaring van regionale samenwerking in Drechtsteden en Zuid-Holland Zuid. In het regionaal Meerjarenprogramma van Drechtsteden staat naast het sociale domein vooral het verbeteren van het economische klimaat centraal. Zoals hiervoor geschetst is dit noodzakelijk voor de zwakke sociaaleconomische positie van ons gebied. Hierbij profileren we ons als **maritieme topregio**. Vanuit dit perspectief betekent toetreding van Hardinxveld-Giessendam tot Drechtsteden een welkome versterking.

Tot slot opereren wij in zoveel mogelijk landelijke netwerken, zoals bijvoorbeeld de VNG en de G32. Dit biedt ons inhoudelijke verrijking, maar tevens de mogelijkheid om inhoudelijke dossiers te beïnvloeden. In regionaal verband zoeken we actief aansluiting bij de **Agenda Stad** van het Rijk. Dit is bedoeld om in Europees verband meer aandacht te krijgen voor de ontwikkeling van steden en stedelijke regio's, omdat die de motor van de economie zijn. Onze initiatieven voor Agenda Stad zijn bijvoorbeeld bestuurlijke experimenten en City Deals.

Blik Vooruit

De stad is nooit af. Het is essentieel om de investeringskracht in onze stad en de inwoners op orde te houden. Dat doen wij samen met andere partijen: bedrijven, instellingen en particulieren. Omdat de omgeving om ons heen steeds blijft veranderen is het noodzakelijk te blijven nadenken over waar en hoe die investeringen het beste kunnen worden gepleegd. Een open vizier op de omgeving en een vooruitziende blik op de toekomst is dus onmisbaar. Wij blijven daarom proactief op zoek naar nieuwe uitdagingen en nieuwe aanpakken van bestaande en nieuwe vraagstukken. Het werken met de jeugd in een **Social Lab** is zo'n innovatieve manier, waarmee we de doelgroep beter bereiken, meer resultaat kunnen inboeken en tegelijk kunnen experimenteren met en leren van vernieuwende concepten.

Andere terreinen waarop we de komende jaren stappen willen zetten zijn onder andere:

- Maken van nieuwe afspraken met woningcorporaties (PALT), zodat wonen in de wijken in balans blijft.
- Zorgdragen dat wijken vitaal blijven, ook wanneer de wijkbewoners zorg nodig hebben.
- Zorgen voor een duurzame financiering.
- Vormgeven van onze ambtelijke organisatie, zodat die gesteld staat voor de nieuwe verhoudingen.

In deze begroting gaan wij nader in op deze punten. Daarnaast hebben wij met de ambtelijke top een eerste verkenning gemaakt over een lange termijn perspectief voor de stad. Wij willen tijd en ruimte maken om hier een zorgvuldig proces voor te ontwerpen en dit met alle betrokkenen in de stad te doorlopen. Wij nodigen de gemeenteraad expliciet uit om met ons in dit proces gezamenlijk op te trekken. Zo kunnen wij werken aan een gedragen verhaal, dat zou kunnen leiden tot een adaptieve agenda voor de verdere ontwikkeling van de stad.

Steeds meer mensen ontdekken Dordrecht en het moois dat onze stad en omgeving te bieden heeft. We zijn niet langer de onzichtbare parel van Holland. Met deze optimistische gedachte gaan we met vereende kracht en de blik vooruit aan de slag om de stad nog beter te maken voor iedereen.

Speerpunt per portefeuillehouder

Burgemeester Brok:

"Dit college zet met krachtige hand in op overlastbestrijding. Overlast door mensen die zich niet aan regels en wetten houden en overlast die een rommelig straatbeeld geeft. Dit college zet in op het tegengaan van allerlei soorten van overlast. Aanpakken en dóórpakken is daarbij het devies. Datzelfde geldt voor de aanpak van de criminaliteit die niet zichtbaar is, maar wel voor een onveilig gevoel zorgt en de leefbaarheid in uw buurt ernstig kan schaden. We werken daarin nauw samen met politie en justitie, maar hebben de hulp van bewoners ook hard nodig. Dordrecht is een grote stad met grote en kleine problemen die we steeds weer hard moeten terugduwen. Dat moeten we samen doen, ik wil daarin graag voorop gaan."

Piet Sleeking:

"Het bezoek aan de binnenstad is enorm toegenomen, de stad bruist van de activiteiten. Bewoners zijn trots op hun stad en laten dat gelukkig ook steeds meer merken. Dat is het resultaat van jarenlange inspanningen en investeringen van gemeente, ondernemers en bewoners. De gemeente heeft straten en pleinen opnieuw ingericht en veel culturele voorzieningen vernieuwd of binnengehaald (Dordrechts Museum, Hof van Nederland, Energiehuis, Onderwijsmuseum). Hiermee trekken we ook landelijk de aandacht. De komende jaren moeten we dit succes verder uitbouwen, onder meer door meer gebruik te maken van het water in en om Dordrecht. Dat doen we samen met ondernemers en bewoners. Het winkelbestand staat bijna overal in Nederland onder druk, maar juist in historische steden als Dordrecht liggen kansen om de stad aantrekkelijker te maken. We zien dat het werkt!"

Rinette Reynvaan:

"Met elkaar blijven werken aan een prettige leefomgeving. Dat is van groot belang. We scoren hoog op woonaantrekkelijkheid (17de plek Atlas van Nederlandse gemeenten). Dat is iets om trots op te zijn. Maar we moeten hard blijven werken om de leefbaarheid en vooral ook de veiligheid in onze stad te verbeteren. Ik zie veel mooie initiatieven in de stad. Sommigen ideeën zijn al uitgevoerd, met anderen zijn we bezig en weer anderen zitten alleen nog maar in het hoofd van mensen. Er is veel energie! We blijven inwoners en partners (zoals woningbouwcorporaties) uitnodigen met initiatieven te komen die de straat, buurt, wijk of stad beter, mooier en leuker maken. Hierbij moeten we ook durven loslaten. Dit is nieuw en soms ook spannend maar laten we elkaar blijven stimuleren om de kracht van de stad te versterken."

Bert van de Burgt:

"We werken aan een economische sterke regio waarbij zoveel mogelijk mensen aan de slag zijn. We bevorderen de werkgelegenheid door in te spelen op de vraag van bedrijven, ons te richten op talenten van mensen en samen te werken met onderwijs en bedrijven. We willen jongeren werkervaring op laten doen waardoor ze makkelijker aan een baan komen. In gemeentelijke bouw- en ontwikkelingsprojecten zoeken we daarom werkplekken voor jongeren, investeringen in de openbare ruimte koppelen we aan opleidingen. In de Nieuwe Dordtse Biesbosch bij de aanleg van de landbouwweg laten we 20 jongeren starten als stratenmakers. Ook bij Westelijke Dordtse Oever, bij de aanleg van de aansluiting N3/A16 gaan we werkplekken voor jongeren creëren. De gemeente, het regionaal programma arbeidsmarktbeleid en het Da Vinci College werken samen om dit mogelijk te maken. Daarnaast zijn we volop aan de slag met het creëren van participatieplekken in de wijken en bij maatschappelijke instellingen."

Rik van der Linden:

"Dordrecht moet een echte fietsstad worden. Het college wil meer mensen op de fiets. Daarom zorgen we voor goede fietsenstallingen, pakken we fietsendiefstal aan en verbeteren we het fietsnetwerk. Ook houden rekening met nieuwe trends, zoals e-bikes. Wij werken aan fietsveilige wegen en vragen Dordtenaren waar het volgens hen onveilig is. De rotonde Groenezoom is al veiliger gemaakt. Dat gebeurt onder meer ook met het Hugo de Grootplein en de Karel Doormanweg. Verkeersveiligheid is een verantwoordelijkheid van ons allemaal. Dat begint al bij de jeugd. We zijn er trots op dat steeds meer scholen in Dordrecht het label School op Seef behalen. Wij blijven hen daarin stimuleren. Meer Dordtenaren op de fiets en minder ongevallen: dat is het streven."

Jasper Mos:

"Voldoende werk voor onze inwoners is een van onze speerpunten. Daarom stimuleren we ook ondernemerschap en bedrijvigheid. Een gezond, creatief en aantrekkelijk ondernemersklimaat hoort daarbij. De gemeente zorgt voor de juiste randvoorwaarden en de economische balans. We weten wat ondernemers nodig hebben, zijn goed bereikbaar en maken het ze makkelijk(er): minder regels en meer ruimte voor initiatief. Samen werken we actief aan de stad en aan het versterken van onze concurrentiepositie. Van groot belang hierbij zijn de herontwikkeling en uitstraling van de Zeehaven en (toekomstige) bedrijventerreinen. Hier werken 14000 mensen, en daar komen straks nog vele banen bij. Dit is nodig voor een sterkere positie van Dordrecht en de regio."

Karin Lambrechts:

"Het afgelopen jaar is er veel veranderd in de zorg. De gemeente heeft er veel taken bij gekregen. Dat leidde tot angst en onzekerheid bij mensen. Ik ben blij dat het in Dordrecht gelukt is de overgang goed te laten verlopen. De sociale teams spelen daarbij een belangrijke rol, vooral door de samenwerking van vele zorgverleners. Met elkaar maken we Dordrecht tot een zorgzame stad. Een stad met een uitgebreid aanbod aan professionele zorg, maar ook met een groot aantal vrijwilligers en mantelzorgers. Hun rol in zorg en ondersteuning is enorm belangrijk."

Voor de komende tijd ligt er nog een opgave. Door vernieuwende vormen van samenwerking moet het lukken goede zorg te leveren die aansluiten bij de wensen van bewoners en tegelijkertijd de zorg betaalbaar te houden. Ik zie met genoeg dat veel zorgverleners daar al volop mee bezig zijn."

1.2 Financiële hoofdlijn 2016 en verder

Begroting staand beleid

De Kadernota 2016 vormde de start van de bestuurlijke planning en controlcyclus 2016. Bij de Kadernota zijn autonome ontwikkelingen verwerkt, opbrengsten geïndexeerd en overige technische mutaties verwerkt.

De Kadernota mondt uit in een eindsaldo, dat vertrekpunt is voor het opstellen van de Begroting 2016 en de meerjarenraming 2017-2019.

Technische ontwikkelingen na Kadernota 2016

De programmakaarten en tabellen in dit boekwerk bevatten de beleidsinformatie en financiële informatie over het reeds vastgestelde beleid. Dit betekent dat de besluiten uit de Kadernota 2016 en college- en raadsbesluiten voor de jaren 2016 en verder, die zijn genomen in de eerste helft van 2015 hierin ook zijn verwerkt. Daarnaast is een aantal wijzigingen doorgevoerd als gevolg van technische ramingsbijstellingen.

Dit betekent dat wél zijn verwerkt:

- de besluiten uit de Kadernota 2016.
- college- en raadsbesluiten voor de jaren 2016 en verder, die zijn genomen in de eerste helft van 2015.
- technische ramingsbijstellingen na vaststelling Kadernota 2016.

De technische ramingsbijstellingen betreffen een combinatie van bijstellingen van de raming van de meerjarige kapitaallasten en de daarbij behorende mutaties op rente vanwege de gewijzigde omslagrente naar 3,5%.

Daarnaast is een beperkt aantal kleinere technische correcties doorgevoerd in het perspectief.

Bovenstaande mutaties leiden tot het volgende perspectief na technische wijzigingen, zoals opgenomen in de tabellen van dit boekwerk:

		2016		2017		2018		2019
Saldo KN na vaststelling in raad	€	776-	€	177	€	788-	€	344-
technische ramingsbijstelling	€	1.335	€	577	€	335	€	565-
Saldo begroting na techn. ramingsbijstelling	€	559	€	754	€	453-	€	909-

Boekwerk staand beleid en raadsvoorstel

De onderstaande ontwikkelingen zijn nog niet in het boekwerk verwerkt:

- bijstellingen uit de Meicirculaire 2015,
- structurele effecten uit de Bestuursrapportage 2015,
- bijstellingen uit de Septembercirculaire 2015,
- dubbeltelling op besparingsvoorstel evenementen;
- wijziging in taakstelling op kleine subsidies,
- wijziging van OZB-indexatie.

De financiële consequenties van deze voorstellen zijn in het raadsvoorstel nader toegelicht en worden aan u ter besluitvorming voorgelegd. De voorstellen leiden uiteindelijk tot een materieel sluitende meerjarenbegroting.

Voor een verdere toelichting op de financiële begroting verwijzen wij u naar het raadsvoorstel behorende bij de begrotingsstukken, de Programmakaarten (hoofdstuk 2) en de Financiële begroting (hoofdstuk 4).

1.3 Financiële positie

De Dordtse meerjarenbegroting is, met inachtneming van de voorgelegde besluiten in het raadsvoorstel, duurzaam in evenwicht. Daarbij resulteert in de periode 2016-2019 een overschot uitkomend op structureel circa € 1,3 miljoen¹ in 2019 (zie raadsvoorstel).

Hierbij merken we op dat we de lucht uit de begroting hebben gehaald door de bezuinigingsoperaties van de afgelopen jaren en door forse interne sturing op de budgetten. Voorbeelden van dat laatste zijn het terugdringen van budgetoverhevelingen door strakkere spelregels, het meerjarig begroten van investeringskredieten, het regelmatig actualiseren van de investeringsplanning voor treasury en het ramen van kapitaallasten. We zetten deze sturing naar de toekomst onverminderd voort. Voorgaande heeft het directe gevolg dat tegenvallers eerder zichtbaar zullen zijn in de Jaarrekening of in de bestuursrapportage.

Onder de oppervlakte van deze begroting zijn aanzienlijke (financiële) risico's aanwezig. De taakstelling van de Agenda voor de stad is omvangrijk, net als die van de Trap-Af voor onze verbonden partijen. Ook de decentralisaties krijgen hun definitieve effect in 2016. In dat opzicht is het wenselijk om in ieder geval voor de jaren 2016-2017 een redelijk stevige financiële buffer te hebben.

Tegelijkertijd vertonen de Meicirculaire en met name de Septembercirculaire een aanzienlijke verbetering van de algemene middelen en zijn de eerste tekenen van economisch herstel zichtbaar. Het momenteel aanzienlijke aantal bijstandsgerechtigden – dat volgens de SDD in 2015 en 2016 tot een tekort kan leiden, neemt voorzichtig af, zo lijkt het. Daarnaast zal de aantrekkende economie naar verwachting positieve effecten hebben op leges, dividenden en overige conjunctuurgevoelige inkomsten.

1.3.1 Financiële begroting breder beschouwd

De financiële huishouding van een gemeente is in de basis zoals iedere andere financiële huishouding. Naast de jaarlijkse inkomsten en uitgaven die in de exploitatie staan, kan er voor aanvullende uitgaven geld worden geleend en/of uit reserves worden gehaald. Deze leningen en reserves zien we terug op de balans. In de balans komt de verhouding van de bezittingen (activa) en de daarvoor beschikbare eigen middelen (reserves) en financieringsmiddelen van derden (schulden) in beeld. Ook voor het bepalen van het eigen vermogen kijken we naar de balans. Waarbij het eigen vermogen de uitkomst is van de waarde van alle bezittingen (activa) minus schulden.

Voor de beoordeling van de financiële positie is het daarom belangrijk dat zowel naar de balans als naar de exploitatie wordt gekeken. Vanuit het college is hier de afgelopen jaren nadrukkelijk invulling aangegeven door meer beeld te geven op de investeringskredieten, reserveposities, de leningportefeuille en lopende borgstellingen. Ook is bij de jaarrekening een financiële beschouwing gegeven waarin baten-lasten, schuld en eigen vermogen en weerstandsvermogen met elkaar in verband worden gebracht.

Om nog meer transparantie te creëren en een benchmark mogelijk maken tussen gemeentes, schrijft het BBV met ingang van deze begroting zes financiële indicatoren voor. Wij hebben ervoor gekozen het inzicht in deze indicatoren te koppelen aan de begrotingsparagrafen waar deze het beste inhoudelijk toegelicht kunnen worden. Het gaat hierbij om:

Balans

1. Netto schuldquote (paragraaf Financiering).
2. Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen (paragraaf Financiering).
3. Solvabiliteitsratio (paragraaf Financiering).
4. Grondexploitatie (paragraaf Grondbeleid).

Exploitatie

5. Structurele begrotingsruimte (hoofdstuk toelichting op de financiële begroting).
6. Belastingcapaciteit (paragraaf Lokale heffingen).

Voor onze gemeente gelden op dit moment de volgende percentages bij de kengetallen:

Dordrecht	Rekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Netto schuldquote	64%	56%	68%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen	54%	47%	59%
Solvabiliteitsratio	49%	45%	43%
Grondexploitatie	18%	19%	19%
Structurele exploitatieruimte	2,3%	-1,6%	0,2%
Belastingcapaciteit	90%	90%	90%

¹ Inclusief de verwerking van de Mei- en Septembercirculaire.

Onderstaand geven we, mede op basis van de nieuwe indicatoren een korte financiële beschouwing van de begroting. We merken op dat de bruikbaarheid van de indicatoren toeneemt naarmate het gebruik binnen gemeenteland gemeengoed is geworden. Vanaf dat moment kan een benchmark met andere gemeentes plaatsvinden.

1.3.2 Structureel bestendige begroting

Ratio en weerstandsvermogen

De gemeente beschikt over een compleet en gekwantificeerd risicoprofiel, zowel voor de Stad als het Grondbedrijf. Het "afdekken" van deze risico's doen wij conservatief met een beperkt aantal weerstandscomponenten (algemene reserve (incl. reserve GBD), post onvoorzien, rentereserve en de erfpachtinkomsten van het Grondbedrijf). Momenteel beweegt de ratio zich op een hoogte tussen de 1,1 en 1,2. Het risicoprofiel na simulatie in Naris kent een hoogte van circa € 25 miljoen. Daartegenover staat een weerstandsvermogen ter hoogte van bijna € 28 miljoen.

Voor het begrotingsjaar 2016 geldt dat de ratio onder druk komt te staan en het surplus verder afneemt. Behalve een zekere onttrekking uit de algemene reserve van € 1,3 miljoen vanuit de vorige begroting speelt een groot aantal onzekerheden (zie hoofdstuk 5) die mogelijk in 2016 een beroep gaan doen op ons weerstandsvermogen. De ratio blijft evenwel ook in 2016 boven de met de raad afgesproken norm van 1,0².

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen. Deze wordt berekend door de totale woonlasten meerpersoonshuishouden te vergelijken met het landelijk gemiddelde, uitgedrukt in een percentage.

Voor Dordrecht komt dit kengetal uit op een percentage van 90%, wat betekent dat we qua woonlasten zo'n 10% onder het landelijk gemiddelde van € 716 (2016) zitten. Hieruit blijkt dat voor Dordrecht de financiële wendbaarheid kan worden vergroot door de onbenutte capaciteit in te zetten. Wanneer de OZB wordt verhoogd tot het landelijk gemiddelde niveau betreft dit een meeropbrengst van € 4,2 miljoen.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds of provinciefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting OZB. Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van een lening) te dekken.

We constateren dat er voor de begrotingsjaren 2016 (0,2%), jaar 2017 (0,3%) en 2018 (0,0%) sprake is van een structureel begrotingsevenwicht, waarbij er in de eerste jaren zelfs enige structurele capaciteit is om tegenvallers op te kunnen vangen. In 2019 (-0,1%) is sprake van een negatief begrotingssaldo. Dit betekent dat er geen structurele exploitatieruimte aanwezig is om incidentele tegenvallers te kunnen opvangen, anders dan uit nog niet voorziene incidentele meevallers, de post onvoorzien of door extra inzet van algemene middelen. In het raadsvoorstel leggen wij u voor hoe we dit structurele tekort willen dekken.

1.3.3 Ontwikkeling van het eigen vermogen en de schuldpositie

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is opgebouwd uit de algemene reserve en de bestemmingsreserves. Voorzien is dat het eigen vermogen tot en met eind 2016 afneemt tot € 391 miljoen. Dit is het logisch gevolg van de geplande inzet op de realisatie van investeringsprojecten. Zeker voor Dordrecht geldt dat de gemeente de afgelopen jaren beschikte over veel eigen middelen om investeringen te kunnen doen in de stad (strategische investeringsreserves). Deze middelen zijn grotendeels ingezet.

De solvabiliteitsratio drukt het eigen vermogen uit als percentage van het totale vermogen en geeft daarmee inzicht in hoeverre het bezit op de balans is afbetaald. In Dordrecht is sprake van een gezonde verhouding van 43% in 2016.

² De weerstandsratio betreft een momentopname. Nieuwe projecten, economische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen beïnvloeden zowel het weerstandsvermogen als het risicoprofiel in 2016 en verder.

Financiering

De houdbaarheid van de gemeentefinanciën op de langere termijn hangt af van de ruimte om, naast de noodzakelijke uitgaven voor publieke voorzieningen, de schuldverplichtingen in de vorm van rente en aflossingen te betalen. Daarom letten wij naast de baten en lasten (exploitatie) ook nadrukkelijk op de geldstromen en de hoogte van de schuld.

Het vreemd vermogen (bruto schuld) zal naar verwachting eind 2016 € 515 miljoen bedragen. Het vreemd vermogen maakt daarmee 57% uit van de totale vaste financieringsmiddelen van € 915 miljoen (prognose eind 2016).

De netto schuldpositie neemt naar verwachting toe tot € 378 miljoen. De schuldpositie afgezet tegen de eigen middelen geeft de *netto schuldquote* (68% in 2016). Deze schuld bestaat voor een deel uit verstrekte geldleningen aan derden (€ 38 miljoen), deelnemingen (€ 20 miljoen) en beleggingen (€ 74 miljoen). De netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen en financiële activa bedraagt 59%.

Concluderend maken we op dat Dordrecht een relatief lage schuldenpositie kent en binnen de veiligheidsmarges zit zoals het rijk die hanteert. De VNG stelt dat voor een gemeente geldt dat bij een *netto schuldquote* boven de 100% het licht op oranje springt en boven de 130% op rood. Er blijft dan namelijk weinig leencapaciteit over om de gevolgen van financiële tegenvallers door bijvoorbeeld een economische recessie op te vangen. Afhankelijk of een gemeente net grote investeringen achter de rug heeft, is de *netto schuldquote* hoger of lager.

De stijging van de schuld is een inschatting op basis de laatste liquiditeitenplanning (juni 2015). Hieruit blijkt dat in 2016 € 60 miljoen aan langlopende leningen moet worden opgenomen. Deze leenbehoefte is gebaseerd op de uitvoering van het investeringsplan en de voorfinanciering vanuit de grondexploitaties in 2015 en 2016 (m.n. WDO/DKIV) en is daarmee onlosmakelijk verbonden met de investeringen en projecten waartoe is besloten. Dit is geen probleem zolang de begroting reëel sluit en de bijbehorende rentelasten realistisch begroot zijn. De werkelijke besteding is leidend voor de leenbehoefte. Nadere besluiten over bijvoorbeeld grote strategische aankopen of het opschuiven van de daadwerkelijke momenten van investeren zijn van invloed op de leenbehoefte. In het vierde kwartaal 2015 wordt de liquiditeitenplanning weer geactualiseerd, waarbij de eerste tekenen zijn dat de leenbehoefte zal dalen.

Grondexploitaties

De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitaties een forse impact kunnen hebben op de financiële positie van een gemeente. Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale (geraamde) baten. Dit kengetal kan in samenhang met de netto schuldquote iets zeggen over de mate waarin de gronden op de balans zijn gefinancierd met eigen vermogen. En geeft daarmee een indicatie van de mogelijkheid om die schuld te verminderen uit de opbrengst van het project. Het kengetal zegt echter pas echt iets op het moment dat ook de verkoopopbrengsten uit die grondexploitaties in de reeks van begrotingsjaren in beeld zijn. Voor Dordrecht bedraagt dit percentage 19% in 2016.

In de jaren 2012 en 2013 zijn met "Richting Kiezen" de grondexploitaties financieel geschoond, waardoor de balanswaarde van de exploitaties momenteel reëel is. Op korte termijn wordt niet voorzien dat de gronden behoeven te worden afgewaardeerd en daarmee zouden leiden tot een lager eigen vermogen.

1.4 Samenstelling college en raad

A.A.M. Brok, burgemeester

Portefeuille: Algemene en Kabinetszaken, Brandweer, Politie, Integratie veiligheid, Bestuurlijke betrekkingen en Internationale samenwerking.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid.

P.H. Sleeking (BvD), wethouder Ruimtelijke ordening en Binnenstad, Cultuur en Toerisme, Vergunningverlening en Handhaving

Portefeuille: Ruimtelijke ordening en Water, Vergunningverlening en Handhaving, Binnenstad, Cultuur en Toerisme, Monumentenzorg en Archeologie, Bestuurlijke Vernieuwing en Participatie, Mediabeleid en Communicatie, Personeel en Organisatie, Projectmanagement.
 Grote projecten: Belthurepark, Gezondheidspark, Maasterras, Stadswerven.

R.E.C. Reynvaan-Jansen (BvD), wethouder Wonen, Leefbaarheid en Veiligheid, Stadsbeheer en Dierenwelzijn, Sport en Recreatie

Portefeuille: Leefbaarheid en Veiligheid, Wonen, Volkshuisvesting en Stedelijke Vernieuwing, Sport en Recreatie, Stadsbeheer, Dierenwelzijn.
 Grote projecten: Dordt-West.

E. van de Burgt (CDA), wethouder Werk en Inkomen, Arbeidsmarkt en Werkgelegenheid, Onderwijs en Educatie

Portefeuille: Werk en Inkomen (Participatiewet), Arbeidsmarkt en Werkgelegenheid, Onderwijs en Educatie, Bibliotheekwerk, Essenhof.
 Grote projecten: Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB) en Leerpark.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, GR Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk), Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.

H. van der Linden (ChristenUnie/SGP), wethouder Jeugd, Duurzaamheid en Milieu Verkeer en Vervoer

Portefeuille: Jeugd (Zorg voor Jeugd), Duurzaamheid en Milieu, Verkeer en Vervoer, NMC Weizigt, Energie Coöperatie Dordrecht.
 Verbonden Partijen: GR Dienst Gezondheid en Jeugd, GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, Energie Coöperatie Dordrecht.

J. Mos (VVD), wethouder Financiën, Economische zaken, Grond- en Vastgoedbedrijf

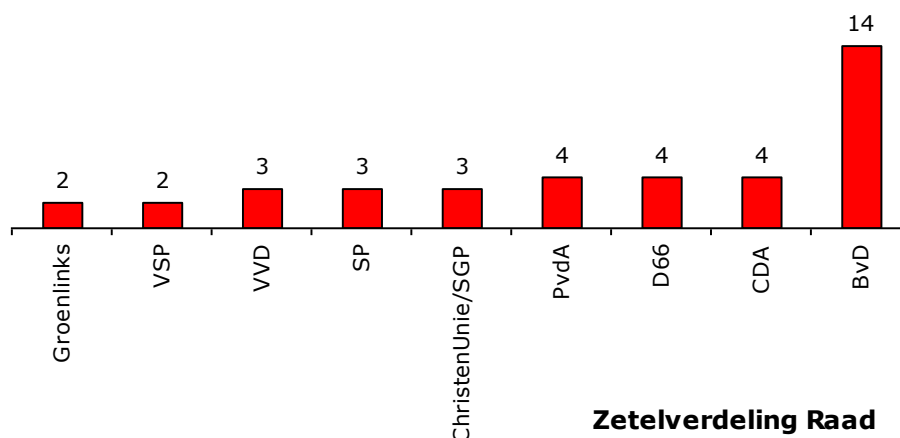
Portefeuille: Economische Zaken, Evenementen, Havenbedrijf en Markten, Financiën (inclusief deelnemingen), Grondbedrijf en Vastgoed, Huisvesting en ICT, Externe Veiligheid en Amstelwijck.
 Grote projecten: Westelijke Dordtse Oever.
 Verbonden partijen: GR Gevudo (HVC), Eneco, BNG, Evides, St. Administratie Kantoor Breedband, ROM-D, Wegschap tunnel Dordtse Kil, GEM De Hoven.

C.M.L. Lambrechts (BvD), wethouder Zorg en Welzijn, Wijkgericht Werken, Dienstverlening

Portefeuille: Zorg en Welzijn (WMO/AWBZ, Ouderenzorg, Gezondheidszorg, Maatschappelijke Opvang en individuele voorzieningen), Wijkgericht Werken, Wijkaccomodaties, Dienstverlening.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Dienst Gezondheid en Jeugd.

M.M. van der Kraan, gemeentesecretaris

Algemeen directeur en eerste adviseur van het college.

1.5 Kerngegevens van de stad

1.5.1 Kengetallen

In onderstaande tabel zijn enkele kengetallen voor de gemeente Dordrecht weergegeven op het gebied van inwoneraantallen, sociale zekerheidsuitkeringen en het aantal koop- en huurwoningen.

Demografie	2012	2013	2014	2015
Aantal inwoners	118.862	118.466	118.669	118.859
Inwoners < 20 jaar	27.514	27.213	26.972	26.858
Inwoners van 20-64 jaar	72.381	71.616	71.516	71.247
Inwoners > 64 jaar	18.967	19.637	20.181	20.754
Sociale zekerheid	2012	2013	2014	2015
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	5.699	5.764	5.930	6.111
Werkloosheidsuitkeringen	1.631	2.451	3.196	3.239
Bijstandsuitkeringen	2.900	3.120	3.470	3.822
Fysieke structuur	2012	2013	2014	2015
Aantal woningen	53.372	53.858	54.120	54.164
Koopwoningen	29.077	29.529	29.829	30.070
Huurwoningen	24.295	24.329	24.291	24.094

Bronnen: CBS, UWV, WOZ (bewerking OCD)

1.5.2 Lokale lasten

Op het terrein van de lokale lasten voert Dordrecht een terughoudend tarievenbeleid. De lokale lastendruk wordt grotendeels gevormd door de woonlasten. Tot de woonlasten worden gerekend de OZB-, riool- en afvalstoffenheffing, die zich als volgt hebben ontwikkeld:

	2013	2014	2015	Indexering	Bedragen x €1 2016
Gem. WOZ-waarde	170.000	159.000	153.000		
OZB-eigenaar	196,01	203,52	202,27	-/-0,4%	199,05
Afvalstoffenheffing	247,68	255,72	258,24	1,2% + € 8,25	269,52
Rioolheffing eigenaar	83,29	86,73	90,20	0,68%	90,81
Rioolheffing gebruiker	74,64	77,52	80,52	0,68%	81,00
Ontwikkeling lastendruk	602	623	631		640
Stijging	2,6%	3,5%	1,3%		1,4%

Uit bovenstaande tabel volgt dat de totale woonlasten in Dordrecht in 2016 met 1,4% stijgen ten opzichte van 2015. Voor meer informatie en relevante uitgangspunten over de diverse lokale heffingen verwijzen we naar paragraaf 3.1 Lokale heffingen.

2. Begrotingsprogramma's

In dit hoofdstuk vindt u de twaalf programmakaarten. Deze zijn als volgt opgebouwd:

- Inleidende tekst: alle programmakaarten zijn voorzien van een inleiding met actuele en relevante omgevingsinformatie.
- Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen? En wat zeggen de cijfers?
Hier leest u de (MJP) doelstellingen van het gemeentebestuur. Ook is een overzicht van bijbehorende activiteiten en indicatoren opgenomen.
De doelstellingen, kengetallen en daarbij behorende 0-waarden en streefwaarden blijven gedurende deze collegeperiode staan (met een herijking na twee jaar).
Per MJP-doelstelling is aangegeven welke activiteiten in 2016 gaan plaatsvinden en zijn actuele meetwaarden aan de tabellen met kengetallen toegevoegd.
- Wat mag het kosten?
De samenhang tussen de beleidsbegroting en de kosten van de programma-activiteiten komen onder dit onderdeel op de programmakaarten terug.

De financiële basisinformatie per programma is inzichtelijk gemaakt door, naast het reguliere meerjarige productoverzicht, de kosten per programma onder te verdelen in de volgende categorieën:

1. bijdragen aan Gemeenschappelijke Regelingen/Verbonden Partijen.
2. kapitaallasten (rente en afschrijving).
3. subsidies.
4. personele budgetten.
5. materiële budgetten.
6. stortingen in voorziening.
7. stelposten.

Nadere toelichting programmakaarten

- Deze Begroting richt zich in beginsel op het komende jaar. Om recht te doen aan het politiek moment bij de begrotingsbehandeling, kijken we op onderdelen ook meerjarig vooruit. Wanneer dit meerwaarde heeft, plaatsen we de informatie in een historisch perspectief.
- De programmakaarten en tabellen in dit boekwerk bevatten de beleidsinformatie en financiële informatie over de huidige staande beleid Begroting.

Dit betekent dat in het boekwerk wél zijn verwerkt:

- de besluiten uit de Kadernota 2016.
- college- en raadsbesluiten voor de jaren 2016 en verder die zijn genomen in de eerste helft van 2015.
- technische ramingsbijstellingen.

Dit betekent dat in het boekwerk nog niet zijn verwerkt:

- financieel effect van de Meicirculaire 2015.
- de structurele effecten van de Bestuursrapportage 2015.
- financieel effect van de Septembercirculaire 2015.

Deze posten worden in het raadsvoorstel bij de Begroting aan u ter besluitvorming voorgelegd.

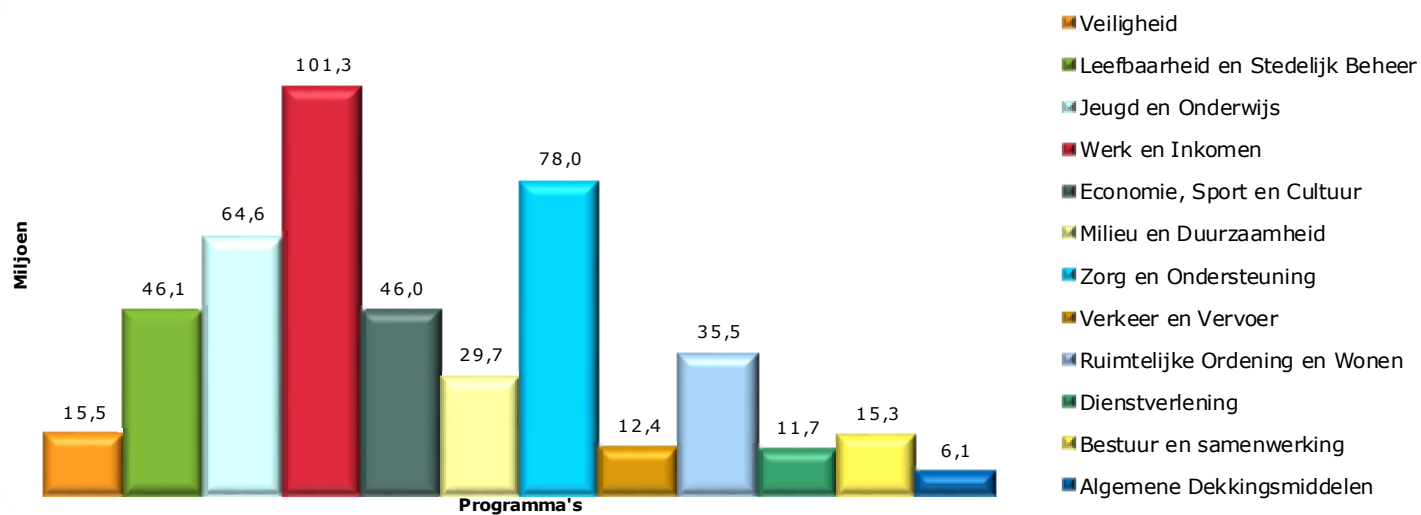
- Vanuit de intensiveringen behorende bij de collegeprioriteiten van het MJP, worden enkele begrotingsprogramma's meer uitvoerig geformuleerd dan de anderen.
De collegeprioriteiten zijn aangegeven met: ★
- De intensiveringen waarnaar verwezen wordt, zijn terug te vinden als bijlage in het raadsvoorstel van de begroting.
- De activiteiten die voortvloeien uit de veranderopgaven van Agenda voor de stad, worden in de programmakaarten aangegeven met:

- Ten aanzien van de (betekenis van de) indicatoren is het volgende van belang:
 - relatieve betekenis: veel factoren zijn van invloed op de indicatoren. De indicatoren geven niet de 'absolute waarheid' weer. Ook geldt dat de gemeente niet als enige aan zet is. We vinden het wél belangrijk de ambitie helder te maken. We stellen ons ten doel te leren van de ontwikkeling zoals die zichtbaar wordt uit de indicatoren én hierover het gesprek aan te gaan met de raad.

Tot slot geeft onderstaand overzicht een beeld van de relatieve financiële omvang van de kosten van de twaalf programma's, exclusief mutaties met reserves:

Totaal programma's € 462 miljoen

2.1 Programma Veiligheid

Portefeuillehouders: A.A.M. Brok en R.E.C. Reynvaan – Jansen

Integrale aanpak veiligheid

Wij zien veiligheid als een basisvoorwaarde voor een aantrekkelijke stad met vitale wijken. Daarom zijn leefbaarheid en veiligheid in deze raadsperiode belangrijke speerpunten. Wij blijven hier onveranderd krachtig op inzetten. De doelstellingen voor onze inspanningen zijn ongewijzigd:

1. Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau.
2. Stabiël houden van het aantal inwoners die slachtoffer zijn van een delict op het huidige, lage niveau.
3. Handhaven waardering sociale veiligheid in de buurt op het huidige, hoge niveau.

Werken aan een veilige en leefbare stad vraagt om inspanning en betrokkenheid van veel partijen, zoals gemeente, politie, openbaar ministerie, zorginstellingen en woningbouwcorporaties. Waar mogelijk bouwen we de samenwerking het komende jaar verder uit. Actuele thema's als radicalisering, ondermijnende criminaliteit en overlast op straat hebben daarbij onze aandacht. Onze inwoners, ondernemers en organisaties kunnen rekenen op een gemeente die investeert in veiligheid.

Ontwikkelingen

De politiecijfers laten al enkele jaren achtereen een daling van het totaal aantal misdrijven zien¹. Tegelijk bevestigen ze het belang van projecten die wij hebben opgestart om fietsendiefstal, woninginbraken en autokraken met meer inzet te bestrijden.

De positieve ontwikkeling van de objectieve veiligheid zien wij op dit moment niet terug in de tussenmeting (2014) uit de Veiligheidsmonitor, op de onderdelen 'slachtofferschap' en 'sociale veiligheid'. Nadere analyse van deze cijfers (en de onderliggende factoren) geeft het volgende beeld: de toename van slachtofferschap wordt met name veroorzaakt door geweldsdelicten en in iets mindere mate door vermogensdelicten. De sociale overlast die bewoners ervaren is vooral toegenomen als gevolg van veel overlast door rondhangende jongeren. In maart 2016 worden de uitkomsten van de Veiligheidsmonitor 2015 gepubliceerd. In deze uitkomsten zijn, evenals in 2012, ook gegevens opgenomen op wijkniveau. Wij beschouwen die uitkomst als bepalend moment voor het analyseren van de ontwikkelingen en het zo nodig bijstellen van acties en doelstellingen. Zie ook de toelichting bij 'Wat zeggen de cijfers?'.

Voortzetten intensieve aanpak overlast

In de tussenliggende periode zitten we uiteraard niet stil. De recente cijfers laten zien dat veel inwoners overlast ervaren door groepen jongeren. Dat bevestigt voor ons de noodzaak van het voortzetten van de 'Intensieve aanpak overlast', waarbij we samen met onze partners werken aan interventies: startend bij een hulpverleningsaanbod, maar wanneer nodig direct schakelend naar het handhavingsteam en in uiterste gevallen het opleggen van een wijkverbod. Daarnaast volgen we nauwgezet de tussentijdse politierapportages over het aantal geregistreerde misdrijven. Met name de High Impact Crimes hebben daarbij onze aandacht, omdat die van grote invloed zijn op de veiligheidsbeleving van onze inwoners.

Integraal Veiligheidsprogramma (IVP)

In maart 2015 is een nieuw IVP vastgesteld, gevolgd door het Actieplan IVP 2015-2016. Voor de invulling van het begrotingsprogramma Veiligheid zijn dit recent vastgestelde beleid en uitvoeringsplan leidend.

De hoofdthema's in het IVP en deze programmakaart zijn:

1. Veilig in de buurt
2. Jeugd
3. Ondermijning/georganiseerde criminaliteit
4. Fysieke veiligheid
5. Overige prioriteiten
6. Handhaving

Een aantal onderwerpen uit deze hoofdthema's komt terug in de programmakaarten 'Leefbaarheid en Stedelijk Beheer', 'Jeugd en Onderwijs', 'Zorg en Ondersteuning' en 'Verkeer en Vervoer'. Dit is met name het geval bij de preventieve en proactieve inzet voor wijkveiligheid en jeugd, de bestrijding van overlast in de wijken en activiteiten die de verkeersveiligheid betreffen.

In het programma Veiligheid gaat het vooral over de laatste schakels in de veiligheidsketen: het toezien op de naleving, en door de inzet van het bestuurlijke instrumentarium herstellen van het gestelde veiligheidsniveau. Om dit te bereiken zijn forse inspanningen nodig op verschillende beleidsvelden. Deze soms nieuwe, soms beproefde inspanningen worden hieronder weergegeven.

¹ Totaal aantal geregistreerde misdrijven Dordrecht: 10.127 (2012), 8.895 (2013), 8.636 (2014). En in het eerste halfjaar van 2015 weer 12% lager dan in het eerste halfjaar 2014.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau Doelstelling 2: Stabiël houden van het aantal inwoners die slachtoffer zijn van een delict op het huidige, lage niveau Doelstelling 3: Handhaven waardering sociale veiligheid in de buurt op het huidige, hoge niveau
Veilig in de buurt <i>Buurtbemiddeling</i> Veilig en zonder overlast kunnen wonen, moet normaal zijn in Dordrecht. Aan de voorkant van de veiligheidsketen worden belangrijke inspanningen geleverd om ongewenst gedrag te voorkomen. Voorbeelden hiervan zijn de inzet van buurtbemiddeling en activiteiten die in de programmakaart 'Zorg en Ondersteuning' worden genoemd. Waar dat nodig is, maken wij ook gebruik van wettelijke bevoegdheden om burgers in hun gedragingen te corrigeren. <i>Specifieke buurtaanpak</i> In wijken en buurten waar dit in het bijzonder noodzakelijk is, wordt in intensieve samenwerking tussen gemeentelijke diensten en externe partners specifieke inzet gepleegd om overlast en criminaliteit te bestrijden. In het Lijnbaangebied en de Vogelbuurt worden – naast andere maatregelen – aspirant-huurders gescreend. Dit doen we om instroom van overlast gevende personen zoveel mogelijk te voorkomen. <i>Voorkomen en beperken effecten van maatschappelijke onrust</i> De gemeente vervult een coördinerende rol bij incidenten of crisissituaties in het sociale domein. Bij (risico op het ontstaan van) maatschappelijke onrust wordt de in 2015 vastgestelde Handreiking Maatschappelijke Onrust gehanteerd. <i>Aanpakken van overlast gevende groepen</i> De gemeente werkt samen met politie, hulpverlenings- en maatschappelijke organisaties aan 'Intensieve aanpak overlast'. Het inzetten van wijkverboden kan indien nodig deze aanpak versterken. Daarnaast wordt voor overlastgevers die niet open staan voor het sociaal hulpverleningsaanbod het handhavingsteam ingezet. Waar mogelijk en indien van meerwaarde gebeurt dit ook op casusniveau in het Veiligheidshuis, waar gewerkt wordt aan een verbinding met de Persoonsgebonden Aanpak (PGA). <i>Verwarde personen</i> Wij participeren in een regionaal onderzoek van de Veiligheidsalliantie Rotterdam naar de aard en omvang van de problematiek rondom verwarde personen in Dordrecht. Aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek nemen wij, waar nodig, maatregelen. Daarbij maken wij gebruik maken van de door de minister van VWS uitgebrachte plannen en adviezen. <i>Voortzetten van de integrale samenwerking om drank- drugsoverlast in de stad te beperken</i> Toezicht en Politie voeren gezamenlijk controles uit bij coffeeshops en horecagelegenheden. Ondernemers en burgers worden op hun verantwoordelijkheden aangesproken. Tegen overtreders wordt met gepaste maatregelen opgetreden. Hiermee geven we uitvoering aan (dit onderdeel van) de handhavingsparagraaf in het IVP. De burgemeester legt in voorkomende gevallen wijkverboden op. De bevoegdheid hiervoor wordt bij de APV herziening in 2015 verruimd. In zwaardere gevallen kan de burgemeester ook een gebiedsverbod opleggen op basis van de Gemeentewet. <i>Verlagen van het aantal vermogensdelicten (woning- en auto-inbraken en fietsdiefstal)</i> • Wij werken nauw samen aan preventie in hotspotgebieden met burgers, politie, ondernemers en maatschappelijke instellingen. Afspraken worden in plannen vastgelegd, onder regie van de gemeente. • Plegers van zogenaamde High Impact Crimes (HIC) krijgen een systeemgerichte aanpak in het Veiligheidshuis ZHZ. De aanpak bestaat onder andere uit verbetering van de informatiepositie, heterdaadkracht en opsporing. <i>Stop Heling</i> Vanuit de gedachte 'geen heler, geen steler' wordt ook de aanpak van heling geïntensiveerd. Na wijziging van de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) en invoering van het Digitaal Opkopersregister (DOR) wordt aan de hand van (nieuw op te stellen) beleidsregels integraal toezicht uitgeoefend op de handel in tweede hands goederen en waar nodig (bestuurlijk en strafrechtelijk) opgetreden.
Jeugd <i>Controles en preventie</i> We continueren de controles op naleving van de Drank- en Horecawet, evenals de activiteiten onder de noemer 'Verzuip jij je Toekomst?'. Zowel de volksgezondheid (met name onder jongeren) maar ook de beperking van hinder en overlast zijn hierbij gebaat. <i>Aanpakken van overlast gevende jeugd en jeugdgroepen</i> Deze aanpak sluit aan bij de aanpak van overlast gevende groepen in het algemeen.

Ook hierin is het beleid gericht op sluitende persoonsgerichte aanpak. Voor jeugdigen die niet open staan voor het sociaal hulpverleningsaanbod zetten we het handhavingsteam in. Hierbij is samenwerking tussen de sociale wijkteams en het Veiligheidshuis van belang om problemen bij specifieke jongeren af te laten nemen en wordt, indien nodig, gewerkt aan een verbinding tussen Zorg voor Jeugd en de Persoonsgebonden Aanpak (PGA).

Ondermijning/georganiseerde criminaliteit

Bestrijden van ondermijnende criminaliteit

Wij ondernemen actie bij elk signaal van georganiseerde ondermijnende criminaliteit, gericht op het opwerpen van barrières tegen het criminele netwerk. Tenzij er zwaarwegende belangen zijn om niet in te grijpen. De samenwerking vindt onder meer plaats in coördinatie met het Regionaal en het Landelijk Informatie en Expertise Centrum (RIEC en LIEC).

Wij verlenen geen vergunningen en sluiten geen overeenkomsten die in strijd zijn met de Wet Bevordering integriteitsbeoordelingen openbaar bestuur (Bibob).

Integrale aanpak hennepsteelt

Samen met politie en OM intensiveren wij de (integrale) aanpak van hennepsteelt. Elke ontdekte hennepplantage is aanleiding voor (ten minste) een bestuurlijke waarschuwing. Wij richten ons niet alleen op criminaliteitsbestrijding, maar ook op het voorkomen van gevaarlijke situaties in woningen.

Fysieke Veiligheid

Evaluatie van het Bureau Gemeenten

Samen met de betrokken gemeenten en netwerkpartners is een beweging in gang gezet om de kolom Bevolkingszorg in Zuid-Holland Zuid te professionaliseren. Leidende principes hierbij zijn: verbeteren van de kwaliteit, verminderen van kosten en komen tot een lagere kwetsbaarheid van de crisisorganisatie.

Evaluatie van het Bureau Gemeenten vindt plaats in 2016.

Optimaliseren brandveiligheid in combinatie met zelfredzaamheid

In het kader van het project 'Brandveilig leven' voert de Veiligheidsregio activiteiten uit gericht op bewustwording van het gedrag dat brand in woningen, instellingen en bedrijven kan veroorzaken en voorkómen. Specifieke aandacht wordt besteed aan de gevolgen van de toename van het aantal verminderd zelfredzame personen.

Het algemeen bestuur van de Veiligheidsregio ZHZ neemt nog in het najaar van 2015 belangrijke besluiten over de realisatie van de aan de Veiligheidsregio opgelegde bezuinigingen. Hier zal in 2016 en volgende jaren uitvoering aan gegeven moeten worden.

Overige thema's

Verminderen agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak

Wij stimuleren lokale werkgevers maatregelen te treffen voor de veiligheid van hun personeel bij het uitoefenen van publieke taken. Tevens zien wij er op toe dat er afdoende maatregelen worden getroffen voor de werknemers van de gemeente en publieke ambtsdragers.

Handhaving

Programmatische handhaving

Wij zien handhaving als een integraal onderdeel van een succesvolle realisatie van het veiligheidsbeleid. De handhavingsprioriteiten zijn: overlastgevendende personen en (jeugd)groepen; overlastgevendende honden; vandalisme (rommel op straat, bekrassen, bekladden); overlast door verkeer; handhaving betaald parkeren; toezicht op grote evenementen. Deze prioriteiten zijn ongewijzigd uit het vroegere Handhavingsprogramma overgenomen in het IVP.

Bevordering naleving staat voorop

De visie op handhaving, zoals opgenomen in het IVP, moet worden doorvertaald in de uitvoeringsplannen 2016 van Toezicht, Omgevingsdienst en de Dienst Gezondheid en Jeugd. Handhaving is geen doel op zich. Meer nog dan in het verleden moet de focus zijn gericht op het bevorderen van de naleving van gestelde regels, opdat de gestelde beleidsdoelen worden gerealiseerd.

Wanneer door het (wan)gedrag van sommigen, voor velen het woon- en leefklimaat wordt verstoord, is optreden geboden. Samen met onze partners doen we dat dus ook.

Inzet cameratoezicht

Cameratoezicht is een specifieke vorm van toezicht op de naleving, en zetten we op een aantal locaties in de stad in voor de openbare orde en veiligheid. Bij de afronding van het openbaar (project)gebied Stadswerven-zuid (Energiehuis e.o.) onderzoeken we de haalbaarheid voor het instellen van cameratoezicht.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde	Streefwaarde 2018²
1. Rapportcijfer veiligheid in buurt	7,0	6,9 (2014)	7,0

2. Percentage bewoners dat in de afgelopen 12 maanden minimaal eenmaal slachtoffer is geworden van een geweldsdelict, vermogensdelict of vandalismedelict	17,8%	24,0 (2014)	17,8%
3. Percentage bewoners dat veel sociale overlast ervaart ¹	8,3%	16,6% (2014)	8,3%

Toelichting: bron voor alle kengetallen is de Veiligheidsmonitor

¹ Sociale overlast omvat de volgende vier vormen van overlast: dronken mensen op straat, drugsgebruik of drugshandel, mensen die op straat worden lastiggevalen, rondhangende jongeren.

² Dit is afhankelijk van de ontwikkeling van het gemiddelde van de G32. De actuele waarden bij de G32 waren in 2014: (1) 7,0 (2) 21,6 en (3) 15,1.

Toelichting op de frequentie en omvang van de Veiligheidsmonitor.

In de tweede helft van 2015 vindt in Dordrecht in het kader van de Veiligheidsmonitor weer een grootschalig onderzoek plaats, waarbij per wijk circa 400 enquêtes worden uitgezet (in geheel Dordrecht circa 4.400), evenals in 2012 is gedaan. De uitkomsten hiervan worden begin maart 2016 bekend en geven dus beter inzicht in de veiligheidsbeleving op wijkniveau.

In de tussenliggende jaren, 2013 en 2014 (de actuele waarde in bovenstaande tabel), was het onderzoek kleinschalig van opzet. In die jaren zijn voor Dordrecht in totaal 600 enquêtes uitgezet.

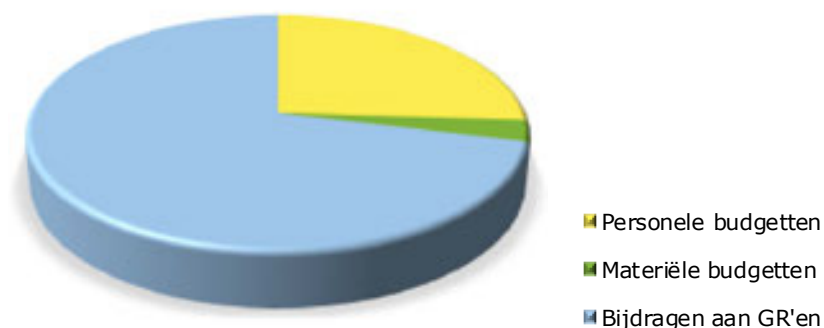
Advies CBS (opsteller van de Veiligheidsmonitor)

Het CBS geeft aan dat het aantal respondenten van invloed kan zijn op de schommelingen. Het Onderzoekcentrum Drechtsteden (OCD) adviseert vervolgens om met name te kijken naar de metingen met een grote respons, bij de Veiligheidsmonitor gaat het dan om het jaar 2012 en 2015. De uitkomsten van de tussenmetingen worden als indicatief beschouwd.

Wat mag het kosten?

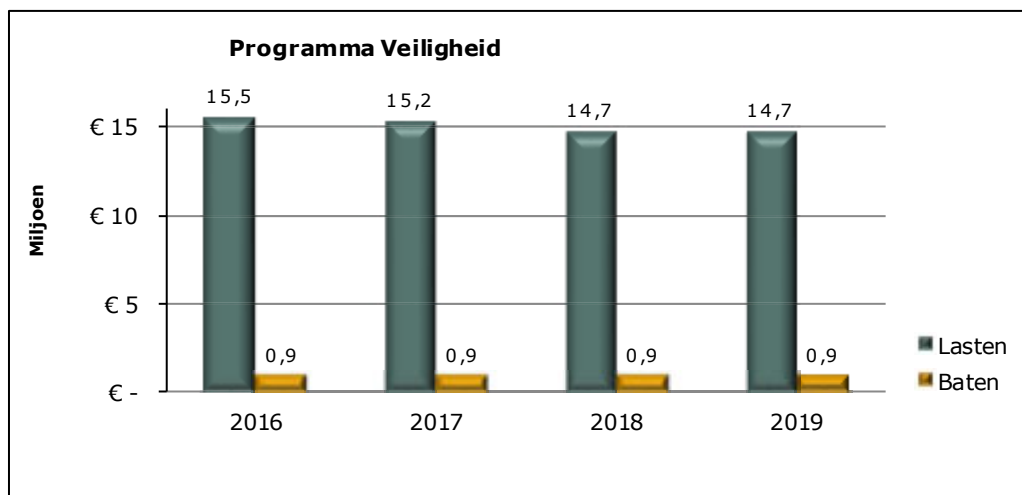
Hieronder vindt u de opbouw van de kosten van het programma voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens leest u een korte toelichting op de betreffende kostensoorten.

Programma Veiligheid € 15,5 miljoen

Personele budgetten: inzet op Toezicht en Openbare Orde en Veiligheid.
Materiële budgetten: onderhoudsbudget voor de 2^e uitrukpost van de Brandweer en budget voor sociale veiligheid.
Bijdrage aan GR'en: regionale Brandweer.
Inkomsten programma: betaald toezichtwerk voor andere programma's en gemeenten.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.2 Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Portefeuillehouder: R.E.C. Reynvaan – Jansen

Leefbare stad

Leefbaarheid en Stedelijk Beheer zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een leefbare stad komt direct onder druk te staan als de openbare ruimte niet schoon, heel en veilig is. Tegelijk is een hoge kwaliteit van de openbare ruimte geen garantie voor leefbare wijken. Het zijn immers de bewoners die een wijk mede leefbaar maken. Daarom versterken we de samenwerking met bewoners en partners. We stimuleren activiteiten die de kwaliteit van het samenleven van bewoners en de kwaliteit van de openbare ruimte op het gewenste niveau houden.

We houden de gewenste kwaliteit, onder druk van minder beschikbare middelen, in stand door het optimaliseren van het beheer van de verscheidene assets (assetmanagement), het investeren in innovaties en het inzetten van slimme toepassingen (Smart City). Het aangaan van co-creatie en gelijkwaardige samenwerking met belanghebbenden zorgt tegelijkertijd voor een goede afstemming tussen het gebruik en de beleving van de openbare ruimte. Hierin is ruimte voor het bieden van maatwerk en het gebruik van big data en open data.

De extra middelen voor het wegenonderhoud zetten we voornamelijk in voor de verbeteringen van een groot aantal woonerven in Stadspolders en Sterrenburg. Maar ook de belangrijke verkeersontsluiting Merwedestraat/Oranjelaan pakken we aan.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving
<i>Uitvoering regulier onderhoud</i> Circa 80% van ons werk in de openbare ruimte is vastgelegd in reguliere onderhoudsprogramma's. Regulier onderhoud doen we conform vigerend beleid. Het gaat om: • Groen (bijvoorbeeld wijkonderhoud, boomonderhoud en onderhoud van ecologische gebieden in lijn met de Stedelijke Ecologische Structuur). • Speelvoorzieningen. • Wegen (onder meer bebording, verharding, herstel van vorstschade en onkruidbestrijding en vegen op verharding). • (ondergrondse) kabels en leidingen. • Verkeersregelinstallaties. • Openbare verlichting. • Onderhoud van parkeervoorzieningen. • Bereikbaarheid; wegomleggingen. • Constructies (onder meer bruggen, baggerwerkzaamheden en nautische constructies zoals kades en afmeervoorzieningen). • Riolen. • Gemalen. • Bestrijding graffiti in de Binnenstad en schil. Bij deze werkzaamheden maken we veelvuldig gebruik van de inzet van Drechtwerk.
<i>Opstellen beheerplan Constructies</i> Als vervolg op de vaststelling van het regionaal beleidsplan civiele kunstwerken werken we aan het beheerplan voor constructies. Bij het opstellen van het beheerplan kijken we niet alleen naar de technische staat, maar ook naar andere elementen, zoals functionaliteit en risico (assetmanagement). We stemmen dit zoveel mogelijk regionaal af.
<i>Actualiseren Reclamebeleid</i> Het beleid rondom het toepassen van reclame-uitingen (in het openbaar gebied) is in 2015 geactualiseerd. Zo hebben we alle deelbesluiten van het gemeentebestuur van de afgelopen jaren over dit thema verwerkt. Daarnaast is het ons streven meer ruimte te geven aan bedrijven om te participeren in de openbare ruimte. Om dit te bevorderen stellen we kaders op voor het aanbrengen van naamsvermelding.
<i>Illegaal grondgebruik</i> In 2016 zetten we door op de aanpak van illegaal grondgebruik. Zo leggen we de basis voor een actiever beheer en uitgifte snippergroen. Ook het proces rondom het uitgeven van nieuwe gronden maken we efficiënter en publieksvriendelijker.
<i>Intensivering wegenonderhoud</i> Vanuit de extra beschikbaar gestelde middelen en de bestaande wegenonderhoudsmiddelen pakken we voornamelijk woonerven in Stadspolders en Sterrenburg aan. Maar ook de belangrijke verkeersontsluiting Merwedestraat/Oranjelaan staat op het programma. Het volledige programma is opgenomen in de paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen. We gaan de raad regelmatig informeren over de voortgang. Daar waar mogelijk combineren we de werkzaamheden, bijvoorbeeld met het vernieuwen van riolering, het maken van aanpassingen in groenvoorzieningen, het vervangen van de openbare verlichting of andere projecten, die effect hebben op de openbare ruimte. Bij een aantal van deze projecten gaan we ervaring opdoen met de methode placemaking. We doen dit onder de noemer Dordt aan Zet. De methode is beschreven bij doelstelling 3.
<i>Uitvoeren Meerjarenonderhoudsplanning</i> Naast de genoemde wegenonderhoud projecten zijn er nog de volgende groot onderhoud werkzaamheden: • Vervangen riool Madame Curiestraat. • Vervangen riool Assumburg. • Vervangen riool Wiarda Beckmanplantsoen. • Vervangen betonnen brug Noorderelsweg. • Vervangen centrale brugbediening. In 2016 starten we ook met vervangingsprogramma kademuren. Hiervoor hebben we in de Kadernota extra middelen beschikbaar gekregen. In 2016 vervangen we een gedeelte van de kademuur aan de Wolwevershaven.
Doelstelling 2: Onderhoud wordt zo efficiënt mogelijk uitgevoerd
<i>Realiseren plannen "Agenda voor de stad"</i> In 2016 zetten we de bezuinigingsmaatregelen in gang zoals op 1 juli 2015 door de gemeenteraad is besloten in de 'Agenda voor de stad'. Graag waarborgen we de contacten met bewoners en ondernemers, die in het kader van de 'Agenda voor de stad' zijn gelegd. Daarnaast verbinden we de ambities met andere onderdelen van deze programmakaart, zoals het inzetten op slimme technologieën en innovaties, het gebruik van assetmanagement en het stimuleren van gelijkwaardige samenwerking met gebruikers.

Nieuwe vormen van aanbesteden ten gunste van een strategisch inkoopbeleid

Door op de hoogte te blijven welke nieuwe vormen van aanbesteden worden toegepast, ontdekken we kansen voor het huidige inkoopbeleid. Essentieel hierbij is ook aanbestedingen van afgelopen jaren te evalueren, om hieruit lering te trekken. Zo behouden we de onderdelen die goed gaan en verhelpen we mogelijke problemen door nieuwe kennis. Voorbeelden zijn de UAV-Gc contract voor de pilot Stadspolders en het raamcontract woonerven.

(Technische) Innovaties

Omdat technologieën steeds meer van invloed zijn op het leven in de stad en het gebruik van de openbare ruimte, zoeken we voor het onderhoud en beheer naar nieuwe technische innovaties. Deze innovaties staan vaak niet op zich zelf, maar hebben ook invloed op andere fysieke en sociale aspecten. Voorbeelden zijn de aanpak van de kastanjeboomziekte en het vuilklepje in de ondergrondse containers.

Smart City

In 2015 is de opgave Smart City (slimme stad) gestart. Het doel hiervan is de stad zo efficiënt en effectief mogelijk te gebruiken, ontwikkelen en beheren, met de inzet van technologie het versterken van de verbinding intern en extern. We zien het als een 'beweging' binnen de organisatie, waarbij we maatschappelijke vraagstukken integraal oppakken, door technologie als middel in te zetten voor het kennisdelen met partners in de stad. In 2015 zijn we gestart met vijf projecten (dynamische verlichting in het buitengebied, software voor het analyseren van verkeersstromen, invoeren Buurboek, pollers vervangen door camera's en een hoogwateralarmeringsapp), die in 2016 en verder hun vervolg krijgen. Binnen de opgave Smart City staat ook kennisdeling via (open) data centraal. Dit pakken we samen met de regio op. Daarnaast levert data analyse meer inzicht op de effecten van onze inzet en sturen we hierop efficiënter.

Assetmanagement

Assetmanagement is voor het eerst toegepast bij het opstellen van het beheerprogramma Wegen. Bij assetmanagement kijken we niet alleen naar de technische aspecten, maar ook wegen we onderdelen als functionaliteit, gebruikswaarde en mogelijke risico's mee. Deze methodiek gaan we gefaseerd in een periode van 2 à 3 jaar breed toepassen bij alle beheeronderdelen.

Nieuw beheersysteem

In 2016 is het nieuwe beheersysteem voor het beheer van de openbare ruimte in werking. Binnen de regio werkt dan iedereen met hetzelfde systeem, wat de samenwerking bevordert. Ook genereren we met het nieuwe beheersysteem gemakkelijker data die we analyseren en openbaar maken.

Kennisdelen

Het eenvoudiger en sneller beschikbaar maken van data/informatie leidt tot het effectiever toepassen van beleid of het vereenvoudigen van communicatie binnen de organisatie. Daarnaast zoeken we steeds meer de verbinding met externe partijen voor het delen van kennis. Contact met andere overheden (Rotterdam, Den Haag, Eindhoven, Provincie, Ministerie van Infrastructuur en Milieu) en kennisinstellingen (Hogeschool Rotterdam, Davinci College, Technische Universiteit Delft) levert een breder netwerk van kennis op. Zowel op het gebied van (slimme) technologieën en innovaties, als assetmanagement en open data. Ook hierbij is het weer belangrijk om de extern opgedane kennis ook intern goed te verspreiden.

Samenvoegen Toezicht

Per 1 juli 2016 heffen we het interne bedrijf Toezicht op. Binnen Stadsbeheer komt een kleine kernorganisatie voor Handhaving. De buitendienst besteden we grotendeels uit bij een externe marktpartij. Bij de aanbesteding, volgens het principe van Best Value Procurement, hanteren we als uitgangspunten professionaliteit en flexibilisering. In de implementatiefase geven we het vraag- en informatiegestuurd toezicht verder vorm. Ook verweven we dit in de wijknetwerken. De parkeertaken maken dan geen deel meer uit van de handhaving, maar voeren we uit middels een aparte parkeerorganisatie.

Doelstelling 3: Inwoners en ondernemers hebben een actieve rol bij het in stand houden van de openbare ruimte

Participatiebestek

In 2015 zijn we gestart met de ontwikkeling van een participatiebestek. Zo hebben we ervaringen opgedaan in de participatiepilot in de wijken Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven. In 2016 gaat het participatiebestek zelf van start. In dit participatiebestek wil de gemeente taken op het vlak van participatie van bewoners en ondernemers bij het beheer van de openbare ruimte deels laten uitvoeren door een aannemer. Het huidige bestek is toegespitst op groenbeheer.

Naast het groenbeheer valt ook het legen en schoonhouden van afvalbakken en het verwijderen van zwerfafval (uit groen en water) onder het takenpakket. De aannemer dient in het participatiebestek zelf invulling te geven aan het stimuleren en in stand houden van bewonersparticipatie.

Dordt aan Zet

In 2015 zijn we begonnen met de methode placemaking. Met placemaking stellen we behoeften van gebruikers en andere belanghebbenden centraal. We passen deze methode verder toe onder de naam "Dordt aan Zet". Dit doen we met een aantal concrete (herbestratings)projecten in de openbare ruimte. Al bij de start van het project formuleren we samen met de belanghebbenden de probleemstelling, waarbij we alle beschikbare informatie over het gebied met hen delen. Daarna maken we samen een gedragen plan.

Doel is de gebruikswaarde van de openbare ruimte te maximaliseren. Doordat belanghebbenden veel zeggenschap hebben over de inrichting, gaan gebruikers de openbare ruimte zien als maatschappelijk

eigendom, verwachten wij. Dit bevordert de betrokkenheid bij de plek, wat aan de basis staat van andere vormen van participatie.

De afgelopen jaren hebben op buurtniveau diverse methoden van co-creatie plaatsgevonden. Met de geselecteerde projecten gaan we co-creatie toepassen op wijkniveau. Vrieseplein, Damplein en omgeving Winkelcentrum Crabbehof (kan nog veranderen) vervullen een wijkfunctie, waar een groot scala aan belangen spelen. Met Dordt aan Zet nemen we deel aan de Democratic Challenge van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Voor meer informatie: zie programmakaart 11 Bestuur en Samenwerking.

Samenwerking (Louterbloemen, Regio, HbR, enz)

Voor de totstandkoming van een goed stedelijk beheer en een goede leefbaarheid van de stad gaat de gemeente de samenwerking aan met diverse partijen. Voorbeelden hiervan zijn dierenhok Louterbloemen, de regiogemeenten en het havenbedrijf Rotterdam. Hierbij investeren we in duurzame samenwerkingsverbanden.

Verbetering Wijklijn

In 2015 is onderzoek gedaan op welke manieren de wijklijn publieksvriendelijker kan worden ingericht. Belangrijkste resultaten hiervan zijn: verbeteren van de kwaliteit van de teksten van de antwoorden op de meldingen, verbeteren van de servicenormen (afhandeltermijnen) en gebruik kunnen maken van de analyses uit de beschikbare data. We realiseren deze verbeteringen in 2016.

Bewonersinitiatief Indus

In 2013 zijn we gestart met een project, waarbij de bewoners van de Indus het onderhoud in het openbare gebied voor het grootste gedeelte zelf uitvoeren. Voor deze werkzaamheden worden zij betaald, niet in geld maar in de vorm van o.a. aanpassingen in de buurt en bijdrages bij buurtactiviteiten ter stimulering van de saamhorigheid. Het beschikbare bedrag stellen we vast aan de hand van de inschrijving op het integrale bestek van de aannemer in de wijk. In 2016 onderzoeken we of deze vorm van samenwerking ook in andere gebieden mogelijk is.

Intensivering participatie

Naast bovenstaande initiatieven gaan we bewoners en bedrijven uitdagen ook op andere vlakken meer verantwoordelijk te nemen voor hun openbare ruimte. Hiervoor stellen we kaders op en creëren we handzame instrumenten voor participatie.

Specifiek voor zwerfafval hebben we € 130.000 per jaar beschikbaar gekregen van het Afvalfonds. Dit geld zetten we in voor het vergroten van participatie, preventie en ondersteuning van initiatieven.

Wat zeggen de cijfers?

Het rapportcijfer leefbaarheid is nagenoeg gelijk gebleven. Dit evenals de schaalscore fysieke kwaliteit buurtvoorzieningen. Dit geldt alleen voor de totaalscore. Bij de onderliggende onderdelen zijn er grotere afwijkingen zichtbaar. Bijvoorbeeld: het is buiten goed verlicht (helemaal mee eens van 77,3 % naar 80,4 %), perken plantsoenen en parken goed onderhouden (van 70,7 % naar 66,7 %), wegen, paden en pleintjes goed onderhouden (van 70,0 % naar 65,9 %) en goede speelplekken voor kinderen (van 57,6 % naar 51,6 %). Significant is de achteruitgang in de verloedering. Ook alle onderliggende waarden tonen een achteruitgang. Veel overlast van hondenpoep van 21,1% naar 25,6 % en rommel op straat van 8,4 % naar 11,4 % zijn de belangrijkste. Opvallend daarbij is dat er geen toename is geweest van de wijklijnmeldingen op deze onderdelen. Daartegenover staat de positieve ontwikkeling van de actieve betrokkenheid van de bewoners in de buurten. De grotere betrokkenheid van de bewoners in de buurten kan leiden tot een meer kritischer blik naar de kwaliteit van het onderhoud. Anders is de achteruitgang niet te verklaren. De inzet op het onderhoud is de afgelopen periode op de genoemde terreinen juist niet verminderd. Ook de focus in 2016 blijft gericht op deze onderdelen.

Kengetal	0-waarde 2013	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Rapportcijfer leefbaarheid	7,1	7,2 (2014)	7,1
Schaalscore fysieke kwaliteit buurtvoorzieningen ¹	5,8	6,1 (2014)	5,8
Schaalscore verloedering fysieke woonomgeving ²	4,7	34,0% (2014)	4,7
Percentage zelf het afgelopen jaar actief geweest om de buurt te verbeteren	23%	24% (2015)	26%

Toelichting: bron voor kengetallen 1 t/m 3 is de Veiligheidsmonitor, kengetal 4 komt uit de Omnibusenquête.

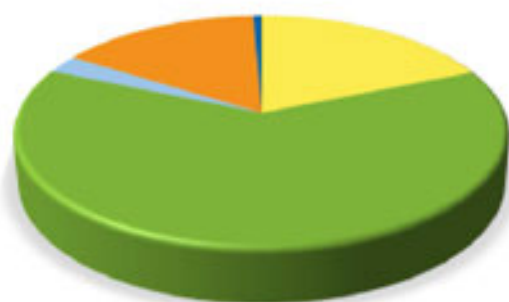
¹ Schaalscore is opgebouwd uit (1) In de buurt is het buiten goed verlicht (70%), (2) Perken, plantsoenen en parken zijn goed onderhouden (62%), (3) Wegen, paden en pleintjes zijn goed onderhouden (57%), (4) Goede speelplekken voor kinderen (58%), (5) Goede voorzieningen voor jongeren (22%).

² % van de inwoners dat veel overlast ervaart van (1) Hondenpoep of (2) Rommelpoep op straat of (3) Bekladding of (4) Vernieling straatmeubilair.

Wat mag het kosten?

Hieronder vindt u de opbouw van de kosten van het programma voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Daarnaast leest u een korte toelichting op de betreffende kostensoorten.

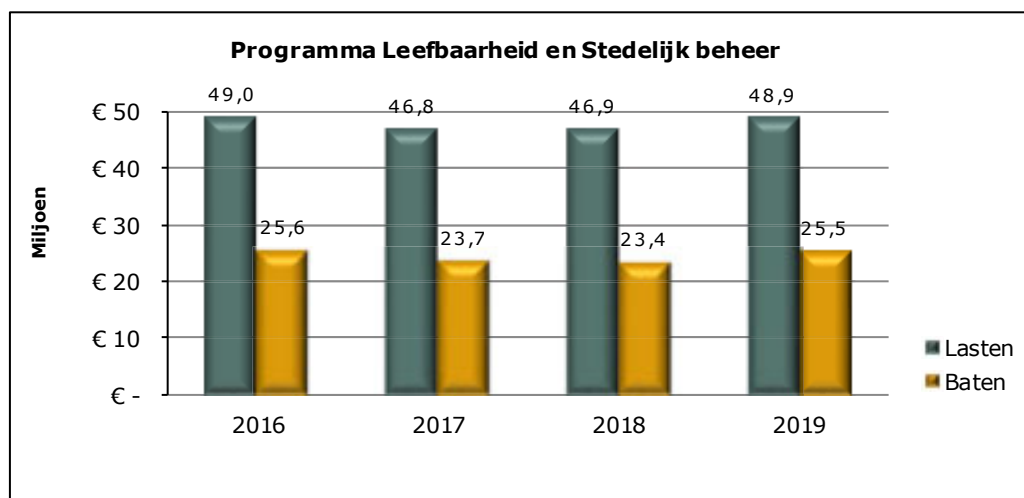
Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer € 46,1 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten
- Bedrag storting in de voorzieningen

- Personele budgetten: personele inzet op het gebied van leefbaarheid en stedelijk beheer.
- Materiële budgetten: kosten voor het onderhoud van wegen, groen, openbare verlichting, verkeersmeubilair, constructies en speelvoorzieningen.
- Bijdrage aan GR'en: Belastingdienst Drechtsteden inzake rioolrechteninning en bijdrage aan het wegschap Kiltunnel.
- Kapitaallasten: rente en afschrijving van de riolering, havenwerken, constructies, VRI's en openbare verlichting.
- Stortingen voorziening: verwachte storting in de onderhoudsvoorziening voor de riolering.
- Inkomsten programma: primair rioolheffing en inkomsten uit lichtreclames en werkzaamheden voor derden.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.3 Programma Jeugd en Onderwijs

Portefeuillehouders: H. van der Linden en E. van de Burgt

Transformatie in samenhang (zie ook programmakaart Zorg en Ondersteuning)

In 2016 geven we verder vorm aan de transformatie van het sociaal domein in samenhang. De gemeente is sinds 1 januari 2015 verantwoordelijk voor nieuwe taken op het gebied van Jeugd, Werk en Wmo. Na een relatief zachte landing met continuïteit van zorg in het eerste jaar, vraagt het nu eens te meer om een fundamentele verandering in denken en doen van de betrokken partijen. Het gaat hierbij om een evenwicht in de beste oplossing voor de Dordtenaar en het binnen gestelde budgetten blijven. De hiervoor noodzakelijke doorontwikkeling van het beleid benaderen we integraal, vraaggestuurd en gebiedsgericht.

Het concreet maken van de transformatieopgaven is een continu proces van jaren, waarin thema's die op de (transformatie/ontwikkel)agenda staan elkaar afwisselen en versterken. Hierbij is lef om te experimenteren, maar ook om te stoppen met dingen noodzakelijk. Wij pakken, als gemeente, deze veranderopgaven samen op met inwoners en partners uit zorg, werk, onderwijs, jeugd en welzijn.

Met de inwoners bouwen we verder aan een (in het najaar van 2015 gestarte) sociale ontwikkelagenda, waarin de leefwereld van de bewoners centraal staat. Belangrijk uitgangspunt hierbij is de verschuiving van curatief naar preventief: hulp en ondersteuning bieden we zo vroeg, kort en licht als mogelijk - en zo zwaar als nodig. Het streven is zelfredzame burgers in vitale wijken die in sterke sociale netwerken participeren.

Dordrecht Nationale Onderwijsstad 2015-2016

Dordrecht is uitgeroepen tot Nationale Onderwijsstad 2015-2016. "In alle sectoren van het onderwijs", schrijft de Toetsingscommissie in haar rapport, "toont Dordrecht zich een innovatieve stad, die in brede zin leren en educatie een voorname rol geeft."; een mooi compliment aan partners en gemeente!

Gedurende het schooljaar vinden er allerlei activiteiten plaats van, voor, door en met beleidsmakers, schoolleiders, docenten, leerlingen en andere professionals uit het onderwijsveld rondom het thema 'Meer dan School'. Daarnaast wordt er door OCD en CAOP een omvangrijk onderzoek gedaan naar de aard, omvang en betekenis van informeel onderwijs in Dordrecht.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Dordtse jeugdigen groeien gezond en veilig op.

Doelstelling 2: Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen.

★ Doorontwikkelen lokale Jeugdteams

De verantwoordelijkheden die we hebben vanuit de Jeugdwet voeren we hoofdzakelijk uit via de drie Jeugdteams in Dordrecht. Sinds de start van de Dordtse Jeugdteams per 1 januari 2015 ervaren we hoe het nieuwe jeugdhulpsysteem werkt. Onder andere de verbinding van de Jeugdteams aan andere belangrijke partners in het jeugdhulpveld (zie activiteit 3), de administratiedruk en de grote caseload blijken aandachtspunten. Hiervoor zoeken we naar passende oplossingen.

In het kader van de transformatie van het hele sociale domein en de samenhang in de drie decentralisaties vormen we een visie over de rol, functie en positie die de Jeugdteams/jeugdteamprofessionals vervullen in het gehele hulpveld. We starten hiervoor met een integraal ontwikkeltraject (zie ook programmakaart Zorg en Ondersteuning).

★ Versteven jeugdaspect in Sociale Teams

Met het oog op de transformatie onderzoeken we of de juiste jeugdprofessionals (bijvoorbeeld op het gebied van opvoed- en opgroei-ondersteuning) voldoende zijn vertegenwoordigd in de Sociale Teams. Een ander prominent aandachtspunt is de relatie tussen de Jeugdteams en de Sociale Teams. We gaan aan de slag met de vraag hoe we deze relatie het beste kunnen vormgeven. Tot slot heeft de verbinding van de Sociale Teams met andere partners in het lichte jeugdhulpveld onze aandacht. In 2016 heeft de verbinding met het jongerenwerk prioriteit.

★ Verbinden van jeugdhulp aan basisvoorzieningen

In 2016 geven we prioriteit aan de verbinding van jeugdhulp met huisartsen en het onderwijs, inclusief de kinderopvang, peuteropvang en consultatiebureaus.

Huisartsen, praktijkondersteuners, Jeugdteams en Sociale Teams dienen samen te werken zodat de cliënt de juiste hulp en begeleiding ontvangt. In 2015 hebben we extra inzet gerealiseerd voor de Jeugdteams om goede samenwerkingsafspraken te maken met huisartsen. Per 2016 voeren we die afspraken uit, en blijven we met elkaar in gesprek over de gang van zaken.

Ten aanzien van de verbinding met het onderwijs valt onderscheid te maken tussen de verbinding met het 0-4-veld, het primair en voortgezet onderwijs, en het MBO. Vanuit de Lokale Educatieve Agenda (LEA) ontwikkelen en implementeren we een stevige en directe verbinding tussen de ondersteuningsteams op het primair en voortgezet onderwijs en de jeugdhulp. Streven is om dit per schooljaar 2016-2017 gerealiseerd te

hebben. De verbinding met het MBO pakken we regionaal op in het Bestuurlijk platform Passend Verbinden Drechtsteden. Met betrekking tot de verbinding met het 0-4-veld starten we in 2016 samen met de betrokken partners een ontwikkeltraject, om te komen tot heldere afspraken en een duidelijke werkwijze.
★ <i>Doorontwikkelen aanpak Jeugd en Veiligheid</i> In de keten rondom veiligheid zetten we ons in voor een goede verbinding tussen Veilig Thuis, de Sociale Teams en de Jeugdteams. De focus ligt op het in een vroeg stadium oppakken van signalen die duiden op aanwezigheid van een onveilige (opvoed)situatie. Door een "niet pluis gevoel" ter sprake te brengen met ouders en andere betrokkenen, kan gezamenlijk worden gewerkt aan een veilige opvoedsituatie voor jeugdigen. Pas als het vrijwillig kader niet voldoende is, wordt doorgezet naar het gedwongen kader. In dit hele proces van op- en afschalen blijft het belangrijk dat iedere professional werkt vanuit zijn vakgebied gericht op verbinding in de keten.
★ <i>Opstellen en uitvoeren Opgaveplan jongeren 16-27</i> Op basis van de bevindingen van het Social Lab stellen we een 'Opgaveplan jongeren 16-27' op en voeren deze uit. Met Social Lab hebben we in 2015 onderzocht welke knelpunten jongeren ervaren in het opgroeien in Dordrecht. Professionals is ook gevraagd welke knelpunten zij ervaren in (het systeem rondom) zorgverlening aan jongeren. Hieruit bleek dat er vraagstukken liggen op de "deelsystemen" onderwijs, werk en inkomen, zorg, huisvesting en begeleiding, maar ook op de verbinding van deze deelsystemen tot één totaalsysteem. Uitval is concreet zichtbaar in Voortijdig schoolverlaten, jeugdwerkloosheid en jongeren in schulden. Door het systeem rondom jongeren te gaan verbeteren, en in te zetten op vergroten van eigen kracht van jongeren, willen we uitval terugdringen.
<i>Faciliteren van voorzieningen om jeugdigen binnen het reguliere aanbod zo goed mogelijk voor te bereiden op de arbeidsmarkt</i> In samenwerking met Regionaal Programma Arbeidsmarktbeleid zijn er diverse aanpakken om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren, de focus blijft gericht op techniek. Het streven is dat het percentage vmbo en mbo-leerlingen dat techniekonderwijs volgt, zich evenredig verhoudt tot het aandeel techniek op de regionale arbeidsmarkt. Er blijft daarom ook in 2016 aandacht voor techniekpromotie en loopbaanoriëntatie die in het bijzonder gericht is op meisjes en op jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond. Bijzondere aandacht is er voor kwetsbare jongeren en hun aansluiting tot de arbeidsmarkt. Voor een belangrijk deel zijn dit jongeren die uitstromen uit pro-vso en de Entreeopleiding (mbo1 niveau). De aanpak wordt in nauw overleg met SDD, UWV en regiogemeentes vormgegeven. We continueren verder de bestaande activiteiten voor de brede oriëntatie van jeugdigen, zoals cultuureducatie, TechniekDock en natuur- en milieueducatie. Daarnaast onderzoeken we of het mogelijk is om een Wetenschap&Techniek-centrum in Dordrecht te realiseren.
<i>Continueren voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en schakelklassen ter preventie van taalachterstand</i> We continueren binnen de beschikbare middelen de VVE via de kinderdagverblijven en de peuteropvang en de schakelklassen via het primair onderwijs. Over VVE hebben we per 2015 samen met de VVE-aanbieders resultaatafspraken. Deze afspraken worden in het pilotjaar 2015-2016 met de VVE-aanbieders gemonitord, geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. Op basis van de resultaatafspraken en het VVE-inspectierapport evalueren we de VVE. Omdat ouders in de eerste plaats verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van hun kind, zien we ouderbetrokkenheid als belangrijk thema binnen VVE.
<i>Aanpakken van voortijdig schoolverlaten (VSV) en handhaving leerplicht</i> We pakken VSV zowel op lokaal als regionaal niveau aan. Voor de lokale aanpak verstrekt Dordrecht jaarlijks een subsidie van € 525.000 aan het Samenwerkingsverband Passend Onderwijs voor Voortgezet onderwijs. De regionale aanpak wordt gefinancierd en gecoördineerd door het Rijk. OCW heeft hiervoor een convenant afgesloten met de gemeenten en de onderwijsinstellingen. Voor de bestrijding van VSV wordt op beide niveaus gekozen voor een preventieve aanpak: de inzet en maatregelen richten zich daarom vooral op het optimaliseren van de aansluiting tussen VO en MBO (warme overdracht niet alleen gericht op onderwijsondersteuning maar ook op specifieke zorgbehoefte), intensieve loopbaanbegeleiding en vroegtijdige aanpak verzuim. Daarnaast wordt bij uitval gekozen voor een integrale aanpak door middel van het Zorg-Onderwijs-Werk-loket (dat wellicht anders ingericht gaat worden in 2016) en bovenschoolse (plus)voorzieningen voor overbelaste jongeren. Bijzonder aandachtspunt in 2016 is het in beeld houden van oud-vsv'ers. De jeugdteams (zie activiteit 1) leggen in verband met de integrale aanpak ook een relatie met leerplicht, VSV en de toeleiding naar (passend) werk of scholing.
<i>Continueren taken onderwijshuisvesting en voortzetten doordecentralisatie</i> Per 1 januari 2016 dragen we de huisvestingstaken van OPOD over aan het schoolbestuur. Daarnaast zetten we samen met de schoolbesturen het traject van doordecentralisatie – het overdragen van alle gemeentelijke taken op het gebied van onderwijshuisvesting aan de schoolbesturen – voort (Agenda voor de stad). Onderdeel hiervan is het uitwerken van het vestigingsplan en een inventarisatie van de (financiële) voorwaarden voor doordecentralisatie. Tenslotte wordt het ontwerp voor de nieuwbouw van de basisscholen Albatros en Fontein aan het Admiraalsplein gemaakt en starten we met de bouw.

Wat zeggen de cijfers?

Hieronder staan de indicatoren die horen bij ons jeugd- en onderwijsbeleid. De eerste twee indicatoren zijn resultaten die we regionaal met het totale jeugdbeleid willen bereiken en zijn afkomstig uit het BRTA. De Serviceorganisatie monitort deze indicatoren, en verwacht de cijfers over 2015 begin 2016 beschikbaar te hebben. Op basis van de cijfers stellen we de streefwaarde voor 2018 vast.

De overige indicatoren horen bij een specifieke activiteit. Ten aanzien van de derde indicator (tevredenheid professionals over verbinding) voeren we in het najaar van 2015 een kwantitatief en kwalitatief onderzoek uit. We hebben ervoor gekozen om dit onderzoek pas in de loop van het jaar uit te voeren, omdat in de eerste helft van 2015 de Jeugdteams nog moesten kennismaken met de basisvoorzieningen en de preventieve ondersteuning. De teams zijn immers pas vanaf 1 januari 2015 operationeel. In de aankomende jaren heeft de optimalisering en versteviging van de verbindingen onze aandacht.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
% zware zorg	Gegevens 2015 dienen als 0-meting. Deze zijn begin 2016 bekend.		Vaststellen a.d.h.v. cijfers 2015
% van de jeugdigen en gezinnen met een hulpvraag zijn tevreden met de geboden hulp	Gegevens 2015 dienen als 0-meting. Deze zijn begin 2016 bekend.		Vaststellen a.d.h.v. cijfers 2015
% van de professionals is tevreden over de verbinding tussen Jeugdteams, basisvoorzieningen en de preventieve ondersteuning	0-meting in november 2015		Vaststellen in november 2015
% van de jeugdigen en gezinnen weet bij wie ze ondersteuning kunnen vragen	Opvoed-ondersteuning (ouders van kinderen tot 18 jaar): 57% (2015)	57% (2015)	80%
	Opvoed-ondersteuning (ouders van kinderen tot 23 jaar): 56% (2015)	56% (2015)	80%
% van de Dordtse basisscholen heeft een programma om kinderen kennis te laten maken met techniek	67% (2014-2015)	67% (2015-2015)	90%
Score op ouderbetrokkenheid in het VVE-inspectierapport van de onderwijsinspectie	3 (voldoende)	3 (voldoende)	4 (goed)
% van doelgroepkinderen VVE komt via de toeleiding door Careyn daadwerkelijk terecht bij een VVE-voorziening	81% (2015)	81%	95%

Toelichting: bron voor kengetallen 1 en 2 is Serviceorganisatie Jeugd (verwachte levering voorjaar 2016), bron voor kengetal 3 is het OCD (onderzoek wordt najaar 2015 uitgevoerd), bron voor kengetal 4 is de Omnibusenquête, bron voor kengetal 5 zijn gegevens van het DaVinci College, bron voor kengetal 6 is de rapportage uit 2014 van de Inspectie van het Onderwijs, bron voor kengetal 7 is een rapportage van Careyn JGZ.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

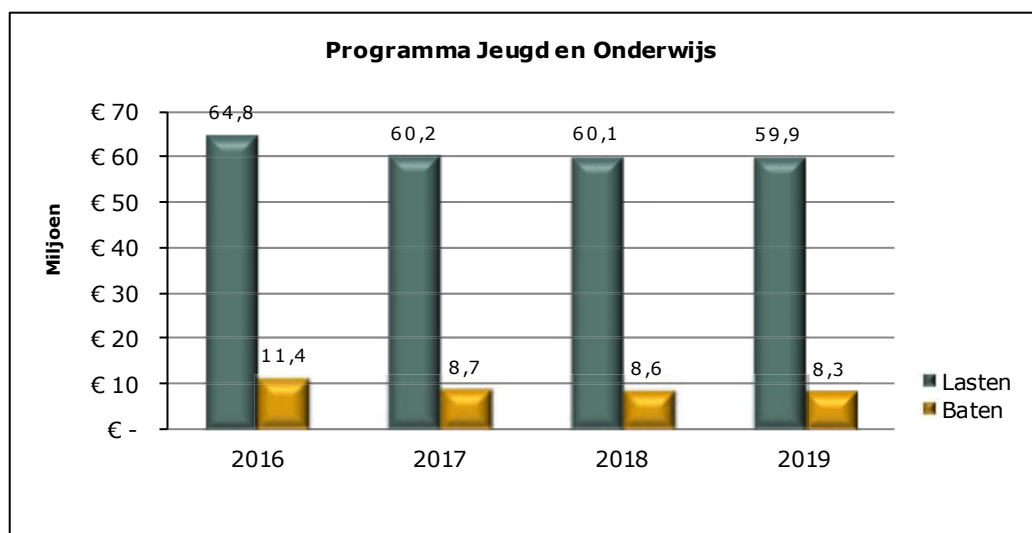
Programma Jeugd en Onderwijs € 64,6 miljoen.

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten
- Bedrag Subsidies

- Personele budgetten: personele inzet op het gebied van onderwijs, jeugd- en opvoedingsbeleid.
- Materiële budgetten: het onderhoud en de exploitatie van de onderwijsgebouwen, bijdragen in het kader van leerlingenvervoer en het onderhoud van speeltuinen.
- Bijdrage aan GR'en: bijdrage aan BLVS (inzake Regionale Meld- en Coördinatiepunt VSV en Leerplicht).
- Kapitaallasten: rente en afschrijving voor de onderwijsgebouwen (basis- en middelbaar onderwijs).
- Subsidies: opvoedingsondersteuning, kind- en jongerenvoorzieningen, Voortijdig Schoolverlaten en Voor- en Voortijdig Schoolse Educatie.
- Inkomsten programma: rijksbijdrage voor onderwijsachterstandenbeleid en Rijksbijdrage voor RMC en Voortijdig Schoolverlaten. Ook worden (beperkt) inkomsten ontvangen vanuit huisvesting kinderdagverblijven en BSO.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.4 Programma Werk en Inkomen

Portefeuillehouder: E. van de Burgt

Werken en participeren naar vermogen

Het beleid wordt in lijn met de voorgaande jaren ook in 2016 doorgezet. Hoewel de economie lijkt aan te trekken is het aantal werkloze Dordtenaren nog altijd groot. We zetten in op o.a. het realiseren van werkgelegenheidsprojecten zoals de pilot *Nieuwe Dordtse Biesbosch*.

In de eerste helft van 2015 is in samenwerking met SGP Bouw en Infra, Da Vinci College, projectleiding aanbesteding NDB, Bureau Inkoop Drechtsteden en IBD gestart met de ontwikkeling van de regionale opleidingsstructuur; Infra Talent. In de aanbestedingsregels van de NDB is de realisering van opleidingsplekken opgenomen. Ook zijn afspraken gemaakt over de realisering van opleidingsplekken bij het uitvoeren van wegenonderhoud in Dordrecht. In samenwerking met het regionaal programma Arbeidsmarkt Drechtsteden is ingezet op verbreding naar alle Drechtstedengemeenten. Het College van Alblasterdam heeft toegezegd haar Inkoopkalender te gaan benutten voor de realisatie van werkopleidingsplekken. Met uitbreiding naar alle Drechtsteden gemeenten ontstaat een groeipotentie van 750 werkopleidingsplekken. Inzet is om eind 2015 te starten met de eerste pool van Infra Talent.

Ook blijven we inzetten op de ambitie met betrekking tot de realisatie en invulling van participatieplekken. Dit zijn plekken waar mensen met een beperkte verdien capaciteit en zeer weinig perspectief op de arbeidsmarkt, onder begeleiding maatschappelijk nuttige activiteiten kunnen verrichten. Dit stelt hen in de gelegenheid om actief te blijven en volwaardig te participeren in de maatschappij.

In relatie met het voorgaande geven we ook in 2016 verder vorm aan de transformatie van het sociaal domein in samenhang. Samenwerking en kennisuitwisseling met maatschappelijke partners zowel op regionaal als lokaal niveau blijven essentieel en daar besteden we ook in 2016 veel aandacht aan. De programmakaart Werk en Inkomen houdt nauw verband met het arbeidsmarktbeleid en de aansluiting met onderwijs en jeugd, onderwerpen die terugkomen in de programmakaarten Economie, Cultuur & Sport, Onderwijs & Jeugd en Zorg & Ondersteuning.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Vergroten arbeidsparticipatie
<i>Regionaal: Verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en vraag en aanbod op de arbeidsmarkt</i> zie programma's 'Economie, Sport en Cultuur' en 'Onderwijs en Jeugd'.
Sociale Dienst Drechtsteden (SDD): Bevorderen arbeidsvermogen (werken aan zelfstandigheid, inburgering, re-integratie, stimuleren vrijwilligerswerk en tegengaan jeugdwerkloosheid); en bieden van sociaal vangnet, armoedebestrijding; bijstandverlening; schuldhulpverlening).
Doelstelling 2: Vergroten arbeidsaanbod voor de onderkant van de arbeidsmarkt
<i>Lokale opgave Dordrecht</i> 1. Realisatie van ons deel (circa 50%) van de regionale doelstelling (800-1100) voor het aantal participatieplekken. We zetten hierop in met lokale acquisitie en promotie van participatieplekken en deelnemers op gebieds- en wijkniveau.
Regionaal 2. Kennisuitwisseling tussen gemeenten en met betrokken instellingen met betrekking tot lokale initiatieven voor beschut binnen werk en dagbesteding. Door deze twee voorzieningen te verknopen verwachten we ook een financieel voordeel te realiseren, participatieplekken kennen lagere begeleidingskosten dan dagbesteding.
3. Realiseren Werkgelegenheidsprojecten: start pilot Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB).

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Vergroten arbeidsparticipatie			
1.1. Ontwikkeling totale werkloosheid Drechtsteden (WW en Wwb) ten opzichte van landelijk gemiddelde	WW: +1,3% (Ned +0,7%) Wwb: +10,2% (Ned +4,8%) (ontwikkeling 2014-2015, peildatum 1 januari)		≤ Landelijk gemiddelde
Participatieplekken*			
2.1. Omvang groep uitkeringsgerechtigden met een verdienvermogen van minder dan 50% van het minimumloon.	3800**		
2.2. Aantal gerealiseerde participatieplekken in Dordrecht (op elke plek kunnen 2 kandidaten deelnemen)	0	344 (per 1 juli 2015)	minimaal 250
2.2. Aantal plaatsingen Dordtse kandidaten	0	231 (per 1 juli 2015)	400-550 (50% meervoudig lokale ambitie)

Toelichting: bron voor kengetal 1.1 is UWV/SDD/CBS, bron voor kengetallen 2.1 t/m 2.3 is SDD; aantal bij 2.1 betreft de hele Drechtsteden, cijfer voor Dordrecht is opgevraagd.

* Met betrekking tot de participatieplekken wordt 2015 benut om de processen van werving en matching van kandidaten door te ontwikkelen, de uitkomsten daarvan kunnen mogelijk aanleiding zijn om de streefwaarden zoals deze zijn geformuleerd bij te stellen.

**cijfer is nog niet gefilterd op vrijgestelden en reeds actieve vrijwilligers

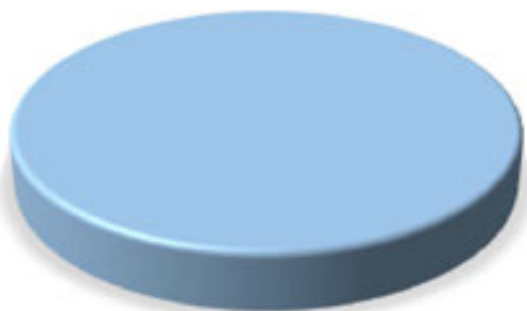

Foto: Judith Kreuger

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

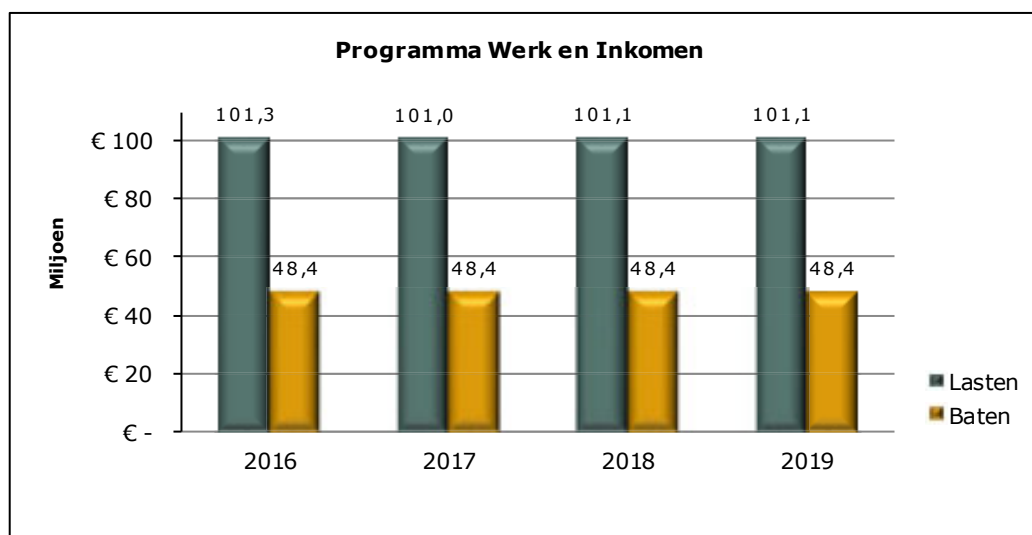
Programma Werk en Inkomen € 101,3 miljoen

■ Bijdragen aan GR'en

Bijdrage aan GR'en: dit programma bestaat grotendeels uit de bijdragen die Dordrecht overmaakt aan de Sociale Dienst Drechtsteden voor zowel het werk- en inkomensdeel als de bijdrage aan de apparaatskosten. Ook de doorbetaling van de Rijksbijdrage WSW aan Drechtwerk en de gemeentelijke bijdrage vallen onder dit programma. Inkomsten programma: de uitgaven worden grotendeels gedekt uit rijksinkomsten die 1 op 1 worden doorgesluisd naar de SDD en Drechtwerk.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.5 Programma Economie, Sport en Cultuur

Portefeuillehouders: J. Mos, R.E.C. Reynvaan – Jansen,
P.H. Sleeking en E. van de Burgt

Samenhang en integraliteit

Economie, sport en cultuur zijn nauw met elkaar verbonden, daarom streven we waar mogelijk naar integraliteit in de benadering van deze thema's.

In de afgelopen jaren hebben we met het programma Levendige Binnenstad geïnvesteerd in de functie van de binnenstad als economische motor. We willen dat Dordrecht wordt beleefd als een stad met uitstekende voorzieningen en een aantrekkelijke programmering voor de eigen inwoners én voor toeristen. Daar zetten we ook in 2016 weer op in. We zoeken actief naar verbindingen met en tussen ondernemers en initiatieven en gaan samen op zoek naar mogelijkheden om de ingrijpende veranderingen in de detailhandel en de daarmee samenhangende leegstand het hoofd te bieden. En we geven in dit begrotingsjaar verder vorm aan de culturele en recreatieve aspecten van het economische beleid voor de binnenstad.

Programmering sportieve en culturele evenementen

Evenementen zijn cruciaal in de sport- en cultuurbeleving van Dordtenaren en trekken mensen naar onze stad. De sportkalender voor 2016 bevat zowel topsport als breedtesport met onder andere internationaal shorttrack en korfbal, de Drechtstadloop, Cityswim en Special Heroes Day. De programmering van culturele evenementen ligt, in lijn met Agenda voor de stad, grotendeels bij de grote cultuurorganisaties in de stad: het Dordrechts Museum, Kunstmin, Bibelot, ToBe en het Onderwijsmuseum. Met deze en andere partners in de stad wordt gewerkt aan programmering rondom de historische mijlpalen van onze stad. Om het (toeristisch) bezoek te vergroten voeren wij de mijlpaal 'Beeldenstorm Woordenstroom in 2016' uit en continueren we de voorbereidingen van de internationale mijlpaal 'Dordtse Synode – 2018'.

Verbeteren werkgelegenheid en vestigingsklimaat

Naast de inzet op een levendige binnenstad en een algehele economische structuurversterking staat het vergroten van de werkgelegenheid hoog op de agenda. In het afgelopen begrotingsjaar is deze opgave grotendeels belegd bij het regionale Programma Arbeidsmarktbeleid Drechtsteden. Het Uitvoeringsprogramma Arbeidsmarktbeleid is vastgesteld in het voorjaar van 2015 voor de periode 2015-2018 en is leidend op het terrein van arbeidsmarkt en werk & inkomen. Het richt zich middels een regionale aanpak voornamelijk op het verbeteren van werkgelegenheid. De activiteiten binnen dit programma hebben een nauwe relatie met de programma's Werk en Inkomen en Jeugd en Onderwijs.

Een belangrijke randvoorwaarde voor een goed werkende arbeidsmarkt en een sterke economische structuur is een aantrekkelijk vestigings- en ondernemersklimaat. Hiervoor werken we onder andere aan het realiseren van een aantrekkelijke Westelijke Dordtse Oever (zie hiervoor ook het projectblad WDO) en gaan we verder met het ontwikkelen en uitwerken van een nieuwe economische ontwikkelstrategie. Als onderdeel van deze strategie wordt gebruik gemaakt van investeringskaarten, waarop per gebied of project de ontwikkelmogelijkheden voor de marktpartijen zijn aangegeven. Op basis van de vastgestelde strategie in 2015 zal ook in 2016 hier blijvend aan gewerkt worden.

Sport als verbindende kracht

De integrale sportaanpak van de afgelopen jaren heeft effect. Het jaar 2015 stond in het teken van de toekomst van de sport in Dordrecht als onderdeel van Agenda voor de stad. In 2016 krijgt dit een vervolg, stellen we een nieuwe visie vast en gaan we hiermee aan de slag. De overtuiging is dat de sport van de Dordtenaren zelf is en dat sport een positieve impact heeft op de samenleving. Vanuit die overtuiging willen we alle kinderen in de stad kennis laten maken met sport en het sportaanbod. Het komend jaar zetten daarom samen met het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs in op bewegingsonderwijs tijdens en na schooltijd.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

★ Doelstelling 1: De binnenstad is een belangrijke economische motor

Ondersteunen initiatieven ondernemers en anderen

Wij ondersteunen initiatieven van ondernemers en andere partijen in de Binnenstad voor een meer levendige binnenstad. Een voorbeeld hiervan is het ondersteunen van de plannen voor de ontwikkeling van een hotel aan het Vrieseplein. Dit doen wij vanuit de gedachte dat een levendige binnenstad ook bijdraagt aan een leefbare binnenstad. Een belangrijk instrument bij het meer levendig maken van de binnenstad is het in 2015 opgerichte Ondernemersfonds voor het kernwinkelgebied. De vereniging Promotie Ondernemers Binnenstad Dordrecht (POBD) is met haar leden, oftewel de deelnemende ondernemers, verantwoordelijk voor de besteding van de middelen uit het Ondernemersfonds.

<i>Vorbereiden en uitvoeren historische mijlpalen</i> Om het (toeristisch) bezoek te vergroten voeren wij de mijlpaal 'Beeldenstorm Woordenstroom in 2016 uit en continueren we de voorbereidingen van de internationale mijlpaal 'Dordtse Synode – 2018'. Wij doen dit samen met vele partners, zoals culturele instellingen en evenementenorganisaties. In het kader van de Agenda voor de stad herijken wij de doelstellingen die we met ons festival- en evenementenaanbod willen bereiken. Dit moet in 2016 leiden tot een nieuwe evenementenkader.	
<i>Herijken van het festival- en evenementenbeleid</i> In 2008 is het Festival- en Evenementbeleid door de gemeenteraad vastgesteld. Op basis van de door de gemeenteraad in 2015 vastgestelde Agenda voor de stad willen we kijken of we nog meer besparingen kunnen realiseren op onze evenementensubsidies, door vanuit de inhoudelijke opgaven voor de stad in samenhang met onze ambities op de terreinen van sport en cultuur te komen tot een nieuw afwegingskader. Vanuit de onderlinge samenhang willen we nog scherpere keuzes maken in de subsidiëring van evenementen die we belangrijk vinden voor het realiseren van de inhoudelijke opgaven van de stad en die tegelijkertijd ook via sponsoring en fondsvorming kunnen rekenen op cofinanciering vanuit de markt. Daarbij willen we ook zorgen voor meer ruimte voor vernieuwing van het bestaande evenementenaanbod.	
<i>Uitvoeren nieuw samenwerkingsmodel Stichting Dordrecht Marketing en VVV Zuid-Holland Zuid</i> In 2015 hebben we de samenwerking tussen Dordrecht Marketing en de VVV Zuid-Holland Zuid geëvalueerd en als onderdeel van de Agenda voor de stad een nieuwe samenwerkingsmodel uitgewerkt. Deze nieuwe samenwerking moet vanaf 1 januari verder vorm krijgen. Wij willen hiermee de beschikbare middelen efficiënter inzetten en zo de (binnen)stad nog beter profileren. Daarbij streven we tegelijkertijd naar meer evenwicht tussen de gemeentelijke financiering en financiering uit de markt, op basis van een gedeeld belang. Het Ondernemersfonds in combinatie met recente marktinitiatieven voor een gerichte benadering van de riviercruisemarkt en de congresmarkt biedt hiervoor kansen.	
<i>Uitvoeren Convenant Binnenstad 2014-2018</i> Om de Binnenstad levendig, schoon, heel en veilig te houden hebben de partners in het Platform Binnenstad management in 2015 het convenant 'Verbinding maken Dordrecht 2014 - 2018' gesloten. De prioriteitstelling voor 2016 zal in het Platform nog plaatsvinden. Belangrijk uitgangspunt van het convenant is dat alle partijen een gezamenlijke verantwoordelijkheid en hebben bij het realiseren van een levendige binnenstad.	
<i>Opstellen functiebeeld binnenstad</i> Samen met stakeholders schetsen we welke toekomst we zien voor de binnenstad. Dit leggen we vast in een functiebeeld, een profiel van de binnenstad. Het functiebeeld geeft bijvoorbeeld antwoord op de vraag hoe onze partners de binnenstad zien, hoe wij omgaan met de afname van het aantal winkels, hoe groot het kernwinkelgebied moet zijn en hoe wij de relatie met het water optimaliseren. Het gedeelde functiebeeld met de markt, moet potentiële investeerders en doelgroepen interesseren en zekerheid geven om te blijven investeren in de binnenstad van Dordrecht.	
<i>Acquisitie van nieuwe ketens</i> Via de netwerken van commercieel vastgoedeigenaren zoeken we naar mogelijkheden om nieuwe ketens en vernieuwende formules in de binnenstad te huisvesten. Hiermee versterken we de positie van de binnenstad als koopcentrum van de regio. De herontwikkeling van Drievriendenhof met de komst van een grootschalige trekker zien wij als kans om in het kielzog samen met eigenaren en beleggers ook andere landelijke (mode)ketens aan ons te binden.	
<i>Extra impuls aanpak leegstand</i> Via een integrale zoet-zuur aanpak (belonen van partijen die meewerken en aanpakken van partijen die leegstand in stand houden) geven wij een extra impuls om leegstand in het kernwinkelgebied aan te pakken. Dit doen we vanuit het brede maatschappelijke belang voor de stad. Wij schrijven eigenaren van panden met achterstallig onderhoud actief aan en zetten een stimuleringspakket in om de financieringsdrempel voor eigenaren te verlagen, zonder daarmee de verantwoordelijkheid van de eigenaren over te nemen. Deze aanpak richten we vooral op kwetsbare straten in het kernwinkelgebied waar veelal sprake is van versnipperd eigendom, zoals o.a. Voorstraat midden.	
<i>Uitwerken van een visie op herontwikkeling en (functie)transformatie Spuiboulevard</i> Samen met het Rijksvastgoedbedrijf, Belastingdienst, ontwikkelaars en particuliere vastgoedeigenaren hebben we toekomstige gebruiksmogelijkheden van het gebied rondom de Spuiboulevard onderzocht. Dit gebied is kansrijk met veel potentie vanwege de ligging dichtbij de binnenstad en station. Samen met de partners komen we tot een nieuwe gebiedsvisie. Los van de lopende investeringen hebben de partijen zich hieraan financieel geëngageerd. De aanpak moet leiden tot een visie op het gehele gebied in samenhang met de binnenstad en tot het ontstaan, zowel ruimtelijk als functioneel, van een levendig stedelijk milieu, waar ook de binnenstad profijt van heeft.	
<i>Verbeteren openbare ruimte, zichtlijnen en looproutes (leesbaarheid)</i> Wij hebben structureel geïnvesteerd in de uitstraling en kwaliteit van de openbare ruimte, vanuit het besef dat investeringen in vastgoed en openbare ruimte onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Deze aanpak trekken wij door naar de Visbrug e.o. als essentieel schakelpunt in het hoofdwinkelcircuit en verbinding met het historisch havengebied. De aanpak van de openbare ruimte moet samen met de aanpak van leegstand een impuls geven aan dit gedeelte van de Voorstraat.	

Ontwikkelen toeristische infrastructuur

Vanuit de coalitie Waterdriehoek investeren we in zichtbaarheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van toeristische iconen in de regio. In 2016 zetten we onder meer in op:

- het verbeteren van het vervoer over water door realisatie van een rechtstreekse verbinding tussen de Biesbosch, Dordrecht en Kinderdijk.
- het faciliteren van de snel groeiende riviercruisemarkt, onder andere door de organisatie te verbeteren.
- het plaatsen van kunst langs de oevers.
- het toevoegen van verblijfsaccommodaties in de vorm van verspreide herbergen.
- het verbeteren van de relatie met Rotterdam o.a. met het oog op de groeiende riviercruisemarkt.
- het verbeteren van de beleving van de verbinding tussen Dordrecht en nationaal park de Biesbosch.
- de samenwerking tussen ondernemers, bijvoorbeeld door arrangementen aan te bieden.

★ Doelstelling 2: Verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt

Zorgen voor een beroepsonderwijs dat aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt en versterking van de kennisinfrastructuur (verdere regionalisering)

Het regionale programma Arbeidsmarktbeleid (AMB) werkt vraaggestuurd aan het verbeteren van de kennisinfrastructuur in de regio (zie RIB Drechtsteden zaaknr: 1528754). Deze opgave vormt daarmee het vervolg op de lokale aanpak gericht op het versterken van de kennisinfrastructuur in Dordrecht. Dat doen we door de ontwikkeling van nieuwe opleidingen in de regio te stimuleren en innovatievragen bij ondernemers boven water te krijgen, ten behoeve van toekomstbestendige opleidingen.

Realiseren Werkgelegenheidsprojecten: start pilot Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB)

In de eerste helft van 2015 is in samenwerking met SGP Bouw en Infra, Da Vinci College, projectleiding aanbesteding NDB, Bureau Inkoop Drechtsteden en IBD gestart met de ontwikkeling van de regionale opleidingsstructuur; Infra Talent. In de aanbestedingsregels van de NDB is de realisering van opleidingsplekken opgenomen. Ook zijn afspraken gemaakt met over de realisering van opleidingsplekken bij het uitvoeren van wegenonderhoud in Dordrecht. In samenwerking met het regionaal programma Arbeidsmarkt Drechtsteden is ingezet op verbreding naar alle Drechtstedengemeenten. Het College van Alblasserdam heeft inmiddels toegezegd haar Inkoopkalender te gaan benutten voor de realisatie van werkopleidingsplekken. Met uitbreiding naar alle Drechtstedengemeenten ontstaat een groeipotentie van 750 werkopleidingsplekken. Het streven is om eind 2015 te starten met de eerste pool deelnemers van Infra Talent.

Verminderen van werkloosheid onder jongeren (vanuit de rol als centrumgemeente)

De doelgroep jeugd kenmerkt zich door een grote heterogeniteit aan achtergronden en problematieken, middels een drietal sporen werken we aan het Verminderen van werkloosheid onder jongeren:

1. Voor de doelgroep afkomstig van het Voortgezet Speciaal Onderwijs / Praktijk Onderwijs (VSO/PRO) stellen we uiterlijk 2016 een regionale agenda op voor een integrale benadering bij de overgang voor jongeren van school naar werk. De gemeente wordt hierin ondersteunt door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Daarnaast voeren we als centrumgemeente de resterende activiteiten uit voor ESF project gericht op VSO/PRO jongeren, waarvoor centrumgemeente Dordrecht een ESF subsidie (2014-2016) heeft gekregen namens zeven scholen in de regio.
2. We hebben in 2015 een experiment uitgevoerd (a.d.h.v. de methode Social Lab) waarin we in gesprek zijn gegaan met Dordtse jongeren (in de leeftijd 16-27) om te onderzoeken welke kansen zij zien en welke barrières zij ervaren bij het opgroeien in Dordrecht. De volgende stap is om gezamenlijk een aantal concrete oplossingen voor barrières te bedenken c.q. de kansen te benutten en dit daarna in de praktijk te brengen (zie programmakaart 'Jeugd en Onderwijs' voor een verdere toelichting).
3. We hebben namens de regio (in de rol van centrumgemeente) de intentieverklaring "Samenwerken aan een werkende toekomst" getekend. De intentieverklaring is ook ondertekend door de ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Doel is de regionale aanpak van jeugdwerkloosheid te continueren en daarvoor o.a. de landelijke werkakkoorden met bedrijven over jongeren te benutten. Hiervoor worden o.a. middelen aangewend uit de eerder toegekende regeling ESF 2014-2016.

Regionaal Programma Arbeidsmarktbeleid heeft voor de periode 2015-2018 in haar uitvoeringsprogramma de volgende doelstelling geformuleerd voor deze activiteiten:

- Toeleiden van 1000 jongeren naar de arbeidsmarkt (waarvan 250 actief bemiddeld worden naar werk in 2016).

Creëren banen voor mensen aan 'onderkant' arbeidsmarkt/benutten alle talenten

We werken middels een meervoudig lokale aanpak aan de creatie van extra participatieplekken voor de mensen waarvan het tijdelijk contract bij Drechtwerk is beëindigd. Zij vormen een groep waarvoor plaatsing in een participatieplek prioritair is. Een deel van hen is opgenomen in het doelgroepenregister dat bijgehouden wordt door UWV. Het doelgroepenregister bevat de kandidaten die in aanmerking komen voor benoeming in garantiebannen (uitkomst Sociaal Akkoord). Vooruitlopend op een eventuele plaatsing in een garantiebaan kan plaatsing op een participatieplek plaatsvinden. (Zie programma 'Werk en Inkomen' voor een verdere toelichting).

Regionaal Programma Arbeidsmarktbeleid heeft voor de periode 2015-2018 in haar uitvoeringsprogramma de volgende doelstelling geformuleerd voor deze activiteiten:

- 250 detacheringen sociaal domein.

Realiseren van duurzame inzetbaarheid waardoor instroom naar uitkeringen wordt beperkt (regionale aanpak)

Het regionale programma arbeidsmarktbeleid ondersteunt activiteiten die bijdragen aan de duurzame inzetbaarheid van de beroepsbevolking. Hier werkt zij aan middels een zogenaamde sectoraanpak, waarbinnen de sectorplannen (landelijk en regionaal) de belangrijkste instrumenten vormen. In sectorplannen zijn maatregelen opgenomen gericht op: Duurzame inzetbaarheid en ontwikkeling van medewerkers, instroom van nieuwe medewerkers, leer- en werkervaringsplaatsen, instroom van participatiedoelgroepen als Wajong en WSW medewerkers (quotumwet) en de instroom van langdurig werklozen, 55+ers en jongeren. Na een analyse is ervoor gekozen om bij de sectoraanpak in te zetten op de volgende sectoren:

1. Maritieme maakindustrie (metaal, de maritieme, industriële en technische sector).
2. Transport en Logistiek.
3. Bouw en Infra in combinatie met Schilders, Afbouw en Onderhoud.
4. Zorg en Welzijn.

Regionaal Programma Arbeidsmarktbeleid heeft voor de periode 2015-2018 in haar uitvoeringsprogramma de volgende doelstelling geformuleerd voor deze activiteiten:

- Realiseren netwerken werk-naar-werktrajecten in de kracht-/groei-domeinen.

Naast bovenstaande activiteiten wordt er door het regionaal programma arbeidsmarktbeleid Drechtsteden gewerkt aan de volgende regionale doelstellingen:

- 10% meer in- en uitstroom studenten techniek (vmbo/mbo) per jaar t.o.v. 2012/2013.
- 10.000 jongeren t/m 18 jaar maken kennis met techniek.
- Realiseren van 750 werk-/opleidingsplekken uit aanbesteding projecten en opdrachten.
- 900 plaatsingen in 2015, waarvan 200 detacheringen (SDD/BBD) (80 <> 100% verdienvermogen).
- Minimaal € 4 miljoen aan nieuwe cofinanciering.

Doelstelling 3: Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat

Uitvoeren van investeringskaarten

In 2015 is gestart met het uitwerken van nieuwe ontwikkelstrategie voor de stad waarin nadrukkelijk(er) keuzes zijn gemaakt ten aanzien van welke projecten van belang zijn voor de (economische) ontwikkeling van de stad als geheel. Afhankelijk van de gemaakte keuzes en prioriteitstelling verschilt de rol van de gemeente bij de totstandkoming van de projecten, variërend van regisserend, stimulerend tot faciliterend. Deze nieuwe strategie is er op gericht om het investerend vermogen in de stad te vergroten, waaronder dat voor transformatie van bestaand (leegstaand) vastgoed. Als onderdeel van deze strategie wordt gebruik gemaakt van investeringskaarten, waarop per gebied of project, de ontwikkelmogelijkheden voor de marktpartijen zijn aangegeven. Op basis van de vaststelling van de strategie in 2015 zal ook in 2016 hier blijvend aan gewerkt worden, o.a. met het blijvend organiseren van het gesprek met de markt (investeringsstafels). De uitvoering van de ontwikkelstrategie is daarbij een doorlopend en dynamisch proces.

Uitwerken regionale innovatiestrategie

Vanuit het nieuwe regionaal Meerjarenbeleidsprogramma van de Drechtsteden wordt gewerkt aan de uitwerking van een regionale innovatiestrategie die gekoppeld is aan de door de regio geformuleerde ambitie van de profilering als Maritieme Topregio. Onderdeel van deze strategie is het verbinden van bedrijfsleven onderling en met kennisinstellingen/onderwijs. Dit doen we in verschillende samenwerkingsverbanden (o.a. de Maritime Delta) en samen met partijen als Innovation Quarter. Daarbij zal afhankelijk van de besluitvorming door de Drechtsteden in 2015 extra geld (inzet 1 miljoen euro) beschikbaar worden gesteld voor fondsfinanciering. Deze financiering moet nieuwe innovatie bij MKB aanjagen, zorgen (als hefboom) voor het aantrekken van groeikapitaal en de mogelijkheden voor meer omvangrijke Europese financiering (EFRO II) voor onze regio doen vergroten. Daarbij is alles gericht op het stimuleren van banengroei.

Gebiedsontwikkeling bedrijventerrein Westelijke Dordtse Oever (WDO, zie projectblad)

Wij realiseren een aantrekkelijke Westelijke Dordtse Oever. We doen dit door de interne en externe bereikbaarheid te verbeteren, bestaand terrein te herstructureren en nieuw bedrijventerrein te ontwikkelen. In 2016 wordt de nieuwe westelijke ontsluiting opgeleverd, wordt het publieke traject (MER, Bestemmingsplan) voor de ontwikkeling van DK IV en de aanpassing van het knooppunt A16/N3 en de externe ontsluiting van DK IV doorlopen. De kwaliteitsimpuls DK I, II en Amstelveen-West krijgt vorm in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven: voor 2016 staan de ontwikkeling van professioneel parkmanagement, vastgoedherontwikkeling en energiescans op het programma. Ook wordt de gebiedsmarketing van de WDO en de deelgebieden opgestart aan de hand van de eind 2015 opgeleverde marketingstrategie inclusief gebiedsprofielen. Daardoor zijn we beter in staat om nieuwe bedrijven aan te trekken. Verder wordt in samenwerking met het regionale programma arbeidsmarktbeleid onderzocht wat de kansen zijn voor de werkgelegenheid in de WDO.

Toepassen duurzame energie en energiebesparingsmaatregelen WDO

Voor de WDO en haar deelgebieden stellen we een programma duurzaamheid op waarbij de BREEAM-methode de leidraad vormt (BREEAM is een instrument om integraal de duurzaamheid van nieuwe gebouwen, bestaande gebouwen, gebieden en sloopprojecten te meten en te beoordelen). Op DK I, II en Amstelveen-West worden door de ECD energiescans aangeboden aan de bedrijven. Dordtse Kil IV zetten we, op basis van het profiel, in de markt als duurzaam bedrijventerrein met een duurzame energie-infrastructuur en duurzame uitstraling. Voor DK IV wordt in 2016 een formeel BREEAM-duurzaamheidscertificaat afgegeven met als ambitie een score van 4 sterren (excellent). De Energievisie DK IV wordt in 2016 vastgesteld.

Uitgifte Businesspark Amstelwijck

In 2016 zetten we onverminderd actief in op acquisitie van bedrijven voor Businesspark Amstelwijck. In de Geactualiseerde Kantorenstrategie Drechtsteden 2015 is de prioriteit van deze locatie, na een forse reductie van de regionale plancapaciteit op andere locaties, herbevestigd.

Prestatieafspraken DEAL!

Aan de hand van de gemaakte prestatieafspraken zal de Stichting DEAL! eind 2015 (na 2 jaar) door de gemeenten geëvalueerd worden en besloten over de voortzetting van de bijdrage in 2016 en volgende jaren. Daarbij is door de gemeenten ingezet op het naar de regio halen van nieuwe bedrijfsvestigingen in de logistieke en maritieme sector, ter versterking van de werkgelegenheidsstructuur.

Kwaliteit winkelcentra

Op basis van het regionaal vastgestelde detailhandelsvisie willen we samen met eigenaren en winkeliers blijven investeren in de onze hoofdwinkelstructuur. Dit doen we vanuit de verzorgingsfunctie voor de eigen inwoners en het in stand houden van de leefbaarheid in de wijken. In 2016 zal naar verwachting door de eigenaar gestart worden met de modernisering van het winkelcentrum Sterrenburg, gekoppeld aan de uitbreiding van het centrum. Bij de beoordeling van nieuwe detailhandelsinitiatieven buiten bestaande bestemmingen om speelt de Ladder voor Duurzame Verstedelijking een belangrijke rol (handreiking voor duurzame verstedelijking die is opgesteld door het Ministerie van IenM in overleg en samenwerking met IPO en VNG).

Onderzoeken van alternatieve invulling midden zone Gezondheidspark

Een concrete alternatieve invulling van de midden zone van het Gezondheidspark blijkt in de huidige markt nog niet te leveren. In 2016 wordt de procedure voor het nieuwe bestemmingsplan Gezondheidspark, aangevuld met een nieuw ruimtelijk functioneel programma, doorlopen. Vooralsnog wordt de huidige inrichting van de midden zone als parkeerterrein gehandhaafd.

Doelstelling 4: Verbeteren van de sportinfrastructuur, stimuleren van sportdeelname en vergroten van de (maatschappelijke) functie van sport

Ontwikkelen van een sportvisie

De integrale sportaanpak van de afgelopen zeven tot acht jaar heeft effect. Het jaar 2015 stond in het teken van de toekomst van de sport in Dordrecht als onderdeel van Agenda voor de stad. In 2016 krijgt dit een vervolg, stellen we een nieuwe visie vast en gaan we ermee aan de slag. De overtuiging is dat de sport van de Dordtenaren zelf is en dat sport een positieve impact heeft op de samenleving. De rol van de gemeente is er één van faciliteren, verbinden, kennis toevoegen en inspireren. Welke rol we nemen is afhankelijk van de vraag of de opgave. De nieuwe visie leidt in ieder geval tot meer samenwerken en ongetwijfeld tot keuzes, veranderde accenten en aangescherpte prioriteiten. De samenwerking in planvorming, financiering en uitvoering met partijen in de stad en daarbuiten neemt toe. Wij kijken naar nieuwe allianties en herijken belangrijke bestaande banden met de sportverenigingen, de sportraad en het onderwijs. De sportverenigingen krijgen zelf een andere positie. Samen met de sportraad, de sportbonden, de inzet van combinatiefunctionarissen/buurtsportcoaches en moderne (media)toepassingen ondersteunen wij de verenigingen bij die opgave. Dit doen wij steeds vaker vanuit een breder perspectief: bijvoorbeeld een sporttak of sportpark.

Intensiveren gebruik Sportparken

Het gebruik van de sportparken willen wij intensiveren. Samenwerking en initiatief bij verenigingen moedigen wij aan. We zetten in op de uitvoering van de in 2015 vastgestelde sportparkenvisie en dit betekent concreet dat wij in 2016 de sluiting van twee sportparken (Corridor en Patersweg) verder voorbereiden. Betrokken verenigingen ondersteunen wij richting een nieuwe locatie. Op sportpark Schenkeldijk maken wij, met de gebruikers, werk van de herinrichting.

Exploitatie van Verenigingshallen

Zowel de gemeente als de betrokken verenigingen hebben baat bij de unieke situatie dat sportverenigingen eigen sporthallen exploiteren. Het (financieel) inzicht in de hallen is in 2015 vergroot. Het anticiperen op ontwikkelingen blijft een gedeeld belang. In 2016 maken we concrete afspraken over het toekomstperspectief van de hallen.

Verbeteren van de sportboulevard

De Sportboulevard staat er vijf jaar. Na oplossing van de (bouwkundige) knelpunten kijken we in 2016 vooruit. In samenwerking met de exploitant willen wij dat de Sportboulevard in alle facetten optimaal benut blijft. Nu en in de toekomst. We anticiperen samen met Optisport op de kansen die we zien.

Stadionontwikkeling FC Dordrecht

Afhankelijk van de definitieve plannen maken wij de stadionontwikkeling van FC Dordrecht op de huidige locatie, sportpark Krommedijk, mede mogelijk. Dit doen we vanwege onze intensieve samenwerking op maatschappelijk gebied en vanuit onze betrokkenheid bij FC Dordrecht.

Verbinding met het onderwijs

Samen met het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs zetten we in op sport (bewegingsonderwijs) tijdens en na schooltijd. De gedachte hierachter blijft dat via school alle kinderen in de stad kennis maken met sport en het sportaanbod. Dat sport- en bewegingsonderwijs bij kan dragen aan betere schoolprestaties maakt samenwerking extra noodzakelijk. Met alle betrokkenen kijken we naar: gymlessen, schoolsporttoernooien, schoolpleinen en overige beweegmomenten tijdens schooltijd.

Maatschappelijke inzet sport (doelgroepen, problematieken)

Op basis van opgehaalde kennis en informatie over de vraag naar sport vanuit het maatschappelijk domein (doelgroepen, organisaties e.d.) en het aanbod vanuit de sport, wordt de maatschappelijke impact van sport en het effect van sport op diverse thema's duidelijk gepresenteerd. We ondersteunen bij het maken van de matches tussen vraag en aanbod. Het Sportbedrijf trekt hierin op met partners binnen de gemeente, zorg en wijken, lokale sportclubs en NOC*NSF. Dit doen we voor verschillende doelgroepen en organisaties in Dordrecht. We verbinden en zijn ondersteunend aan verenigingen en andere organisaties. Het bewezen effect van sport in het programma 'Doe ff Gezond' maakt dat we dat in 2016 continueren. Samen met het onderwijs en FC Dordrecht continueren we in 2016 het landelijke programma "Playing for succes" gericht op de aanpak van leerachterstanden in een sportieve omgeving.

Talentontwikkeling

De ondersteuning van sporttalenten met partners zetten wij voort via de vijf regionale talentcentra (RTC) en het Dordt Sport Talentcentrum in de Sportboulevard. Organisatorisch zetten wij in op een versterking van de regionale samenwerking. Op provinciaal niveau werken met Den Haag, Rotterdam en NOC*NSF aan een samenwerking binnen de Nederlandse infrastructuur rond topsport en talentontwikkeling.

Evenementen

Evenementen zijn cruciaal in de sportbeleving van Dordtenaren. We zetten in op een kalender voor zowel topsport als breedtesport met in ieder geval internationaal shorttrack en korfbal, Drechtstadloop, Cityswim, Special Heroes Day, Olympic Moves, Schoolsporttoernooien (14x) en het Dordtse Sportfestijn.

Doelstelling 5: Verbeteren van het recreatief aanbod

★ Besluitvorming over aanbod zwembaden vanaf 2018

Uiterlijk begin 2016 nemen wij een definitief besluit over het zwembadaanbod vanaf 2018 (in casu renovatie of nieuwbouw van zwembad De Dubbel). Onderliggend hieraan is de uitkomst eind 2015/begin 2016 van een verdiepend onderzoek naar de kosten (investering en exploitatie) van enerzijds renovatie en anderzijds nieuwbouw van zwembad De Dubbel. Ook de bijdrage vanuit de samenleving (crowdfunding) nemen wij mee in de besluitvorming. De zwembaden Dubbel en Wantij blijven open.

Ontwikkelen Noorderdiepzone en dagrecreatieterrein Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB, zie Projectblad)

Wij gaan door met de (recreatieve) ontwikkeling in de Nieuwe Dordtse Biesbosch. De focus ligt daarbij in 2016 (en jaren daarna) op de Noorderdiepzone en het Dagrecreatieterrein (de ontwikkeling van dit terrein beperken wij tot de basisopgave, zijnde 4,7ha water, fietspad 220 en parkeerterrein van 50 plaatsen). Wij onderzoeken de mogelijkheden van het verbeteren van de Viersprong als zwemlocatie.

Schetsen toekomstperspectief Nationaal Park de Biesbosch

Als participant in de gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park de Biesbosch denken we in 2016 mee over natuurbescherming, recreatieontwikkeling en een toekomstbestendige financiering voor het Parkschap.

Doelstelling 6: Vergroten van de culturele aantrekkelijkheid

Uitvoering bestaand beleid en opgave Agenda voor de stad

In 2016 ligt de nadruk op een goede uitvoering en de opgave in het kader van de Agenda voor de stad. Bijna het gehele cultuurbudget is belegd bij de grote cultuurorganisaties in de stad: het Dordrechts Museum, Kunstmin, Bibelot, ToBe en het Onderwijsmuseum. Naast de uitvoering van hun reguliere taken verwachten wij een bijdrage in de mijlpalen programmering. We zetten in op sterk accounthouderschap voor de niet gemeentelijke instellingen. Met Kunstmin en Bibelot worden afspraken gemaakt over de vernieuwde exploitatie van het Energiehuis. Met ToBe worden afspraken gemaakt om op tot een sluitende exploitatie te komen aan de hand van een herstelplan. De kleinere cultuursubsidies voor amateurkunstverenigingen en cultuurinitiatieven lopen in het kader van de Agenda voor de stad af per 2017. Nieuw beleid hiervoor wordt geformuleerd bij het nog op te zetten fonds. In 2016 wordt het toetsingskader voor dit fonds vastgesteld. Uiteraard blijven we open staan voor nieuwe initiatieven die de culturele aantrekkelijkheid van de stad vergroten.

Cultuureducatie

We richten ons met cultuureducatie vooral op jeugd en jongeren. In het Primair Onderwijs gebeurt dit met het, landelijke, programma Cultuureducatie met Kwaliteit, uitgevoerd door ToBe, dat scholen helpt de verplichte doorgaande lijn Cultuureducatie in hun schoolplan op te nemen en daarbij vraaggerichte samenwerking met lokale culturele organisaties stimuleert.

We vragen de instellingen die wij subsidiëren om in hun aanbod ook activiteiten gericht op ouderen op te nemen om daarmee de cultuurparticipatie onder ouderen te bevorderen.

Dordrecht Museum

In 2016 wordt de samenwerking met partners in de stad, zoals Kunstmin, verder uitgebouwd. Een bijdrage wordt geleverd aan de Mijlpalen. Het 175-jarig jubileum van het Museum en het 125-jarig jubileum van Vereniging Oud Dordrecht in 2017 worden voorbereid. Met o.a. de kerkelijke organisaties starten de voorbereidingen voor 2018, waarin 400 jaar Synode wordt herdacht. In 2016 starten we daarnaast met het maken van een Masterplan Huis Van Gijn, waarmee het unieke karakter van dit huis sterker wordt benadrukt en het museum opnieuw gepositioneerd wordt als een ware 19^e -eeuwse beleving. Voor het Hof van Nederland ligt de focus op het stimuleren c.q. op peil houden van de bezoekersstroom naar dit nieuwe museum.

Ontwikkelen scenario's voor een toekomstbestendige rol van de bibliotheek

De gemeente en de bibliotheek trekken samen op ten behoeve van de veranderopgave in het kader van de Agenda voor de stad. Vanuit de behoeften uit de stad, partners en inwoners worden scenario's ontwikkeld die leiden tot een andere, toekomstbestendige rol van de bibliotheek.

Ontwikkelen en implementeren opwikkelopgave RTV Dordrecht

In het kader van de Agenda voor de stad heeft RTV Dordrecht ook een veranderopgave. Deze opgave is niet uitsluitend een financiële taakstelling, maar ook een veranderopgave om te komen tot een vernieuwd concept met een voor de gemeente beoogde positieve financiële opbrengst van 100.000 euro vanaf 2018. RTV Dordrecht zal in 2016 daartoe een scenario nader uitwerken. In de tweede helft van 2016 starten de voorbereidingen voor het omnibusonderzoek naar de bekendheid, kijk- en luistergedrag en de waardering van lokale omroep.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal ¹	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Binnenstad (incl. Stadswerven en Schil) - ontwikkeling aantal toeristische bezoeken/bezoekers t.o.v. benchmarkgemiddelde, uitgesplitst naar: - index bezoeken t.o.v. 7 andere historische gemeenten - index bezoekers, idem - ontwikkeling aantal commerciële functies (detailhandel, horeca, etc.) in binnenstad naar sector t.o.v. benchmarkgemiddelde	<u>2013:</u> 95 90	<u>2014:</u> 103 103	
Arbeidsmarktbeleid - aantal studenten op WO, HBO en MBO niveau, gericht op de regionale arbeidsmarkt - aantal plekken aan de onderkant van de arbeidsmarkt	Zie 2.2 programma werk en inkomen	Zie 2.2 programma werk en inkomen	Toename met 5% Zie 2.2 programma werk en inkomen
Economie tevredenheid ondernemers over het ondernemingsklimaat	6,5 (2014)		
Recreatie dagrecreatie in de Drechtsteden per hoofd van de bevolking t.o.v. landelijk gemiddelde	57 vs. 153 (2011)		
Cultuur aantal bezoekers culturele voorzieningen			

¹ In dit overzicht ontbreken nog enkele waarden, het OCD zal voor de invulling van deze indicatoren een voorstel doen en op een later moment de tabel aanvullen met de genoemde gegevens.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

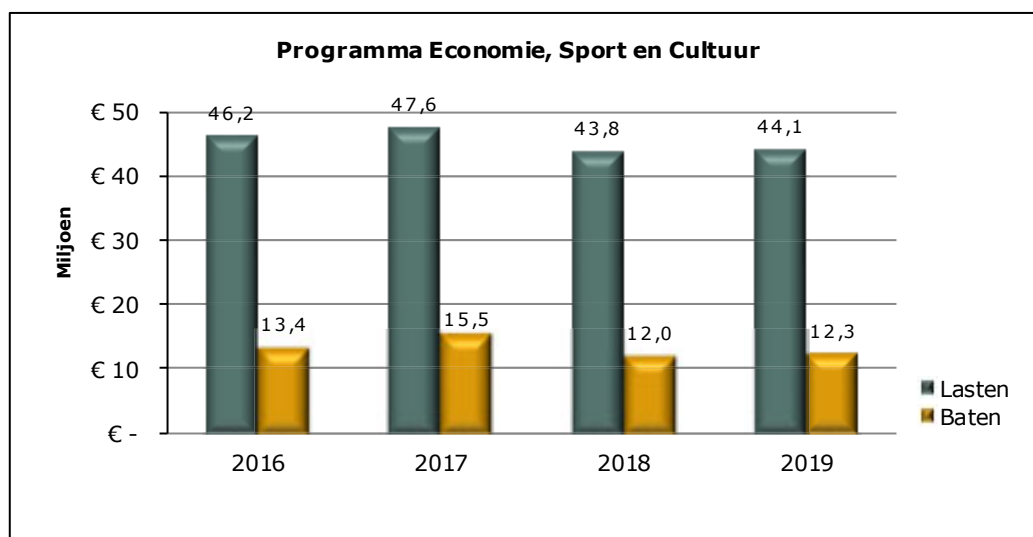
Programma Economie, Sport en Cultuur € 46 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten
- Bedrag Subsidies

- Personele budgetten: personeel Dordrechts Museum, het Sportbedrijf en ureninzet sectoren op cultuur en economie.
- Materiële budgetten: bijdrage aan Stichting Dordrecht Marketing/VVV, het budget voor Stadsprogramma Arbeidsmarktbeleid en kosten voor de reguliere exploitatie van het Dordrechts museum. Ook betreft dit het onderhoud en de exploitatie van een aantal sportcomplexen, verenigingshallen en gymnastieklokalen.
- Bijdrage aan GR'en: Parkschap NP de Biesbosch.
- Kapitaallasten: Sportboulevard en gebouwen en installaties van het Museum en het Hof.
- Subsidies: kleinere subsidies op het gebied van cultuur, evenementen en sport, de subsidie aan ToBe voor kunsteducatie, de subsidie aan de Bibliotheek en de subsidie aan RTV Dordrecht.
- Stortingen voorziening: onderhoudsvoorzieningen Sportboulevard en onderhoudsvoorziening Sportvelden.
- Inkomsten programma: huuropbrengsten van een aantal sportcomplexen (waaronder de Sportboulevard), de havengelden en de entree van het Museum.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.6 Programma Milieu en Duurzaamheid

Portefeuillehouders: H. van der Linden en P.H. Sleeking

Dordrecht werkt hard aan de ambitie om een zelfvoorzienend eiland te zijn op het gebied van energie en water. Dit is erg ambitieus en vergt op veel fronten inzet. Op het gebied van energie is het doel dat de stad in 2050 klimaatneutraal moet zijn. Samenwerking met externe partners is hierbij een vereiste om het verschil te maken op het gebied van duurzaamheid en veiligheid.

In de afgelopen vier jaar hebben wij in Dordrecht en Drechtsteden een flinke start gemaakt met de gewenste transitie. Met het Opgaveplan Duurzaamheid geven wij duurzaamheid opnieuw een prominente plaats. Dordrecht heeft volop kansen zich verder te profileren als duurzame stad voor de huidige en toekomstige generaties.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Verbeteren woon- en leefomgeving in Dordrecht

Optimaliseren van scheiden en aanbieden van huishoudelijk afval

Wij voeren samen met HVC verbeteringen door in de inzameling van huishoudelijk afval, gericht op het scheiden van meer grondstoffen uit afval. Naast de invoering van maatregelen vergt dat ook een omschakeling in gedrag van inwoners. In het programma Milieu en Duurzaamheid werd uitgegaan van 60% afvalscheiding in 2017. Het ministerie van Infrastructuur en Milieu geeft in het programma "Van Afval Naar Grondstof" echter als doelstelling een afvalscheiding van 75% in 2020 en 95% in 2025. De Dordtse ambitie en de bijbehorende maatregelen worden uitgewerkt in een nieuw afvalbeleidsplan.

Verbeteren akoestisch klimaat

- Wij zetten de uitvoering van het *Actieplan Geluid 2013-2018* voort. We richten ons op het verminderen van het aantal geluidbelaste woningen boven de 65dB (van 1280 in 2013 naar 1100 in 2018). Verkeerskundige maatregelen, zoals 30 km zonerings, en het stimuleren van het fietsgebruik dragen hieraan bij (zie programmamakaart Verkeer en Vervoer)
- Op basis van de *Wet Geluidhinder* continueren wij met OZHZ de sanering van woningen met een te hoge geluidbelasting (met name woningen op de A-lijst). Deze meest urgente sanering heeft alleen nog betrekking op de aanpak van zogenoemde 'oude weigeraars' (spijtoptanten). Deze 'oude weigeraars' zijn onder te verdelen in circa 35 saneringswoningen die niet op de A-lijst staan (hiervoor is in 2014 voorbereidingssubsidie bij het Rijk aangevraagd en verkregen) en circa 25 saneringswoningen die op de A-lijst staan (hiervoor zal in 2015/2016 apart subsidie worden aangevraagd). Naast bovengenoemde hoogst belaste woningen zijn er in Dordrecht nog circa 3.100 woningen met een weliswaar minder hoge geluidbelasting maar toch dusdanig hoog dat ook voor deze woningen de noodzaak van saneringsmaatregelen niet zondermeer kan worden uitgesloten. Deze woningen staan op de minder urgente B-lijst en lijst van Eindmelding. Ondanks dat voor een groot deel van deze woningen hoogstwaarschijnlijk geen saneringsmaatregelen nodig zullen zijn (dit geldt met name voor woningen die inmiddels in een 30 km zone gelegen zijn), kan ook voor deze woningen voorbereidingssubsidie bij het Rijk worden aangevraagd. Met deze subsidie kan dan nader onderzoek naar de daadwerkelijke noodzaak van maatregelen worden verricht. Deze subsidieaanvraag is voorzien voor 2016.
- In het kader van het groot onderhoud N3 zijn we met de wegbeheerder op zoek naar mogelijkheden om de *geluidsoverlast van de N3 en Wantijbrug* tegen te gaan (zie programma Verkeer en Vervoer).

Verbeteren luchtkwaliteit

Wij monitoren het *Programma Luchtkwaliteit Drechtsteden 2006-2017*. Eind 2015 is duidelijk geworden of Dordrecht voldoet aan de (Europese) grenswaarden voor luchtkwaliteit. Waar dit niet het geval is richten we ons specifiek op het oplossen van die restproblemen.

Tegelijkertijd geven we met de monitoringrapportage inzicht in de mogelijkheden om de luchtkwaliteit verder te verbeteren met het oog op gerelateerde gezondheidsproblematiek. Ook zullen we bij het tot stand komen van het nieuwe Mobiliteitsplan een luchtkwaliteitsanalyse uitvoeren. Aan de hand van deze analyse zullen we bezien of er mogelijkheden bestaan voor verdere verbetering van de luchtkwaliteit, waarna we een aantal opties voorleggen.

Verbeteren bodemkwaliteit

Wij voeren het *Meerjarenprogramma bodemsanering 2016-2020* uit. In de periode 2016-2020 bestaan de werkzaamheden in Dordrecht uit de afronding van de saneringsoperatie, de aanpak van de diffuse verontreinigingen, de zogenaamde KaderRichtlijnWater-locaties, de onontkoombare nazorgactiviteiten en de wettelijke taken bodemsanering. Landelijk is voor de periode 2016-2020 een nieuw bodemconvenant gesloten op grond waarvan de rijksmiddelen beschikbaar zijn gesteld. Bij onvoldoende rijksmiddelen moet de gemeente besluiten of ze gemeentelijke middelen vrijmaakt.

In de vastgestelde *Visie op de ondergrond van Dordrecht* (inclusief actieprogramma) staat hoe we de ondergrond van Dordrecht beter kunnen benutten. De behoefte van deze doelstelling beleid, kennis en tools

ontwikkeld op de prioritaire gebieden van de visie, te weten, (grond)water, bodemenergie en ondergronds ruimtegebruik. De acties zijn gericht op een goede verankering van de ondergrond in het toekomstige omgevingsbeleid.

Ongebruikte gronden

Ook in 2016 stimuleren we het gebruik van tijdelijke gronden. Hiertoe zetten we in op:

- evalueren van het tijdelijk grondgebruik in 2015.
- openstellen van het aanbod ongebruikte gronden voor 2016.
- realiseren van tijdelijk gebruik op de 10 aangeboden plekken. Dit is afhankelijk van de getoonde belangstelling.

Verbeteren externe veiligheid

In 2015 is het *toetsingskader externe veiligheid* in lijn gebracht met landelijke ontwikkelingen. In 2016 richten we ons op het toepassen van het toetsingskader in ruimtelijke ontwikkelingen.

Voor *beheersing van de risicoplafonds*: zie programma Verkeer en Vervoer.

Actualisatie van de gedragscodes in het kader van de Flora en Faunawet

In 2016 worden de gedragscodes 'Bestendig beheer en onderhoud' en 'Ruimte ontwikkeling en inrichting' geactualiseerd in lijn met de lokale ontwikkelingen.

Doelstelling 2: Energieneutraal Dordrecht in 2050

★ Energiebesparing stimuleren

Wij gaan op gemeentelijke gebouwen met een jaarlijks verbruik van kleiner dan 10.000 Kwh zonnepanelen plaatsen. De Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) voert dit uit. Voor 2016 levert dit 30.000 Kwh aan extra vermogen op.

Wij zetten versterkt in op het verduurzamen van de *bestaande woningvoorraad* door:

- garantie te geven op leningen voor energiemaatregelen voor particuliere woningen, waardoor lagere rente mogelijk is (ECD).
- een experiment uit te voeren op het gebied van 'energie besparen zonder direct te investeren' (ECD).
- een energieloket voor particuliere woningeigenaren te openen (ECD, regio).

In 2016 zal de ECD een SDE+ subsidieaanvraag indienen voor de realisatie van een 2,8 MW zonnepark op de Stortplaats Crayestein-West. Bij een positieve beschikking op de aanvraag wordt tot realisatie overgegaan.

In afwachting van het vaststellen van de Structuurvisie Wind is de ECD samen met de burgercoöperatie Drechtse Stroom gestart met de planvorming voor de bouw van een windturbine.

We oriënteren ons op kansen voor smart grids in Dordrecht, waaronder bij Dordtse Kil IV, Zonneweide Craijestein West en de Spuiboulevard. We gaan hierover in gesprek met marktpartijen.

Warmtenet Dordrecht

De komende jaren realiseert HVC de verdere uitrol van het warmtenet en de aansluiting van woningen en gebouwen. HVC, Woonbron, Trivire en de gemeenten spannen zich gezamenlijk in dat in 2019 tenminste 6.300 woningen/woonequivalenten zijn aangesloten.

Wij hebben als verplichting:

- aansluiting van de gemeentelijke gebouwen in het warmteleveringsgebied op het warmtenet, waaronder: Kunstmin, Energiehuis, SCD-kantoor en scholen;
- ontwikkelaars/bouwers informeren en omgevingsaanvragen laten toetsen op aansluitplicht bij nieuwbouw in het warmteleveringsgebied, waaronder Leerpark, Stadswerven en Gezondheidspark.

★ Vaststellen Structuurvisie Wind

In de eerste helft van 2016 wordt de structuurvisie Windenergie in Dordrecht en de plan-milieu-effectrapportage Windpark in Dordrecht ter vaststelling aan de gemeenteraad aangeboden. Daarna kunnen initiatiefnemers bij de gemeente verzoeken indienen voor windturbineprojecten voor specifiek aangewezen gebieden en onder nader omschreven randvoorwaarden in. Zoals nu voorzien zijn deze gebieden Krabbepolder/Duivelseiland, Dordtse Kil III en Dordtse Kil IV. In 2016 willen we met initiatiefnemers tot (ontwerp-)vergunningen komen.

Met de ruimte die we in de ontwerp-structuurvisie voor windenergie willen bieden, hopen we voor 8.000 tot 10.000 Dordtse huishoudens energie op te wekken. Dit is 4% van onze totale energiegebruik in Dordrecht bovenop de huidige 3%.

Doelstelling 3: Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten is uiterlijk 2020 integraal onderdeel van beleid en handelen

★ Uitvoering Programma Water 2015-2018

Het programma Water heeft directe inhoudelijk raakvlakken met de programmakaarten Ruimtelijke Ordening en Wonen en Economie, Sport en Cultuur (onder andere de Waterdriehoek) De belangrijkste activiteiten waar wij de komende jaren mee aan de slag gaan:

- *Uitvoering opgave Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie (2016-2017)*
Op grond van een stresstest voor het riool en de openbare ruimte stellen we een *Dordtse Waterstrategie* op. Die geeft aan hoe wij handelen op korte en middellange termijn bij investeringen in beheer/onderhoud en (her)ontwikkeling. Het Stadslab Wolkbreukbestendig Dordrecht is hiervoor opgezet. Binnen dit Stadslab werken we samen met partners aan het subsidieproject 'Water in de Dordtse Ruimte'.
- *Uitvoering Deltabeslissing Rijn-Maasmonding (2016-2017)*

Samen met onze partners is het MIRT-onderzoek *Meerlaagsveiligheid Eiland van Dordrecht* uitgevoerd. Er zal gewerkt worden om de resultaten van dit onderzoek invulling te geven in de praktijk, onder andere in het *Stadslab Zelfredzaam Eiland van Dordrecht*.

- Oprichting 'Experience Centre' (2016-2017) in Dordrecht:
Een particuliere organisatie is bezig met de eerste concrete verkenningen om het *Delta Experience Centre* te vestigen in Dordrecht. Het volledige netwerk van kennispartners, medeoverheden, bedrijfsleven en bewoners kan hier kennis en ervaring over klimaatadaptatie en het Deltaprogramma delen.
- Uitvoering *Interreg-projecten* (2016)
Dordrecht heeft vanuit het *Interreg-project CAMINO* samen met haar partners het nieuwe projectvoorstel BEGIN geschreven, gericht op klimaatadaptatie door middel van blauwe groene infrastructuur, sociale innovatie en economische waardering van ecosystemen en biodiversiteit. Ook zal Dordrecht participeren in het nog te schrijven Interreg 2 seas-projectvoorstel *CORES*. Het doel van deze projecten is nieuwe kennis blijven genereren voor de aanpak van de wateropgave en het behouden van de koploperspositie die Dordrecht heeft bereikt op het gebied van meerlaagsveiligheid.
- Coördinatie *programma Water* (2016)
De samenwerkingsverbanden tussen Dordrecht en andere nationale en internationale partners heeft, naast innovaties en inzichten, Dordrecht en de Drechtsteden op het gebied van meerlaagsveiligheid positief op de kaart gezet. In de komende periode wordt deze lijn voortgezet door middel van verschillende samenwerkingsprojecten (o.a. City-2-City learning, EDUCEN, Gracefull) en nationale en internationale netwerken (o.a. UNISDR, Ecoshape, Valorisatieprogramma Water en Deltatechnologie, Mayors Adapt).

Doelstelling 4: Verduurzaming mobiliteit

★ *Slimmer sturen op **schoon en minder***

Het nieuwe Mobiliteitsplan wordt (mede) het kader voor duurzame mobiliteit. Hiermee willen we de bereikbaarheid en leefbaarheid verbeteren en een noodzakelijke versnelling aanbrengen in de energietransitie (zie programmakaart Verkeer en Vervoer). Daarnaast bestaat de regionale agenda *Duurzame mobiliteit* uit verschillende deelprojecten. Deze projecten zijn gericht op minder of schonere kilometers, waaronder het programma Beter Benutten: Slim Werken, Slim Reizen. In 2016 wordt de raad geïnformeerd over de voortgang.

- In 2016 wordt een nieuwe Community of Practice Mobiliteit opgestart binnen het bedrijvensnetwerk MVO Drechtsteden. Door deelname aan deze Community krijgen bedrijven inzichten en tips en delen zij praktijkervaringen over hoe hun mobiliteitsmanagement verbeterd kan worden.
- De gemeente heeft een voortrekkersrol voor publieke laadinfra op basis van een vergunningmodel.
- In samenwerking met RWS wordt in 2016 een pilot uitgewerkt om mobiliteit en duurzaamheid samen te brengen bij het onderhoud van de N3 en projecten langs andere wegen, zoals geluidsschermen langs de A16.

Doelstelling 5: Verduurzamen (circulaire) economie

★ *Duurzaamheidsimpuls economie van Dordrecht*

Duurzaamheid biedt nieuwe economische kansen door de ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie, energiebesparing en circulaire economie. Door innovatie en ontwikkeling van nieuwe werkvormen en producten ontstaan nieuwe bedrijvigheid, banen en opleidingen. Wij zetten daarbij in op:

- duurzaamheidsimpuls Westelijke Dordtse Oever (zie ook projectblad WDO en programmakaart Economie, Sport en Cultuur). Voor de WDO en haar deelgebieden stellen we een *programma Duurzaamheid* op waarbij de BREEAM-methodiek de leidraad vormt. Op DK I, II en Amstelveen-West worden door de ECD energiescans aangeboden aan de bedrijven. Dordtse Kil IV zetten we, op basis van het profiel, in de markt als duurzaam bedrijventerrein met een duurzame energie-infrastructuur en duurzame uitstraling. Voor DK IV wordt in 2016 een formeel BREEAM-duurzaamheidscertificaat afgegeven met als ambitie een score van 4 sterren (excellent). De Energievisie DK IV wordt in 2016 vastgesteld;
- toepassen van de uitkomsten van het '*Onderzoek en actie-agenda Circulaire kansen voor Dordrecht*' dat door Cirkellab eind 2015 wordt opgeleverd;
- zoveel mogelijk inschakelen van lokale en regionale bedrijven bij projecten op het gebied van energie en circulaire economie;
- verbinden van partijen om zo tot duurzame businesscases te komen, bijvoorbeeld door het uitwisselen van (rest)stromen.

Groei activiteiten *Duurzaamheidsfabriek*

We werken in 2016 door aan de vastgestelde programmering voor techniekpromotie, onderwijs en innovatie rond de speerpunten duurzaamheid, maritieme technologie en energietransitie.

In 2016 zullen we blijven sturen op het verkrijgen van financiering voor Europese innovatieprogramma's. Naast de inhoudelijke betekenis van deze programma's zijn de daaraan verbonden gelden van belang voor de exploitatie van de Duurzaamheidsfabriek. Op basis van nadere verkenningen van de exploitatieopzet van de fabriek en het commercialiseren van de bovenverdieping zal in 2016 nadere invulling worden gegeven aan de functie van de vierde verdieping. De functie van de fabriek voor onderwijs, arbeidsmarkt en bedrijfsleven zal ook in 2016 groeien. Hierbij zetten we in op:

- uitbreiding van het programma TechniekDock (kennismaking techniek voor basisschoolleerlingen) naar HAVO/VWO-leerlingen;

- verwachte groei van het Associate Degree-programma, dat samen met Hogeschool Rotterdam wordt georganiseerd;
- start cursus voor docenten in het basisonderwijs in het kader van de *agenda Wetenschap en Techniek* van het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap;
- het betrekken van het 3D-printlab Leonardo Experience bij de uitvoering van het groeiende *TOT-programma* (TalentOntwikkelingTechniek). We werken hierbij samen met VMBO-TL scholen, het Da Vinci-college en de Hogeschool Rotterdam.
- de aanvraag om *Kenniscentrum Additive Manufacturing* te worden voor de ontwikkeling van 3D printing in Zuid-Holland. Dit doen we op verzoek van Innovation Quarter, RDM-Campus en HighTechcenter Delft en sluit nauw aan bij de landelijke agenda's van Smart Industry en Smart Manufacturing.

Doelstelling 6: Stimuleren duurzaam denken en handelen

Duurzaamheidscentrum **Weizigt**

We stimuleren duurzaam denken en handelen van inwoners, onderwijs en het bedrijfsleven middels educatie, recreatie en participatie.

- Vervolg Uitrol campagne *Groen doet Goed* waar in samenwerking met partijen uit de stad middels een uniek activiteitenprogramma stad
- kinderen gestimuleerd worden om naar de Biesbosch te gaan. Dit verloopt volgens planning;
- De pilotfase Waterwonderenlive is in 2015 geëvalueerd. In goed overleg is besloten dat Weizigt haar coördinerende rol overdraagt en dat de partners verantwoordelijk zijn voor de zorg en verbeterpunten van de tentoonstelling. Hiervoor heeft een uitgebreide overdracht plaatsgevonden.
- De verbouwing van de Aquarama is, samen met de waterpartners, succesvol gerealiseerd. De actualisatie is tevens afgerond. Het nieuwe Aquarama draagt bij aan het creëren van bewustzijn met betrekking tot water en sluit daarbij perfect aan bij *Ons Water*.

In 2016 blijft de gemeente duurzame initiatieven stimuleren en ondersteunen. Het Opgaveplan Duurzaamheid 2015-2018 biedt de mogelijkheid om met initiatiefnemers te werken aan het verduurzamen van de stad. Hiervoor zijn we betrokken in een groeiend netwerk rond duurzaamheid. We organiseren een duidelijk en integraal proces om initiatieven te toetsen. Kansrijke en waardevolle projecten krijgen ondersteuning via vaste accounthouders en een werkbudget om het verder te brengen. Ook maken we afspraken met samenwerkingspartners, waaronder stichting Deal en de ECD, om de stad nog meer te verduurzamen. Tevens blijven we hierover actief communiceren. Initiatieven voor Stadslandbouw stimuleren wij op braakliggend terrein (zie programmakaart Ruimtelijke Ordening en Wonen). In 2016 volgt een raadsinformatiebrief met de actuele stand van zaken.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Aantal geluidbelaste woningen boven de 65dB	1.645		1.100
Aandeel van het totaal aan huishoudelijk afval dat gescheiden wordt.	48,4% (2008)	52% (2015)	60%
Verwachte energiebesparing gemeentelijk vastgoed	Nog in te vullen*		

Toelichting:

Het OCD werkt momenteel aan een voorstel voor de monitoring van het Opgaveplan Duurzaamheid. De eerste monitor zal verschijnen in het tweede kwartaal 2016. De indicatoren van dit programma sluiten hier op aan.

*VGB heeft opdracht een Vastgoednota op te stellen. Daarin worden ook de gevraagde indicatoren opgenomen. Gegevens zijn dus nu nog niet in beeld.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

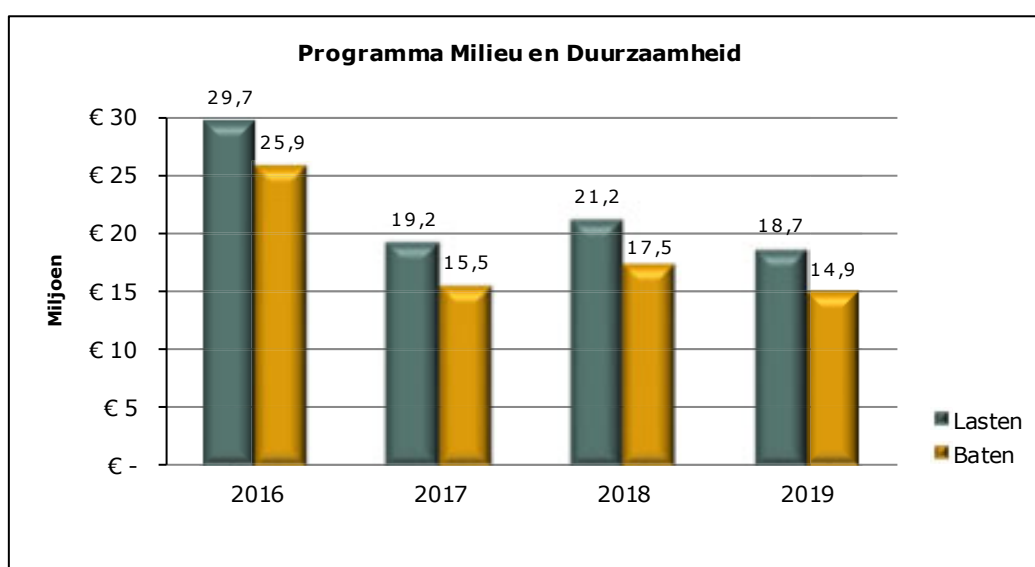
Programma Milieu en Duurzaamheid € 29,7 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten

- Personele budgetten: formatie van NMC Weizigt, uren voor afval- en milieucontroles en ureninzet op het gebied van milieu- en afvalbeleid.
- Materiële budgetten: afvalinzameling, exploitatie NMC Weizigt, Stedelijke Ecologische Structuur (SES) en programma Duurzaamheid.
- Bijdrage aan GR'en: Omgevingsdienst.
- Kapitaallasten: rente en afschrijving ondergrondse afvalcontainers en de stadsboerderij.
- Inkomsten programma: opbrengst van de afvalstoffenheffing, milieucontroles voor derden en inkomsten die NMC Weizigt genereert.

Hieronder wordt de financiële meerjarenbegroting (inclusief reserves) van het programma weergegeven.

2.7 Programma Zorg en Ondersteuning

Portefeuillehouders: C.M.L. Lambrechts, R.E.C. Reynvaan – Jansen

Transformatie in samenhang

In 2016 geven we verder vorm aan de transformatie van het sociaal domein in samenhang. De gemeente is sinds 1 januari 2015 verantwoordelijk voor nieuwe taken op het gebied van Jeugd, Werk en Wmo. Na een relatief zachte landing met continuïteit van zorg in het eerste jaar, vraagt het nu eens te meer om een fundamentele verandering in denken en doen van de betrokken partijen. Het gaat hierbij om een evenwicht in de beste oplossing voor de Dordtenaar en het binnen gestelde budgetten blijven. De hiervoor noodzakelijke doorontwikkeling van het beleid benaderen we integraal, vraaggestuurd en gebiedsgericht.

Het concreet maken van de transformatieopgaven is een continu proces van jaren, waarin thema's die op de (transformatie/ontwikkel)agenda staan elkaar afwisselen en versterken. Hierbij is lef om te experimenteren, maar ook om te stoppen met dingen noodzakelijk. Wij pakken, als gemeente, deze veranderopgaven samen op met inwoners en partners uit zorg, werk, onderwijs, jeugd en welzijn.

Met de inwoners bouwen we verder aan een (in het najaar van 2015 gestarte) sociale ontwikkelagenda, waarin de leefwereld van de bewoners centraal staat. Belangrijk uitgangspunt hierbij is de verschuiving van curatief naar preventief: hulp en ondersteuning bieden we zo vroeg, kort en licht als mogelijk - en zo zwaar als nodig. Het streven is zelfredzame burgers in vitale wijken die in sterke sociale netwerken participeren.

We geloven dat meer focus en inzet op preventie en nieuwe vormen van ondersteuning, gecombineerd met een groter beroep op eigen kracht van inwoners, in de toekomst leiden tot een slimmer en efficiënter aanbod van zorg en ondersteuning, passend bij de ambitie van Agenda voor de stad.

Voor het domein Zorg & Ondersteuning geven we in 2016 verder vorm aan een effectievere positionering van de sociale teams in het netwerk van zorgprofessionals, informele zorg en mantelzorg alsook de vrijwilligersinitiatieven. Wat betreft de voorzieningen voor beschermd wonen en opvang werken we samen met zorgaanbieders en cliëntenvertegenwoordigers aan verbeteringen in het aanbod en het systeem.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Dordtse inwoners zijn zo min mogelijk afhankelijk van professionele zorg en ondersteuning

Impuls algemene voorzieningen

We hebben in de tweede helft van 2015 een opzet gemaakt van hoe de huidige subsidieafspraken systematisch kunnen worden doorgelicht op de transformatieopgaven. De doorlichting zal plaatsvinden in 2016 en verder. Dit kan leiden tot aanpassing van de afspraken met de huidige uitvoerende organisaties. We gaan door op het spoor van innovatie door initiatieven te stimuleren die gericht zijn op transformatie en verschil maken.

Ontwikkelagenda stedelijk netwerk

In 2016 zijn de drie lokale zorgnetwerken opgeheven. Ervoor in de plaats functioneert één stedelijk netwerk Zorg & Overlast, dat al vanaf september 2015 'proefgedraaid' heeft. Deze nieuwe aanpak levert een structurele bezuiniging op in het kader van Agenda voor de stad. We voeren regie op een soepele ketensamenwerking van professionele & informele ondersteuning. De inzet is een soepele door- en opschakeling van sociale teams naar zwaardere professionals via het netwerk Zorg & Overlast en Team Toeleiding & Bemoeizorg voor de zorgwekkende zorgmijders. In een netwerkbijeenkomst evalueren we de samenwerking met de ketenpartners. Daarnaast evalueren we met burgers.

Doorontwikkeling sociale teams

Op basis van een tussenevaluatie in 2015 wordt in 2016 ingezet op:

- betere spreiding en samenstelling van de teams, afgestemd op de vraag van de wijk.
- een structurele organisatievorm voor de sociale teams.
- intensivering van de samenwerking met o.a. de jeugdteams, de SDD, de 1^e lijnszorg.

★ *Informele zorg*

Bij de vraag naar zorg en ondersteuning kijken we eerst of het eigen sociale netwerk kan bijspringen. Pas daarna komt de professionele zorg of ondersteuning in beeld. Mantelzorgers en vrijwilligers zijn belangrijke bondgenoten als het gaat om informele zorg. Ook het zorgvuldig inzetten van de expertise van ervaringsdeskundigen biedt kansen. De samenwerking en veranderende rolverdeling tussen deze informele en formele zorg vraagt de komende jaren onze aandacht. Op basis van het in 2015 uitgevoerde behoeftenonderzoek herijken we het ondersteuningsaanbod voor mantelzorgers (en daarmee de opdracht aan MEE Drechtsteden). Ook wordt in 2016 invulling gegeven aan de (in de Wmo opgenomen) waardering voor mantelzorgers, op een manier die aansluit op de behoefte van mantelzorgers met ruimte voor differentiatie.

Doorontwikkeling aanpak voor (kwetsbare) ouderen

Ambitie is dat ouderen in Dordrecht zo lang mogelijk gelukkig, gezond en zelfstandig thuis kunnen wonen. In samenwerking met partners werken we aan vernieuwing binnen de keten dementie. Hier zien we in het kader van Agenda voor de stad kansen voor maatschappelijke winst en financiële besparing. Verder werken we een gebiedsgestuurd actieplan 'Wonen met zorg voor ouderen' uit (zie hieronder).

Wonen met zorg: gebiedsgestuurd

Uit de in 2015 uitgevoerde gebiedsscans is naar voren gekomen dat de opgaven om inwoners langer thuis te laten wonen verschillend zijn voor de gebieden/wijken in Dordrecht. Zo krijgt Dordrecht Oost naar verwachting op korte termijn te maken met een zeer sterk groeiende groep ouderen met een zorgvraag. Door gebiedsgericht en samen met maatschappelijke partners kansen en bedreigingen in samenhang te bekijken, willen we in 2016 komen tot de volgende gebiedsgestuurde actieplannen 'Wonen met zorg...':

- Een gebiedsgestuurd actieplan 'Wonen met zorg voor ouderen' in Dordrecht Oost.
- Een gebiedsgestuurd actieplan 'Wonen met zorg voor kwetsbare inwoners met psychiatrische problematiek' in Dordrecht Centrum.

Op basis van de ervaringen van Dordrecht Centrum zullen we de afweging maken om in een later stadium al dan niet een actieplan wonen met zorg voor kwetsbare inwoners met psychiatrische problematiek in Dordrecht West te ontwikkelen.

Doelstelling 2: Vergroten van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare inwoners

Transformatie beschermd wonen en opvang

We stellen een nieuw beleidsplan beschermd wonen en opvang op in samenwerking met gemeenten uit de regio, zorgaanbieders en cliëntenvertegenwoordigers. Daarnaast sturen we op de instroom, doorstroom en uitstroomcijfers, tevredenheid/cliëntervaring en vernieuwende ideeën als bijdrage aan de transformatie.

Voor de *maatwerkvoorzieningen* beschermd wonen en opvang organiseren we – net als in 2015 – een aanbestedingsproces waarbij we samen met zorgaanbieders en cliëntenvertegenwoordigers werken aan verbeteringen in het aanbod en het systeem. De uitgangspunten zijn:

- Normalisering. Wij verlangen dat de voorzieningen voor de groep kwetsbare inwoners zoveel mogelijk aansluiten op het "normale wonen, werken, leren, recreëren" in de wijk of omgeving van de voorziening.
- Aansluiten op de lokale situatie en de voorzieningen in de buurt. Wij vragen aanbieders actief verbinding en samenwerking te zoeken met onder andere de wijkteams, de FACT-teams, de praktijkondersteuners, en de mogelijkheden voor wonen, werk en participatie die zich in de directe woonomgeving – en midden in het maatschappelijk leven – bevinden.
- Persoonsgericht. De ondersteuningsvraag van de cliënt bepaalt in grote mate de vorm van de maatwerkvoorziening. Zowel in huisvesting als in begeleiding en participatie.
- Stijging van zelfredzaamheid. Wij streven continu naar een stijgende lijn van participatie en zelfredzaamheid van de cliënt.
- Participatie. Wonen, werk, scholing, dagbesteding en participatie vormen een cruciaal element in het individuele ondersteuningsplan.

Voor de *algemene opvangvoorzieningen* voeren we regie op:

- Samenhang van de lokale ondersteuningsstructuur. We werken aan een ondersteuningsstructuur waarin soepele samenwerking plaatsvindt in de keten van sociale teams, het stedelijk zorgnetwerk en Team Toeleiding & Bemoezorg. Uitgangspunt is begeleiding op maat: licht als dat kan, zwaarder als dat nodig is. De ondersteuningsstructuur is voor alle betrokkenen bekend zodat er gemakkelijk op- en afgeschaald kan worden.
- Stijging van Zelfredzaamheid. Met cliënten die een beroep doen op de Maatschappelijke Opvang wordt een Zelfredzaamheidsmatrix opgesteld die vaststelt wat iemand op elk leefgebied nodig heeft om zelfredzaam te kunnen worden.
- Op- en afschalen naar maatwerkvoorzieningen. Het uitgangspunt is dat de cliënt zorg en begeleiding op maat krijgt waarbij deze licht is als dat kan. Als de problematiek van de cliënt erom vraagt kan er worden opgeschaald naar zwaardere professionele hulpverlening of begeleiding. Als dat nodig is kan een maatwerkvoorziening worden afgegeven.

Ontwikkelagenda daklozenopvang

Nieuwe ontwikkelingen vragen om andere interventies. Samen met het Leger des Heils gaan we op basis van gedegen onderzoek een aanpak uitwerken voor de stijgende vraag naar dag- en nachtopvang.

Versterken ketenaanpak vrouwenopvang en huiselijk geweld

Op basis van de uitgangspunten van de regiovisie 'Een veilig thuis' werken wij samen met de Regiogemeenten aan de realisatie van een ontwikkelagenda huiselijk geweld. De aanpak van ouderenmis-handeling krijgt hierbij speciale aandacht. Doel van de ontwikkelagenda huiselijk geweld is het voorkomen en duurzaam beëindigen van geweld en mishandeling.

Doelstelling 3: Bevordering vitale en zorgzame wijken

Opstellen en realiseren wijkagenda

Op basis van o.a. de vitaliteitscans, gebiedsscan extramuralisering, uitkomsten ventieltafels, wijkvisies, ervaring van partners én bewoners gaan we gezamenlijk een compacte wijkagenda voor 2016/2017 opstellen en de hierin genoemde speerpunten uitvoeren. Kennis van de wijk, zorgen voor continuïteit, overzicht en het

aanspreekbaar zijn, schakelen van buiten naar binnen en het verbinden van partijen is bij het opstellen van de wijkagenda een voorwaarde.

Stimuleren en faciliteren burgerinitiatieven

De wijk is de plek om op de menselijke maat te organiseren. Niet meer zorgen voor, maar zorgen dat mensen zich verantwoordelijkheden kunnen toe-eigenen. Loslaten, co-creatie, samenspraak en meebeslissen zijn begrippen die hierbij horen. Bewoners aan zet en Wijkwensen worden hierbij als methode en instrument ingezet om burgerinitiatieven te stimuleren en te faciliteren. We ontwikkelen nieuwe manieren om bewonersinitiatieven te stimuleren en faciliteren (o.a. Right to Challenge, Dordt aan Zet (voorheen Placemaking)).

Bestrijding overlast in de wijken

Vitale wijken bestaan niet zolang er overlast en ondermijnende criminaliteit is! Wij bestrijden complexe overlast (dat kan gaan over woonoverlast, overlast gevende groepen en overlast door verwarde personen), in samenwerking met partners en bewoners. Wij zijn steeds bezig met vernieuwing van de huidige aanpak. Dat is een geïntegreerde aanpak met een aanbod van maatschappelijke voorzieningen en het handhaven en toezien op de regels in nauwe samenwerking met zorg- en veiligheidspartners.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
1a Alle door de gemeente gesubsidieerde, algemene voorzieningen Wmo zijn doorgelicht	0 %	*	100%
1b Aandeel inwoners dat mantelzorg verleent	26%	25% (2015)	26%
1c Aandeel mantelzorgers dat zich ondersteund voelt door de lokale mantelzorgondersteuning	-	**	80%
1d Aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet	34%	***	34 %
2 Groei mate van zelfredzaamheid blijkende uit scores matrix	-	Nulmeting in 2015	-
3a Rapportcijfer leefbaarheid in de buurt	7,1	7,2	7,1
3b Aandeel mensen dat vindt dat jeugdoverlast vaak voorkomt	14%	10,8% (2014)	14%

Toelichting:

Bron voor kengetal 1a is de gemeente Dordrecht, bron voor kengetal 1b en 1d is de Monitor Sociaal (OCD), Voor kengetal 2 is de definitie die we gebruiken om de verbetering op de zelfredzaamheidsmatrix te meten: het percentage bewoners met een ondersteuningstraject bij de sociale teams waarbij ten minste één echelon verbetering waarneembaar is op een leefgebied van de zelfredzaamheidsmatrix waarop bij de 0-meting 1,2 of 3 werd gescoord.

De cijfers bij kengetal 3a en 3b over leefbaarheid en overlast zijn afkomstig uit de veiligheidsmonitor (CBS). Percentage 2014 is indicatieve waarde (gebaseerd op tussenmeting waarin een klein aantal Dordtenaren is bevraagd). Eind 2015 vindt uitgebreide meting plaats, resultaten komen beschikbaar in maart 2016).

* Doorlichting zal eind 2015 starten.

** In 2015/2016 gaat MEE de individuele klanttevredenheid meten, waarbij ook de individuele mantelzorgers benaderd zullen worden.

*** Dat wordt pas weer in 2017 gemeten in de Monitor Sociaal.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

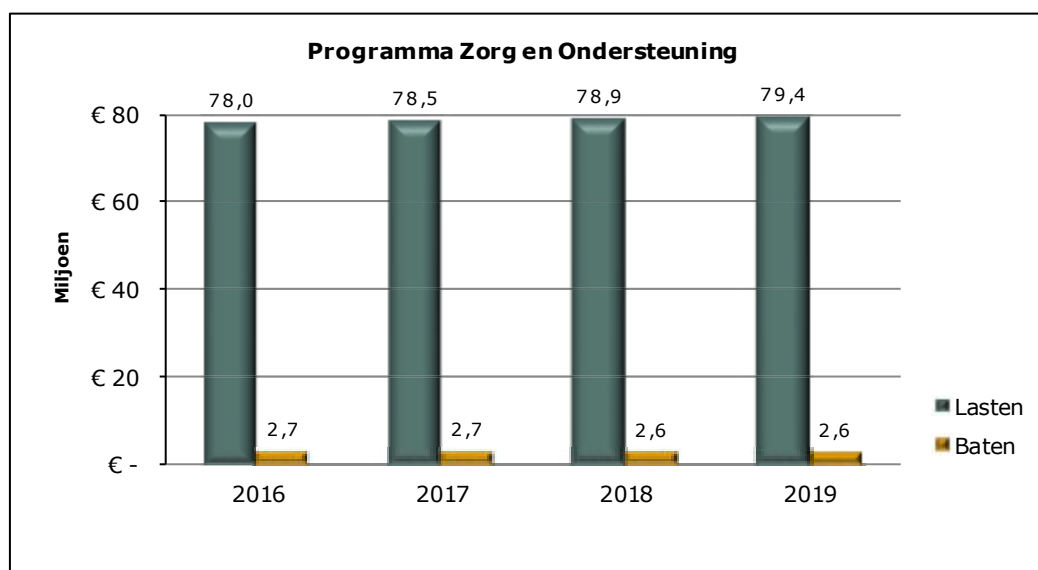
Programma Zorg en Ondersteuning € 78 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Bedrag Subsidies

- Personele budgetten: inzet op het gebied van gezondheidsbeleid, welzijn en maatschappelijke ondersteuning.
- Materiële budgetten: diverse kleine budgetten en budget voor de uitvoeringskosten van de WMO.
- Bijdrage aan GR'en: Sociale Dienst inzake uitvoering van de WMO en de GR DG&J inzake basisgezondheid.
- Subsidies: bijdragen aan verschillende instanties op het gebied van maatschappelijke opvang en ondersteuning, gezondheidsbeleid, en buurt- en vrijwilligerswerk.

Hieronder wordt de financiële meerjarenbegroting (inclusief reserves) van het programma weergegeven.

2.8 Programma Verkeer en Vervoer

Portefeuillehouder: H. van der Linden

Een stad in beweging

Bereikbaarheid is een van de belangrijkste voorwaarden voor een sterke ruimtelijk economische stad. Investeren in bereikbaarheid is dan ook een van de speerpunten van het huidige college. Met een sterke lobby (op spoor en hoofdinfrastructuur), helder beleid (wat willen we) en een strakke sturing op de uitvoering van projecten wordt de ruimtelijk economische en sociaal recreatieve agenda van de stad mogelijk gemaakt.

Het college zet in op het verbeteren van de bereikbaarheid per auto (rijden en parkeren), openbaar vervoer (trein, bus en waterbus) en het fietsverkeer. Hierbij wordt gezocht naar een goede balans tussen bereikbaarheid, verkeersveiligheid en leefbaarheid. Duurzaamheid maakt hierbij integraal onderdeel uit van het verkeer- en vervoersbeleid van de stad. We werken in dit programma nauw samen met partners zoals het Rijk, Provincies, buurgemeenten, Drechtsteden, maar bijvoorbeeld ook vervoerders (NS en Arriva).

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Optimaal benutten van de hoofdinfrastructuur	
Aanbieden Mobiliteitsplan Dordrecht	
De stad ontwikkelt door, maar ook zijn er vele trends waar de stad op anticipeert. Dit betekent dat we ook de visie op een bereikbare stad actueel houden. In 2016 wordt deze visie inclusief adaptieve uitvoeringsagenda opgesteld en besproken met de raad. In deze agenda wordt niet alleen ingegaan op wat de stad zelf realiseert, maar ook hoe zij stuurt op trends en ontwikkelingen. Ook volgt er een nog nadrukkelijke koppeling met het beheer van de infrastructuur.	
In de uitvoeringsagenda wordt geschetst waar de stad zelf realiseert, adviseert, samenwerkt, onderzoekt, stimuleert en niet in de laatste plaats de lobby op focust. Bij de vele vraagstukken en kansen wordt scherp gedefinieerd welke rol het college voorstaat.	
Sturen op Rijksinvesteringen aan het Hoofdwegennet	
Het Rijk staat aan de vooravond van een grote investering in de hoofdinfrastructuur op het Eiland van Dordrecht. Deze investeringen zijn een belangrijke voorwaarde voor een sterke regionale economie en voorwaarde voor ruimtelijke ontwikkelingen. De belangrijkste investeringen zijn:	
• aanpassing knoop A16/N3 (onderdeel van de WDO). • realisatie nieuwe aansluiting A16/Dordtse Kil 4 (onderdeel van de WDO). • groot onderhoud Wantijbrug (N3). • groot onderhoud N3.	
In nauw overleg met de wegbeheerder Rijkswaterstaat, wordt zowel de overlast beperkt, als ook het bedrijfsleven en woonwijken betrokken bij de planuitwerking en uitvoering. Ook wordt er een koppeling gelegd met de Dordtse investeringen en onderhoud aan het onderliggende wegennet. In 2016 worden deze werkzaamheden verder voorbereid en deel reeds aanbesteed.	
Voorstel alternatief voor pollers	
In 2016 wordt een voorstel aan de Raad voorgelegd over een alternatief voor de pollers in de binnenstad. In dit voorstel wordt een antwoord geformuleerd op de vraag of met een vorm van camera's de toegang tot de binnenstad kan worden gehandhaafd inclusief een beprijzing van de duur van het verblijf en/of een milieuzonering. Dit advies maakt ook onderdeel uit van het nieuwe Mobiliteitsplan en is gekoppeld aan de opgave Smart City (programmakaart Leefbaarheid en Stedelijk Beheer).	
Sturen op en met het Meerjaren investeringsprogramma (MIP)	
In 2015 is een slag gemaakt met het Meerjaren Onderhouds Programma (MOP). In 2016 worden de investeringsagenda in het fysieke domein volledig geïntegreerd. Dit betekent dat er een Investeringsagenda ontstaat met daarin de nieuwe projecten, maar ook de onderhoudsprojecten. Met deze integratie wordt vooraf scherper gestuurd op inhoud (het benutten van kansen en knelpunten), planning en financiering. Een van de grotere projecten uit dit programma voor 2016 wordt de Merwedestraat - Oranjelaan.	
Beter Benutten 2	
Beter Benutten staat voor een benadering waarbij niet alleen de overheid investeert in infrastructuur, maar het bedrijfsleven en werknemers ook kritisch naar het eigen mobiliteitsgedrag kijken. Het vetrekpunt is dat werknemers de files gaan mijden door te reizen met openbaar vervoer of fiets, of de auto te kiezen buiten de spitsperiode om. Het behaalde succes op de ruit Rotterdam wordt nu uitgewerkt voor de driehoek A16, A15, N3. In deze uitwerking wordt nauw samengewerkt met de Verkeersonderneming Rotterdam. De gedragsgerichte aanpak wordt gekoppeld aan de eerder genoemde grote investeringen aan het hoofdwegennet.	

<i>Realisatie uitvoeringsplan verkeerslichten</i> In 2014 is besloten tot een vervangingsinvestering van verkeersregelininstallaties (VRI's) voor o.a. 2016. Naast het aanpassen, optimaliseren en verbeteren van diverse verkeerslichten, worden lichten ook waar mogelijk verwijderd.
<i>Opstellen Bewegwijzeringsplan</i> Om de snelste weg te vinden blijft bebording naast in-car routeinformatie belangrijk. In 2016 wordt een nieuw bewegwijzeringsplan opgesteld en aangeboden aan de raad.
Doelstelling 2: Het bieden van voldoende parkeerruimte voor een goede bereikbaarheid
<i>Verder digitaliseren van de parkeerketen</i> In 2016 wordt het digitaliseren van de parkeerketen verder uitgewerkt. Het draait hierbij niet alleen om het verstrekken van een digitale vergunning, maar bijvoorbeeld ook om de vraag of er digitaal wordt gehandhaafd bij betaald parkeren. Een uitgewerkt advies hierover volgt in 2016 in nauwe samenhang met het advies over de pollers.
<i>Verankeren parkeervisie in het Mobiliteitsplan</i> In het Mobiliteitsplan Dordrecht wordt de visie op het onderdeel parkeren verankerd. Parkeren is hierbij een instrument om de bereikbaarheid en aantrekkelijkheid van de stad te versterken. De (door)ontwikkeling van de stad staat hierbij centraal. In de visie wordt ingegaan op het capaciteitsvraagstuk (aantal en locatie van parkeerplaatsen (inclusief advies Steegoversloot) en het verdelingsmechanisme (prijs of vergunnen). De verankering wordt separaat verzorgd via (a) beleidsregels parkeren en (b) de belastingverordening. De hoofdkeuzes worden in 2016 gedeeld met de raad.
Doelstelling 3: Versterken van het openbaar vervoer
<i>Intercity kwaliteit Dordrecht CS</i> Per december 2016 voert NS een grootschalige aanpassing van haar dienstregeling door. Het benutten van de HSL-Zuid om Dordrecht maakt hier deel van uit. De inzet is en blijft dat de Intercity kwaliteit ook op de Brabantse steden Breda - Tilburg op een acceptabel niveau blijft. Dit is een doorlopend lobby dossier.
<i>Continueren gratis reizen voor senioren</i> Het in gang gezette beleid waarbij 65 plussers voor € 12,50 per jaar onbeperkt gebruik kunnen maken van de stadslijnen blijft in 2016 gehandhaafd.
<i>Continueren nachtnet</i> Vanuit Brabant is er grote wens om met nachtbussen de bereikbaarheid tussen de steden te garanderen. Voor 2016 volgt een advies om te participeren in het concept nachtbus op de corridor Rotterdam - Dordrecht - Breda - Tilburg (in de vrijdag- en zaterdagnacht) in de periode 2016 tot en met 2018.
<i>Onderzoek naar verbeteringen overweg Krommedijk</i> De overweg Krommedijk is een knelpunt voor fietsers en het gemotoriseerde verkeer (15 minuten van elk uur is de treinkruising gesloten). Deze overweg is eveneens de drukste buscorridor in de regio. Uit de eerste quick scan komt naar voren dat de overweg opgevoerd kan worden in het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO). Dit betekent dat er met de Provincie Zuid Holland en ProRail onderzocht wordt welke aanpassingen aan de weg en/of spoor effectief en kostenefficiënt zijn. Het resultaat van deze studie wordt in 2016 aan u voorgelegd.
<i>Impuls Zuidzijde Dordt CS</i> Met alle stakeholders in en om de zuidzijde van het centraal station wordt, mede gefaciliteerd vanuit de provincie Zuid Holland een verkenning uitgevoerd. De verkenning is gericht op het beantwoorden van de vraag of een gebiedsgerichte investering door verschillende partners het station als geheel aantrekkelijker kan worden. Bij dit proces zijn verschillende overheden, de spoorse- en marktpartijen betrokken. In 2016 volgt een overzicht van het resultaat en het advies. De ruimtelijke kwaliteit, loop- fietsroute, sociale veiligheid en het fietsparkeren maken hier in ieder geval onderdeel van uit.
<i>Naar Dordrecht Sterrenburg?</i> In 2016 volgt een advies en informatie over de spoorse kwaliteit op het Eiland van Dordrecht. In dit advies worden zowel de stations (bestaande en nieuwe) als de bediening van deze stations betrokken. In dit advies wordt een koppeling gemaakt met de IC kwaliteit.
<i>Aanbesteden Veer Biesbosch (Kop van het Land)</i> Eind 2015 wordt het veer opnieuw aanbesteed. Het college heeft de ambitie uitgesproken dat het veer een duurzaam schip wordt, wat past bij het imago van het landelijke nationaal park. Op verzoek van de Raad heeft het college de gesprekken met de gemeente Werkendam geopend voor een financiële bijdrage in het exploitatietekort van het veer. Dit heeft geresulteerd in een bijdrage welke oploopt tot bijna de helft van het tekort.
Doelstelling 4: Versterken positie fietsers
<i>Uitvoering "Dordt Fietst Verder"</i> Het college heeft de ambitie om van Dordrecht een echte fietsstad te maken. ook in 2016 wordt uitwerking gegeven aan de uitvoeringsagenda "Dordt Fietst Verder" (RIS nummer: 1199556). Voor 2016 staat voor realisatie de volgende projecten in de planning: • Karel Doornmanweg. • Hugo de Grootplein. • Patersweg (eerste deel). • Krispijnseweg.

• Karel Lotsyweg. • diverse kleinschalige verkeersveiligheidsmaatregelen (school - thuis). • Maasfietsroute.
<i>Continueren aanpak fietsendiefstal</i> In 2016 wordt de aanpak van fietsendiefstal gecontinueerd. Zo blijft het stallen van de fiets in de binnenstad gratis. De aanpak van weesfietsen wordt gecontinueerd en de aanpak van fietsendiefstal wordt geëvalueerd. Vanuit het programma Veiligheid wordt dit verder uitgewerkt en wordt u hierover geïnformeerd.
<i>Verbeteren Verkeersveiligheid</i> In 2016 wordt de coördinatie van de regionale projectgroep Verkeersveiligheid (RPV) voortgezet. Vanuit dit educatieprogramma worden o.a. projecten gerealiseerd als "de scholen zijn weer begonnen" en "Scholen op Seef" (basisonderwijs), Totally Traffic (middelbare scholen).
Doelstelling 5: Verduurzamen van verkeer en vervoer
<i>Beheersing van de risico- en hinderplafonds (o.a. externe veiligheid)</i> De gemeente zet in op het beheersen van risico's tot een acceptabel niveau en op het terugdringen van hinder als gevolg van wegverkeer en vervoer over het spoor. In 2015 zijn de korte termijn maatregelen aan het spoor (wissels) uitgewerkt met ProRail met de realisatie van de veiligheidsmaatregelen wordt in 2016 begonnen. Verder wordt in 2016 de lobby voor minder goederentreinen door de stad gecontinueerd waarbij het accent zal verschuiven naar maatregelen die op de middellange termijn kunnen worden gerealiseerd (veiligheidswinst boog bij Meteren). In de periode 2015-2022 vindt de aanleg plaats van het derde spoor op het Duitse deel van de Betuweroute. Hierdoor loopt de capaciteit van de Betuweroute terug met als gevolg dat er meer treinen gebruik moeten maken van de Brabantroute (Kijfhoek-Venlo). In samenwerking met de Brabantse steden en de Drechtsteden wordt gewerkt aan het minimaliseren van de hinder als gevolg van deze noodzakelijke omleiding. Geluidhinder en luchtkwaliteit: zie programmakaart Milieu en Duurzaamheid.
<i>Stimuleringsagenda</i> De regionale agenda Duurzame mobiliteit bestaat uit verschillende deelprojecten. Deze projecten zijn gericht op minder of schonere kilometers. De programma's Beter benutten 2 en de Lean and Green Award zijn hier voorbeelden van. In 2016 wordt de raad geïnformeerd over de voortgang. Een belangrijke notie is dat duurzaamheid een integraal onderdeel is van alle beleidsvoornemens en projecten binnen het thema verkeer en vervoer.

Wat zeggen de cijfers?

Waardering van gebruiker	0-waarde (2013)	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Doorstroming op de hoofdwegen in de gemeente (rapportcijfer)	6,5	6,5 (2015)	6,6
Parkeermogelijkheden in de gemeente	6,1	6,2 (2015)	6,2
Openbaar vervoer in de gemeente	7,4	7,6 (2015)	7,5
Fietsvriendelijkheid in de gemeente	6,9	7,2 (2015)	7,0

Bron: Factsheet Bereikbaarheid Drechtsteden (OCD).

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

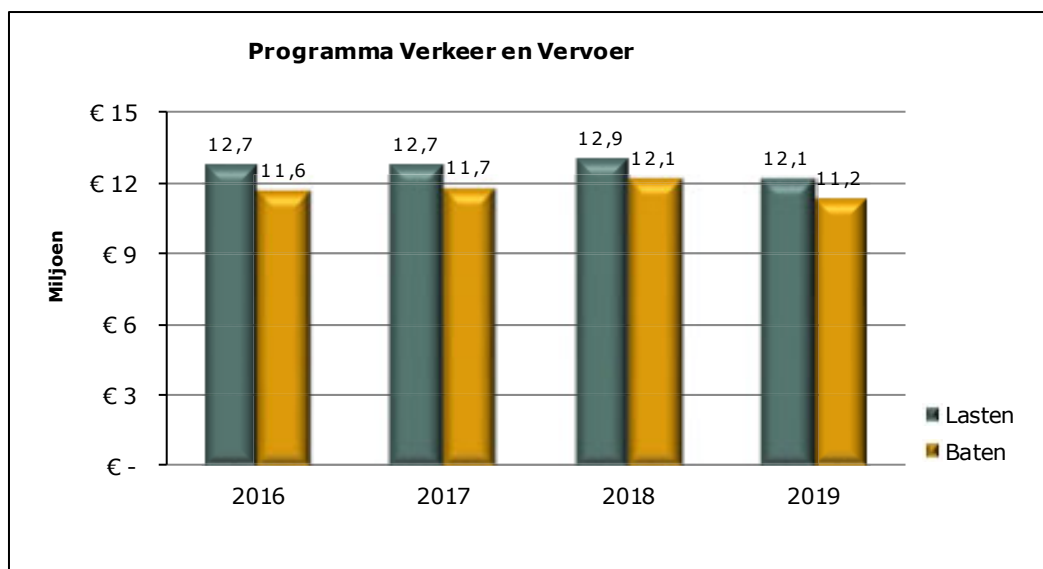
Programma Verkeer en Vervoer € 12,4 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten

- Personele budgetten: inzet op verkeer en vervoer, toezicht en stadswinkel. Huur parkeergarages Veemarkt, Spuihaven, Achterom en GZP deels.
- Materiële budgetten: onderhoud garages, fietsenstallingen, parkeerapparatuur, geldafhandeling, parkeervergunningen, verkeersonderzoek en -veiligheid en de bijdrage aan Veer Kop van 't Land.
- Bijdrage aan GR'en: Waterbus en Belastingdienst voor naheffingsaanslagen parkeren.
- Kapitaallasten: rente- en afschrijvingskosten voor de parkeerapparatuur.
- Stelposten: toekomstige exploitatielasten van de nog te bouwen parkeergarage gezondheidspark.
- Inkomsten programma: parkeerinkomsten van de parkeergarages, het straatparkeren en het vergunninghoudersparkeren & naheffingsaanslagen.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.9 Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen

Portefeuillehouders: P.H. Sleeking, R.E.C. Reynvaan – Jansen en J. Mos

De groei van Dordrecht stabiliseert en de aandacht verschuift naar de bestaande stad. Nieuwe uitleglocaties in het buitengebied behoren tot het verleden, de kansen liggen op locaties in de bestaande stad die hun oorspronkelijke functie verloren hebben. De grote opgaven zijn gericht op het verhogen van de aantrekkelijkheid van Dordrecht, de economische kracht en een vitale samenleving. Onze rol bij de stedelijke ontwikkeling verandert: we gaan minder reguleren en meer stimuleren en faciliteren. Ook lobbyen wordt steeds belangrijker. We hebben in 2015 een investeringsstrategie vastgesteld, waarin we de ontwikkelgebieden hebben aangewezen die onze topprioriteit hebben en gebieden die we in de etalage zetten. Dit is een actie in het kader van de Agenda voor de stad.

De kaders waarbinnen we werken zijn in beweging. De Woningwet 2015 stelt nieuwe spelregels voor de sociale huursector. De positie van corporaties verandert en de gemeente heeft een nieuwe taak gekregen in het toezicht op de corporaties. Dit werkt door in de PALT afspraken.

In 2015 is een nieuwe Omgevingswet door de Tweede Kamer vastgesteld, waarin het hele omgevingsrecht wordt gebundeld. In 2016 wordt de uitwerking in AMvB's bekend. Hoewel de wet pas in 2018 in werking treedt werpt deze al wel zijn schaduw vooruit. Een wettelijk instrument waar we meer dan tot nu toe aandacht aan moeten besteden is de Ladder duurzame verstedelijking. Bij elke nieuwe ontwikkeling is het nodig scherp de regionale behoefte in beeld te brengen en de gekozen locatie te verantwoorden.

Wij hebben de ambitie om Dordrecht te positioneren als een vitale centrumstad in de regio: een stad met een sterke sociale, culturele en economische functie; een mooie stad waarin het prettig wonen en werken is.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling
<i>Deelnemen aan Deltri (lobby)</i> We nemen deel aan expertmeetings op onderwerpen waarop binnen het Nederlandse deel van de delta (Rotterdam, Drechtsteden, West-Brabant en Zeeland) gezamenlijke belangen worden onderkend. Hieruit moeten voorstellen komen voor een gezamenlijke aanpak en/of belangenbehartiging.
<i>Vaststellen Structuurvisie windenergie</i> We stellen de structuurvisie Windenergie in Dordrecht en de plan-milieueffectrapportage Windpark in Dordrecht vast. Initiatiefnemers kunnen dan in specifieke gebieden op Dordtse Kil IV en III en op Krabbepolder/Duivelseiland onder randvoorwaarden concrete projectaanvragen voor windturbines indienen.
<i>Operationaliseren Ladder duurzame verstedelijking</i> We operationaliseren de Ladder voor duurzame verstedelijking door deze expliciet te benoemen bij besluitvorming over nieuwe ontwikkelingen in het kader van stedelijk programmeren.
<i>Stedelijk Programmeren</i> We sturen op het stedelijke ruimtelijke programma door in periodieke bijeenkomsten (6-8 per jaar) beslissingen te nemen over het wel of niet doorgaan van nieuwe initiatieven. Hiervoor stellen we een jaarlijkse marktanalyse op waarmee we initiatieven en programma's kunnen beoordelen. De uitvoeringsagenda van de structuurvisie monitoren we jaarlijks en stellen we bij.
<i>Herontwikkelen Spuiboulevard</i> We werken aan het opstellen van een ontwikkelstrategie voor de herontwikkeling van de Spuiboulevard in samenwerking met een paar projectontwikkelaars en het Rijksvastgoedbedrijf. Het eindresultaat wordt naar verwachting tegen de zomer aan de gemeenteraad aangeboden om als partner in dit project ook mee in te stemmen. Naar verwachting zullen uit deze strategie voor de deelnemende partners vermoedelijk eveneens vervolgspraken voortvloeien t.a.v. de uitwerking van de strategie; voor de gemeente mogelijk op het vlak van de openbare ruimte en het eigen vastgoedbezit in dit gebied.
<i>Terugdringen leegstand</i> Naast de herontwikkeling van de Spuiboulevard (zie boven) werken we aan het terugdringen van de leegstand in de binnenstad door voor het kernwinkelgebied in de binnenstad aandacht te besteden aan wonen boven winkels. Daarnaast bieden we leegstaande panden uit gemeentelijk vastgoedbezit actief aan en bieden we de mogelijkheid voor tijdelijk gebruik van braakliggende gronden.
<i>Verbetering van de ruimtelijke kwaliteit</i> We ontwikkelen de zuidzijde (Krispijnzijde) van station Dordrecht met aandacht voor de verblijfskwaliteit en fietsparkeren. In het Centrum maken we een ontwerp voor de omgeving van de Visbrug. We verbeteren de Laan der VN-Dokweg (met gebruikmaking van de BIRKsubsidie).

Afronden Gemeentelijke monumenten

In 2016 wordt de aanwijzing van gemeentelijke monumenten in het buitengebied van het Eiland van Dordrecht afgerond. In 2016 doen we een voorstel over de vraag of en zo ja, hoe we verder gaan met de gebiedsgewijze uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst. Als besloten zou worden om een inventarisatie te doen van Ring '20-'40, Ring '40-'60, de nieuwere woonwijken en de kerken is hiervoor een nieuw krediet nodig.

Doelstelling 2: Meer ruimte voor ontwikkelingen en initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven

Opstellen proef Omgevingsvisie

We stroomlijnen het (fysieke) beleid door dit op te nemen in één visie volgens het model van de Omgevingsvisie. In 2016 maken we hiervoor een eerste concept. Dit is een invulling van de agenda voor de stad (gebiedsontwikkeling).

Stimuleren zelfbouw

We stimuleren zelfbouw door kavels uit te geven en de kopers te informeren en begeleiden. Ook bieden we kluswoningen uit het gemeentelijke vastgoedbezit aan en stimuleren dat ook corporaties (Woonbron en Trivire) dit doen.

Stimuleren (tijdelijke) initiatieven

We nodigen de stad uit om met initiatieven te komen en begeleiden deze. We benutten hiervoor de beschikbare middelen.

Doelstelling 3: Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door meer diversiteit in het woningaanbod

Toevoegen duurdere woningen (koop prijs vanaf € 300.000) in een groen en blauw woonmilieu

We houden vast aan het aandeel van 85% duurdere woningen in Stadswerven. (zie ook projectblad Stadswerven). Op de locatie Belthurepark zetten we in op de bouw van een beperkt aantal dure woningen in een ruime groene omgeving. Daarnaast geven we onder meer kavels uit voor zelfbouw.

Stimuleren diversiteit bij de bouw van goedkope en middeldure woningen

We sturen op de bouw van goedkope en middeldure woningen die iets toevoegen aan het bestaande palet. Hierbij kunt u denken aan studio's, cataloguswoningen nieuwe stijl, transformatie van bestaand vastgoed, zelfbouw woningen en grondgebonden ouderenwoningen. We toetsen op het programma, stimuleren (nieuwe) ontwikkelaars en dragen zorg voor de randvoorwaarden.

Doelstelling 4: Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door verbetering van de bestaande woningvoorraad

★ *Stimuleren particuliere woningverbetering (intensiveringsclaim 15)*

We geven voorlichting aan Verenigingen van Eigenaren (VVE) en particuliere woningbezitters, en ondersteunen bewoners. Wanneer de veiligheid in het geding is (bv bij asbest) geven we de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid opdracht tot aanschrijving. Daarbij continueren we de financiële vervolgregeling particuliere woningverbetering tot en met 2018.

★ *Stimuleren verduurzamen van de bestaande woningvoorraad*

We geven garantie op de lening van banken voor energiemaatregelen voor particuliere woningen. We voeren een experiment uit op het gebied van "energie besparen zonder direct te investeren" en openen een energieloket voor particuliere woningeigenaren. Met Woonbron en Trivire maken we afspraken over verduurzaming van de huurwoningen.

Dordt West en Vogelbuurt

We maken op basis van een vastgestelde visie afspraken met partners over de herstructurering van Dordt West en de Vogelbuurt. Samen met Woonbron en Trivire zoeken we naar nieuwe partijen die actief kunnen worden bij de ontwikkeling van koopwoningen en commercieel en maatschappelijk vastgoed.

Doelstelling 5: Voldoende aanbod voor bijzondere doelgroepen

Afspraken maken met corporaties (PALT)

Met de corporaties maken wij regionale prestatie-afspraken over de huisvesting van groepen die niet zelf in hun huisvesting kunnen voorzien. We vullen deze afspraken op lokaal niveau in. Daarnaast voeren we met de corporaties een strategische discussie over het wonen in een lange termijn perspectief.

★ *Huisvesting arbeidsmigranten (intensiveringsclaim 4)*

We maken afspraken met Trivire en Woonbron om woningen beschikbaar te stellen en zorgen voor controle en handhaving. De aanpak die gestart is met de Taskforce huisvesting arbeidsmigranten wordt de komende vier jaar door de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid voortgezet.

Huisvesten statushouders

Samen met de corporaties zoeken we naar (alternatieve) huisvesting voor statushouders.

Geschikt woonaanbod zorgbehoevenden

We onderzoeken de vraag naar woningen en woonomgeving voor zorgbehoevenden (klanten Geestelijke gezondheidszorg, Gehandicaptenzorg en Verpleging en Verzorging) samen met de andere Drechtsteden, corporaties en zorgaanbieders en brengen vraag en aanbod bij elkaar. Onze rol is vooral coördinerend en gericht op het stimuleren van vernieuwende combinaties van wonen met zorg.

Wat zeggen de cijfers?

Omdat we ons steeds meer richten op stimuleren, lobbyen en faciliteren en minder op zelf uitvoeren en reguleren wordt onze inzet minder meetbaar. We hebben gekozen voor drie concrete kengetallen, die de volledige lading van onze inzet op wonen en Ruimtelijke Ordening niet dekken.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Aantal gefaciliteerde tijdelijke initiatieven	8	16 (2014)	+ 24
Aantal toegevoegde dure woningen (koopprijs > € 300.000)	0	+7 (2013)*	+ 200
Aantal toegevoegde bijzondere woningen (goedkoop en middelduur < € 300.000)			+ 100

Toelichting: bron voor de kengetallen 1 en 3 is gemeente Dordrecht, kengetal 2 WOZ 1 januari 2015

* Er is voor gekozen om alleen de toegevoegde woningen te noemen en niet het totale aantal woningen met een WOZ waarde van >€ 300.000, omdat het totale aantal dure woningen ook afhankelijk is van prijsdalingen/prijsstijgingen.

Bron: bestand WOZ 1 januari 2015, peildatum WOZ 1 januari 2014, dat wil zeggen dat de nieuwbouw van 2014 er nog niet in verwerkt is. De gegevens lopen altijd 2 jaar achter.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

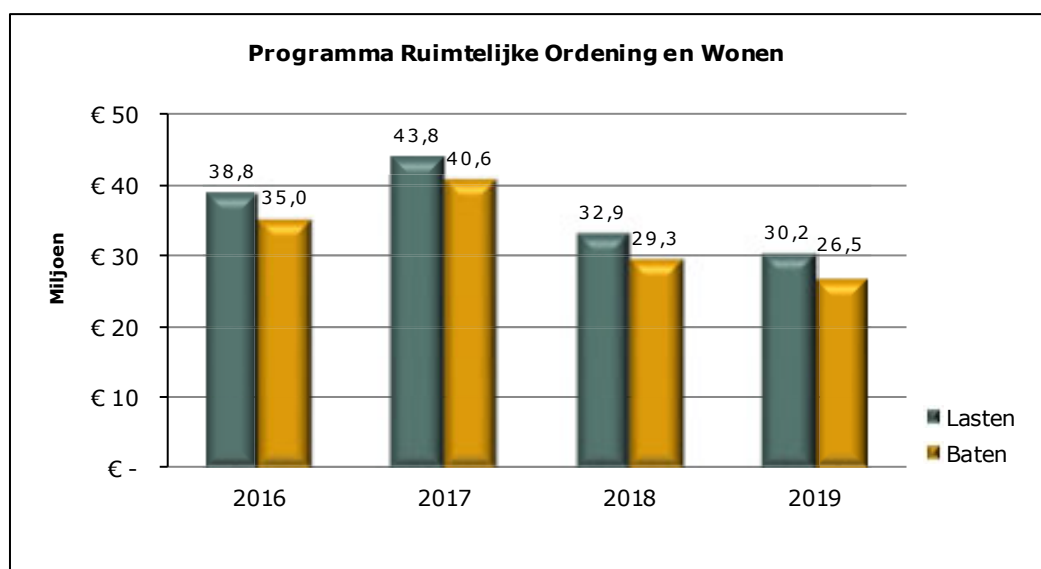
Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen € 35,5 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten

- Personele budgetten: personele inzet op het gebied van ruimtelijke ordening, woonbeleid en vastgoedbedrijf.
- Materiële budgetten: aankoop van gronden, het bouwrijp maken van ontwikkellocaties en de onderhoudsbudgetten van gemeentelijke panden.
- Bijdrage aan GR'en: Omgevingsdienst inzake Bouwen/Wonen en handhaving van de openbare ruimte.
- Kapitaallasten: rentekosten van gronden die de gemeente in haar bezit heeft, de rentekosten van funderingsleningen, en de kapitaallasten van gemeentelijke panden.
- Inkomsten programma: veruit het grootste gedeelte van de kosten van dit programma heeft betrekking op grondexploitatie, waarvan het saldo van inkomsten en uitgaven geactiveerd wordt op de balans en wordt verrekend met de Reserve Grondbedrijf. Dat is ook zichtbaar aan het grote bedrag aan "inkomsten" op dit programma. Daarnaast staan de begrote inkomsten uit bouwleges op dit programma begroot, alsmede de verwachte inkomsten uit erfpacht.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.10 Programma Dienstverlening

Portefeuillehouders: C.M.L. Lambrechts, E. van de Burgt en J. Mos

De gemeente heeft als doelstelling 'samen met partners en inwoners te werken aan een krachtige en financieel gezonde stad'. De beoogde ontwikkelingen binnen programma dienstverlening sluiten hierop aan:

Ondernemers worden beter bediend

Ondernemers vragen om meer flexibiliteit en maatwerk bij de aanvraag van vergunningen en om een heldere informatievoorziening. Daar gaan we in 2016 (net als in 2015) samen met ondernemers, werk van maken. Op die manier stimuleren we ondernemers tot initiatieven die een steentje bijdragen aan de lokale economie. En zorgen we voor een goede dienstverlening voor ondernemers.

Digitaal wordt steeds meer de norm

De Wet Recht op elektronisch zakendoen voor bedrijven treedt al per 2017 in werking en de Wet Elektronische Dienstverlening wordt momenteel gefaseerd ingevoerd. Vanaf dat moment hoeven inwoners en ondernemers niet meer naar het gemeentehuis om hun zaken met de gemeente te regelen maar doen zij dit vooral digitaal. Voor gemeenten betekent dit, dat zij al hun diensten en producten digitaal moeten kunnen verstrekken. Daarom geeft gemeente Dordrecht de komende jaren extra prioriteit aan het digitaliseren van de dienstverlening. Digitale dienstverlening wordt daarmee de norm. Persoonlijk contact blijft daarnaast mogelijk voor inwoners met complexe vragen, bijzondere (persoonlijke) omstandigheden of minder digitale vaardigheden.

Vorming DKCC: toekomstbestendig samenwerken

Het Drechtstedelijk Klantcontactcentrum (DKCC), waarin Dordrecht, Hendrik-Ido-Ambacht, Alblasserdam en Sliedrecht kiezen voor een samenwerking start in 2016. Met deze samenwerking zijn we in staat om toekomstbestendige dienstverlening te ontwikkelen en aan te bieden en de investeringen in denk- en daadkracht die hiervoor nodig zijn te doen. We zijn daardoor in staat slimme oplossingen te ontwikkelen, o.a. in ICT, om de digitale dienstverlening vorm te geven daarnaast ook aan de balie kwalitatief goede, persoonlijke dienstverlening te blijven organiseren.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Ondernemers ervaren de gemeentelijke dienstverlening als toegankelijk en efficiënt

Verbeteren van de vergunningprocedures:

Ondernemers vragen om flexibiliteit en meer maatwerk bij de aanvraag van vergunningen. Samen met ondernemers en de OZHZ gaan we aan de slag om procedures te verbeteren, gebaseerd op de wensen van de ondernemers, best practices en de LEAN-methodiek gericht op efficiency.

Doelstelling 2: Inwoners ervaren de gemeentelijke dienstverlening als "dichtbij" en efficiënt

Focus op excellente dienstverlening

Klantgerichtheid en kwaliteit staan hoog in het vaandel. Een klant wordt in één keer goed geholpen, zowel op inhoud (ineens het juiste, volledige antwoord) als op klantvriendelijkheid (bejegening). In 2016 meten we via een nieuwe methode de klantbeleving (Net Promotor Score) en ervaren toegankelijkheid van de dienstverlening.

★ *Passend contact bij klachten en problemen*

Om klachten via persoonlijk contact sneller uit de wereld te helpen, investeren we in het sneller reageren op klachten en (pre)mediation: een werkwijze waarbij op het moment dat duidelijk wordt dat er een probleem of een bezwaar ontstaat, gekeken wordt hoe daar voor de betrokken partijen zo goed mogelijk een oplossing voor gevonden kan worden. Inzet is dat de klacht zo niet in de formele procedure terecht komt, maar meteen al constructief wordt aangepakt. In 2016 implementeren we dit binnen Publieksdiensten en onderzoeken we hoe dit geïmplementeerd kan worden bij andere onderdelen. Deze manier van werken blijkt plezieriger voor mensen die ermee te maken krijgen en is goedkoper voor de gemeente.

★ *Duidelijke taal*

Daarnaast gaan we verder met het communiceren in duidelijke taal. Meer en meer van de gemeentelijke communicatie zal op een begrijpelijk en toegankelijk (taal-)niveau geschreven worden. We zorgen voor bewustwording door middel van een ondersteunende tool en meten de huidige prestaties.

Focus op bereikbaarheid

De bereikbaarheid van de gemeente kan beter. We monitoren en rapporteren de bereikbaarheid van de verschillende afdelingen. De doelstelling is een score van 90% op terugbelnotities binnen één dag.

Doelstelling 3: Digitalisering en kanaalsturing: digitale zelfservice waar het kan, persoonlijk waar het moet

Inrichten van de dienstverlening vanuit het principe: Digitaal, tenzij...

We gaan op basis van eerdere experimenten en best practices van andere gemeenten sterker sturen op e-dienstverlening, waarbij dienstverlening aan de balie voor enkele producten wordt afgebouwd. Als eerste worden de digitalisering van overlijdensaangiften (in samenspraak met begrafenisondernemers) en adreswijzigingen (in samenspraak met woningcorporaties) verder vormgegeven.

Aansluiten op en doorontwikkelingen van de Berichtenbox van MijnOverheid

MijnOverheid is de persoonlijke internetpagina voor overheidszaken voor burgers. Op MijnOverheid kan de burger berichten van de overheid en dus ook van gemeente Dordrecht, ontvangen in de Berichtenbox. Deze ontwikkeling sluit aan op de ambitie om burgers en bedrijven per 2017 zoveel mogelijk zaken zelf, volledig digitaal, en dus ook duurzamer en efficiënter, te kunnen regelen via internet. In 2015 is de eerste aansluiting gerealiseerd. In 2016 zetten we in op doorontwikkeling.

Doelstelling 4: Efficiency verhogen en kwaliteit borgen, door schaalvergroting, procesoptimalisatie en uniformering

Samenwerking in het DKCC: procesoptimalisatie

In 2016 start de samenwerking in het DKCC met Dordrecht, Sliedrecht, H.I.Ambacht en Alblasserdam. Door toename van de schaalgrootte en aanpassing van de openingsuren wordt personeel efficiënter ingezet en worden specialismen gebundeld. Daarnaast wordt uniform gewerkt volgens processen die geharmoniseerd en geoptimaliseerd worden.

Doelstelling 5: De Essenhof wordt door iedere bezoeker ervaren als een rustgevende groene omgeving, waarin men zich welkom voelt om te herinneren en te gedenken

In opdracht van het college heeft Essenhof verschillende scenario's uitgewerkt in antwoord op de vraag welke mogelijkheden er zijn voor een verdere mate van samenwerking dan wel verzelfstandiging of privatisering. Middels een (vertrouwelijke) raadsinformatiebrief is de raad hierover op 31 maart 2015 geïnformeerd en heeft kennis genomen van de voorkeursscenario's van het college. In het najaar 2015 worden de resultaten van een marktverkenning aan het college aangeboden.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Kengetallen dienstverlening algemeen <i>Bron: Mozaiek Informatie Zaaksysteem</i> % van de klachten dat binnen zes weken (de wettelijke termijn) is afgehandeld. % van de klachten dat binnen twee weken is afgehandeld (voor de indiener redelijke termijn).	83,1% binnen 6 weken ca. 34% binnen 2 weken	88%* Binnen 6 weken 12%* Binnen 2 weken	95% binnen 6 weken, > 50% binnen 2 weken
Kengetallen voor dienstverlening aan ondernemers <i>Bron: Peiling OndernemingsKlimaat (POK):</i> Rapportcijfer voor de bereikbaarheid van de gemeente volgens ondernemers. Dit rapportcijfer wordt samengesteld uit de beoordeling van: a) Vindbaarheid van juiste loket/persoon, b) Openingstijden ondernemersloket en c) Telefonische bereikbaarheid juiste personen. % van de ondernemers dat het eens is met de stelling: Informatie over gemeentelijke producten en diensten is makkelijk vindbaar via het web. Rapportcijfer voor de dienstverlening rondom vergunningsaanvragen volgens ondernemers. Samengesteld uit de beoordeling van: a) Tijdsduur van indiening aanvraag tot het besluit b) Interne afstemming van de gemeente tussen afdelingen bij vergunningaanvraag c) Communicatie met bedrijven/instellingen	7,7 (8,2 = landelijk gemiddelde 2014) 36% (24% = landelijk gemiddelde 2014) 6,7 (6,7 = landelijk gemiddelde 2014)		≥ landelijk gemiddelde 70% ≥ landelijk gemiddelde

Kengetallen voor dienstverlening aan inwoners ** <i>Bron: Benchmarking Publiekszaken (BPZ)</i> % van de inwoners dat tevreden is over het doen van een aanvraag via het digitale loket. Rapportcijfer voor "hostmanship": dienstverlening aan de balie en aan de telefoon vanuit het perspectief van de klant, die onze inwoners het gevoel geeft welkom te zijn en gehoord te worden. <i>Bron: Telefoon Kwaliteit Analyse Quality Support</i> % van de terugbelnotities dat binnen 1 werkdag wordt afgehandeld	60% (67% = gemiddelde van 100.000+ gemeenten) 7,6 (7,6 = gemiddelde van 100.000+ gemeenten)		≥ landelijk gemiddelde 8,0
	65%	63% (2014)	≥ 90% (NEN-norm)

* De inspanningen om meer klachten binnen de *wettelijke* termijn af te handelen, lijkt vruchten af te werpen (van 83% naar 88% op tijd). Dit geeft een goede basis om in te zetten op een verbetering van de afhandeling van klachten binnen een *redelijke* termijn.

**Per 1 januari 2016 start het Drechtstedelijk KCC. Voor de dienstverlening aan inwoners zijn met de colleges van de vier gemeenten die deelnemen aan het DKCC nieuwe effecten en kengetallen overeengekomen. De in de tabel genoemde kengetallen worden om die reden in 2016 niet meer gemeten. Voor het DKCC richten we nieuwe rapportages in, waarmee naar verwachting binnen één jaar na de start de door inwoners ervaren kwaliteit van de dienstverlening in beeld gebracht kan worden.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

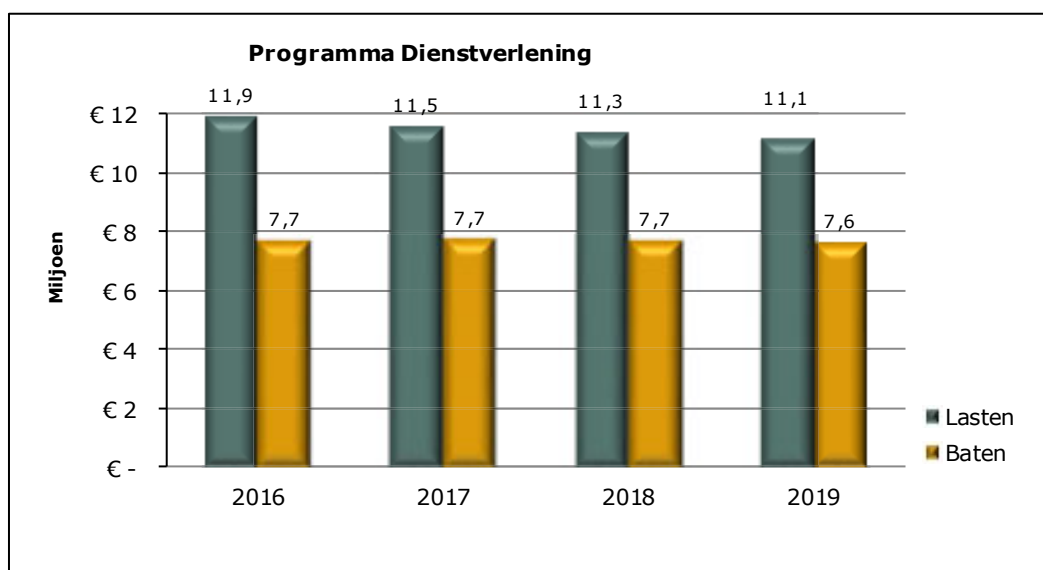
Programma Dienstverlening € 11,7 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten

- Personele budgetten: formatie van de Stadswinkel en de Essenhof.
- Materiële budgetten: exploitatie van de Essenhof en de Stadswinkel en een werkbudget voor het Sociaal Geografisch Bureau.
- Bijdrage aan GR'en: bijdrage SCD voor pluspakket.
- Kapitaallasten: kosten van rente en afschrijving voor gebouwen en installaties van de Essenhof.
- Inkomsten programma: inkomsten van de begraafplaats Essenhof (vooral crematie-opbrengsten en grafrechten), inkomsten vanuit de stadswinkel (paspoorten, rijbewijzen e.d.) en inkomsten voor de dienstverlening van het Sociaal Geografisch Bureau.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.11 Programma Bestuur en Samenwerking

Portefeuillehouders: R.E.C. Reynvaan – Jansen,
P.H. Sleeking en C.M.L. Lambrechts

Kracht van samenleving waarderen en benutten

Het aanpakken van maatschappelijke opgaven is niet langer het alleenrecht van ons als overheid. De huidige tijd vraagt om een nieuwe rolverdeling hoe de overheid zich verhoudt tot de samenleving: tot burgers, ondernemers en maatschappelijke instellingen. Het is ons doel de kracht van de samenleving benutten en waarderen. Om het in de woorden van ons Politiek Akkoord te zeggen: we zijn een toegankelijk en zichtbaar bestuur dat dichtbij inwoners staat.

We zijn ervan overtuigd dat samenwerking tot betere resultaten leidt. Soms nemen wij hiervoor het initiatief (bewonersparticipatie), soms komt het initiatief van anderen (overheidsparticipatie). Andere termen die hiervoor worden gebruikt zijn co-creatie, doe-democratie, samenredzaamheid of de participatiesamenleving. Vaak is sprake van mengvormen tussen bewoners- en overheidsparticipatie, onze initiatieven en die vanuit de samenleving vullen elkaar aan en versterken elkaar.

Samenwerken doen we met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. En uiteraard ook met andere overheden. Soms omdat dit van ons wordt verlangd, zoals bij decentralisatie van taken; soms uit eigen beweging, omdat we er efficiënter en effectiever door zijn. De samenwerking op regionale schaal in Drechtsteden en Zuid-Holland-Zuid is daar een goed voorbeeld van.

In deze programmakaart komen bestuurlijke vraagstukken aan de orde, die voor een groot deel gaan over de manier waarop wij werken aan de maatschappelijke opgaven. Het gaat daarbij over stijl, over de schaal en de wijze van samenwerking met bewoners, ondernemers en maatschappelijke instanties.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Belanghebbenden voelen zich gehoord en erkend op thema's die er voor hen toe doen

Uitwerken van veranderingen Agenda voor de stad

Met de Agenda voor de stad zijn we op weg naar een nieuwe balans in de verhouding tussen gemeente, onze inwoners, ondernemers en andere samenwerkingspartners. Het gaat om grote, meerjarige bewegingen, die veel impact hebben op de samenleving. Vernieuwing in de relatie gaat voor ons hand in hand met het effectief inzetten van de beperkte middelen.

In 2016 concentreren we ons op de huidige zes veranderingen (sport, openbare ruimte, onderwijshuisvesting, zorg en ondersteuning, gebiedsontwikkeling en cultuur en media) en het realiseren van de besparingsvoorstellen. In het bijzonder denken we daarbij ook aan het besparingsvoorstel kleine subsidies. Veranderingen en besparingsvoorstellen werken we nadrukkelijk mét onze partners uit. Voor een actueel beeld verwijzen we naar het voortgangsbericht dat kort voor de behandeling van de Begroting 2016 wordt aangeboden aan de gemeenteraad.

Als zich nieuwe vraagstukken aandoen maken we de afweging of deze geschikt zijn om op te pakken met de werkwijze van Agenda voor de stad. Daartoe verbreden we het gedachtegoed achter Agenda voor de stad intern en extern.

Aan de slag met de Focusgroep Participatie

Door het gesprek met de focusgroep willen we ook de verhalen achter de cijfers rond participatie boven tafel krijgen. De verhalen helpen ons om onze samenwerking met bewoners, ondernemers en andere organisaties te verbeteren. Daar hoort bij dat we hen betrekken bij het beleid dat we maken en de uitvoering daarvan, maar ook dat we snel en duidelijk reageren op initiatieven van anderen.

17 bewoners nemen deel aan de focusgroep Participatie. Zij hebben zich aangemeld via de monitor communicatie en bestuur. De "focusgroep Participatie" is voor ons een belangrijke aanvulling op andere onderzoeken. De meeste onderzoeken vragen naar de mate van tevredenheid of een rapportcijfer.

In 2016 komt de focusgroep naar verwachting twee keer bij elkaar. Het onderwerp voor deze bijeenkomsten wordt bepaald in overleg met de deelnemers van de focusgroep. De bijeenkomsten worden begeleid door het OCD.

Starten pilot Dordrecht Verbindt

Samen met de initiatiefnemers van DOOR! doen we in 2016 de pilot Dordrecht Verbindt. De pilot wordt mede gefinancierd door [Stichting Doen](#). Via de pilot zoeken we samen met belanghebbenden naar creatieve

oplossingen voor actuele vraagstukken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leegstand. Rond ieder vraagstuk brengen we relevante partijen bij elkaar. Samen ontwikkelen zij het programma voor één of meerdere bijeenkomsten. DOOR wordt tijdens de pilot begeleid door Stichting Noorderparktrust uit Amsterdam. Zij hebben veel ervaring met deze werkwijze en toegang tot een landelijk netwerk met expertise op verschillende gebieden.

Deelname Democratic Challenge

Met Placemaking (zie programmakaart Leefbaarheid en Stedelijk Beheer) doen we mee aan de [Democratic Challenge](#) van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Via de Democratic Challenge wil BZK de lokale democratie vernieuwen. Bij Dordt aan Zet (voorheen Placemaking) krijgt dit heel concreet vorm. Met de belanghebbenden doorlopen we een zorgvuldig proces. We brengen stapsgewijs belangen, knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen in kaart. Daarnaast laten we belanghebbenden meebeslissen over de uiteindelijke inrichting van de openbare ruimte. Tot slot maken we ook afspraken over de bijdrage die belanghebbenden leveren aan het beheer en onderhoud.

De balans opmaken in de Tussenbalans

In de eerste helft van 2016 stellen wij de tussenbalans op. In 2016 zijn we halverwege de huidige bestuursperiode. Samen met partners in de stad willen we de balans opmaken: hoe staan we ervoor op onze belangrijkste ambities en welke (extra) inspanningen gaan we daar de resterende periode nog op leveren?

Doelstelling 2: We zijn een goede samenwerkingspartner door ruimte te maken voor initiatief vanuit de samenleving

Opstellen en implementeren van het beleidskader "Right to Challenge"

Met Right to Challenge krijgen inwoners en organisaties het recht om overheidstaken over te nemen. Tijdens de behandeling van de Begroting 2015 is de motie "Right to Challenge" unaniem aangenomen. Dit recht geldt wanneer bewoners denken dat zij bepaalde taken effectiever of efficiënter uit kunnen voeren. Het gaat dan met name om taken en middelen die raakvlak hebben met leefbaarheid, welzijn of dienstverlening in een buurt of wijk. Right to Challenge past wat ons betreft bij de rolverandering die we als lokale overheid doormaken (zie ook doelstelling 1, activiteit Agenda voor de stad).

Rond de jaarwisseling stellen we een beleidskader op voor Right to Challenge. Dit beleidskader implementeren we in 2016. Hoe we dit implementeren is afhankelijk van de discussie over Right to Challenge. Deze wordt mede gevoed door ervaringen met vier concrete initiatieven uit onze stad. Het gaat om het participatiebestek, eWheels, Crabbehoeve, en de Bewonersvereniging Patersweg/ Stichting Groeituinen. De initiatieven zijn medio 2015 toegelicht in een Raadsinformatiebrief ([SBC/1455697](#)).

Volgen van negen etalageprojecten

Begin 2015 hebben we met negen initiatiefnemers gesproken over de voortgang van hun initiatief. De initiatiefnemers hebben ons waardevolle feedback gegeven over onze werkwijze en de mogelijkheden om beter in te spelen op initiatieven van buiten. Initiatiefnemers vragen om één contactpersoon binnen de ambtelijke organisatie. Daarnaast is het volgens initiatiefnemers van belang dat we denken vanuit het maatschappelijk rendement van initiatieven. Verder vinden ze het belangrijk dat we ons bewust zijn van het feit dat grote veranderingen vaak klein beginnen. Ze vragen ons hun initiatieven praktisch te ondersteunen door onder andere regelruimte en/of een financiële bijdrage.

In 2016 blijven we de etalageprojecten volgen. De lessen die we hieruit leren implementeren we in samenhang met de acties die voortvloeien uit het beleidskader "Right to Challenge". Ook bieden we onze eigen personeel een training. Deze training, organiseren van samenspraak, gaat met name in op de vaardigheden die nodig zijn voor het samenwerken met initiatiefnemers. De training wordt aangeboden door het Trainingscentrum Drechtsteden (TCD).

Werken met de Rode Loper

We willen initiatieven die goed zijn voor de stad direct en indirect ondersteunen. Daarom wachten we niet totdat plannen op een presenteerblad worden aangeboden. In plaats daarvan ontwikkelen we actief mee wanneer we een initiatief kansrijk achten en het meerwaarde heeft voor één of meerdere beleidsdoelstellingen. Denk hierbij aan initiatieven die werkgelegenheid bieden of initiatieven waardoor het voorzieningenniveau wordt uitgebreid.

Heel concreet zorgen we ervoor dat er één accountmanager is voor ieder initiatief dat we willen ondersteunen (zie ook de aanbeveling uit de etalageprojecten hierboven). We geven initiatiefnemers snel, dat is: binnen drie weken, uitsluitsel over de haalbaarheid van hun initiatief, de condities of voorwaarden waaronder wij deelnemen. Verder verbinden we initiatiefnemers met andere relevante partijen. Deze verbindingen leggen we ook wanneer een initiatief dat nog niet kansrijk is, kansrijk kan worden door samenwerking met andere partijen.

Doelstelling 3: Bij samenwerking met partners kiezen we voor het schaalniveau waar Dordrecht en haar inwoners het meest bij gebaat zijn

Versterken van externe kracht

Binnen het regionale netwerk is een project gestart om de Externe Kracht van de Drechtsteden te vergroten. Uit verschillende onderzoeken en analyses komt naar voren, dat onze regio op sociaaleconomisch gebied achterblijft bij de rest van de Randstad. Volgens de Atlas voor Gemeenten is het Dordrecht gelukt om de

woonaantrekkelijkheid aanzienlijk te verbeteren. Ondanks alle inspanningen op verschillend gebied lukt dat echter nog niet op het gebied van de sociaaleconomische kracht van de stad.

Het project Externe Kracht is erop gericht om binnen de bestaande verhoudingen van het netwerk Drechtsteden te kijken hoe de externe oriëntatie kan worden vergroot. Dat kan door lokale en regionale agenda's meer met elkaar te verbinden, maar vooral ook door meer samenwerking met externe partijen aan te gaan.

Integratie van Hardinxveld-Giessendam in de Drechtsteden

Bij een positieve beslissing over toetreding van Hardinxveld-Giessendam tot de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden zullen wij er in het bestuurlijk en politiek domein alles aan doen om de gemeente zo goed mogelijk in het netwerk op te nemen.

In juli 2015 heeft de gemeenteraad van Hardinxveld-Giessendam een formeel verzoek aan het Drechtstedenbestuur gedaan om toe te treden tot de Drechtsteden. Binnen Drechtsteden vindt definitieve besluitvorming hierover plaats in het najaar van 2015. Indien dit leidt tot een positief besluit zal er de komende periode veel moeten worden geïnvesteerd in een goede integratie op alle niveaus. Dit proces moet zorgvuldig zijn naar alle partijen. De dienstverlening van regionale organisatieonderdelen moet naar bestaande klanten en relaties op niveau blijven.

Wat zeggen de cijfers?

Het oordeel van de burgers is bepalend voor onze prestaties op deze programmakaart. Ten opzichte van de nulwaarde is er echter geen verschil. Onze ambitie is echter om een verbetering te bereiken; de streefwaarden liggen daarom nog steeds hoger dan de nulwaarde.

Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde (2015)	Streefwaarde (2018)
Oordeel inwoners over betrokkenheid bij de totstandkoming van gemeentelijke plannen ¹	5,6	5,6	6,1
Oordeel inwoners over Stadsbestuur ²	6,5	6,5	6,7

¹ Bron: Monitor communicatie en bestuur. Vraag luidt: burgers worden voldoende betrokken bij de totstandkoming van gemeentelijke plannen, antwoorden door middel van vijfpuntsschaal.

² Bron: Monitor communicatie en bestuur. Vraag luidt: welk rapportcijfer geeft u voor het gemeentebestuur?

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

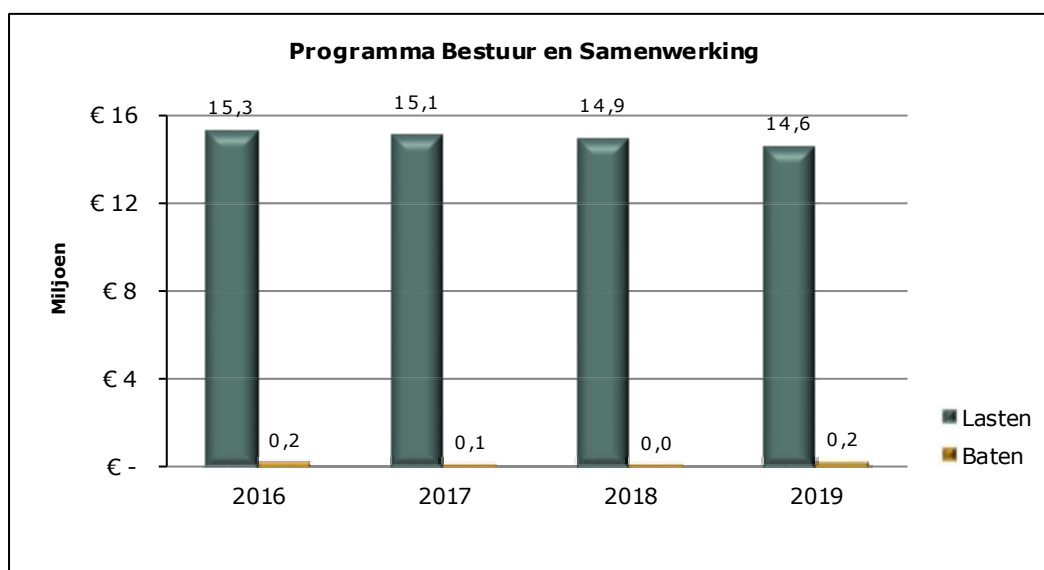
Programma Bestuur en Samenwerking € 15,3 miljoen

- Personele budgetten
- Materiële budgetten
- Bijdragen aan GR'en

Personele budgetten: formatie van het Stadsbestuurscentrum, de griffie, het college, de directieraad en de rekenkamer.
Materiële budgetten: fractievergoedingen, presentiegelden, het Raadsinformatiesysteem, onderzoeksbudget voor de Rekenkamer, het gemeentenieuws, contributies, collegevervoer, organisatie-ontwikkeling.
Bijdrage aan GR'en: algemene inwonerbijdrage aan de GRD.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

2.12 Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Portefeuillehouder: J. Mos

Daar waar vorig jaar de begrotingsbehandeling in het teken stond van gewenste intensiveringen en besparingsmogelijkheden, is het huidige begrotingsproces in relatief rustiger vaarwater gekomen. Voor 2016 worden geen fundamentele wijzigingen van beleid voorgesteld, noch liggen extra intensiveringen voor.

Een gedegen en solide financieel beleid voeren, is wat bij ons hoog in het vaandel staat. Ook voor de toekomst moeten onze inkomsten en uitgaven duurzaam in evenwicht zijn. Voor de meerjarenbegroting 2016 zijn de inkomsten en uitgaven zonder al te veel ingrijpende nieuwe keuzes in evenwicht te brengen. Onder de oppervlakte zijn echter aanzienlijke (financiële) risico's aanwezig. De taakstelling van de Agenda voor de stad is omvangrijk, net als die van de Trap-af voor onze verbonden partijen. Ook de decentralisaties krijgen hun meer definitieve effect in 2016. In dat opzicht is het wenselijk om voor de komende jaren een redelijk stevige buffer te hebben. Het nu voorliggende meerjarenperspectief biedt op dit moment voldoende ruimte om deze onzekerheden of tegenvallers in eerste aanleg op te vangen.

Wij zorgen daarnaast jaarlijks voor voldoende beschikbare weerstandscapaciteit om onze gekwantificeerde risico's mee te kunnen opvangen. Ook in 2016 blijft de weerstandsratio binnen de daarvoor vastgestelde norm van 1,0.

Binnen ons financieel beleid hanteren we ten slotte de uitgangspunten dat geld niet eerder uitgegeven wordt dan wanneer het ontvangen is, begroten we scherp waar mogelijk en voeren wij het overgedragen beleid van het Rijk uit met het daarvoor aan ons beschikbaar gestelde budget.

Sinds Nederland deel uitmaakt van de Economische en Monetaire Unie (de EMU) wordt voor het begrotingssaldo een definitie gebruikt die binnen de gehele EMU hetzelfde is, het EMU-saldo. Het EMU-saldo van de lokale overheid telt mee voor het EMU-saldo van de totale overheid. Ook Dordrecht staat hiermee ieder begrotingsjaar voor de taak binnen de voor haar geldende referentiewaarde van het maximale EMU-tekort te blijven.

Intern

Wij werken met gemeenschapsgeld en daarbij hechten wij aan een transparante verantwoording. Een intern speerpunt binnen de collegeperiode betreft het verder optimaliseren van de belangrijke P&C-producten in termen van transparantie, leesbaarheid, timing en omvang. Wij hebben deze doorgaande lijn ook bij de begroting 2016 vast gehouden.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen?

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht.

Met de financiële strategie realiseren een structureel en reëel begrotingsevenwicht

Via het nemen van de benodigde (beleids)maatregelen wordt ingezet op een sluitende meerjarenbegroting om de ontwikkelingen in Rijksbudgetten en economische ontwikkelingen op te vangen. Uitgangspunten hierbij zijn:

- integrale afweging bij kadernota of begroting;
- eerst verdienen, dan pas uitgeven;
- zoektocht naar structurele besparingen via een discussie over de 'Agenda voor de stad'
- structurele uitgaven worden gedekt door structurele inkomsten;
- uitvoering van decentralisaties en beleidsmutaties vanuit het Rijk worden zoveel mogelijk 1 op 1 gekoppeld aan de beschikbaar gestelde middelen;
- terughoudend beleid op lokale lasten.

Doelstelling 2: We kennen een gezonde reservepositie en een hierbij behorend adequaat niveau van het weerstandsvermogen.

De ratio van het weerstandsvermogen kent jaarlijks een waarde van ten minste 1,0 bij de begroting.

Door een actief jaarlijks risicobeleid wordt gestreefd naar het beheersen en minimaliseren van de risico's met een daarbij behorend weerstandsvermogen met een norm van ten minste 1,0. Daarnaast zal het proces om het weerstandsvermogen te versterken verder worden vormgegeven. Dit zal gebeuren door o.a. het verder borgen van risicomanagement in de interne organisatie. Daar waar mogelijkheden zijn om de beschikbare weerstandscapaciteit te verhogen, worden deze zoekrichtingen allereerst onderzocht om daarna aan de raad te worden voorgelegd. Zie voor meer info de *paragraaf Risicomanagement en Weerstandsvermogen*.

Doelstelling 3: De begroting voldoet aan de norm voor het EMU-saldo

De gemeente Dordrecht blijft in 2016 binnen haar referentiewaarde van het EMU-tekort

Het aandeel van de decentrale overheden in het EMU-saldo is macro genormeerd. De Rijksoverheid heeft met het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) afgesproken dat het EMU-saldo van alle decentrale overheden tezamen in 2016 maximaal -0,5 procent van het bruto binnenlands

product (bbp) mag bedragen. Hierbinnen zijn het IPO en de VNG overeengekomen, dat de norm voor gemeenten maximaal een tekort van 0,32 procent van het bbp mag zijn. Voor Dordrecht is deze referentiewaarde voor 2016 nog niet bekend. Om die reden hanteren we eenzelfde referentiewaarde als in voorliggende jaren van € -17,9 miljoen. Voor 2016 blijven wij ruimschoots binnen het kader. De hoogte van het EMU-saldo is wel sterk afhankelijk van de besluiten die nog genomen moeten worden over toekomstige grondtransacties. Mogelijk schuiven hierdoor nog baten en lasten door naar volgende jaren en wijzigt de actuele waarde van het EMU-saldo.

Wat zeggen de cijfers?

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2016	Streefwaarde 2018
Meerjarig sluitende begroting	n.v.t.	n.v.t.	€ 0	€ 0
Ratio weerstandsvermogen	n.v.t.	1,1	>1,0	>1,0
EMU-saldo	n.v.t.	- € 6,4	€ -17,9 mln.	n.v.t.

Wat mag het kosten?

Hieronder wordt de opbouw van de kosten van het programma weergegeven voor het jaar 2016 (exclusief mutaties met reserves). Tevens wordt een korte toelichting gegeven op de betreffende kostensoorten.

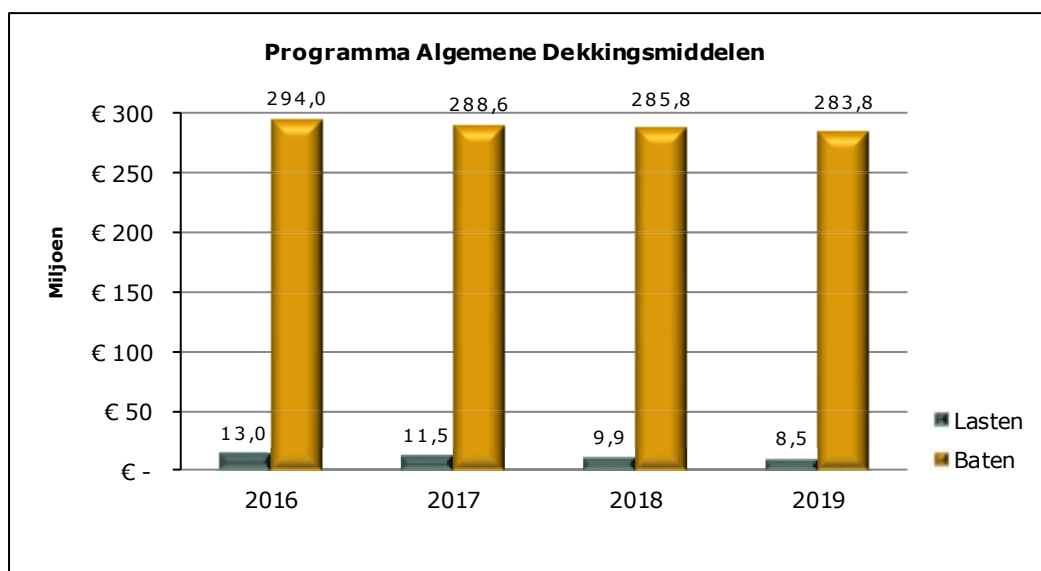
Programma Algemene Dekkingsmiddelen € 6,1 miljoen

- Personele budgetten
- Bijdragen aan GR'en
- Kapitaallasten

- Materiële budgetten: budget voor belastingen, verzekeringen, servicekosten, onderhoud en reparatie voor de gemeentelijke panden.
- Bijdrage aan GR'en: regionale belastingdienst.
- Kapitaallasten: afschrijvings- en rentekosten van gemeentelijke panden en de rentekosten van geldleningen en beleggingen.
- Stelposten: de nog in te vullen besparingen vanuit de regionale samenwerking, de post onvoorzien en het saldo op product resultaatrekening.
- Inkomsten programma: de inkomsten op dit programma vormen een groot gedeelte van de totale gemeentelijke inkomsten. Dit bestaat vooral uit de algemene uitkering, inkomsten uit belastingen en beleggingen, verwachte renteresultaten vanuit de rente-omslagmethodiek.

Hieronder staat de financiële meerjarenbegroting (inclusief mutaties met reserves) van het programma.

3. Paragrafen

In de paragrafen worden de beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot de beheersmatige aspecten. De paragrafen beogen – steeds vanuit een ander perspectief – een vergroting van het inzicht in de financiële positie en geven een dwarsdoorsnede van de begroting. Achtereenvolgens worden de volgende paragrafen behandeld:

- 3.1 Lokale heffingen
- 3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing
- 3.3 Onderhoud kapitaalgoederen
- 3.4 Financiering
- 3.5 Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering
- 3.6 Verbonden partijen
- 3.7 Grondbeleid

3.1 Lokale heffingen

3.1.1 Inleiding

Het gemeentelijk kader om de lokale heffingen vorm te geven en uit te voeren bestaat uit de [Nota Lokale Heffingen](#), de p&c-documenten en de belasting- of tariefsverordeningen. De Nota is meerjarig en richtinggevend van karakter. Het doel van de Nota is, naast het verstrekken van een overzicht en stand van zaken van het totaal aan gemeentelijke heffingen, het formaliseren van de huidige praktijk rondom het gemeentelijke heffingenpakket. Zowel de p&c-documenten als de tariefsverordeningen betreffen altijd een jaarschijf.

3.1.2 Ontwikkelingen en rijksbeleid

Verruiming gemeentelijk belastinggebied

Zoals in de paragraaf Lokale heffingen van de [Jaarstukken 2014](#) reeds aangekondigd is het Rijk op zoek naar mogelijkheden die een verruiming van het gemeentelijk belastinggebied inhouden. De commissie Financiële ruimte voor gemeenten onder leiding van Alexander Rinnooy Kan heeft in opdracht van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) het advies '[Bepalen betekent betalen](#)' uitgebracht over het vanuit de lokale democratie versterken van de flexibiliteit in het financiële domein. De commissie verduidelijkt dat het hierbij gaat om meer beschikkingsbevoegdheid waar de benodigde euro's vandaan moeten komen en niet meer euro's of een hogere belastingdruk. Langs een viertal sporen met in totaal 13 concrete aanbevelingen heeft de commissie deze flexibiliteit uitgewerkt. Naar verwachting zal dit rapport een rol gaan spelen bij de wijzigingen van het belastingstelsel.

Wet modernisering vennootschapsbelastingplicht overheidsondernemingen

Per 1 januari treedt de Wet modernisering vennootschapsbelasting overheidsondernemingen in werking. Doel van de wet is om de vennootschapsbelasting (Vpb) zo aan te passen dat overheidsondernemingen die economische activiteiten ontplooiën op een markt waar ook private ondernemingen actief zijn, op dezelfde wijzen aan de heffing van vennootschapsbelasting worden onderworpen. Met de aanpassingen wordt er een gelijk speelveld gecreëerd tussen partijen en wordt tegemoet gekomen aan de bezwaren (staatssteun en verstoring van de concurrentieverhoudingen) die de Europese Commissie heeft tegen de Vpb-vrijstelling voor overheidsondernemingen. Naast dat de invoering leidt tot hogere administratieve lasten voor gemeenten kan dit op termijn ook leiden tot het duurder worden van producten waarvoor nu via de belastingverordeningen rechten worden geheven.

3.1.3 Gemeentelijke belastingopbrengsten

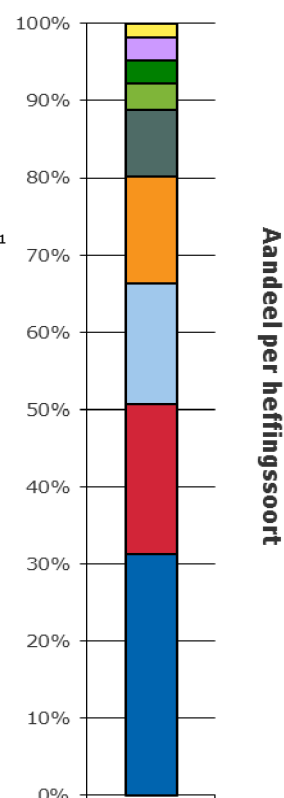
In 2016 is 16% van alle geraamde inkomsten afkomstig uit lokale heffingen, waarvan 41% ongebonden inkomsten zijn, waaraan geen specifiek bestedingsdoel is gekoppeld. Lokale heffingen vormen daarmee een belangrijke inkomstenbron voor de gemeente. De verschillen tussen 2016 en 2014 in de tabel geven geen indicatie van de stijging of daling van de tarieven, maar van de totale opbrengst. Factoren zoals ontwikkelingen in de WOZ-waarde en areaaluitbreiding spelen hierbij een rol.

Bedragen x €1000				
Heffingsoort	Rekening 2014	Begroting na wijziging 2015	Begroting 2016	Mutatie 2016 t.o.v. 2015
Algemene dekkingsmiddelen (ongebonden heffingen)				
Ozb eigenaren niet-woningen	7.139	7.227	6.750	477-
Ozb gebruikers niet woningen	5.169	5.054	4.695	359-
Ozb eigenaren woningen	11.158	11.080	11.106	26
Subtotaal ozb	23.466	23.361	22.551	810-¹
Hondenbelasting	588	575	619	44
Precariobelasting	223	167	6.169 ²	6.002
Subtotaal ongebonden heffing	24.277	24.103	29.339	5.236
Gebonden heffingen				
Afalstoffenheffing	13.344	13.456	14.008	552
Rioolheffing/-recht	10.477	11.142	11.238	96
Lijkbezorgingsrechten	2.571	2.712	2.557	155-
Leges omgevingsvergunning	838	1.969	2.053	84
Leges KCC	2.360	2.133	2.169	36
Leges APV en overige leges	126	364	358	6-
Parkeerbelastingen ³	8.860	10.180	10.049	131-
Marktgeld	242	203	219	16
Bedrijven InvesteringsZones	31	25	26	1
Reclamebelasting	nvt	150	150	0
Havengelden	1.051	540	nvt	nvt
Subtotaal gebonden heffingen	39.900	42.874	42.827	493
TOTAAL	64.177	66.977	72.166	5.729

¹ We verwachten in 2016 extra OZB-inkomsten ad € 720.000 over voorgaande boekjaren. Via de Bestuursrapportage 2016 is de Begroting 2016 hiermee bijgesteld. De Begroting 2016 houdt hiermee geen rekening. Daarnaast is de OZB-indexatie in 2016 lager dan geprognosticeerd.

² Inclusief precariobelasting op kabels en leidingen nutsbedrijven.

³ Deze categorie bestaat uit zowel de publiekrechtelijke parkeerbelasting als de privaatrechtelijke parkeergelden.

3.1.4 Woonlasten (lokale lastendruk)

Tot de woonlasten rekenen we de onroerende-zaakbelastingen, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing. Deze heffingen bepalen het leeuwendeel van de gemeentelijke belastingopbrengsten bepalen daarmee ook grotendeels de lokale lastendruk. In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van de woonlasten volgens de Atlas van de lokale lasten van het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) voor meerpersoonshuishoudens weergegeven. Bij de berekening van de woonlasten voor 2016 zijn de bij de Kadernota 2014 en Kadernota 2016 vastgestelde indexeringen gehanteerd.

Bedragen x €1					
	2013	2014	2015	Indexering	2016
Gem. WOZ-waarde	170.000	159.000	153.000		
OZB-eigenaar	196,01	203,52	202,27	-/-0,4%	199,05
Afalstoffenheffing	247,68	255,72	258,24	1,2% + € 8,25	269,52
Rioolheffing eigenaar	83,29	86,73	90,20	0,68%	90,81
Rioolheffing gebruiker	74,64	77,52	80,52	0,68%	81,00
Ontwikkeling lastendruk	602	623	631		640
Stijging	2,6%	3,5%	1,3%		1,4%

Uit de tabel blijkt dat de gemiddelde woonlasten in Dordrecht in 2016 met 1,4% zullen stijgen ten opzichte van 2015. Hieronder treft u per heffing een toelichting aan.

Onroerende-zaakbelastingen (OZB)

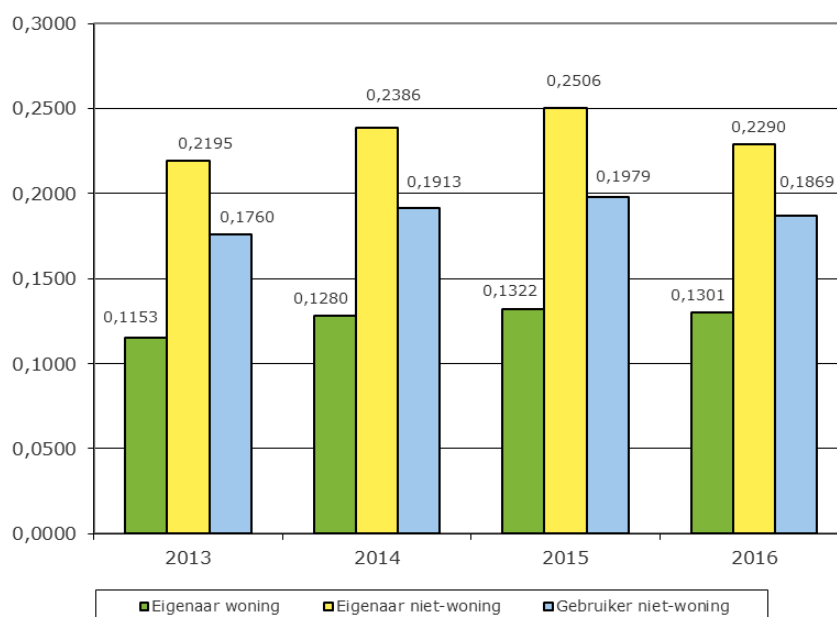
Om onevenredige stijging van de collectieve lastendruk te voorkomen heeft het Rijk een beperking ingesteld op de stijging van de OZB-tarieven: de macronorm. Deze norm houdt in dat de opbrengst van de OZB van alle gemeenten samen niet meer mag stijgen dan de reële trendmatige groei van het bruto binnenlands product plus de prijsontwikkeling. De macronorm ligt niet vast in wetgeving maar is een bestuurlijke afspraak tussen het Rijk en gemeenten. Bij overschrijding van de norm kan het Rijk bijsturen via de algemene uitkering. De systematiek van de macronorm staat al lang ter discussie. In de rapportage 'Evaluatie systematiek macronorm onroerende zaakbelasting', vastgesteld in september 2014, is geconcludeerd dat de macronorm geen effectief beheersingsinstrument is gebleken. Het rapport schetst een aantal alternatieven voor de norm, maar het

kabinet vond deze indertijd onvoldoende uitgewerkt om meteen te besluiten tot het afschaffen van de norm. Het kabinet zou in het voorjaar 2015 voor 2016 en verder samen met de VNG komen tot een woonlastennorm. In het Bestuurlijk overleg financiële verhoudingen (Bofv) van 8 april is hierover gesproken en is besloten besluitvorming over vaststelling van de macronorm OZB voor 2016 uit te stellen tot het Bofv in het najaar 2015 zodat ook de onderzoeksresultaten van de door het kabinet aangekondigde herziening van het belastingstelsel konden worden meegenomen. In dat kader loopt er een onderzoek naar een mogelijke verruiming van het gemeentelijk belastinggebied, waarbij ook in de brede gekeken wordt naar de instrumenten die ingezet kunnen worden voor een beheerste ontwikkeling van de gemeentelijke lasten (zie ook de eerste alinea van paragraaf 3.1.2). Vanwege op dit moment onvoldoende politiek draagvlak is vooralsnog afgezien van het voornemen tot een dergelijke verruiming en is afgesproken de macronormsystematiek te continueren voor 2016. De macronorm voor 2016 is vastgesteld op 1,57%. Dit percentage is inclusief de correctie wegens overschrijding van de macronorm 2015 met € 43,5 miljoen, die in mindering is gebracht op de macroruimte van 2016.

De heffingsgrondslag voor de OZB is de totale WOZ-waarde van de onroerende zaken, oftewel de WOZ-capaciteit. Deze wordt vastgesteld volgens de regels van de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ). Voor 2016 gelden de WOZ-waarden met als waardepeildatum 1 januari 2015. Sinds 2009 wordt de OZB berekend naar een percentage van de WOZ-waarde van de onroerende zaak. Basis voor de ontwikkeling van deze percentages (i.c. tarieven) zijn de begrote OZB-opbrengsten, de inflatiecorrectie, de verwachte waardeontwikkeling van woningen en niet-woningen en de verwachte leegstand bij gebruik niet-woningen.

Via de Kadernota 2014¹ (+2,5%) en de Kadernota 2016 (-/-2,9%) is de inflatiecorrectie vastgesteld op +/- 0,4%. Om de OZB-opbrengsten van het bestaande areaal daadwerkelijk met 0,4% te laten dalen, houden we rekening met een correctie voor de waardeontwikkeling en voor gebruik niet-woningen met leegstand. De WOZ-waardeontwikkeling van 1 januari 2014 naar 1 januari 2015 is, door de Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden, voor woningen vastgesteld op 1,9% en voor niet woningen op +/- 1,0%.

Ontwikkeling OZB-tarieven in %

Afvalstoffenheffing

Via de Kadernota 2016 is besloten het tarief met 1,2% bij te stellen om gelijke tred te houden met de kostenontwikkeling². Om het kostendekkende karakter van de heffing te behouden na invoering van de belasting op verbranding van restafval die de gemeente jaarlijks aan het Rijk dient te voldoen, is het tarief – eveneens conform de Kadernota 2016 – verhoogd met € 8,25 per huishouden.

Rioolheffing

De tariefsaanpassing van 0,68% voor de rioolheffing is gebaseerd op het meerjarenperspectief van de riooexploitatie, overeenkomstig het Gemeentelijk rioleringsplan (GRP) van 4%, verminderd met het kostenverlagende effect van de lagere rekenrente (van 4% naar 3,5%) op de riooexploitatie.

Kijk voor de meerjarige ontwikkeling, 2010 – 2013 van de tarieven in de paragraaf Lokale heffingen van de [Jaarstukken 2013](#).

¹ In de Kadernota 2014 is besloten om de inkomsten OZB meerjarig te indexeren.

² In tegenstelling tot datgene opgenomen in de Begroting 2015, is bij de Kadernota 2014 niet besloten om de inkomsten afvalstoffenheffing meerjarig te indexeren. De indexatie afvalstoffenheffing wordt jaarlijks bij de kadernota vastgesteld.

3.1.5 Vergelijking woonlasten 2015

Om tegemoet te komen aan de maatschappelijke behoefte aan informatie presenteert het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) jaarlijks een overzicht van de [kerngegevens van lokale belastingen](#). Het overzicht geeft inzicht in de gemeentelijke tarieven, belastingopbrengsten, de belastingdruk en de woonlasten per gemeente. Het betreft de woonlasten voor een huishouden met een gemiddelde gezinsomvang in een woning met een gemiddelde WOZ-waarde.

Vergelijking met grote gemeenten

Tot grote gemeenten worden de gemeenten met ten minste 90.000 inwoners en de provinciehoofdsteden gerekend. Het gaat in 2015 om 35 gemeenten waar 38% van de Nederlandse bevolking woont. Dordrecht stijgt in 2015 ten opzichte van 2014 van de 8^e naar de 6^e plaats met € 633, wat betekent dat in 29 van de grote gemeenten de lokale woonlasten hoger liggen. Den Haag is het goedkoopst en neemt met € 547 de eerste plaats in, Zaanstad is het duurst van de grote gemeenten en neemt met € 820 de laatste plaats in. De gemiddelde verhoging van de woonlasten 2015 bedraagt 1,7% (€ 12) voor geheel Nederland en 0,8% (€ 5) bij de grote gemeenten. De grootste stijging vormt de onroerende-zaakbelastingen (OZB) met 2,8% (€ 7).

Vergelijking met gemeenten van vergelijkbare omvang en de Drechtsteden

Bedragen x €1						
Gemeente	Gemidd. WOZ-waarde	OZB woningen	OZB eigenaar	Riool eig./gebr.	Afval stoffen	Rang Totaal nr.
Drechtsteden						
Sliedrecht	168.000	0,1083	182	226	205	613 33
Dordrecht	154.000	0,1322	204	171	258	633 56
Papendrecht	184.000	0,1344	247	260	222	729 199
Zwijndrecht	164.000	0,1388	228	248	300	776 284
Alblasserdam	189.000	0,1353	256	200	324	780 289
H.I. Ambacht	208.000	0,1471	306	172	315	793 309
Referentie gemeenten						
Alkmaar	183.000	0,1020	187	117	242	546 3
Dordrecht	154.000	0,1322	204	171	258	633 56
Breda	222.000	0,1058	235	184	324	744 227
Leiden	205.000	0,1773	363	122	274	759 250
Haarlem	226.000	0,1195	270	157	354	781 293
Delft	180.000	0,1438	259	207	328	794 311
Landelijk gem.	216.000	0,1251	264	189	263	716

Voor de indicatie in de laatste kolom geldt: hoe lager het nummer, hoe lager de woonlasten.

Belastingcapaciteit bij Begroting 2016 op basis van COELO-gegevens

Onderstaande tabel geeft de belastingcapaciteit van de gemeente weer. De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Deze wordt berekend door de totale woonlasten meerpersoonshuishouden te vergelijken met het landelijk gemiddelde, uitgedrukt in een percentage. Voor de kolommen 2014 en 2015 is aangesloten bij de cijfers zoals ze opgenomen zijn in de Atlas van de lokale lasten van het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO). De kolom 2016 betreft een doorkijk op basis van de indexeringen conform kadernota's. Met een bestendige 90% woonlasten voor Dordrecht over de jaren 2014 t/m 2016 ten opzichte van het landelijk gemiddelde sluiten we geheel aan bij onze lijn om op het terrein van de lokale lasten een terughoudend tarievenbeleid te voeren.

Onderstaande tabel betreft één van de vijf zogenaamde kengetallen die het onder andere de raad gemakkelijker moet maken inzicht te verkrijgen in de financiële positie en over de baten en lasten van de gemeente. Voor een beschouwing van alle kengetallen samen verwijzen we u naar paragraaf 1.3.

	Bedragen x €1		
	2014	2015	2016
A OZB-lasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	204	204	200
B Rioolheffing voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	164	171	172
C Afvalstoffenheffing voor een gezin	256	258	270
D Eventuele heffingskorting	0	0	0
E Totale woonlasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde (A+B+C-D)	624	633	642
F Woonlasten landelijke gemiddelde voor gezin in t-1 (dus 2013, 2014 en 2015)	697	704	716
Woonlasten t.o.v. landelijke gemiddelde jaar er voor (E/F) x 100%	90%	90%	90%

3.1.6 Kwijtschelding van gemeentelijke belastingen

Wanneer een belastingplichtige als gevolg van financiële omstandigheden niet in staat is een belastingaanslag geheel of gedeeltelijk te betalen, kan gehele of gedeeltelijke kwijtschelding worden verleend. Onze gemeente hanteert de zogeheten 100%-norm, wat betekent dat inwoners met een inkomen op bijstandsniveau in beginsel voor kwijtschelding in aanmerking komen. Er vindt ook een vermogenstoets plaats. Een groot deel van de kwijtscheldingen wordt geautomatiseerd getoetst met als doel om zo de administratieve lasten voor de burger te verminderen. Gemeenten mogen zelf bepalen voor welke belastingen kwijtschelding wordt verleend. In Dordrecht kan kwijtschelding worden verleend voor: onroerende-zaakbelastingen, afvalstoffenheffing, rioolheffing gebruikers/eigendom, leges huisvestingsvergunning en leges urgentieverklaring. Met ingang van 2014 is de mogelijkheid van kwijtschelding voor hondenbelasting afgeschaft.

Bedragen x €1000			
Kwijtschelding	Werkelijk 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Onroerende zaakbelasting	26	30	30
Afvalstoffenheffing	1.411	1.050	1.050
Rioolheffing	425	274	425
Hondenbelasting	1	0	0
Totaal	1.863	1.354	1.505

3.1.7 Overige lokale heffingen

Jaarlijks worden de tarieven voor de diverse heffingen door de raad bij de kadernota vastgesteld voor het komende begrotingsjaar en verwerkt in de heffingsverordeningen.

(Binnen)havengelden

Al enige jaren wordt nauw samen gewerkt met Havenbedrijf Rotterdam. Zo is het Zeehavengebied al volledig in beheer van het Havenbedrijf Rotterdam. In de eerste jaren heeft Dordrecht nog gezorgd voor de inning van de Binnenhavengelden voor zowel het Zeehavengebied als de overige havens. De inkomsten van het Zeehavengebied werden afgedragen aan HbR. De inning van de binnenhavengelden was gebaseerd op de vastgestelde Havenverordening. Formeel werden de binnenhavengeldtarieven vastgesteld door de raad. Al vele jaren was het echter al de gewoonte de tarieven van Rotterdam over te nemen. Per 1 januari 2015 is de volledige inning van alle binnenhavengelden overgedragen aan HbR. Op basis van een privaatrechtelijke regeling.

Heffing	Indexatie
Bedrijven InvesteringsZones	3%
Hondenbelasting	0,9%
Leges KCC	1,0%
Leges omgevingsvergunning	0,9%
Leges Overige	0,9%
Lijkbezorgingsrechten	gem. 3%
Marktgeld	0,9%
Parkeerbelastingen	0,2%
Precariobelasting	0,9%
Reclamebelasting	nvt

Hondenbelasting

In 2015 vindt op verzoek van de raad een herijking plaats van het huidige hondenbeleid. Dit kan mogelijke gevolgen hebben voor de Kadernota 2017.

Marktgeden

In de Kadernota 2016 staat dat het nodig is om de tarieven van marktgeden meer dan met de inflatie te laten stijgen om de Dordtse markten meer kostendekkend te organiseren en de tarieven op het gemiddelde niveau van de Drechtsteden te brengen. Middels het raadsvoorstel 'vaststellen Verordening marktgeld 2016' (zie RIS-dossier [1550746](#)) heeft de raad besloten de marktтарieven en de wachtlijstтарieven in 2016, 2017 en 2018 jaarlijks met 10% te verhogen, wat na 3 jaar ongeveer € 10 per maand per standplaats betekent. De tarieven voor elektra worden in 2016 en 2017 jaarlijks met 50% per jaar verhoogd, wat na 2 jaar ongeveer € 15 per maand per aansluiting inhoudt.

Precariobelasting

Het Rijk onderzoekt sinds enkele jaren de wenselijkheid van het heffen van precario op kabels en leidingen van nutsbedrijven. In februari 2015 heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie hierover Kamervragen beantwoord waarin hij aangeeft dat het een complexe materie betreft met tegenstelde belangen. Vooralsnog is er nog geen zicht op besluitvorming hierover. Met ingang van 2016 heft de gemeente Dordrecht precario op kabels en leidingen van nutsbedrijven, conform de vastgestelde Begroting 2015.

3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

3.2.1 Inleiding

Als gemeente ontwikkelen we activiteiten waar in bepaalde gevallen risico's aan verbonden zijn. Ook worden we soms geconfronteerd met autonome ontwikkelingen die gepaard gaan met risico's. Deze risico's kunnen van juridische, financiële, maatschappelijke of inhoudelijke aard zijn. Belangrijk onderdeel van managementverantwoordelijkheid is daarom het risicomanagement. In de afgelopen jaren is de aandacht voor risicomanagement nadrukkelijk toegenomen. Dat heeft verschillende oorzaken: een steeds krappere wordende financiële positie door de crisis en rijksbezuinigingen enerzijds en een oplopend risicoprofiel vanuit de decentralisaties en grondexploitaties anderzijds.

In deze paragraaf geven wij informatie over het risicomanagement in onze gemeente. Daarmee geven we inzicht in de omvang van het risicoprofiel en de grootste risico's met de daarbij behorende beheersmaatregelen. De paragraaf laat zien hoe het weerstandsvermogen en de daarbij behorende ratio zich ontwikkelen. Deze paragraaf is zeker niet de enige plek in de begroting waar het over risicomanagement gaat. Bij de verschillende beleidsterreinen (programma's) en bedrijfsvoeringsprocessen (paragrafen) worden specifieke risico's en maatregelen genoemd.

Risicomanagement in de planning & controlcyclus

In de loop van het jaar worden zowel managementrapportages (intern) als een bestuursrapportage (extern) opgesteld om risico's op beleid en financiën bij te sturen en waar nodig ook bijstellingen te doen. Bij de afsluiting van het jaar wordt in de jaarstukken verantwoording afgelegd over onder andere ontwikkelingen en maatregelen van risicomanagement en de gevolgen ervan voor het weerstandsvermogen. Indien er tussentijds verstoringen zijn die van grote invloed zijn op de uitvoering van de gemeentelijke maatschappelijke opdracht, dan is er een actieve meldingsplicht van het college aan de raad. Zo is risicomanagement verankerd in ons proces van bestuurlijke beleidsvorming en verantwoording.

Beleid voor risicomanagement

Het beleid van de gemeente Dordrecht is gericht op een actieve beheersing van risico's. Door het periodiek uitvoeren van risicoanalyses worden risico's en beheersmaatregelen niet op een willekeurige, maar op een gestructureerde wijze geïnventariseerd. Hierdoor ontstaat een completer en betrouwbaar beeld van de risico's. De kans dat risico's over het hoofd worden gezien wordt hiermee gereduceerd. Wij zijn van mening dat we op het terrein van risicomanagement:

- een uitgewerkt risicomanagementbeleid hebben dat bestaat uit afspraken over sturing en verantwoording betreffende de belangrijkste risico's,
- en daardoor een relatief compleet risicoprofiel kennen waarin de belangrijkste risico's zijn opgenomen, en waarmee de benodigde omvang van het weerstandsvermogen op een robuuste wijze wordt bepaald.

Aan de bepaling van de risicopositie en de weerstandscapaciteit liggen beleidsmatige uitgangspunten ten grondslag. Deze zijn verwoord in de [Nota risicobeheersing en weerstandsvermogen](#) die de raad in 2013 heeft vastgesteld. De hierin opgenomen doelstellingen voor risicomanagement zijn:

1. Inzicht krijgen in de strategische risico's die de gemeente Dordrecht loopt en daarmee het risicobewustzijn te stimuleren.
2. Vermindering van het negatieve effect van risico's op het bestaande beleid en de kwaliteit van de bestaande voorzieningen.
3. Optimaliseren van interne beheersing als onderdeel van integraal management.
4. Onderbouwing berekening weerstandsvermogen gerelateerd aan de afgesproken norm van ten minste 1,0.

In de nota zijn de uitgangspunten voor risicomanagement en risicobeheersing, alsmede de diverse gemeentelijke interne rollen en de afbakening en definiëring van de diverse risicobegrippen opgenomen.

3.2.2 Risico's

Op basis van een periodieke risico-inventarisatie krijgen we inzicht in de aard en omvang van het risicoprofiel. Wij definiëren een risico als de kans op een niet te voorspellen gebeurtenis dat een effect (nadelig of positief) kan hebben op de organisatie, de doelen die zijn gesteld of de financiële (meerjaren)positie van de gemeente Dordrecht. Risico's met financiële effecten worden meegenomen bij de bepaling van de benodigde weerstandscapaciteit.

Ter voorbereiding op de Begroting 2016 actualiseren we het laatst vastgestelde risicoprofiel, te weten dat van de Jaarstukken 2014 in juni 2015.

Hiertoe doorlopen de sectoren en bedrijven hun huidige risicoprofiel, worden de risico's voorzien van een eigenaar, worden de beheersmaatregelen doorgenomen en vindt bespreking ervan plaats binnen de managementteams.

Bewustwording van risico's is een belangrijke stap in het beheersen van risico's. Daarom is het van belang regelmatig stil te staan bij de risico's die het bereiken van de doelstellingen in de weg staan en het gesprek hierover te organiseren

De risico's zijn geïnventariseerd met de volgende uitgangspunten:

- risico's met een structureel gevolg worden opgenomen met een impact van maximaal 3 keer het jaarlijkse gevolg. Wij gaan ervan uit dat er in een termijn van circa 3 jaar een structurele voorziening in de begroting is gevonden voor structurele risico's;
- de gemeente Dordrecht maakt onderscheid in risico's voor de Stad en risico's bij het Grondbedrijf (grondexploitatieprojecten). Alhoewel voor beide entiteiten een eigen risicoprofiel en weerstandratio kan worden bepaald, gaat het uiteindelijk om de gezamenlijke weerstandratio voor de gemeente als geheel;
- de risico's van de Grote Projecten zijn in Naris opgenomen en worden verder verantwoord op de projectbladen.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste risico's van de gemeente Dordrecht (exclusief Grondbedrijf) ten tijde van het opstellen van de Begroting 2016 weergegeven. Deze volgt op het laatste actuele overzicht uit de Jaarstukken 2014.

In het risicoprofiel bij deze begroting is een beperkt aantal verschuivingen doorgevoerd ten opzichte van de lijst bij de Jaarstukken 2014. De grote risico's rondom WDO, decentralisaties en het effect van de economische crisis op borgstellingen zijn onveranderd. Ten aanzien van de ontwikkelingen bij *Inkomensondersteuning SDD* geldt dat de verwachting is dat de stijging afvlakt / beperkt zal dalen. De dekkingsbronnen aan de zijde van de SDD drogen echter op, waardoor de deelnemende gemeenten direct risicodragers worden.

In de toplist verder enkel nog het nieuwe risico van de huuropbrengsten Oranjepark met mogelijk tegenvallende huuropbrengsten vanaf 2017.

De grote risico's van het Grondbedrijf worden gevormd door de algemene risico's als gevolg van schommelingen in de economische groeiverwachting en risico's als gevolg van de kans op lagere grondopbrengsten en renteverliezen door vertraging. Deze worden niet hier maar in paragraaf 3.7 Grondbeleid nader toegelicht.

De tabel hieronder geeft een nadere uitleg van de risicogebeurtenissen en de beheersing ervan.

Lijst grootste risico's Stad
Westelijke Dordtse Oever Risico voor afwijkingen in kosten, opbrengsten, uitgeefbaar gebied, programma en looptijd. Op 23 september 2014 heeft de raad met raadsbesluit 1260913 ingestemd met de ontwikkeling van Dordtse Kil IV, de uitvoering van een achttal maatregelen binnen de WDO en het bijbehorende (gewogen) risicoprofiel van € 8,7 mln. De risico's behorend bij dit profiel zijn eerder opgenomen in de geheime financiële bijlage, dossiernummer 1324138. Met de ondertekening van de realisatieovereenkomst voor de infrastructuur met Rijkswaterstaat, is er nog een aantal risico's aan dit profiel toegevoegd waardoor het gewogen risicoprofiel voor de WDO met € 1,3 mln. is toegenomen tot € 10 miljoen. <u>Beheersing</u> De projectorganisatie "Westelijke Dordtse Oever" is er qua capaciteit en bemensing op ingericht om te kunnen sturen op planning, kwaliteit, financiën en risico's. Twee keer per jaar worden de risico's geïnventariseerd, geanalyseerd en geactualiseerd. Binnen diverse overlegvormen wordt bepaald welke actie op welk moment gewenst is en wordt via de stuurgroep afgestemd met de portefeuillehouder.
Decentralisaties Gemeenten zijn vanaf 2015 verantwoordelijk voor een groot aantal nieuwe taken op het gebied van Jeugdzorg, Ouderenzorg en Participatie. Deze taken zijn met forse kortingen door het Rijk overgeheveld. Het uitgangspunt is dat we deze taken gaan uitvoeren voor de middelen die we van het Rijk ontvangen. Het is echter zeer moeilijk in te schatten of dit budgettaire uitgangspunt in de praktijk stand kan houden. Op basis van regionale risico-inschattingen nemen we het Dordtse aandeel hierin als risico in Naris op. <u>Beheersing</u> De verschillende regionale service-organisaties zullen gemeenten maandelijks voorzien van inhoudelijke en financiële voortgangsrapportages, waardoor uitputting van budgetten goed te volgen is. Bij dreigende overschrijdingen zullen bestuurlijke keuzes worden voorgelegd, waarbij de wenselijkheid van bijvoorbeeld het ontstaan van wachtlijsten een afweging kan zijn.
Inkomensondersteuning SDD Voor 2016 is de ambitie een maximaal klantenaantal van 5.700 personen en daarmee komen de Drechtsteden naar verwachting financieel budgettair neutraal uit. Dit heeft verband met lagere lasten als gevolg van lagere klantaantallen en een lagere gemiddelde uitkering. Daarnaast zijn er hogere baten als gevolg van een hogere Rijksvergoeding en lagere inkomsten debiteuren. Er zijn wel een aantal onzekerheden en afhankelijkheden die van invloed kunnen zijn op het al dan niet halen van dit budgetneutrale resultaat, te weten; • De landelijke ontwikkeling van de aantallen uitkeringsgerechtigden in 2016 zal mogelijk resulteren in een aanpassing van het macrobudget 2016; • De taakstelling en extra taakstelling m.b.t. statushouders; • De geprognosticeerde eindstand 2015 zou niet worden gehaald; • De ambitie, een maximaal klantenaantal van 5.700 eind 2016, wordt niet verwezenlijkt.

Lijst grootste risico's Stad
Beheersing De SDD ontplooit activiteiten die bijstandsafhankelijkheid tegengaan, niet alleen door het beperken van de instroom maar ook door het bevorderen van uitstroom. Daarbij wordt gericht gekeken naar welke cliënten het snelst kunnen uitstromen. De SDD en de deelnemende gemeenten volgen de doelstellingen en de inspanningen die daarop worden verricht nauwgezet, evenals de ontwikkelingen met betrekking tot voornoemde onzekerheden.
Effect economische crisis op borgstellingen De economische crisis leidt tot inkomstenproblemen voor instellingen, werkzaam op maatschappelijk gebied; daaronder begrepen sportverenigingen. Voor een aantal van die verenigingen/stichtingen staat de gemeente voor leningen borg of heeft deze zelf leningen verstrekt. In de toekomst kan de mogelijke BTW-vrijstelling voor sport een negatief effect hebben op de exploitatie van de verenigingen/stichtingen (zie risico BTW-regime sportaccommodaties). Ook de zorgsector staat door rijksbezuinigingen voortdurend onder druk. In het verleden zijn ook in deze sector borgstellingen verleend. Het is denkbaar dat op de gemeenten een beroep wordt gedaan om hierin een rol te gaan vervullen. Voor het maximale risico is uitgegaan van ongeveer 1% van het totaal van de uitstaande rechtstreekse risicobedragen (dus exclusief achtervang constructie voor woningbouwcorporaties). Beheersing Risicobeheersing concentreert zich op het voortraject, bij de afweging of we borg willen staan. We voeren daarbij zoveel mogelijk in een vroegtijdig stadium overleg met de betrokken partijen in kwestie. We volgen actief de financiële positie van de partijen waar we borg voor staan en zijn hierover met hen in gesprek. Specifiek voor de zorgsector geldt dat we de risico's proberen over te dragen naar het Waarborgfonds voor de Zorg (WfZ). Dit kost echter de nodige tijd in verband met acceptatie bij zowel WfZ als het bestuur van de betrokken instelling zelf.
Huuropbrengsten Oranjepark Het grootste deel van het complex Oranjepark is tot 2017 verhuurd aan de Veiligheidsregio (brandweerkazerne) en de Politie (meldkamer). Het complex is verouderd en te groot voor de kazerne binnenstad. Samen met de brandweer wordt gezocht naar een locatie voor meer passende huisvesting. De meldkamer zal naar verwachting binnen twee jaar bij de Rotterdamse meldkamer worden ondergebracht. Het is dan ook te verwachten dat de huurinkomsten van het huidige complex (thans ca. € 750.000/jaar) geheel of grotendeels zullen wegvallen. Beheersing Bij vertrek van de brandweer of verbouwing/verkleining van de huidige kazerne ontstaan herontwikkelingsmogelijkheden op het perceel. Hierbij kan gestuurd worden op financieel resultaat, hoewel een relatief hoge boekwaarde naar verwachting tot een additioneel verlies leidt. Hierover zal aan de raad te zijner tijd een voorstel worden voorgelegd.
Teruglopende leerlingenaantallen Voortgezet onderwijs – Stedelijk Dalton Lyceum Het schoolbestuur van het Stedelijk Dalton Lyceum (SDL) is enkele jaren geleden verzelfstandigd. Dit schoolbestuur voor het openbaar onderwijs heeft te maken met teruglopende leerlingenaantallen: in de periode 2015-2018 naar verwachting een daling van 2,6%. Voor de periode 2015-2023 is een daling van 10% geprognosticeerd. De terugloop wordt verklaard door de demografische krimp en is dus niet alleen bij het SDL van invloed. De consequentie van een teruglopend aantal leerlingen is dat de inkomsten vanuit het Rijk teruglopen en de exploitatie onder druk staat. Om de begroting de komende jaren sluitend te krijgen loopt de taakstelling voor SDL op naar € 1.400.000 in 2018. Het risico bestaat dat Stedelijk Dalton Lyceum haar begroting niet meer sluitend krijgt. Beheersing Het schoolbestuur is samen met haar Raad van Toezicht primair verantwoordelijk voor bijsturing in de bedrijfsvoering. SDL informeert de gemeente (Commissie Toezicht Openbaar Onderwijs) over de (meerjaren)begrotingen en jaarstukken van het schoolbestuur. SDL heeft bovendien een informatieplicht bij mogelijk negatieve ontwikkelingen.
Dordt West Een deel van de gemeentelijke investeringen wordt gedekt uit opbrengsten van gronduitgifte voor woningbouw. De omvang en het tempo van realisering van deze grondopbrengsten kunnen afwijken van de prognose. Dit is het risico op tegenvallende dekkingsinkomsten voor de te maken investeringen aan de openbare ruimte. De gemeente investeert daarnaast in de aanleg van nieuwe infrastructuur. De kosten hiervan zijn begroot op basis van civieltechnische ramingen. Als gevolg van planuitwerking, prijsontwikkeling en aanbesteding kunnen de hoogte van deze kosten in de praktijk afwijken. Beheersing Voor de gronduitgifte voor woningbouw wordt extra ingezet op promotie van wonen aan het Wielwijkpark. Met de inzet van particulier opdrachtgeverschap willen we optimale flexibiliteit behouden om plannen af te stemmen op de actuele marktvraag. Indien inkomsten uit gronduitgifte tegenvallen, kunnen investeringen aan openbare ruimte beperkt worden. Voor de beheersing van investeringskosten aan infrastructuur verrichten we aanvullende civieltechnische en verkeerskundige onderzoeken waarop het ontwerp zal worden afgestemd.
Nieuwe Dordtse Biesbosch De kosten voor grondverwerving, inrichting en beheer van de Nieuwe Dordtse Biesbosch worden gedekt door bijdragen/subsidies van Provincie, Waterschap en een deel uit gemeentelijke middelen (conform wijzigingsovereenkomst 969072). Op basis van de opgestelde natuurexploitatie en definitief ontwerp is onvoldoende budget beschikbaar om de totale doelstellingen op grond van de wijzigingsovereenkomst te realiseren. In december 2014 heeft de raad ingestemd met het definitief ontwerp voor de Noorderdiepzone - Elzen Noord, maatregelen Kader Richtlijn Water en aanleg van het Fietspad 220, en is voor deze onderdelen een uitvoeringskrediet beschikbaar gesteld.

Lijst grootste risico's Stad

In juni 2015 is besloten het dagrecreatieterrein te ontwikkelen en te beperken tot de minimale basisopgave, zijnde 4,7 ha water, fietspad 220 en een parkeerterrein van 50 plaatsen. De uitvoeringskredieten voor het dagrecreatieterrein en Kop van 't Land worden pas beschikbaar gesteld, nadat de definitieve ontwerpen voor het dagrecreatieterrein en Kop van 't Land gereed zijn en er meer zicht is op de uitvoeringskosten van de Noorderdiepzone en Elzen-noord (na de aanbestedingen). In de uitvoering van het project wordt ook rekening gehouden met technische uitvoeringsrisico's zoals het mogelijk aantreffen van bodemverontreiniging, kabels en leidingen, bommen & granaten en archeologische vondsten.

Beheersing

Door de ontwikkeling van het dagrecreatieterrein te beperken tot de minimale basisopgave is het tekort teruggebracht naar € 680.000 (was: € 1,2 miljoen). Met een aantal maatregelen is het mogelijk om het risico op het geraamde tekort verder te reduceren. Deze maatregelen zijn nog onzeker en pas bekend na aanbesteding en start van de uitvoering Noorderdiepzone en Landbouwweg. Voor de technische uitvoeringsrisico's bestaan beheersmaatregelen uit benodigde civieltechnische onderzoeken, maatregelen in kaart brengen en van oplossing voorzien. Om tegenvallers op te vangen is een gebruikelijke post onvoorzien in het project opgenomen.

BTW-regime sportaccommodaties

Binnen de Drechtsteden is in alle gemeenten sinds 2002 het BTW-belaste regime ingevoerd voor sportaccommodaties en zijn voor het verleden aanmerkelijke BTW-bedragen teruggevorderd. De budgetten zijn thans merendeels exclusief BTW. Een uitspraak van het Europese Hof in 2013 maakt dat de Nederlandse wetgeving in de nabije toekomst mogelijk wordt aangepast. Als dat het geval is keren we terug naar de situatie van vóór 2002: BTW-heffing over sportdiensten is dan alleen belast als met die diensten winst wordt beoogd.

Beheersing

Op dit moment zijn gemeenten in afwachting van besluitvorming door het Rijk. Gelet op de grote consequenties is besluitvorming al een keer uitgesteld en is de 'lobby' vanuit gemeenten/sportwereld intensief. Vanuit Dordrecht leveren wij hier input aan en volgen we de ontwikkelingen op de voet. Er is tevens contact met de fiscaal specialist van het SCD.

Bomenziekte

We zien de afgelopen jaren uitbraken van allerlei boomziekten zoals de Iepziekte en de Kastanjebloedingsziekte bij platanen. Er is inmiddels in het buitenland een nieuwe esboomziekte geconstateerd die zich ook in Nederland gaat verspreiden. Tegen boomziekten zijn nog geen remedies gevonden. Sterk aangetaste bomen dienen verwijderd te worden vanwege de veiligheid. In Dordrecht worden in principe gekapte bomen vervangen door nieuwe bomen. Als een grote uitbraak Dordrecht gaat bereiken, leidt dit tot een zeer grote boomsterfte. Het kan hierbij om duizenden bomen gaan. Het verwijderen en het aanplanten kent een fors financieel beslag dat niet vanuit de reguliere onderhoudsgelden gedekt kan worden.

Beheersing

Beheersmaatregelen bestaan uit een regelmatige bomencontrole en het verwijderen van besmette bomen.

3.2.3 Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een van de indicatoren die bepalend is voor de financiële positie van de gemeente. Het weerstandsvermogen betreft het vermogen van de gemeente Dordrecht om financiële risico's/tegevallen op te kunnen vangen. Concreter: het weerstandsvermogen bestaat uit de verhouding tussen de weerstandscapaciteit, dit zijn de middelen waarover de gemeente beschikt/kan beschikken, en de risico's waarvoor geen voorzieningen zijn getroffen.

Om te bepalen of het weerstandsvermogen toereikend is, leggen we de relatie tussen de financieel gekwantificeerde risico's (de benodigde weerstandscapaciteit) enerzijds en de beschikbare weerstandscapaciteit anderzijds.

Benodigde weerstandscapaciteit

Op basis van het geconsolideerde risicoprofiel van de gemeente Dordrecht kan worden bepaald hoeveel geld benodigd is om alle risico's te kunnen dekken. De benodigde weerstandscapaciteit wordt berekend op basis van een risicosimulatie (Monte Carlo methode). Uitgangspunt hierbij is een statistische benadering die er vanuit gaat dat nooit alle risico's zich en tegelijk én in hun maximale omvang voordoen. Door deze benadering kan op een verantwoorde manier minder vermogen aan worden gehouden. In totaal zijn er voor de gemeente circa 138 risico's in beeld gebracht en van een risico inschatting voorzien. Wanneer al die risico's zich tegelijk in hun maximale omvang zouden voordoen, is hiermee een bedrag gemoeid dat vele malen boven de benodigde weerstandscapaciteit uitkomt (absoluut maximum). Echter, rekening houdend met de inschatting van kans op voorkomen en verwacht geldelijk gevolg, kan op basis van de Monte Carlo simulatie bepaald worden dat het totale risicobedrag niet boven de € 25,2 miljoen (Stad en Grondbedrijf) uitstijgt.

Beschikbare weerstandscapaciteit per 31-12-2015

De weerstandscapaciteit bestaat uit middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt om niet begrote kosten, die onverwachts en substantieel zijn, te dekken, zonder dat de begroting en het beleid aangepast hoeven te worden. Primair dienen de algemene reserves als buffer voor financiële tegenvallers. Dordrecht kent twee algemene reserves, namelijk de algemene stadsreserve (verwachte stand 31/12/2015 € 15,7 miljoen) en de algemene reserve van het Grondbedrijf (verwachte stand 31/12/2015 € 0 miljoen). Naast deze twee vermogensbestanddelen kent Dordrecht weerstandscapaciteit toe aan de Rentereserve (€ 5 miljoen),

de Post onvoorzien voor een periode van één jaar (€ 1,0 miljoen) en de zekere erfpachtinkomsten voor een periode van drie jaar (€ 6,9 miljoen).

De ratio van het weerstandsvermogen

De benodigde weerstandscapaciteit die uit de risicosimulatie voortvloeit, zetten we af tegen de beschikbare weerstandscapaciteit. De uitkomst van die berekening vormt de ratio van het weerstandsvermogen. In onderstaande tabel presenteren we de berekening van de ratio van het weerstandsvermogen.

Specificatie van het weerstandsvermogen per 31-12-2015

bedragen x € miljoen

	Beschikbare weerstandscapaciteit	Risico's	Ratio weerstandsvermogen
Algemene reserve Stad	€ 15,7	€ 16,8	
Algemene reserve	€ 0	€ 10,1	
Grondbedrijf			
Rentereserve	€ 5,0		
Post onvoorzien	€ 1,0		
Erfpachtinkomsten	€ 6,9		
Totaal	€ 28,6	€ 25,2*	1,1

* Samenvoegen risico's Stad en GBD geeft na simulatie lager risicototaal.

Ontwikkelingen weerstandsvermogen

De weerstandsratio komt per 31-12-2015 uit op een stand van 1,1. Dat is hoger dan de met de raad afgesproken norm van 1,0. De ruimte boven de 1,0 is vorig jaar evenwel al grotendeels ingezet voor nieuwe investeringen uit het coalitieakkoord en het sluitend krijgen van de Begroting 2015 en 2016 (€ 1,3 miljoen).

Let wel: de rapportage omtrent het weerstandsvermogen is een momentopname. Nieuwe projecten, economische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen kunnen het risicoprofiel beïnvloeden waardoor het weerstandsvermogen aan tussentijdse fluctuaties onderhevig is.

Daarnaast spelen er diverse ontwikkelingen die binnen een tijdsbestek van enkele jaren van invloed kunnen zijn op de vermogenspositie en hiermee de ratio van het weerstandsvermogen. Te denken valt hierbij aan onzekerheden omtrent:

- de werkelijke impact van de grote decentralisaties en hiermee gepaard gaande financiële afwegingen;
- de realisatie van diverse al ingeboekte taakstellingen, waaronder die op de verdergaande regionale samenwerking (o.a. Veiligheidsregio);
- het structureel sluitend krijgen en houden van de meerjarenbegroting 2017-2019;
- de realisatie van de veranderingen uit de Agenda voor de stad.

In de paragraaf 3.7 Grondbeleid wordt separaat uitleg gegeven over de ontwikkeling van het risicoprofiel en de algemene reserve van het Grondbedrijf in 2016.

3.3 Onderhoud kapitaalgoederen

3.3.1 Inleiding

Kapitaalgoederen zijn goederen waarvoor investeringen nodig zijn. Deze paragraaf geeft een dwarsdoorsnede van het beheer en onderhoud van deze goederen. De nadruk hierbij ligt op het verlangde onderhoudsniveau en de (lange termijn) onderhoudsplanning voor belangrijke gemeentelijke activa zoals gebouwen, wegen, constructies, riolering, havens en groen. Deze kapitaalintensieve investeringen leggen een aanzienlijk beslag op de gemeentelijke middelen, zowel in aanschaf als in exploitatiekosten (zoals rente, afschrijving, kosten van groot en klein onderhoud en beheerskosten). Bovendien is onderhoud van deze investeringen van groot belang voor het functioneren van de gemeente op vele gebieden zoals leefbaarheid, veiligheid, vervoer en recreatie.

Kaders en beleid

Het vigerend beleid met betrekking tot onderhoud kapitaalgoederen van de gemeente Dordrecht is vastgelegd in verschillende beleidsnotities die in het verleden door de raad zijn vastgesteld. En het onderhoud en beheer zijn vastgelegd in de actuele meerjaren onderhouds- en beheerplannen. Al deze kaders zijn in de '[nota onderhoud kapitaalgoederen](#)' vermeld. Daarom blijft in deze begrotingsparagraaf de beleidsdiscussie buiten beschouwing en wordt volstaan met de verwijzing naar de genoemde nota. Het uitvoeren van het beleid moet leiden tot een bestendige situatie, waarin kapitaalgoederen worden onderhouden conform de vastgestelde functionaliteits- en kwaliteitsniveaus.

Planning en financiën

Deze begrotingsparagraaf 'Onderhoud kapitaalgoederen' biedt inzicht in de planning van 2016 om de vastgestelde onderhoudsambities te realiseren. De doelen zijn vertaald naar een puntsgewijze omschrijving van de onderhoudsactiviteiten voor 2016. Hierbij wordt ook ingegaan op de staat van onderhoud van het areaal. Met het onderhoud van kapitaalgoederen is een substantieel deel van de begroting gemoeid. De financiële kaders zijn opgenomen in de programmaverantwoording van deze begroting. Uiteindelijk vindt in de paragraaf in de jaarstukken de verantwoording plaats over de realisatie van de ambities en ingezette middelen.

3.3.2 Vastgoed

Gemeentelijk vastgoed

Het Vastgoedbedrijf (VGB) draagt zorg voor het onderhoud en beheer van het gemeentelijk vastgoed. Daarbij heeft het terugdringen van leegstand de grootste aandacht. Leegstand is niet bevorderlijk voor de uitstraling op de stad, de financiën en de staat van onderhoud van de panden zelf.

Kerncijfers

Het bezit van het Vastgoedbedrijf is zeer divers en bestaat uit 126 complexen en 11 woonwagenlocaties. De diversiteit blijkt uit onderstaande voorbeelden van een aantal complexen die deel uitmaken van het gemeentelijk bezit:

- Het Stadhuis
- De toren van de Grote Kerk
- Huis ter Merwede (Ruïne)
- De Sportboulevard
- 19 Gymzalen
- De Holland
- Het Energiehuis
- 6 parkeergarages
- Het Stadskantoor
- Dordrechts Museum
- Museum 'Hof van Nederland'

Beheer en onderhoud van het areaal

Het beheer en onderhoud wordt planmatig georganiseerd en is gericht op het actueel houden van de functionaliteiten. Voor elk pand is hiervoor een meerjarenonderhoudsplan opgesteld op basis van de NEN 2767 methodiek, met als onderhoudsuitgangspunt niveau 3. Aan de hand van jaarplannen wordt bepaald welk onderhoud daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Daarbij wordt een zogenaamde onderhoudslabelling toegepast: voor zeer kortlopende exploitaties (3 jaar, in afwachting van verkoop/sloop), middellange (10 jaar, mogelijk herinvestering mogelijk, toekomst gebruik onzeker) en lange termijn (20 jaar uitgaande van langdurig behoud). Bij de kortlopende exploitaties wordt terughoudend onderhoud uitgevoerd, waarbij rekening gehouden wordt met de uitstraling in de omgeving. Gebouw 'De Holland' is een recente aanwinst, maar ook het museum 't Hof van Nederland is een pand waar we als gemeente trots op zijn.

Wat gaan we doen in 2016?

- Contractonderhoud, zoals het onderhoud aan liften, CV installaties en luchtbehandelingsinstallaties;
- Uitvoeren planmatig onderhoud aan vastgoed conform jaarplanning zoals schilderwerk, herstel van dakbedekkingen en kozijnen en het vervangen van CV installaties en luchtbehandelingsinstallaties;
- Uitvoeren van ca. 45 inspecties.

Onderwijsgebouwen

Door een wetswijziging is er voor de gemeente sinds 1 januari 2015 geen rol meer bij het onderhoud van schoolgebouwen. De gemeente is voor de schoolgebouwen alleen nog verantwoordelijk voor nieuwbouw, uitbreiding, calamiteiten (schade) en het herstel van constructiefouten.

Kerncijfers

Dordrecht heeft 70 onderwijsgebouwen en bijbehorende schoolpleinen, waarvan:

- 75.000 m² bestemd voor het primair onderwijs.
- 50.000 m² voor het voortgezet onderwijs.
- 15.000 m² voor het speciaal onderwijs.

Staat van onderhoud van het areaal

De gewenste onderhoudsstaat van onderwijsgebouwen is sober en doelmatig. Maar schoolbesturen zijn zelf verantwoordelijk voor de staat van onderhoud en krijgen hiervoor nu rechtstreeks geld voor van het Rijk, de gemeente heeft hierin geen rol meer.

Wat gaan we doen in 2016?

- Uitwerken van het plan om tot volledige doordecentralisatie te komen op huisvestingstaken van gemeente naar schoolbesturen, in een interactief proces met schoolbesturen.
- Uitwerken van de 1e tranche van het vestigingsplan onderwijshuisvesting.
- Ontwerp en aanbestedingsproces van de nieuwbouw van de basisscholen Albatros/Fontein aan het admiraalsplein in Wielwijk

3.3.3 Openbare ruimte

Algemeen

De kapitaalgoederen in de openbare ruimte betreffen wegen, groen, openbare verlichting, verkeersregelininstallaties (VRI's), constructies, speelvoorzieningen, havens en riolering. Verspreid over het gehele areaal worden, waar nodig, diverse dagelijkse beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Dit gebeurt veelal door het uitvoeren van meerjaren onderhoudsplannen op basis van de CROW-normen.

Van belang daarbij is een integrale kijk op kwaliteit, gebiedsgerichte benadering en resultaatgericht werken. Voor de kapitaalgoederen in de openbare ruimte heeft het aloude motto '*schoon, heel en veilig*' nog niets aan betekenis ingeboet. Voor het onderhoud en beheer beschikt de gemeente over:

- beheersystemen waarin van alle objecten de relevante data zijn ingebracht.
- de jaarlijkse schouw naar de onderhoudsgesteldheid van de objecten.
- Meerjaren Onderhoudsplannen (MOP's), waarin de jaarlijkse bestemming van de beschikbare middelen voor groot onderhoud en vervanging is bepaald. De projecten zijn vaak jaaroverschrijdend.

Wegen

In 2009 is het 'Integraal Wegenbeheerprogramma 2010-2019' vastgesteld. Aanleiding was een toename van het noodzakelijk onderhoud aan zowel asfaltwegen als elementverhardingen. Om de kwaliteit van de wegen te waarborgen is besloten het budget voor de wegonderhoud voor vier jaar met ca. € 1,5 miljoen te verhogen. In 2013 bleek dat dit ertoe heeft geleid dat de afname van de visuele kwaliteit van de wegen enigszins tot stilstand is gebracht. Hiermee wordt overigens de verwachte vervangingsgolf van afgeschreven verharding niet wezenlijk verkleind. De Raad is vervolgens geïnformeerd over de mate van stapeling van het wegonderhoud, waarbij ook een risicoanalyse is uitgevoerd. De systematiek van risicoanalyse zal als basis dienen voor nieuwe voorstellen met als doel, de achterstand in wegonderhoud te verminderen.

De wegennota "Waarheen met de Dordtse weg" is ook in 2013 door de raad vastgesteld. Omdat de beschikbare middelen onvoldoende bleken, is de lijn van de vorige nota voor de periode 2014-2017 voortgezet. In 2014 werd het jaarlijkse onderhoudsbudget opgehoogd met ca. € 1,5 miljoen en in de jaren daarna met € 0,9 miljoen. Daarnaast is € 150.000 vrijgemaakt voor de voorbereiding van de heraanleg van de hoofdas Merwedestraat-Oranjelaan-Oranjepark. In 2016 wordt het jaarlijkse onderhoudsbudget voor grootonderhoud opgehoogd met € 5 miljoen. Een deel hiervan wordt gekapitaliseerd voor de uitvoering van de hoofdas Merwedestraat-Oranjelaan-Oranjepark. De dekking van deze significante impuls vindt plaats door precarioheffing op kabels en leidingen van nutsbedrijven.

Kerncijfers

Verhardingstype	Oppervlak in m2
Asfalt	2.044.086
Cementbeton	5.375
Elementen	3.312.511
Onverhard	817
Halfverhard	6.763
Totaal	5.369.552

Beheer en onderhoud van het areaal

De noodzaak om te blijven investeren in het wegonderhoud is duidelijk. Aandachtspunt daarbij is de aanpak van de belangrijkste knelpunten (bijvoorbeeld de genoemde Merwedestraat). Bij het maken van keuzes is veiligheid een belangrijke factor. Daarbij wordt ook gezocht naar nieuwe, innovatieve manieren van onderhoud. De kwaliteit van het wegenareaal is aan schommeling onderhevig. Om die reden is de kwaliteit sinds 2008 in beeld gebracht. Deze schommelingen ontstaan vooral op de scheiding tussen de schade-categorieën. Voor de uitvoering van het onderhoud maken deze schommelingen niet uit omdat alleen de wegdelen met ernstige schade waar geen twijfel over bestaat, worden hersteld. De kwaliteit is de laatste jaren redelijk stabiel.

	Voldoende	Matig	Richtlijn overschreden	Richtlijn ernstig overschreden
Resultaat 2008	79%	4%	2%	15%
Resultaat 2009	81%	5%	2%	12%
Resultaat 2010	76%	4%	3%	16%
Resultaat 2011	79%	5%	2%	14%
Resultaat 2012	84%	4%	2%	10%
Resultaat 2013	81%	4%	2%	13%
Resultaat 2014	80%	4%	2%	14%
Resultaat 2015	87%	1%	1%	11%
Max. toelaatbaar:	81-88%	7-11%	5-8%	0%

Wat gaan we doen in 2016?

- Uitvoeren van regulier onderhoud van wegen.
- Uitvoeren van grote projecten volgens jaarschijf 2016 van de Meerjaren Onderhoud Planning (MOP). Voorbeelden van uit te voeren projecten zijn: Merwedestraat, P. Buck-erf, H.R. Holst-erf, Galileilaan.
- Starten met de voorbereiding van grote projecten volgens jaarschijf 2017 van de MOP.
- Verder uitwerken van denkrichtingen voor het kleiner maken van de financiële opgave voor wegen in de komende jaren ontwikkeld in de wegennota.

Groen

Het groen speelt een belangrijke rol bij een positieve beleving van de stad. Met name in de binnenstad is het van belang dat de onderhoudskwaliteit van een hoog niveau is. Het onderhoud in het centrum en het boomonderhoud gebeurt deels door eigen medewerkers. Het andere onderhoud in het centrum wordt uitgevoerd door aannemers. Het groenonderhoud buiten het centrum is volledig uitbesteed aan particuliere ondernemers en de sociale werkvoorziening Drechtwerk. Groot projectmatig onderhoud wordt gepland via het meerjarenonderhoudsprogramma. Dit gebeurt altijd in combinatieprojecten met de overige producten in de openbare ruimte, waarvan in dit kader 'wegen' en 'riolering' de belangrijkste zijn.

Kerncijfers

Soort	2014	2015	2016	
Bomen	44.783	44.575	44.460	Stuks
Oppervlak Bossen en Struwelen	851.329	851.875	848.662	m2
Oppervlak Heesters en Bodembedekkers	439.723	437.422	435.691	m2
Oppervlak Sierbeplanting	21.154	21.679	21.565	m2
Hagen (lengte)	42.188	42.478	42.853	m2
Oppervlak Intensief Gras	1.384.396	1.390.901	1.398.470	m2
Oppervlak Extensief Gras	2.696.870	2.735.112	2.727.833	m2
Oppervlak Water	1.468.832	1.469.176	1.471.148	m2

Beheer en onderhoud van het areaal

De staat van onderhoud van het groen-areaal wordt wekelijks gemonitord. Er zijn niet of nauwelijks onderhoudsachterstanden. In zeker 95% van de gemeten gevallen voldoet het groenonderhoud aan de gestelde eisen (Het hoogste A-niveau voor de Binnenstad en B-niveau voor de rest van de stad).

Ook het onderhoud van het bomenbestand is op orde. De bomen staan er over het algemeen (ook landelijk gezien) nog goed bij. Wel is de aandacht voor boomziekten de laatste jaren sterk toegenomen. Dordrecht werkt als 'koploper' mee aan landelijke onderzoeken, zoals bijvoorbeeld bij de bestrijding van de kastanjebloedingsziekte door toepassing van warmtetechnieken (samen met de Wageningen Universiteit) en het onderzoek naar de essentaksterfte (samen met BTL Bomendienst en de Göttingen-universiteit in Duitsland). De laatste stand van zaken met betrekking tot boomziekten is dat de kastanjebloedingsziekte weer is toegenomen, de aantasting door massaria (ziekte bij platanen) stabiel blijft en dat er voor de essentaksterfte vooralsnog een lichte toename blijkt. De essentaksterfte is in 2013 voor het eerst in Dordrecht waargenomen. Deze ziekte wordt sindsdien steeds intensiever gemonitord. Als deze ziekte zich verder doorzet, ontstaat er een groot risico, want Dordrecht heeft ca. 7.000 essen in het bomenbestand. Dat is 16% van alle bomen in de

stad. Bij grote aantasting kunnen dus grote gaten in het Dordtse bomenbestand ontstaan. Herstel hiervan zal aanzienlijke financiële gevolgen hebben.

Wat gaan we doen in 2016?

- Groenonderhoud binnen de vastgestelde beleidsafspraken.
- Groenrenovaties i.h.v. de meerjarenonderhoudsprogramma (projecten).
- Bestrijding van en het (anticiperen in) onderzoek naar boomziekten.
- Aanbesteding van het onderhoudscontract mbt het ecologisch groenonderhoud (samen met de NVB).
- Baggeren van nader te bepalen wijken in de stad.
- Verdere implementatie van het integraal beheersysteem.

Openbare verlichting

De openbare verlichting speelt een belangrijke rol bij de leefbaarheid en de veiligheidsgevoelens onder de bewoners. De gemeente hanteert als uitgangspunt voor de toepassing van openbare verlichting de aanbevelingen en technische richtlijnen van de Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde (NSVV) en de Nederlandse Praktijk Richtlijn (NPR).

Kerncijfers

Onderstaande cijfers geven het areaal weer per 31 december van het vermelde jaar.

	2013	2014
Lichtobjecten (aantal)	24.671	24.765
Geïnstalleerd vermogen (Kw)	1.119	1.109
Energieverbruik (Kwh)	4.749.219	4.709.457

Beheer en onderhoud van het areaal

Staat van onderhoud van het areaal met betrekking tot verlichting is als volgt:

	2012	2013	2014
Voldoet aan lichttechnische richtlijn (%)	87,69	89,10	92,93
Gemiddelde leeftijd lichtmast (jaar)	19,39	19,84	19,84
Gemiddelde leeftijd armatuur (jaar)	10,33	10,96	9,45

Wat gaan we doen in 2016?

- Regulier onderhoud, zoals lichtmasten schilderen, groepsgewijze lampvervanging, storingen (wijklijnmeldingen) behandelen.
- Onderhoud van openbare verlichting in opdracht van de gemeente Sliedrecht, Alblasserdam en Zwijndrecht.

Verkeersregelinstallaties (VRI's)

Verkeerslichten zijn onderdeel van verkeersregelinstallaties, die de afgelopen decennia zijn ontwikkeld tot complexe computersystemen, die tot veel meer in staat zijn dan enkel het aan- en uitschakelen van groene, gele en rode lampen. Verkeersregelinstallaties worden gezien als een belangrijk hulpmiddel bij het verbeteren van een veilige doorstroming binnen het wegennet, het waarborgen van de bereikbaarheid, het verbeteren van de luchtkwaliteit en het verbeteren van de doorstroming van fiets- en busverkeer. Met de aanschaf van de module "Dashboardmanager" van de kwaliteitscentrale, wordt de prestaties van iedere kruispunten verkeersstroom in Dordrecht gemeten en gerapporteerd.

Kerncijfers

Aantal	Leeftijdsgroep	Categorie	Percentage
24	5jaar<	Uitstekend	46%
4	5 tot 8 jaar	Goed	8%
12	8 tot 12 jaar	Basis	23%
12	12jaar>	Sober	23%
52			100%

Beheer en onderhoud van het areaal

Op het basisniveau wordt er vanuit gegaan dat de verkeersregelinstallatie 'normaal/sober' wordt onderhouden en dat de regelautomaat na vijftien tot twintig jaar wordt vervangen. Een oudere automaat leidt tot een lager kwaliteitsniveau, vanwege een hogere storingsgevoeligheid en de afnemende beschikbaarheid van reserveonderdelen.

Wat gaan we doen in 2016?

- Regie onderhoud aan verkeersregelinstallaties.
- Regie onderhoud op VRI's Drechtsteden d.m.v. een SLA (Zwijndrecht, Sliedrecht, Alblasserdam).
- Aanschaffen nieuwe verkeersmanagement centrale.

- VRI's buurtgemeenten aansluiten op verkeersmanagement centrale.
- Aansluiten op de verkeersmanagement Calamiteiten Alternatieve Route scenario's van RWS.
- Diverse VRI's aansluiten op cameramanagement systeem (monitoren verkeersstromen).
- Herstel en verhaal van schade aan VRI's.
- Onderhoud binnenstadafsluiting (pollers).
- Verkeerscomputer en beheersystemen op orde houden.
- De te heroverwogen VRI's verwijderen conform nota "Doordacht geregeld".
- Vervangen van VRI's Merwedestraat en Oranjelaan "Project Reconstructie Oranjelaan".

Constructies

Onder de noemer 'constructies' vallen bruggen, tunnels en viaducten, dam- en keerwanden, duikers en fonteinen. Het jaarlijks onderhoud wordt uitgevoerd volgens het onderhoudsplan van het beheersysteem 'KUBIS'. Het groot onderhoud wordt uitgevoerd in het kader van de meerjaren- investeringsplanning.

Kerncijfers

	Aantal		Aantal
Vaste bruggen	261	Fonteinen	10
Beweegbare bruggen	11	Keermuren	75
Constructieve duikers	89	Trappen en hekwerken	501
Tunnels	21	Kunstwerken	114
Viaducten	7	Overig	289
Damwanden	81		

Beheer en onderhoud van het areaal

Het areaal is goed op orde. De staat van onderhoud van het areaal is uit te drukken in een veiligheidsurgentie en een economische urgentie tot onderhoud. Aan elke schade of gebrek van een constructie is daarvoor een urgentiewaarde toegekend in het beheersysteem. Deze urgenties worden weergegeven met een cijfer die varieert van 1 tot en met 5. Het cijfer 1 geeft aan dat aan de constructie de komende 5 jaar geen onderhoudswerkzaamheden nodig zijn. En het cijfer 5 betekent dat er direct maatregelen moeten worden genomen. Het algemeen gemiddelde in Dordrecht op veiligheid ligt op 1,9. En het algemeen gemiddelde van de economische urgentie ligt op 2,1. Dit betekent dat het areaal goed op orde is.

Wat gaan we doen in 2016?

- Het in stand houden van de objecten die zijn opgenomen in het beheersysteem KUBIS, alle objecten moeten veilig, heel en schoon zijn.
- Invoering van assetmanagement.
- Verwijderen van graffiti in tunnels en op bruggen.
- Uitvoeren van groot onderhoud aan diverse constructies:
 - Vervangen rolbasculebaan en pennenbaan Engelenburgerbrug.
 - Vervangen van de apparatuur van de Centrale Brugbediening.
 - Vervangen van enkele wijkbruggen.
 - Vervangen van enkele houten damwanden.
 - Plan van aanpak voor vervanging Vlijbrug en Baden Powelbrug.
 - Plan van aanpak vervanging Wijnbrug.
- Schade herstel vandalisme.
- Vervangen verkeersbrug Rijksstraatweg.
- Vervangen brug Dubbeldamseweg.

Speelvoorzieningen

De gemeente streeft naar een woonomgeving met kwalitatief en kwantitatief goede speelruimte voor de verschillende leeftijdsgroepen. Ook streeft de gemeente naar een evenwichtige verdeling van de voorzieningen over de wijken, overeenkomstig de huidige en toekomstige kinderaantallen. Dit streven heeft als basis de nota Speelruimtebeleid Dordrecht 2013 – 2022.

Kerncijfers

Aantal speelplekken	366
Aantal speeltoestellen	1.001
Aantal sporttoestellen	277

Beheer en onderhoud van het areaal

De voorzieningen in Dordrecht voldoen aan de wettelijke kaders en zijn in goede onderhoudsstaat. Speeltoestellen worden in Dordrecht vier maal per jaar conform de wettelijke veiligheidseisen geïnspecteerd. De afgelopen jaren is vooral geïnvesteerd in duurzame voorzieningen, waardoor de kwaliteit ook op de lange termijn is geborgd. Hierbij wordt rekening gehouden met de technische noodzaak en de behoefte die er bij bewoners is.

Wat gaan we doen in 2016?

- Regulier onderhoud;
- Onderhoud aan kunstgrasondergronden (valdempende ondergronden), zandondergronden en zandbakken (verversen zand);
- Grootchalige herinrichting/renovatie van het skatepark onder de spoorbrug (overloop uit 2015);
- Op basis van de veiligheidsinspectie in januari 2016 en maatschappelijke ontwikkelingen wordt dan de lijst opgemaakt van her in te richten speelplekken.

Havens

Het onderhoud van de havenvoorzieningen wordt conform het Meerjaren onderhoudsplan 2009–2019 uitgevoerd ten laste van de onderhoudsvoorziening havens. Behalve het onderhoud aan kademuren, wordt dit gefinancierd uit investeringskredieten.

Kerncijfers

Het areaal in het havengebied bestaat onder andere uit kademuren, steenglooingen, steenbestortingen, scheepvaartverkeerstekens, afmeervoorzieningen (steigers, palen, pontons en remmingwerken) en waterbodems.

Waterbodems (onderhoudsbaggeren)	ca. 1,2 mln. m2
Kademuren	ca. 5,5 km
Oeverconstructies (steenglooing en bestorting)	ca. 30 km
Steigers	ca. 350 m
Vloei palen	ca. 750 st
Scheepvaartverkeerstekens	ca. 50 st
Watertrappen (staal)	ca. 300 st
Walbolders	ca. 150 st

Beheer en onderhoud van het areaal

Alle kades in Dordrecht, en de historische kades in het bijzonder, worden regelmatig gemeten en geïnspecteerd. Uit deze bewaking is gebleken dat een aantal kades aan het verzakken zijn en scheuren vertonen. Vijftientig procent van de kademuren is in goede staat, maar vijftien procent is toe aan groot onderhoud of vervanging. Vanwege deze toenemende zorg is gestart om enkele kades zeer grondig te inspecteren en constructief te toetsen. Daaruit bleek dat de stabiliteit en kwaliteit bij verschillende kades op korte termijn extra aandacht nodig hebben. De onderhoudstoestand van het areaal kan op dit moment als volgt worden weergegeven:

Staat van onderhoud van het areaal

	Op orde
Kademuren	85%
Steenglooingen	90-95 %
Steenbestortingen	90%
Scheepvaartverkeerstekens	95%
Afmeervoorzieningen	90%
Waterbodems	95%

Wat gaan we doen in 2016

- Vervangen 65 meter kademuur in de Wolwevershaven.
- Volgens het inspectie plan kademuren 2015-2020 zullen er risico gestuurde inspecties worden uitgevoerd in volgorde van belangrijkheid aan een aantal kademuren om de risico's van deze kademuren in beeld te brengen.
- Uitvoeren van onderhoudspeilingen waterbodems (verrichten van metingen).
- Onderhoud steenglooingen. Langs het wantij aan de Maasstraat moet er op diverse plaatsen de taludbekleding vervangen worden voor nieuwe taludbekleding (ca. 400 m2).
- Aan de hand van de controle peilingen zullen er onderwaterbestortingen worden uitgevoerd aan bodembestorting langs kademuren en onderwatertaluds in de havens. (1.000 ton te verdelen op de daarvoor bestemde locaties).
- 10 vloedpalen vervangen in de binnenstadshavens.
- Schilderen van de paalkoppen van vloedpalen.

Riolering

De wet verankering en bekostiging gemeentelijke watertaken verplicht gemeenten te beschikken over een Verbreed Gemeentelijk RioleringsPlan (GRP). In 2015 is het verbrede GRP V (2016-2020) opgesteld en aan de raad aangeboden. In 2015 is samen met het Waterschap en de gemeenten Hendrik-Ido-Ambacht en Zwijndrecht onderzocht of er efficiencywinst in de afvalwaterketen mogelijk is. De vijf gekozen thema's hierbij zijn: vervangingssystematiek riolering, optimaliseren bewaking lozingen riolering, gezamenlijk onderhoud

gemalen, gezamenlijke wachtdienst inventarisatie en een meet- en monitoringssysteem (ISA). De conclusie hiervan is dat samenwerken wel tot hogere kwaliteit en vermindering van kwetsbaarheden kan leiden, maar dat er geen sprake is een toekomstige significante kostenbesparing voor Dordrecht.

Kerncijfers

In Dordrecht heeft 687,5 km riolering (vrijverval riolering, persleidingen, duikers).

Beheer en onderhoud van het areaal

Er zijn geen onderhoudsachterstanden. De noodzakelijke werkzaamheden zijn ingepland of in uitvoering. Risico's in relatie tot de staat van onderhoud zijn meer extreme weersomstandigheden en ingroeierende boomwortels. Extreme regenval kan leiden tot overstroming van gebouwen en meer riooloverstorten, en dus meer vervuiling van het oppervlaktewater. Het rioolstelsel is onderzocht op het hydraulisch functioneren om te inventariseren of er potentiële knelpunten aanwezig zijn in het rioolstelsel bij extreme buien waarbij het regenwater niet adequaat afgevoerd kan worden. Er is ook een prognose gemaakt van te verwachte zware buien vanwege de klimaatsveranderingen. De conclusie is dat het rioolstelsel is in ieder geval de eerste jaren zodanig robuust dat er geen aanvullende maatregelen nodig zijn.

Wat gaan we doen in 2016 ?

Ieder jaar wordt invulling gegeven aan de wettelijke zorgplicht inzake een doelmatige inzameling en transport van afvalwater. Daarbij geven we uitvoering geven aan het gemeentelijk rioleringsplan.

- Riolvervanging: Torenstraat (60 m), Schoolstraat (60 m), H.Ronald Holsterf (556 m), Wiarda Beckmanplantsoen (652 m), Madame Curriestraat (253, afhankelijk van Havenbedrijf Rotterdam), Oranjelaan (600 m) en Merwedestraat (500 m).
- Van binnenuit repareren (relining): Turfsteiger (20 m), Hoge Nieuwstraat (182 m), Hoge Bakstraat (144 m), Voorstraat Midden (135 m).
- Reiniging en inspectie 18 km: diverse stamriolen en delen van Krispijn en Sterrenburg.
- Vervanging gemalen
 - Vervangen terugslagkleppen hoofdrioolgemalen inclusief bijbehorend leidingwerk.
 - Renovatie vuilwaterkelder gemaal Amstelwijk.
 - Vervangen diverse schakelkasten en besturingen.

3.4 Financiering

In deze paragraaf komen de onderwerpen aan de orde die behoren tot het geldstromenbeleid van de gemeente. Dit zijn risicobeheer (met name rente- en kredietrisico), de financierings- en schuldpositie, het kasbeheer en de informatievoorziening. Deze paragraaf is opgesteld op basis van de informatie zoals deze begin juni 2015 beschikbaar was.

3.4.1 Algemeen

Het op 9 december 2014 vastgestelde Financieringsstatuut vormt het kader voor beleid en uitvoering van de treasuryfunctie. Afhankelijk van de hoogte en de verwachte duur van het liquiditeitstekort of -overschot, wordt vermogen tijdelijk of langdurig aangetrokken of tijdelijk uitgezet. Het uitgangspunt bij het aantrekken van vermogen is dat de kasgeldlimiet optimaal benut wordt en zoveel mogelijk kort vermogen wordt aangetrokken. Benadrukt wordt dat de financieringsfunctie van de gemeente Dordrecht uitsluitend de publieke taak dient en dat een prudent beleid gevoerd wordt binnen de kaders die zijn gesteld in de Wet financiering decentrale overheden (Wet fido).

Binnen de financiële functie van de gemeente is het van belang om onderscheid te maken tussen treasury- en de controlfunctie. Treasury zorgt voor de beschikbaarheid van geldmiddelen; de controlfunctie is belast met het toezicht en de bewaking van de aanwending ervan. Vanuit deze rollen is de focus bij treasury gericht op feitelijke in- en uitgaande kasstromen, terwijl de controlfunctie veelal redeneert in termen van baten en lasten. In deze paragraaf staan voornamelijk de kas- en financieringsstromen centraal.

Ontwikkelingen

Vanaf mei 2015 is de kapitaalmarktrente (lange rente) gestegen. Of en in hoeverre dit een structureel effect heeft, is door de volatiliteit van de kapitaalmarktrente moeilijk te prognosticeren. De verwachting voor de tarieven op de geldmarkt (korte rente) blijft redelijk stabiel. Door Treasury SCD vindt monitoring van de renteontwikkelingen plaats en wordt in samenspraak met het gemeentelijke Treasury Comité gehandeld.

3.4.2 Financierings- en schuldpositie

Financiering activa

De activa van de gemeente Dordrecht zijn per begin 2016 als volgt gefinancierd:

		Bedragen x €1.000	
Omschrijving		1-1-2016	
Totale boekwaarde investeringen		€	837.145
<u>Vaste financieringsmiddelen:</u>			
Reserves	€	397.582	
Voorzieningen	€	12.498	
Langlopende leningen	€	331.036	
		€	741.116
Financieringstekort		€	96.029-

Tabel 1 Financieringspositie per 1 januari 2016; gebaseerd op de informatie per juni 2015

Interne rente

De gemeente Dordrecht past een renteomslagmethodiek toe. Met deze methodiek worden aan investeringen de gemiddelde rentekosten toegerekend die voortvloeien uit de opgenomen geldleningen en/of eigen middelen waarmee zij zijn gefinancierd. De rentesystematiek is in 2015 heroverwogen en vereenvoudigd. Met ingang van 2016 is onder meer het omslagpercentage verlaagd van 4% naar 3,5% en wordt er geen rente meer toegerekend aan reserves.

Leningenportefeuilles

Er worden twee soorten leningenportefeuilles onderscheiden, te weten opgenomen leningen en uitzettingen.

Opgenomen langlopende leningen

De volgende tabel geeft inzicht in het verwachte verloop van de portefeuille in 2016.

Bedragen x €1000

Omschrijving	Bedrag 2016	Gemiddeld percentage
Stand per 1 januari	€ 331.036	3,33%
Nieuwe leningen	€ 60.000	1,75%
Reguliere aflossingen	€ 12.507-	
Vervroegde aflossingen	€ -	
Rente-aanpassing (oud percentage)	€ -	
Rente-aanpassing (nieuw percentage)	€ -	
Stand per 31 december	€ 378.529	3,09%

Tabel 2a Mutaties leningenportefeuille OG 2016

In 2016 vinden geen renteherzieningen plaats. De stijging van de schuld is een inschatting op basis de laatste liquiditeitenplanning (juni 2015), waarbij tevens rekening is gehouden met vrijval van een belegging (zie voetnoot 1 bij tabel 3). Hieruit blijkt dat in 2016 € 60 miljoen aan langlopende leningen moet worden opgenomen. Deze leenbehoefte is gebaseerd op de uitvoering van het investeringsplan en de voorfinanciering vanuit de grondexploitatie in 2015 en 2016 (m.n. WDO/DK IV) en is daarmee onlosmakelijk verbonden met de investeringen en projecten waartoe is besloten. De werkelijke besteding is leidend voor de leenbehoefte. Nadere besluiten over bijvoorbeeld grote strategische aankopen of het opschuiven van de daadwerkelijke momenten van investeren zijn van invloed op de leenbehoefte. In het vierde kwartaal 2015 wordt de liquiditeitenplanning weer geactualiseerd, waarbij de eerste tekenen zijn dat de leenbehoefte zal dalen. De uitgaven in 2015 hebben met kortlopende financiering plaatsgevonden. Doordat de volledige toegestane overschrijding van de kasgeldlimiet begin 2016 bereikt is, dient tot consolidatie te worden overgegaan.

Op basis van de meest actuele liquiditeitenplanning ziet de lening-portefeuille voor 2017-2019 er als volgt uit:

Mutaties leningenportefeuille 2017-2019

Bedragen x €1000

Omschrijving	2017		2018		2019	
	Bedrag	Gemiddeld percentage	Bedrag	Gemiddeld percentage	Bedrag	Gemiddeld percentage
Stand per 1 januari	€ 378.529	3,09%	€ 435.992	2,92%	€ 463.696	2,86%
Nieuwe leningen	€ 70.000	2,00%	€ 40.000	2,25%	€ 10.000	2,50%
Reguliere aflossingen	€ 12.537-		€ 12.296-		€ 12.329-	
Vervroegde aflossingen	€ -		€ -		€ -	
Rente-aanpassing (oud percentage)	€ -		€ 737-	5,07%	€ -	
Rente-aanpassing (nieuw percentage)	€ -		€ 737	2,25%	€ -	
Stand per 31 december	€ 435.992	2,92%	€ 463.696	2,86%	€ 461.367	2,86%

Tabel 2b Mutaties leningenportefeuille

De aannames rond de hoogte van benodigde investeringskredieten zijn van grote invloed op de leenbehoefte en beïnvloeden daarmee ook het gemiddelde rentepercentage. Als investeringen achterblijven stijgt het gemiddelde rentepercentage.

Uitzettingen

Onder uitzettingen worden verstrekte langlopende geldleningen en beleggingen verstaan. De gemeente Dordrecht heeft de volgende uitzettingen die in Tabel 6 worden gespecificeerd naar risicocategorie.

Bedragen x €1000		
Omschrijving	Bedrag	Gemiddeld percentage
<u>Verstrekte geldleningen</u>		
Stand per 1 januari 2016	€ 21.137	3,16%
Nieuwe leningen	€ -	
Reguliere aflossingen	€ 1.451-	
Vervroegde aflossingen	€ -	
Rente-aanpassing (oud percentage)	€ -	
Rente-aanpassing (nieuw percentage)	€ -	
Stand per 31 december 2016	€ 19.685	3,16%
<u>Beleggingen</u>		
Stand per 1 januari 2016	€ 88.265	
Afloop/expiratie	€ 16.000- (1)	
Herbelegging	€ -	
Bijschrijving rendement	€ 1.350 (2)	
Stand per 31 december 2016	€ 73.615	
Totaal uitzettingen per 1 januari 2016	€ 109.402	
Totaal uitzettingen per 31 december 2016	€ 93.300	

Tabel 3 Mutaties uitzettingen 2016

- (1) In februari 2016 vindt de vrijval plaats van de belegging (Credit Link Note) van € 16 miljoen bij HBOS/General Electric Capital Corporation. Omdat volgens de Wet Fido/RUDDO geen nieuwe uitzettingen mogen plaatsvinden, zetten wij deze gelden in voor beperking van de eigen financieringsbehoefte in 2016. Met de in tabel 2 vermelde nieuwe langlopende lening van € 60 miljoen is hier al rekening mee gehouden.
- (2) Dit betreft het gegarandeerde jaarlijkse rendement op de duurzame belegging (€ 30 miljoen). Dit wordt jaarlijks als boekwaardevermeerdering (te vorderen) verantwoord; daadwerkelijke uitkering van het totale rendement vindt contractueel plaats bij de expiratie van de belegging in 2017 en 2018.

3.4.3 Risicobeheersing

Zoals eerder benoemd vormt risicobeheersing één van de pijlers van de Wet fido. De belangrijkste risicoaspecten die verbonden zijn aan de uitvoering van de gemeentelijke treasuryfunctie betreffen rente- en kredietrisico's.

Renterisico

Renterisico's kunnen vanuit Wet fido-optiek worden gezien op de korte en op de langere termijn.

Renterisico op korte schuld: de kasgeldlimiet.

Met de kasgeldlimiet is in de Wet fido een norm gesteld voor het maximum bedrag waarop de gemeente haar financiële bedrijfsvoering met kortlopende middelen (looptijd <1 jaar) mag financieren: 8,5% van het begrotingstotaal.

Volgens de Wet fido mag de kasgeldlimiet maximaal drie kwartalen achtereenvolgend worden overschreden. Hierna moet een deel van de kortlopende schulden worden omgezet in een langlopende financiering.

Bedragen x €1000		
Berekening kasgeldlimiet 2016:		
Begrotingstotaal	€	476.688
Wettelijk percentage		8,5%
Kasgeldlimiet	€	40.518

Tabel 4 Berekening kasgeldlimiet 2016

Bovendien is met een CAP, een soort verzekering, het renterisico over een bedrag van € 10 miljoen aan kortlopende financiering tot eind juli 2016 afgedekt tegen een niveau van 4%. Omdat met een CAP een renterisico wordt afgedekt, mag dit bedrag worden betrokken bij de beoordeling van de kasgeldlimiet. De totale limietruimte bedraagt daardoor € 42,7 miljoen tot augustus 2016 en € 32,7 miljoen voor de maanden daarna. De gemeente Dordrecht verwacht in 2016, mede door de eerder gemelde vaste lening van € 60 miljoen, binnen de totale kasgeldlimietruimte te opereren.

Renterisico op langlopende schuld: de renterisiconorm.

De gemeente loopt renterisico op het moment dat nieuwe leningen moeten worden aangetrokken (herfinanciering) of als een renteherziening van toepassing is. Om het renterisico te beheersen, is in de Wet fido de renterisiconorm geformuleerd. Het doel van deze norm is het voorkomen van een overmatige afhankelijkheid van het renteniveau in één bepaald jaar, één en ander ter bescherming van de gemeentelijke financiële positie. Met deze norm beoogt de Wet fido een solide financieringswijze bij openbare lichamen.

Renterisiconorm

Bedragen x €1000

Renterisico's	2016	2017	2018	2019
Renteherzieningen	€ -	€ -	€ -	€ -
Aflossingen	€ 12.507	€ 12.537	€ 12.296	€ 12.329
Renterisico	€ 12.507	€ 12.537	€ 12.296	€ 12.329
Berekening renterisiconorm				
Begrotingstotaal 2016	€ 476.688			
Wettelijk percentage	20%			
Renterisiconorm 2016	€ 95.338			
Toetsing renterisico aan norm:				
Renterisico	€ 12.507			
Renterisiconorm	€ 95.338			
Ruimte binnen de norm	€ 82.831			

Tabel 5 Berekening renterisiconorm

Conform voorschrift van de Wet fido wordt het renterisico voor de komende vier jaar bepaald, waarbij de renterisiconorm alleen betrekking heeft op het totaal van de begroting van het komende jaar.

Kredietrisico

Kredietrisicobeheersing richt zich op de kredietwaardigheid (en dus het risicoprofiel) van de tegenpartijen bij financiële transacties. Kredietrisico's gelden bij uitzettingen (verstrekke geldleningen, beleggingen) en verleende garanties.

Kredietrisico op leningen en beleggingen

Het kredietrisico richt zich op de kredietwaardigheid (en dus risicoprofiel) van de tegenpartijen bij financiële transacties. Kredietrisico's gelden bij uitzettingen (verstrekke leningen en beleggingen) en verleende garanties.

Bedragen x €1000

Risicogroep:	Verwachte boekwaarde per		
	1-1-2016	31-12-2016	% per eind 2016
Gemeenten / Provincies	€ -	€ -	0,0%
Overheidsbanken	€ -	€ -	0,0%
Woningcorporaties met garantie WSW	€ 12.408	€ 11.512	12,3%
Semi-overheidsinstellingen	€ -	€ -	0,0%
Financiële ondernemingen (A en hoger)	€ 88.265	€ 73.615	78,9%
Overige toegestane instellingen volgens Treasurystatuut (1)	€ 8.729	€ 8.173	8,8%
Niet-toegestane instellingen volgens Treasurystatuut (2)	€ -	€ -	0,0%
Totaal	€ 109.402	€ 93.301	100,0%

(1) zie nadere specificatie in tabel 7

(2) zie nadere specificatie in tabel 8

Tabel 6 Specificatie uitzettingen naar risicocategorie

Kredietwaardigheid

Ingevolge eerdere toezeggingen wordt onderstaand de gehele uitzettingenportefeuille naar kredietwaardigheid gespecificeerd. Onderstaande tabel 7 betreft de uitzettingen bij financiële instellingen, tabel 8 betreft de uitzettingen bij andere instellingen.

Bedragen x €1000

Tegenpartij	Jaar aanvang	Jaar afloop	Coupon	Verwachte boekwaarde per		Creditratings	
				01-01-2016	31-12-2016	ultimo juli 2015	Opm.
EZH-beleggingen							
CLN HBOS/General Electric Euro Capital	2008	2016	6,250%	16.000	0	A/AA	
CLN ING Bank/GE Euro Capital	2008	2021	5,600%	11.000	11.000	A-/AA	
CLN RBS/GE Euro Capital	2008	2018	5,500%	11.000	11.000	BBB/AA	
CLN Barclays/GE Euro Capital	2011	2020	3,150%	9.240	9.240	A/AA	
Duurzame belegging							
HBS/UniCredit/FTSE 4 Good Global 100 inc	2007	2017	4,500%	13.675	14.125	A/BBB	(1)(2)
HBS/UniCredit/FTSE 4 Good Global 50 inc	2007	2018	4,500%	13.675	14.125	A/BBB	(1)(2)
HBS/UniCredit/Belair Sustainabele Fund	2007	2018	4,500%	13.675	14.125	A/BBB	(1)(2)
TOTAAL				88.265	73.615		

(1) Deze uitzettingen betreffen duurzame garantieproductie via Oyens & Van Eeghen.

(2) De weergegeven boekwaarde betreft de oorspronkelijke inleg van € 10 miljoen nominaal, vermeerderd met € 3.675/€ 4.125 miljoen aan opgebouwd rendement dat per einddatum van de belegging ineens zal worden uitgekeerd.

Tabel 7 Uitzettingen bij financiële instellingen

Bij sommige marktpartijen is de creditrating inmiddels verlaagd. Deze verlagingen vallen onder de werking van de Wet Fido. Deze hoeven daarom niet tussentijds verkocht te worden.

Tegenpartij	Bedragen x €1000	
	1-1-2016	
Leningen SVN iz funderingsherstel	€	15.337
Ov. Langlop. Leningen buiten renteomslag	€	12.081
Leningen NRF Dordrechts Restauratiefonds	€	2.497
Selfservice vervanging VOB	€	209
Stichting Sportvoorziening Dubbeldam	€	91
Voorziening leningen SVN iz funderingherstel	€	37-
Totaal	€	30.178

Tabel 8 uitzettingen bij andere instellingen

Kredietrisico ten aanzien van borgstellingen (gemeentegaranties)

We kennen als gemeente directe borgstellingen en achtervang. Bij directe borgstellingen staat de gemeente voor geldgevers borg voor de betaling van rente en aflossing op langlopende geldleningen voor een derde partij. Deze leningen zijn veelal aangetrokken voor activiteiten in het verlengde van de gemeentelijke publieke taak. Achtervang houdt in dat de gemeente, soms samen met het Rijk, een rol speelt in de zekerheidsstructuur van een waarborgfonds, bijvoorbeeld de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw. Door deze structuur kunnen instellingen die bij een waarborgfonds zijn aangesloten tegen de laagste rente lenen. Het garantierisico wordt beschouwd in de risicoparagraaf.

De verwachting van de ontwikkeling van de borgstellingen van Dordrecht gedurende 2016 luidt als volgt:

Bedragen x €1000			
Vorm	Bedrag per 1-1-2016	Bedrag per 31-12-2016	% per eind 2016
Directe borgstellingen			
Instellingen in zorgsector	€ 2.490	€ 2.227	0,3%
Verbonden partijen (incl. GR's)	€ 67.204	€ 61.774	9,4%
Verenigingen	€ 7.646	€ 7.339	1,1%
Overige	€ 415	€ 270	0,0%
	€ 77.755	€ 71.610	10,8%
Achtervang			
WSW (woningcorporaties) info ultimo 2014	€ 588.484	€ 588.484	89,2%
TOTAAL	€ 666.239	€ 660.094	100,0%

Tabel 9 Verwacht verloop borgstellingen 2016

Het in bovenstaande tabel per begin 2016 genoemde bedrag van ca. € 67 miljoen voor Verbonden partijen kan als volgt worden gespecificeerd:

- € 15,0 miljoen Wegschap Tunnel Dordtse Kil;
- € 31,3 miljoen HVC Alkmaar (via GR Gevudo);
- € 13,4 miljoen overige gemeenschappelijke regelingen (Drechtsteden, DGJ, Veiligheidsregio, Drechtwerk, Parkschap Biesbosch) en
- € 7,5 miljoen Coöperatieve Ontwikkeling Leerpark UA inzake de Duurzaamheidsfabriek.

Deze beschouwing betreft alleen de vaste schuld. De vlottende schuld, met een looptijd van korter dan een jaar, is hierin niet betrokken. In werkelijkheid is er dus vaak meer schuld.

Bij de achtervangconstructie WSW dienen bij aanspraken van banken, voor zover het WSW zelf onvoldoende geld heeft, de corporaties eerst collectief bij te dragen. Vervolgens kan overgegaan worden tot verkoop/executie van vastgoed. WSW streeft er bij haar toezichtsbeleid naar om het betaalrisico voor gemeenten maximaal 1% te laten zijn.

EMU-saldo

De decentrale overheden moeten via een jaarlijkse enquête hun inkomsten en uitgaven inzichtelijk maken in het EMU-overzicht (bijlage 4). Elke gemeente heeft een individuele EMU-referentiewaarde die afgeleid is van het plafond voor het EMU-saldo van de gezamenlijke gemeenten. De VNG adviseert gemeenten bij het opstellen van de begroting niet te sturen op deze EMU-referentiewaarde. De referentiewaarde voor Dordrecht is momenteel € 17,9 miljoen tekort (bron: decembercirculaire 2013). Eind 2015 volgt een evaluatie door het Rijk, op basis waarvan wordt bezien of de referentienormen voor de komende jaren moeten worden aangepast. Pas als het CBS in het voorjaar constateert dat het plafond voor het EMU-tekort van de gezamenlijke gemeenten wordt overschreden, kan aan gemeenten worden "gevraagd" de begroting (en dan vooral het investeringsvolume) in dat jaar bij te stellen. Of dit verzoek er in een dergelijk geval komt, hangt af van de bestuurlijke weging op dat moment. Een eventuele EMU-instructie van het Rijk kan effect hebben op de investeringsplanning en de financieringsplanning.

In 2015 is een wetswijziging aangenomen waarbij het kabinet de bevoegdheid heeft gekregen om bij AMvB maatregelen ter verbetering van het EMU-saldo aan de decentrale overheden op te leggen.

De EMU-informatie is opgenomen als bijlage 4 bij deze begroting.

Conclusie is voorts nog dat de gemeente in 2016 ruim binnen de norm blijft. Nadere besluiten over bijvoorbeeld grote strategische aankopen of het opschuiven van de daadwerkelijke momenten van investeren (incl. het in 2016 evt. overhevelen van restantkredieten vanuit 2015) zijn echter van invloed op het huidige EMU-beeld (en leenbehoefte) voor 2016.

3.4.4 Kasmanagement

Betalingsverkeer

De inrichting van het betalingsverkeer (het beheer van het gemeentelijke rekeningstelsel, het coördineren van bevoegdheden en het verrichten van feitelijke betalingen) alsmede de saldoregulatie wordt verzorgd vanuit Servicecentrum Drechtsteden (SCD). De NV Bank Nederlandse Gemeenten is huisbankier van de gemeente Dordrecht. Daarnaast heeft de gemeente betalingsverkeerrelaties met ABN Amro, ING en Rabobank.

Schatkistbankieren

Bij het gemeentelijk saldobeleer geldt de regeling waarbij gemeenten tijdelijk overtollige geldmiddelen, rekening houdend met een drempelbedrag, bij het Ministerie van Financiën dienen onder te brengen. Het drempelbedrag voor de gemeente Dordrecht voor 2016 kan als volgt worden berekend:

Bedragen x €1000		
Drempelbedrag Schatkistbankieren 2016		
Begrotingstotaal	€	476.688
Wettelijk percentage		0,8%
Drempelbedrag	€	3.575

Tabel 10 Drempelbedrag schatkistbankieren 2016

Wanneer de gemeente het drempelbedrag overschrijdt, dient het meerdere afgestort te worden in 's Rijks Schatkist. Over dit saldo wordt op dit moment geen rente vergoed.

3.4.5 Nieuwe kengetallen ingevolge het BBV

Om nog meer transparantie te creëren en een benchmark mogelijk te maken tussen gemeentes, schrijft het BBV met ingang van deze begroting nieuwe financiële indicatoren voor.

In deze paragraaf presenteren wij de volgende kengetallen/overzichten:

1. Netto schuldquote
2. Netto schuldquote, gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen
3. Solvabiliteitsratio

Netto schuldquote			(Bedragen x € 1.000)	
		Rekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
	Begroting			
A	Vaste schulden (cf. art. 46 BBV)	339.913	331.036	378.529
B	Netto vlottende schuld (cf. art. 48 BBV)	53.896	53.896	47.896
C	Overlopende passiva (cf. art. 49 BBV)	44.676	47.552	47.552
D	Financiële activa (cf. art. 36 lid d, e en f BBV)	107.782	107.553	91.588
E	Uitzettingen < 1 jaar (cf. art. 39 BBV)	52.077	46.139	46.139
F	Liquide middelen (cf. art. 40 BBV)	3.953	6.005	6.005
G	Overlopende activa (cf. art. 40a BBV)	17.528	23.362	23.362
H	Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV [dus exclusief mutaties reserves])	399.915	441.790	452.430
	Netto schuldquote (A+B+C-D-E-F-G)/H x 100%	64%	56%	68%

Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen		(Bedragen x € 1.000)		
		Rekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
	Begroting			
A	Vaste schulden (cf. art. 46 BBV)	339.913	331.036	378.529
B	Netto vlottende schuld (cf. art. 48 BBV)	53.896	53.896	47.896
C	Overlopende passiva (cf. art. 49 BBV)	44.676	47.552	47.552
D	Financiële activa (cf. art. 36 lid b, c, d, e en f BBV)	149.410	147.696	130.270
	<i>Verstrekte geldleningen aan woningbouwcorporaties</i>	13.277	12.408	11.512
	<i>Verstrekte geldleningen aan overige verbonden partijen</i>	219	209	199
	<i>Vertrekte overige langlopende geldleningen</i>	28.132	27.526	26.971
E	Uitzettingen < 1 jaar (cf. art. 39 BBV)	52.077	46.139	46.139
F	Liquide middelen (cf. art. 40 BBV)	3.953	6.005	6.005
G	Overlopende activa (cf. art. 40a BBV)	17.528	23.362	23.362
H	Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV [dus exclusief mutaties reserves])	399.915	441.790	452.430
	Netto schuldquote gecorrigeerd (A+B+C-D-E-F-G)/H x 100%	54%	47%	59%

Ons basierend op het overzicht gecorrigeerd voor verstrekte leningen constateren wij dat de gemeente nog ruim binnen de veiligheidsmarges zit zoals het Rijk die hanteert. Concluderend maken we op dat Dordrecht een relatief lage schuldenpositie kent en binnen de veiligheidsmarges zit zoals het Rijk die hanteert. De VNG stelt dat voor een gemeente geldt dat bij een netto schuldquote boven de 100% het licht op oranje springt en boven de 130% op rood. Er blijft dan namelijk weinig leencapaciteit over om de gevolgen van financiële tegenvallers door bijvoorbeeld een economische recessie op te vangen. Afhankelijk of een gemeente net grote investeringen achter de rug heeft, is de netto schuldquote hoger of lager.

De stijging van de schuld is een inschatting op basis de laatste liquiditeitenplanning (juni 2015). Hieruit blijkt dat in 2016 € 60 miljoen aan langlopende leningen moet worden opgenomen. Deze leenbehoefte is gebaseerd op de uitvoering van het investeringsplan en de voorfinanciering vanuit de grondexploitaties in 2015 en 2016

(met name) WDO/DK IV en is daarmee onlosmakelijk verbonden met de investeringen en projecten waartoe is besloten. Dit is geen probleem zolang de begroting reëel sluit en de bijbehorende rentelasten realistisch begroot zijn. De werkelijke besteding is leidend voor de leenbehoefte. Nadere besluiten over bijvoorbeeld grote strategische aankopen of het opschuiven van de daadwerkelijke momenten van investeren zijn van invloed op de leenbehoefte. In het vierde kwartaal 2015 wordt de liquiditeitenplanning weer geactualiseerd, waarbij de eerste tekenen zijn dat de leenbehoefte zal dalen.

Verder is het uiteraard van belang om de terugbetalingsmogelijkheden van de bij de gemeente lenende partijen te blijven volgen; echter tot dusver is van grote problemen daarbij niet gebleken.

Solvabiliteitsratio		(Bedragen x € 1.000)		
	Begroting	Rekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
A	Eigen vermogen (cf. art. 42 BBV)	434.460	396.957	390.939
B	Balanstotaal	885.009	875.903	905.970
	Solvabiliteit (A/B) x 100%	49%	45%	43%

De solvabiliteitsratio drukt het eigen vermogen uit als percentage van het totale vermogen en geeft daarmee inzicht in hoeverre het bezit op de balans is afbetaald. In Dordrecht is sprake van een gezonde verhouding van 43% in 2016. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter in principe de weerbaarheid van de gemeente. Deze ratio kan per gemeente door verschillende (boekhoudkundige) oorzaken sterk verschillen en geeft op zichzelf niet een volledig inzicht in de weerbaarheid. Voor de beoordeling van onze weerbaarheid is het daarom van belang ook naar de andere ratio's en kengetallen te kijken, zoals met name de ratio voor het weerstandsvermogen (zie paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing).

3.5 Organisatieontwikkeling en Bedrijfsvoering

In deze paragraaf beschrijven we relevante cijfers en voorgenomen activiteiten voor 2016 op het gebied van organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering. Deze activiteiten staan in het licht van verschillende trends en ontwikkelingen in maatschappelijke zin, nieuwe technologieën en financiële opgaven. Voor onze organisatie rijst daarop steeds meer de vraag over onze werkinhoud: wat doet de gemeente en wat doen onze partners in de stad? Dit vraagt om verdere flexibilisering en nieuwe rolopvattingen. Het geeft daarnaast aanleiding om Drechtstedelijke samenwerking voort te zetten om zodoende inhoudelijke resultaten te realiseren. De komende periode zetten we onze energie in op een wendbare organisatie waarin flexibel inzetbare medewerkers zich dankzij een goede bedrijfsvoering optimaal kunnen richten op onze stad en haar inwoners.

In 2016 zetten we onze organisatieontwikkeling ferm door. Er is volop beweging in onze organisatie om ons voortdurend te verbeteren en om klaar te staan voor wat er nodig is in de stad. Speciale aandacht gaat de komende periode uit naar verschillende trajecten die momenteel lopen of in 2016 in gang worden gezet. Bij het bedrijf Toezicht en de sectoren Stadsbeheer en Stadsontwikkeling wordt momenteel gereorganiseerd. De consequenties van de keuzes die gemaakt zijn in het kader van 'Agenda voor de Stad' worden concreet. Ook de samenwerking met de stad en met andere organisaties is continu in ontwikkeling. Daarbij gaan we soms taken voor anderen doen, zoals bij de vorming van een Drechtstedelijk Klantcontactcentrum (DKCC). Of stoten we taken af die anderen van ons overnemen, zoals bij het overdragen van parkeertaken naar de Coöperatie Parkeerservice en de gedeeltelijke uitvoering van handhaving in de openbare ruimte door de markt zoals volgt uit de reorganisatie van Toezicht.

3.5.1 Organisatieontwikkeling

Naar een opgaven gestuurde organisatie

We werken aan een opgaven gestuurde organisatie. Het is onze ambitie om snel en adequaat in te spelen op de maatschappelijke opgaven en kansen in de stad en regio. Omdat opgaven onze organisatiegrenzen overstijgen en vragen om integrale oplossingen werken we in co-creatie met partners uit de stad en collega's uit verschillende sectoren. In 2016 zetten we deze beweging krachtig voort door medewerkers mee te nemen in de nieuwe werkwijze die dit met zich meebrengt. We richten ons op de ontwikkeling van de bijbehorende vaardigheden, competenties en instrumenten. Om onze medewerkers daarin te faciliteren gaan we op zoek naar inspirerende voorbeelden van andere organisaties en bieden we trainingen en workshops. Ook onderzoeken we wat de behoefte aan meer focus, integraliteit en flexibiliteit betekent voor de inrichting van onze organisatie, als ook voor onze mandaten, sturing, medewerkers, middelen, etc. Daarbij zorgen we ervoor dat de ontwikkelingen die de sectoren in onze organisatie maken en de organisatiebrede beweging elkaar versterken.

Ontwikkelingen in de formatie en het personeelsbestand

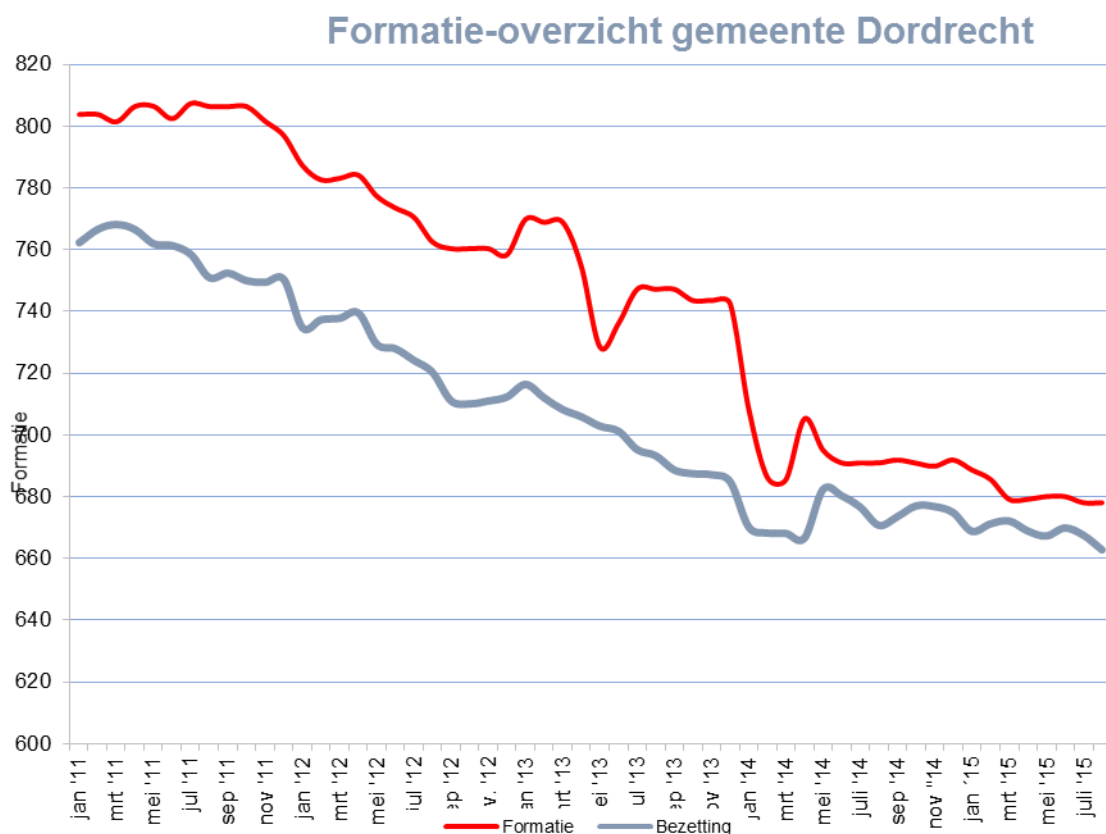
De volgende figuur geeft aan dat er sprake is van een algehele daling¹ van de formatie tot nu toe. De verwachting voor 2016 is dat de formatie redelijk gelijk blijft. Dit komt doordat de vorming van het DKCC een opwaartse druk geeft op de formatie, en de trajecten bij parkeren en toezicht waarschijnlijk zullen leiden tot een formatie daling.

Vanuit de bezuinigingen is ingezet op een beweging waardoor de formatie en werkelijke bezetting naar hetzelfde punt toe gaan. De formatieruimte is nog steeds groter dan de werkelijke bezetting, maar deze ruimte tussen beide wordt steeds kleiner en dat vraagt om onze aandacht. De krimpende ruimte tussen formatie en bezetting maakt dat er minder mogelijkheden zijn om ons personeelsbestand flexibel in te vullen. Hierdoor ontstaan risico's voor bovenformativiteit en het staat haaks op de gewenste en benodigde flexibiliteit die we in onze organisatie willen verkrijgen en behouden.

De vergrijzing van onze organisatie zet in 2016 verder door. De ruimte voor nieuwe instroom is zeer beperkt en dus blijven we volop investeren in de vitaliteit en ontwikkeling van onze medewerkers. We stimuleren hen om te werken aan hun eigen ontwikkeling en mobiliteit en bieden hiervoor een scala aan instrumenten en trainingen aan. Zo kunnen medewerkers werken aan werkzekerheid.

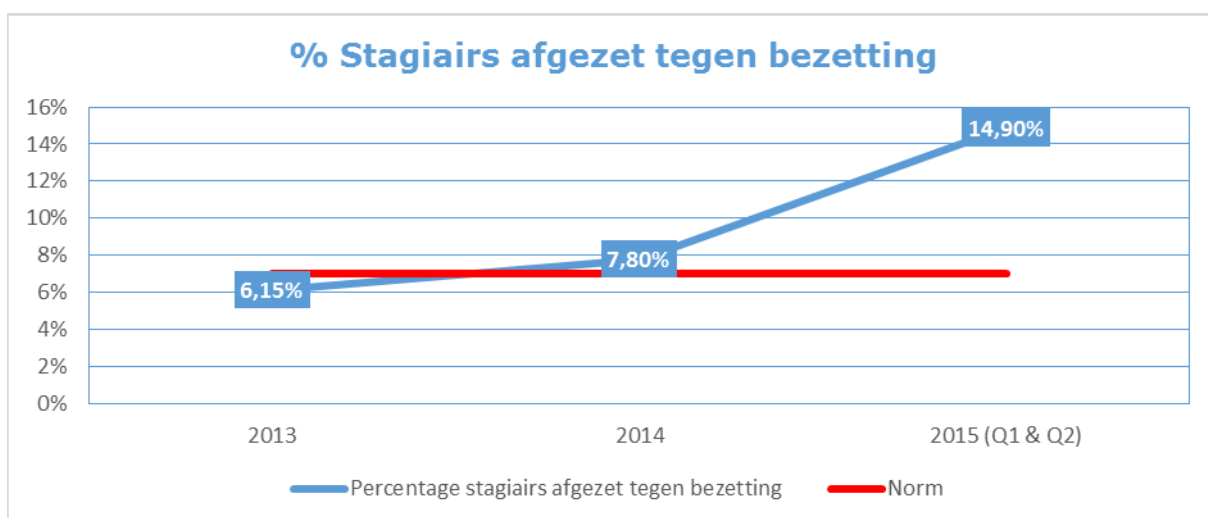
De uitstroom door pensionering zorgt ervoor dat we te realiseren krimp in ons personeelsbestand tot nu toe voor een groot deel kunnen opvangen zonder groei van bovenformativiteit. Daarbij dreigt wel een kwalitatieve mismatch: de kwaliteiten die door pensionering uitstromen, kunnen vaak niet één op één ingevuld worden door collega's. Om dit wel zoveel als mogelijk te faciliteren en daarmee frictiekosten te voorkomen, werken we aan flexibele inzet van medewerkers.

¹ De opleving in mei 2014 is te verklaren door de incorporatie van Projectmanagement (iPM) in de Dordtse organisatie.

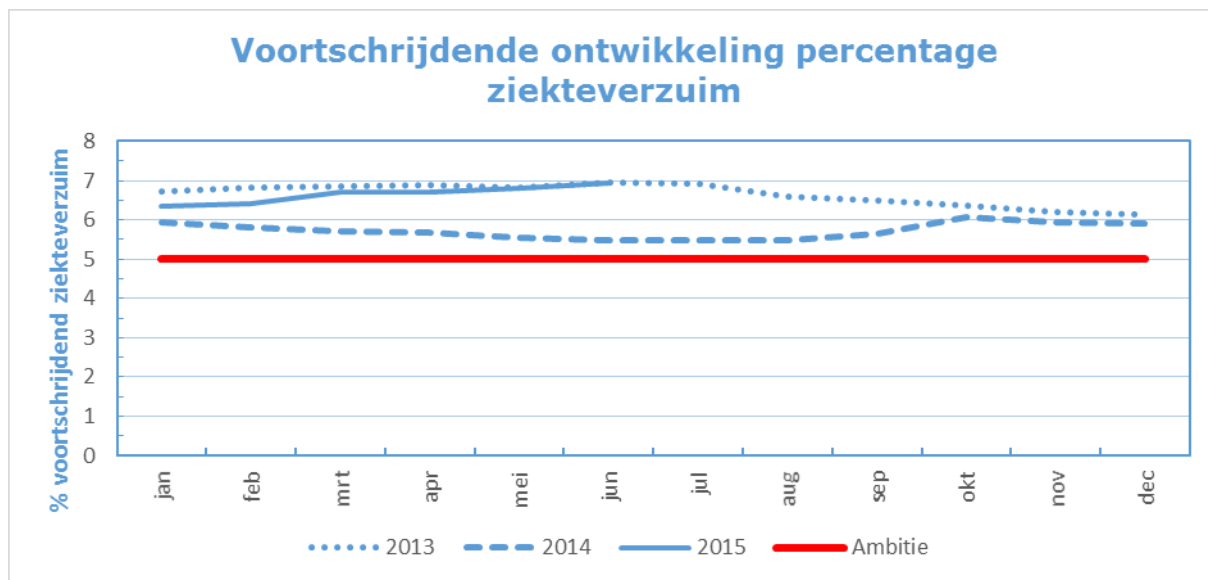
In 2016 gaan we verder met Strategische Personeelsplanning. Leidinggevend en zijn met hun medewerkers in gesprek over kwaliteiten, prestaties, ambities en ontwikkeling. De mobiliteitsadviseur faciliteert de ontwikkeling en doorstroom van medewerkers door vraag en aanbod bij elkaar te brengen. We streven op jaarbasis naar 8% mobiliteit onder de medewerkers op het punt van door- en uitstroom. Het aanbod van onze medewerkers krijgen we steeds beter in beeld. Aan de vraagkant maken we gebruik van de mogelijkheden in het netwerk van de Drechtsteden, maar ook in netwerken daarbuiten houden we vacatures in de gaten. Op het niveau van de totale organisatie voeren we twee keer per jaar het gesprek om de ontwikkeling en mobiliteit van ons personeelsbestand te monitoren.

De groep leidinggevend krimpt gestaag. Waar voorheen de hiërarchische lagen leidend waren, vindt er in onze organisatie een verschuiving plaats naar diegenen die met de maatschappelijke opgaven bezig zijn. Sinds 2014 werken we aan de mobiliteit van management. In 2016 willen we dit verbreden door vanuit strategisch talent management talent te identificeren en te ontwikkelen voor de strategische plekken in onze organisaties, nu en in de toekomst.

Gezien ons vergrijzende personeelsbestand, vinden we het belangrijk om waar mogelijk ook ruimte te geven aan jong talent in onze organisatie. We willen aangesloten blijven op deze nieuwe generatie medewerkers. Ons interne stagebureau, gerund door stagiairs, blijft daarbij een belangrijke rol spelen. We verwachten in 2016 door onze inspanningen wederom te voldoen aan het streefpercentage van 7% stagiairs van het totale aantal medewerkers. Een bijkomende ambitie is dat we onszelf in 2016 ontwikkelen naar de beste stagegemeente van Nederland, te beginnen met een doorontwikkeling van de kwaliteit van stages bij de gemeente. Daarnaast hebben we de ambitie om in 2016 weer te starten met een nieuwe groep trainees.

Ziekteverzuim

Voor 2016 streven we naar een verzuimpercentage van 5%. Omdat het ziekteverzuim in 2015 weer oploopt maken we een gedetailleerde analyse van het verzuim en sturen we stevig op uitvoering van de benodigde acties en handhaving van de afgesproken kaders. Uitval vanwege psychisch verzuim is een van de oorzaken van verzuim binnen Dordrecht. Met gerichte trainingen en communicatie blijven we er in 2016 aan werken dat leidinggevend en medewerkers tijdig met elkaar en zonder taboes praten over werkdruk en werkstress. Oorzaken van ziekteverzuim liggen veelal in de werk- en privésfeer. Het blijft daarom belangrijk om de signalen van stress tijdig te herkennen en hier op de werkvloer oplossingsgericht aan te werken. We richten ons er gezamenlijk op om werkdruk en werkstress om te buigen naar werkplezier. Steun en waardering van de leidinggevende en collega's zijn hierbij onontbeerlijk. Ook gesprekken met werknemers over hun ontwikkelmogelijkheden en vitaliteit in het kader van duurzame inzetbaarheid dragen hieraan bij. Voor verhoging van bewustwording van een vitale leefwijze is vanuit het gezondheidsbeleid in 2016 structureel aandacht.

Regionale samenwerking

Als regio werken we volop aan het investeringsklimaat. We blijven ons inzetten om via uitvoering van het RMJP de aanpak van opgaven stevig op te pakken. We willen in 2016 doorgaan op de ingeslagen weg en onderzoeken hoe we door slim koppelen van lokale initiatieven en ideeën samen onze regio verder kunnen versterken.

We zien niet alleen kansen op de inhoud, maar ook op samenwerking en het verbinden van netwerken. Daarom werken we opgevegericht: van buiten naar binnen, met multidisciplinaire teams waarin leden vanuit de samenleving en het ambtelijk apparaat problemen op een integrale manier aanpakken. Een aanpak die ook in de Netwerk MT's nadrukkelijk een plek heeft.

Naast de kansen die we zien, houden we ook de gevolgen van de verdergaande regionale samenwerking in de gaten om ze te kunnen beoordelen vanuit een Dordts perspectief. We benutten de kansen op het gebied van bedrijfsvoering om dit slimmer en efficiënter te organiseren vanuit het Service Centrum Drechtsteden en andere vormen samenwerking. In 2016 werken we regionaal verder aan het vormgeven van contractmanagement om zodoende het aanbestedingsresultaat om te zetten naar concrete besparingen. Daarnaast onderzoeken we onder andere of we de samenwerking op het gebied van audit- en juridische functies niet kunnen versterken.

In 2016 zal naar verwachting het DKCC starten. Het DKCC zal als onderdeel van de gemeente Dordrecht taken op het gebied van Publieksdiensten verzorgen voor Alblasserdam, Dordrecht, Hendrik-Ido-Ambacht en Sliedrecht. Ook zal verder gewerkt worden aan samenwerking in het beheer van de openbare ruimte.

Leiderschap

De ontwikkeling naar een opgaven gestuurde organisatie vraagt veel van medewerkers en leidinggevend. Behalve dat het een rolverandering van onze leidinggevend vraagt, is het belangrijk dat leidinggevend het goede voorbeeld geven en medewerkers inspireren. Daarom besteden we ook in 2016 aandacht aan

leiderschapsonwikkeling. Dit doen we onder andere in de vorm van plenaire themabijeenkomsten en trainingen.

We nemen in 2016 wederom deel aan het Drechtstedelijke leiderschapstraject. We doen dat met de focus op de verdere ontwikkeling van 'publiek leiderschap'. Publiek leiderschap is gericht op:

- het realiseren en verstevigen van een dynamische verbinding met de veranderende omgeving.
- het benutten van kracht van burgers, bedrijven en netwerkpartners om maatschappelijke opgaven te realiseren.

Dit traject bestaat uit plenaire inspiratiebijeenkomsten, netwerkworkshops waarin 'best practices' worden gedeeld en workshops en trainingen.

Medewerker tevredenheid

In 2015 voert de gemeente Dordrecht een medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO) uit om de tevredenheid van medewerkers in kaart te brengen en aanknopingspunten te formuleren waarmee we onze organisatie verder kunnen verbeteren. Het doel van het MTO is het verkrijgen van inzicht in het totale spectrum van de medewerkerbeleving. We brengen in kaart wat er speelt en in welke mate dat iets speelt. Zodoende zijn we in staat om aanknopingspunten te formuleren waarmee we onze organisatie verder kunnen verbeteren.

Nadat de resultaten bekend zijn, hebben sectoren, bedrijven en afdelingen zelf de verantwoordelijkheid om met de resultaten aan de slag te gaan en acties te formuleren ter verbetering. Deze acties zullen grotendeels hun weerslag hebben in de jaarplannen voor 2016. In 2016 vragen we aandacht voor de acties die voortkomen uit het MTO en brengen deze tot uitvoering.

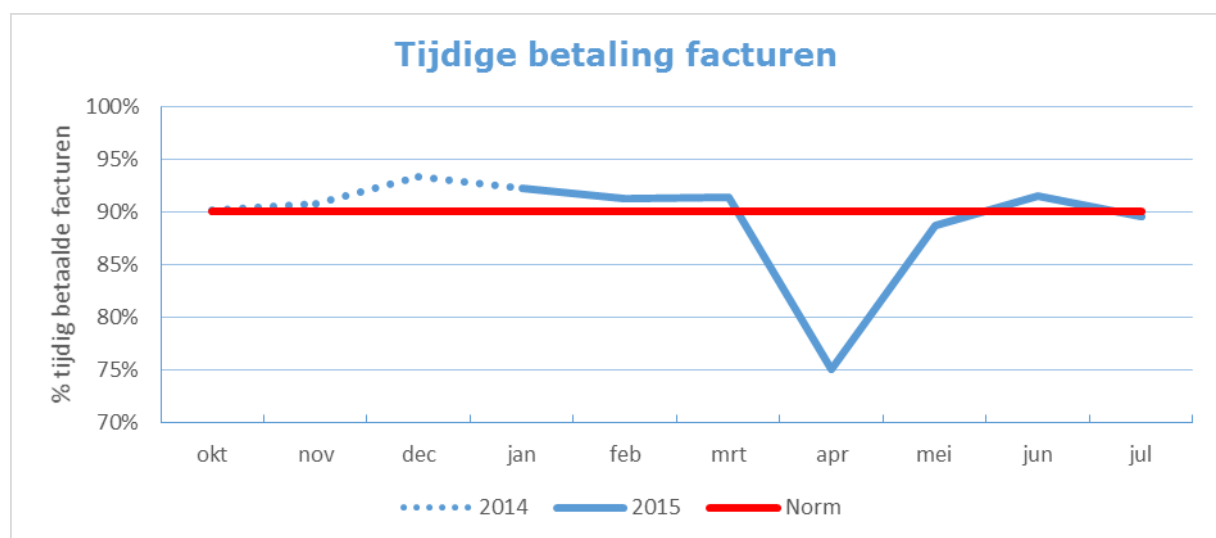
3.5.2 Versterking bedrijfsvoering

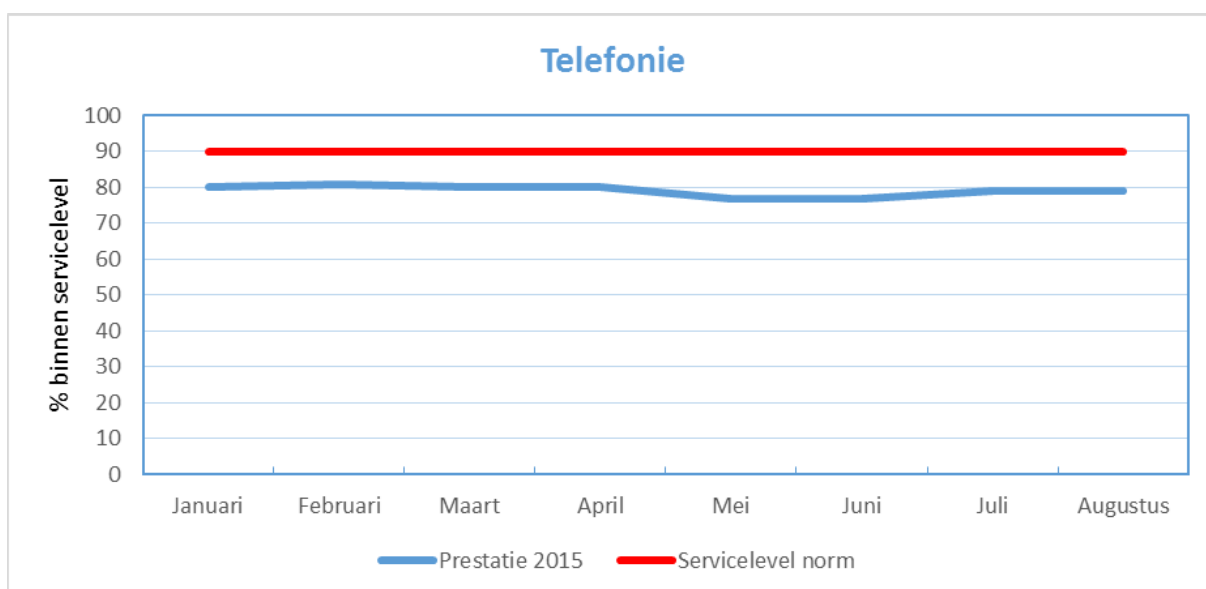
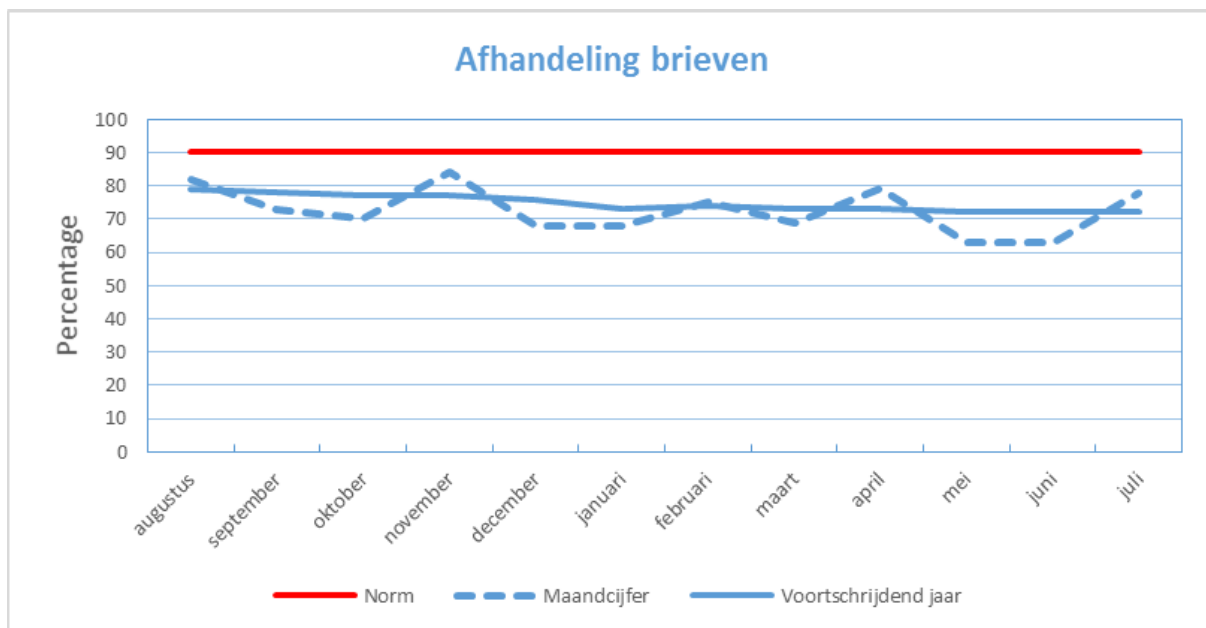
Een meer vanuit opgaven georganiseerde organisatie heeft een sterke en flexibele bedrijfsvoering nodig. Om dit te mogelijk is maken is het noodzakelijk om onze bedrijfsvoering verder op orde te krijgen en zo efficiënt mogelijk te organiseren. In 2016 investeren we stevig in verdere standaardisatie en digitalisering o.a. bij de invoering van ons nieuwe midoffice systeem. Ook zorgen we voor slimmere bedrijfsvoeringsprocessen die bijvoorbeeld uitgaan van zelfbediening. In 2016 werken we onze archiefachterstanden weg en brengen we onze inkoopdossiers op orde.

Kleine kwaliteit

Ook de 'kleine kwaliteit' blijft de komende periode een aandachtspunt. De gemeente stuurt op het op tijd afhandelen van brieven, facturen en de telefonische bereikbaarheid. In 2016 blijven we continu in de gaten houden welke resultaten we hierop behalen en ondernemen direct actie bij terugval onder de gestelde normen. Daar waar een bijzondere terugval ontstaat in de 'kleine kwaliteit' wordt direct een analyse gemaakt, achterhalen we oorzaken en lossen deze op. Zodoende werken we maximaal aan verbetering voor de toekomst.

Uit de cijfers (zie onderstaande grafieken) blijkt dat over het jaar heen de facturen op tijd worden betaald. Een uitzondering betreft april 2015, omdat de verzamelacties van de presentiegelden van de verkiezingen per abuis als "te laat betaald" zijn geregistreerd. Bij de afhandeling van brieven is het afgelopen jaar onder de norm gepresteerd, zo ook in de beantwoording van de telefoon volgens het servicelevel. Deze cijfers geven de noodzaak aan om in 2016 extra en structurele aandacht te geven aan het op peil krijgen en behouden van onze prestaties op dat vlak. Hiervoor worden meer tussentijdse informatie- en interventiemomenten voorzien.

ICT strategie

In de afgelopen periode zijn er veel middelen vrijgemaakt en daarmee is een stevig ICT fundament gerealiseerd waarbij onze ICT infrastructuur is vernieuwd en de ICT dienstverlening van het SCD is verbeterd. Onze ambitie is om in 2016 onze dienstverlening verder te verbeteren, aan te sluiten bij wettelijke verplichtingen en bovenal efficiënter te werken door en dankzij ICT. Net als de meeste overheidsorganisaties voldoen wij nog niet geheel aan het streefbeeld van het kabinet voor 2017 zoals vastgelegd in de wet in voorbereiding *"Recht op elektronisch zakendoen"*. Daarom werken wij gestaag verder aan de onderliggende bouwstenen van de elektronische overheid.

Om onze ambitie waar te maken gaan wij verder aan de slag met het uniformeren van processen en het verstevigen van systemen. In dit kader is de vervanging van het midoffice systeem (Mozaiek) in 2016 een belangrijke ontwikkeling. Hierdoor zal o.a. de kwaliteit van ons archief op het door de wet vereiste niveau worden gebracht en onze digitale dienstverlening een kwaliteitsimpuls krijgen.

Wij hebben in het kader van informatieveiligheid de ambitie om de komende jaren in te zetten op verdere professionalisering van de totale informatiebeveiligingsfunctie. Daarmee wordt een betrouwbare informatievoorziening gegarandeerd die noodzakelijk is voor het goed functioneren van de gemeente en dat vormt de basis voor de bescherming van rechten van burgers en bedrijven binnen de regio.

Open data

Meebewegen met de landelijke trend om data beschikbaar te stellen als herbruikbare open data is een absolute must. Deze data kunnen immers een meerwaarde hebben voor toepassing door derden en geven inzicht in het reilen en zeilen van de gemeentelijke organisatie. In 2015 is het onderwerp 'open data' duidelijk op de kaart

komen te staan, mede dankzij een motie van de Raad. Naar aanleiding daarvan is er in 2015 regionaal beleid opgesteld omtrent open data en zijn er eerste verkennende stappen gezet door het onderzoekscentrum Drechtsteden en de gemeente Dordrecht. Een raadswerkgroep is in het leven geroepen om de gemeenteraad op een actieve wijze te betrekken.

In 2016 maken we de stap van beleid naar uitvoering door datasets in toenemende mate open te stellen via regionale voorzieningen. We beogen daarbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij landelijke en internationale vindplaatsen en standaarden. In 2016 continueren we de raadswerkgroep en gaan we door met het betrekken van hoger onderwijs en andere experts om zoveel mogelijk maatschappelijke waarde te creëren. In toevoeging daarop zetten we in 2016 extra in op het betrekken van ondernemers uit de regio om zoveel mogelijk in hun specifieke wensen te voorzien.

Huisvesting

Onze bezinning op huisvesting leidt in 2016 tot een verbouwing van het Stadskantoor. De kredietaanvraag voor deze verbouwing wordt eind 2015 aangeboden aan de gemeenteraad.

De aanleidingen voor de verbouwing hebben we gemeld in de begroting 2015. Aanleidingen zijn de krimp van de ambtelijke organisatie, de ontwikkeling naar een opgaven gestuurde organisatie en de technische staat van het gebouw. Op technisch vlak nadert het Stadskantoor het einde van haar levensduur. Het gebouw scoort bovendien slecht op het gebied van duurzaamheid (energielabel G). De komende jaren treffen we voorbereidingen voor een besluit over huisvesting op lange termijn. Mogelijke scenario's zijn grootschalige renovatie, sloop en nieuwbouw of verhuizing naar een andere locaties. Besluitvorming verwachten we over 3 - 5 jaar.

Realisatie van besluitvorming over huisvesting op lange termijn duurt 5 – 10 jaar. Voor de korte en middellange termijn hechten we veel waarde aan goede werkomstandigheden voor onze medewerkers. Daarom investeren we in meubilair en klimaatbeheersing. Dit doen we zo sober mogelijk om toekomstige kapitaalvernietiging te voorkomen. Door de verbouwing maken we ook ruimte voor een opgaven gestuurde manier van werken. Onderdelen die veel samenwerken, huisvesten we in elkaars nabijheid. Ook zorgen we dat er vrije ruimte is voor opgaven gestuurde teams.

3.6 Verbonden partijen

Verbonden partijen van de gemeente Dordrecht

Verbonden partijen zijn rechtspersonen waarin de gemeente een bestuurlijk én een financieel belang heeft. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen deelnemingen door de gemeente in publiekrechtelijke samenwerkingsorganisaties (gemeenschappelijke regelingen), privaatrechtelijke samenwerkingsorganisaties (NV's, BV's, stichtingen et cetera) en publiek-private samenwerkingsorganisaties (PPS-constructies).

Een groot deel van de gemeentelijke middelen wordt via verbonden partijen ingezet ten behoeve van realisatie van doelen, uitvoering van processen en ondersteuning van de bedrijfsvoering. Dordrecht participeert momenteel in 20 verbonden partijen.

Naast dat de gemeente verschillende financiële bijdragen verstrekt aan verbonden partijen, ontvangt zij ook baten uit beleggingsdeelnemingen, heeft zij leningen of werkkapitaal verstrekt, staat zij garant voor verbonden partijen en/of bezit zij grond wat in de verbonden partij is ingebracht. In de bijlagen vindt u deze aanvullende informatie over de verbonden partijen in de afzonderlijke formats.

Visie op verbonden partijen

Vanwege de vaak aanmerkelijke bestuurlijke, beleidsmatige en financiële belangen is inzicht in en effectieve sturing op deze verbonden partijen gewenst. Mede met oog hierop is de geactualiseerde [nota Verbonden Partijen](#) in het eerste kwartaal van 2014 vastgesteld. Doelstelling van de geactualiseerde nota is om een kader te bieden voor deelname aan, het oprichten van en het sturen op de verbonden partijen van de gemeente, om zo te komen tot verbonden partijen die maximaal bijdragen aan de lokale bestuurlijke ambities.

Het uitgangspunt blijft hierbij gelijk ongeacht of het college ervoor kiest om taken binnen de interne ambtelijke organisatie of bij verbonden partijen te beleggen: de gemeentelijke begrotingsdoelstellingen moeten met minimale risico's zo efficiënt en effectief mogelijk worden gerealiseerd.

Met de sturing op verbonden partijen wil de gemeente dan ook in de kern bereiken dat de verbonden partij de overeengekomen opdracht realiseert binnen de daarover afgesproken beleidsinhoudelijke en financiële kaders. Om dit mogelijk te maken dient de verbonden partij kansen en bedreigingen tijdig te signaleren en hier middels risicomangement op te sturen.

Daarnaast moeten de verbonden partijen vanzelfsprekend rechtmatig opereren, adequaat reageren op nieuwe ontwikkelingen en transparant zijn in de informatievoorziening. Op het moment dat blijkt dat de verbonden partijen niet in staat zijn om het bovenstaande te realiseren zal bijsturing vanuit de gemeente plaats vinden. De raad, het college en het ambtelijk apparaat hebben allen een eigen rol in relatie tot de verbonden partijen. Deze verschillende rollen zijn beschreven in de geactualiseerde nota verbonden partijen.

Alle verbonden partijen worden in iedere bestuursperiode minimaal eenmaal geëvalueerd op nut en noodzaak. Bij deze evaluatie wordt bezien of deelname van de gemeente aan de verbonden partij nog steeds voldoende bijdraagt aan de gemeentelijke doelstelling, of de doelstellingen nog actueel zijn én of de verbonden partij naar behoren functioneert.

Actuele ontwikkelingen

Onder invloed van de decentralisaties zijn gemeenten sinds dit jaar verantwoordelijk voor jeugdzorg, werk en inkomen en zorg aan langdurig zieken en ouderen. Een deel van deze taken hadden de gemeenten al, een deel nemen zij over van de Rijksoverheid. Binnen Zuid-Holland Zuid is er voor gekozen om de jeugdzorg binnen de Gemeenschappelijke Regeling Dienst Gezondheid en Jeugd te beleggen. Werk en inkomen en zorg aan langdurig zieken en ouderen (wmo) is voor de Drechtsteden binnen de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden belegd (Sociale Dienst en Drechtwerk). Het komende jaar zal blijken of de organisaties er samen in slagen om tot een samenhangend dienstverleningspakket te komen aan onze inwoners én dit binnen de financiële kaders uit te voeren.

Naast de grote inhoudelijke beweging van de decentralisaties met alle inhoudelijke en financiële uitdagingen dier hierbij horen, zijn de Gemeenschappelijke Regelingen via de Gezamenlijke systematiek (Trap op en af) ook betrokken bij de financiële bezuinigingsopgaven van gemeenten. Op dit moment is er sprake van een vastgestelde taakstelling van 4,5% op de gemeentelijke bijdrage. Momenteel wordt binnen de Drechtsteden en Zuid-Holland Zuid gesproken over een ophoging met 2,0%.

Bij onze Gemeenschappelijke Regelingen zien we grote inspanningen om de taakstellingen in te vullen, maar ook bij deze verbonden partijen zien we dat bezuinigingen leiden tot moeilijke keuzes, die direct van invloed zijn op het beleid (en daarmee de stad of regio).

Dordrecht bevindt zich hiermee momenteel in een situatie waarin zowel lokaal als regionaal moeilijke bestuurlijke keuzes moeten worden gemaakt om de financiën op orde te houden. Hoewel deze gesprekken binnen verschillende besturen plaatsvinden is er sprake van communicerende vaten. Immers, indien besparingen niet regionaal (bij verbonden partijen) kunnen worden gerealiseerd, betekend dit dat er lokaal meer moet worden bezuinigd (en visa versa).

3.6.1 Beschouwing van de ontwikkelingen

De verbonden partijen van de gemeente beschouwen wij nader in deze paragraaf. In de paragraaf wordt een update gegeven van het beeld bij de Jaarrekening 2014. De paragraaf bevat de belangrijkste ontwikkelingen en risico's bij verbonden partijen en de gemeentelijke bijdragen aan de verbonden partijen. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de verbonden partijen van de gemeente Dordrecht:

Gemeenschappelijke Regelingen (GR)	- GR Drechtsteden: <i>Servicecentrum Drechtsteden (SCD)</i>, <i>Sociale Dienst Drechtsteden (SDD)</i>, <i>Ingenieursbureau Drechtsteden (IBD)</i>, <i>Onderzoekscentrum Drechtsteden (OCD)</i>, <i>Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden (GBD)</i>, <i>Bureau Drechtsteden (BD)</i>; - GR Dienst Gezondheid en Jeugd: <i>Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst Zuid-Holland Zuid (GGD)</i>, <i>Bureau Leerplicht en Voortijdig Schoolverlaten (BLVS)</i>; <i>Serviceorganisatie Jeugd ZHZ (SOJ)</i>, <i>Regionale Ambulance Voorziening Zuid-Holland-Zuid (RAV)</i>. - GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid; - GR Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid: <i>Regionale Brandweer Zuid-Holland Zuid, geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen (GHOR)</i>. - GR Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk); - GR Gevudo - GR Wegschap Tunnel Dordtse Kil; - GR Parkschap Nationaal Park De Biesbosch.
Besloten Vennootschappen	- B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides; - Merwedelingelijn Beheer B.V.; - Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Capital B.V.
Naamloze vennootschappen	- N.V. Huisvuilcentrale Noord-Holland (HVC); - ENECO Holding N.V.; - Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden N.V.; - Bank Nederlandse Gemeenten.
Stichtingen	Stichting Breedband Drechtsteden;
Coöperaties	- Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A. - Coöperatie Kennis- en Opleidingscentrum Veiligheid ZHZ - Energie Coöperatie Dordrecht
Andere rechtsvorm	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Kil III C.V.

Onderstaand volgt een korte beschouwing van de belangrijkste ontwikkelingen en/of risico's bij de verbonden partijen. Waar de situatie met betrekking tot risico's en ontwikkelingen rondom een verbonden partij niet is gewijzigd ten opzichte van de informatie bij de Jaarrekening 2014, is in deze paragraaf geen informatie opgenomen.

De gemelde risico's worden in eerste instantie opgevangen door eigen middelen en beschikbaar weerstandsvermogen binnen de verbonden partijen. Pas in tweede instantie hebben financiële ontwikkelingen effect hebben op de gemeente.

Met betrekking tot de volgende verbonden partijen zijn ten opzichte van de Jaarrekening 2014 geen nieuwe belangrijke ontwikkelingen te melden:

- Merwedelingelijn Beheer B.V.
- Coöperatie Kennis- en Opleidingscentrum Veiligheid ZHZ

3.6.2 Gemeenschappelijke regelingen

Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden

1^e Bestuursrapportage 2015

Op basis van de 1^e Bestuursrapportage blijkt dat de inkomensondersteuning onderwerp van aandacht blijft. Op basis van de huidige raming blijkt, dat de Sociale Dienst in 2015 rekening houdt met een toename van de lasten met € 5,5 miljoen. In 2015 kan de GRD dit nog opvangen. Het geprognosticeerde tekort bevat nog een aantal onzekerheden en afhankelijkheden. De belangrijkste zijn de ontwikkeling van de arbeidsmarkt, de taakstelling statushouders en de landelijke aantallen uitkeringsgerechtigden. In de bestuursrapportage geeft de GRD aan, dat het tekort van € 5,5 miljoen in 2015 gedekt kan worden uit participatiemiddelen. Verder voorziet de GRD in de 1^e Bestuursrapportage nog geen andere grote afwijkingen.

Voortgang Trap Af 4,5% en 2,0%

Lokaal is met betrekking tot de GRD een taakstelling van 4,5% op de gemeentelijke bijdrage verwerkt. Daarnaast is in de Agenda voor de Stad een besparingsvoorstel opgenomen dat uit gaat van een verhoging van 2,0% van deze taakstelling. Beide taakstellingen zijn gebaseerd op de Gezamenlijk systematiek (Trap op en Af).

De Drechtraad heeft de kaders voor de bezuinigingsopgave van 4,5% op 14 januari 2014 vastgesteld. In de vergadering van 9 juni 2015 heeft de Drechtraad ingestemd met de laatste benodigde bezuinigingsvoorstellen om deze taakstelling vanaf 2016 geheel te realiseren. In 2015 treedt een besparingstekort op van € 301.000.

Met betrekking tot de aanvullende taakstelling van 2,0% heeft de Drechtraad nog geen bestuurlijk besluit genomen. Voorafgaand aan de besluitvorming over deze verhoging, is op 1 september gesproken over de systematiek. Besluitvorming over de verhoging van de taakstelling is voor Dordrecht belangrijk, omdat de taakstelling als bezuiniging is betrokken bij Agenda voor de Stad. Op het moment dat de Drechtraad deze taakstelling niet vaststelt en invult zal voor Dordrecht een besparingsverlies optreden.

Regionaal meerjarenprogramma

Begin 2015 is het Uitvoeringsprogramma Drechtstedenbestuur 2014-2018, als onderdeel van het regionaal MeerJarenProgramma (rMJP) vastgesteld door de Drechtraad. In de 1^e Bestuursrapportage van de GRD is een eerste voortgangsrapportage opgenomen waarmee de Drechtraad wordt geïnformeerd over de stand van zaken van dit werkprogramma in 2015. Op basis van de voortgangsrapportage blijkt dat de meeste onderdelen zijn gestart en conform planning lopen. Een aantal onderdelen is gestart maar loopt niet volgens planning of verdient extra aandacht.

Decentralisaties

Een van de grootste opgaven voor de GRD dit jaar is uitvoering geven aan de decentralisaties. Per 1 januari 2015 heeft de SDD de verantwoordelijkheid gekregen voor de uitvoering van de Participatiewet en maatwerkvoorzieningen WMO. De forse inzet die in 2014 is gepleegd om deze decentralisaties goed in te regelen, werpt volgens de GRD nu vruchten af. Zo worden goede resultaten geboekt rondom de preventie van instroom en loopt de realisatie rondom de uitstroom via Baanbrekend Drechtsteden conform de verwachtingen. Ook is, na een aarzelende start, het toekennen en plaatsen van kandidaten op een participatieplekken in een stroomversnelling gekomen.

Op 1 januari is ook de nieuwe WMO van kracht geworden. De invoering van het trekkingsrecht voor PGB-houders door de Sociale Verzekeringsbank verloopt problematisch. Binnen de Drechtsteden is een multidisciplinair interventieteam ingericht om te voorkomen dat burgers in de problemen zouden raken. Binnen de SDD blijkt dat het inregelen van administratieve processen en het opbouwen van relevante sturingsinformatie meer tijd vergt dan verwacht. Hierdoor is het nog niet mogelijk om alle gewenste informatie te kunnen delen.

Ontwikkeling bijstandsbestand

Het beeld van het bijstandsbestand binnen de Drechtsteden volgde in het eerste kwartaal het landelijke beeld. Ook hier was sprake van een groei van het bestand. Het bestand steeg van 6.053 uitkeringsdossiers met 128 naar 6.181 uitkeringsdossiers (een procentuele groei van 2,1%). De groei heeft ook in de eerste weken van het tweede kwartaal doorgezet maar vanaf eind mei heeft zich een andere trend voorgedaan. Het bestand is vanaf dat moment wekelijks gedaald. De daling was echter niet sterk genoeg om te leiden tot een daling over het gehele kwartaal. Het bestand is in het tweede kwartaal gegroeid van 6.181 naar 6.234 (een procentuele groei van 0,87%).

Ook in het begin van het derde kwartaal heeft de afname van het bestand verder doorgezet. Het bestand daalde van 6.234 naar 6.189 uitkeringsdossiers (een procentuele afname van 0,7%). Als het bestand stabiel blijft of verder daalt, dan zou het derde kwartaal van 2015 het eerste kwartaal sinds begin 2013 zijn met een afname over het gehele kwartaal genomen. Bovendien ligt de huidige stand van het klantbestand lager dan de target van 2015 (6.195). Een afname ten opzichte van de stand van 1 januari 2015 (6.053) is hiermee echter nog niet behaald. De target ligt dit jaar hoger dan de stand van het begin van het jaar omdat hierbij rekening is gehouden met de taakstelling statushouders en nieuwe doelgroepen.

De Drechtsteden nemen landelijk overigens wel een steeds betere positie in. In de laatste Benchmark grote gemeenten (juli 2015) scoren er slechts 4 andere grote gemeenten beter dan de Drechtsteden in de lijst van snelst stijgende vergeleken gemeenten.

Gemeenschappelijke Regeling Dienst Gezondheid & Jeugd

Algemeen

De GR DG&J wil haar bedrijfsvoering verder op orde brengen mede gezien de (1) nieuwe organisatiestructuur en (2) formatiereductie. Ook wil de GR DG&J haar positie en imago verbeteren. De missie en visie van DG&J zijn opnieuw geformuleerd en vormen de basis voor het meerjarenbeleidsplan 2016-2019.

Dienst Gezondheid & Jeugd

Er is een aantal actuele ontwikkelingen rondom regionale aanpak voortijdig schoolverlaten (VSV).

Voor het schooljaar 2015-2016 is het convenant 2012-2016 met één jaar verlengd en daarmee ook de huidige aanpak vsv. Voor de nieuwe convenantperiode wordt de bestaande aanpak tegen het licht gehouden en een nieuwe aanpak vormgegeven waarbij naar verwachting een stevigere focus op verzuim (en daarmee op preventie) zal liggen.

Het ministerie van OCW heeft in haar brief over de aanpak van kwetsbare jongeren (december 2014) aangegeven een verbreding van de RMC-functie te zien als het gaat om kansen creëren voor kwetsbare jongeren. De RMC-contactgemeente heeft al de wettelijke taak om zorg te dragen voor alle groepen kwetsbare jongeren, inclusief jongeren uit praktijkonderwijs (PrO) en voortgezet speciaal onderwijs (VSO), maar in de praktijk ligt de focus vooral op leerlingen die uitvallen vmbo en mbo.

Om ook de jongeren uit PrO en VSO extra kansen te bieden en voor hen een sluitend regionaal vangnet vorm te geven is het voornemen van OCW om de focus van de RMC-contactgemeente van schooljaar 2016-2017 te verruimen naar de hele doelgroep kwetsbare jongeren. De leerlingen uit PrO en VSO maakten voorheen geen deel uit van de regionale vsv-aanpak, maar gaan dat in de toekomst wel doen. Daarnaast wordt ook de leeftijdsgrens verruimd. RMC zou zich in de toekomst ook moeten gaan richten op jongeren vanaf 16 jaar en de leeftijdsgroep 23-27 jaar.

Serviceorganisatie Jeugd ZHZ (SOJ)

Vanaf 1 januari 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor de jeugdhulp. Nu wordt op basis van de eerste ervaringen duidelijk hoe het jeugdhulpstelsel functioneert, wat goed gaat en wat nog moet worden aangepast. De jaren 2015 en 2016 staan derhalve in het teken van ervaren, leren en waar nodig aanpassen. Dit met als doel dat het stelsel voor cliënten functioneert en financieel binnen het budgettaire kader blijft.

Centraal staan (1) sturen op de uitvoering, (2) bijsturen van de uitvoering, (3) ontwikkelen van de uitvoering, (4) transformeren van de uitvoering, (5) afstemmen van beleid en uitvoering, contracteren van de uitvoering en (6) contractmanagement.

Om invulling te geven aan deze centrale doelen is sturingsinformatie noodzakelijk. Enerzijds genereert de Serviceorganisatie gegevens met het ict-systeem waar de jeugdprofessionals van de Stichting Jeugdteams ZHZ de uitvoering in registreren. Anderzijds verzamelt de Serviceorganisatie informatie over de bijdrage aan maatschappelijke doelen en resultaten van het jeugdbeleid.

Wanneer de bijsturingmogelijkheden van de SOJ tot onvoldoende resultaat leiden, dan treden de deelnemende gemeenten en het bestuur van de DG&J in overleg over de te treffen maatregelen. Zij hebben de volgende knoppen voor bijsturing: (a) toestaan van wachtlijsten, (b) beperken van de toegang en (c) het niet meer leveren van bepaalde typen jeugdhulp. In het uiterste geval kunnen zij besluiten tot het overschrijden van het budget.

Om te zorgen dat de transformatie daadwerkelijk wordt gerealiseerd, maakt de Serviceorganisatie met alle betrokken partijen een transformatieagenda voor de jaren 2016 en 2017. In de transformatieagenda worden de volgende transformaties bijeen gebracht: (i) transformatie naar het ontwerp van het nieuwe jeugdhulpstelsel, (ii) transformatie van de samenwerking van de 17 gemeenten en (iii) transformatie van de inkoopmethode en bekostigingssystematiek.

Net als voor 2015 gebeurt de inkoop voor 2016 door middel van bestuurlijk contracteren. Er wordt gewerkt met een fysieke en digitale inkooptafel, zodat alle belanghebbenden hun inbreng kunnen leveren. Gestreefd wordt naar het sluiten van alle contracten voor 1 november 2015.

De contractadviseurs van de Serviceorganisatie hebben, naast inkoop en het monitoren van de uitnutting van het aanbidersgebonden budget, als taak het opbouwen van relaties met de jeugdhulpaanbieders. Zij voeren hiervoor periodieke gesprekken met de gecontracteerde partijen. In deze gesprekken toetsen de contractadviseurs hoe de aanbieders invulling geven aan de contractafspraken. Een belangrijk onderwerp voor de gesprekken is daarnaast welke inspanningen aanbieders plegen om te transformeren en specifiek hoe de 'beweging naar voren' wordt vormgegeven. Op basis van de gesprekken leveren de contractadviseurs input voor het inkoopkader en de contractgesprekken voor 2016.

Kaders bij begroting 2016

De primaire begroting 2016 van de GR DG&J bevat nog geen nieuw beleid. Deze begroting is een financiële doorvertaling van de begroting 2015 en de bestuurlijke besluitvorming over het dekkingsplan voor de dienst. Ook de effecten van de meicirculaire 2015 van het gemeentefonds zijn nog niet verwerkt in de deelbegroting voor de Serviceorganisatie Jeugd.

De GR DG&J biedt derhalve eind 2015 een geactualiseerde begroting 2016 aan, waarin de op dat moment bekende beleidsaanpassingen, financiële ontwikkelingen en budgetten zijn verwerkt. De GR DG&J zal naar verwachting ook een indexeringsvoorstel doen op basis van de septembercirculaire 2015.

Gemeenschappelijke Regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid

Bestuursrapportage 2015

In de bestuursrapportage is gemeld dat de Omgevingsdienst € 200.000 meer kosten maakt in 2015 als gevolg van een toename van vergunningaanvragen en een aantal complexe dossiers. De toename van aanvragen wordt deels gedekt door extra legesinkomsten. De toename is vooralsnog als incidenteel geduid, maar het is niet uit te sluiten (en ook te hopen) dat het aantal vergunningaanvragen blijvend toe zal nemen.

Invulling Trap Af 4,5% en ambitie aanvullende 2,0%

Lokaal is met betrekking tot de Omgevingsdienst een taakstelling van 4,5% op de gemeentelijke bijdrage verwerkt. Daarnaast is in de Agenda voor de Stad een besparingsvoorstel opgenomen dat uit gaat van een verhoging van 2,0% van deze taakstelling. Beide taakstellingen zijn gebaseerd op de Gezamenlijk systematiek (Trap op en Af). De afgelopen jaren heeft de Omgevingsdienst reeds 3% gerealiseerd. Het is nog niet duidelijk hoe de resterende 3,5% in 2016 moet worden gerealiseerd.

Inhoudelijke ontwikkelingen

In 2015 heeft de Omgevingsdienst samen met de veiligheidsregio de risicoanalyses herijkt die gebruikt worden om prioriteiten te stellen in het toezicht. Dit is een belangrijk onderdeel van het "vernieuwend toezicht" zoals dat eind 2010 door het college is vastgesteld. Vernieuwend toezicht betrof de bundeling van de onderdelen bouwen, brandveiligheid en milieu en de risicoanalyse waarmee prioriteiten gesteld worden. Getracht wordt met een nieuwe risicoanalyse de aansluiting te vinden met de werkwijzen die de Omgevingsdienst hanteert voor de milieutaken voor de overige gemeenten en de taken voor de provincie. Naar verwachting zal het college in 2016 besluiten over de actualisatie van de werkwijze bij toezicht.

Al een aantal jaren kondigt het rijk aan dat een deel van de bouwtaken zal worden geprivatiseerd. Een dergelijke ontwikkeling kan grote gevolgen hebben voor de Omgevingsdienst. Het is niet duidelijk of dit al in 2016 zal gaan spelen. Ook de invoering van de Omgevingswet zal gevolgen hebben voor de (taken van de) Omgevingsdienst. De Omgevingsdienst volgt de ontwikkelingen.

In 2016 gaan kwaliteitseisen gelden voor de uitvoering van de wettelijke taken die de Omgevingsdienst voor de gemeente uitvoert. Aanvankelijk zou dit in wetgeving worden vastgelegd maar in 2015 is bepaald dat gemeenten dit zelf in een verordening moeten gaan vastleggen. Een voorstel hiervoor volgt in het vierde kwartaal van 2015. De Omgevingsdienst heeft de afgelopen jaren geïnvesteerd om aan de nieuwe kwaliteitseisen te voldoen.

Tot slot gaat met ingang van 2016 het bevoegd gezag van alle grote risicovolle bedrijven over naar de provincie. In Dordrecht vallen nog twee van dergelijke bedrijven onder gemeentelijk bevoegd gezag. Het Rijk zal dit ook financieel verrekenen. Hoe dat voor Dordrecht uitpakt is nog niet bekend.

Financiële ontwikkelingen

In 2016 moet het contract tussen de Omgevingsdienst en het Service Centrum Drechtsteden worden verlengd. Verder werkt de Omgevingsdienst aan een vereenvoudiging van de financieringssystematiek, waaronder mogelijk de herverdeling van de inwonerbijdrage. In de zienswijze van uw raad over de ontwerpbegroting 2016 Omgevingsdienst heeft u reeds aangegeven niet bereid te zijn in dit kader een hogere bijdrage te betalen.

Verhogen kostendekkendheid

Een deel van de werkzaamheden van de Omgevingsdienst (circa 40%) is legesgebonden. Nadat eerder al bleek dat de legestarieven (na vele jaren) niet meer aansluiten op de daaraan verbonden kosten is in 2014 een start gemaakt met het op orde brengen van de tarieven en daarmee het verhogen van de kostendekkendheid. Per 2015 is een eerste stap gezet met het verhogen van de tarieven voor de Wabo-vergunningen (1^e fase). Eind 2015 worden voorstellen gedaan voor het verhogen van de tarieven Wabo 2^e fase en de tarieven voor vergunningen APV/overige wetten.

Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid

1^e Bestuursrapportage 2015

De Veiligheidsregio kent op financieel gebied veel kostenverhogende ontwikkelingen. Zo is de BTW wetgeving aangepast en zijn de loonkosten onder invloed van cao ontwikkelingen toegenomen. Mede door de in 2013 ingezette investeringsbeperkingen, de ook voor 2015 geldende vacaturestop en een grote terughoudendheid in exploitatie uitgaven is de Veiligheidsregio er in geslaagd om deze kostenverhogende ontwikkelingen op te vangen. Voor 2015 verwacht de Veiligheidsregio een positief resultaat van € 400.000 voor bestemming te realiseren. Na bestemming is het streven om minimaal met een jaarresultaat van € 0 te eindigen.

Overdracht brandweerkazernes

In het algemeen bestuur van de Veiligheidsregio is het principebesluit genomen om per 1 januari 2016 te komen tot de regionalisering van de brandweerkazernes.

De Veiligheidsregio heeft u onlangs het principebesluit doen toekomen. De 17 gemeenteraden in onze regio worden verzocht om hun zienswijze op het principebesluit schriftelijk kenbaar te maken.

In het Dordtse geval heeft volledige overdracht van de kazerne op het Leerpark al in 2013 plaatsgevonden (zie dossier 1167927). Daarnaast zal met betrekking tot het Oranjepark sprake zijn van huur in plaats van koop, dit in verband met de ontwikkelingen (mogelijke herlocatie) die rond deze kazerne spelen.

Naar aanleiding van de gewijzigde BTW wetgeving blijkt dat Dordrecht rekening moet houden met een structureel financieel nadeel van € 90.700. Wij hebben u onlangs voorgesteld om deze ontwikkeling bij de Begroting 2016 te betrekken. Deze hogere kosten staan overigens los van de regionalisering van de kazernes en deze hadden ook opgetreden als de kazernes niet geregionaliseerd zouden worden.

Invulling Trap Af 4,5% en ambitie aanvullende 2,0%

Lokaal is met betrekking tot de Veiligheidsregio een taakstelling van 4,5% op de gemeentelijke bijdrage verwerkt. Daarnaast is in de Agenda voor de Stad een besparingsvoorstel opgenomen dat uit gaat van een verhoging van 2,0% van deze taakstelling. Beide taakstellingen zijn gebaseerd op de Gezamenlijk systematiek (Trap op en Af).

Ter invulling van deze taakstellingen geeft de Veiligheidsregio momenteel invulling aan een bezuinigingstraject (vernieuwde brandweezorg), waarin wordt gestreefd naar een besparing van € 3,9 miljoen. Hoewel de Veiligheidsregio succesvol is in het formuleren en doorvoeren van bezuinigingsvoorstellen, wordt de organisatie tegelijkertijd geconfronteerd met kostenverhogende ontwikkelingen (€ 4,7 miljoen). Om tegelijk een gemeentelijke besparing van € 3,9 miljoen te realiseren en de kostenverhogende ontwikkelingen op te vangen, kan de Veiligheidsregio niet langer volstaan met bezuinigingsvoorstellen die het niveau van de brandweezorg niet beïnvloeden.

Met oog op deze constatering heeft het algemeen bestuur de organisatie verzocht om scenario's in beeld te brengen, waaruit blijkt wat er gebeurt als de verschillende ontwikkelingen toch financieel opgevangen worden in de eigen begroting. In de vergadering van 25 juni 2015 is uitgebreid stil gestaan bij de diverse scenario's en de impact hiervan in relatie tot de lokale en regionale situatie. In de vergadering van 17 september 2015 heeft het Algemeen Bestuur uiteindelijk ingestemd met de voorstellen met een laag bestuurlijke impact (€ 1,3 miljoen). Het principebesluit dat in deze vergadering is genomen heeft het bestuur onlangs ter zienswijze aangeboden.

Indien het bestuur ook na de zienswijzeprocedure bij het besluit blijft om enkel de voorstellen met een lage impact in te zetten, dan zal de besparing fors lager uitvallen. Dit zal voor Dordrecht vervolgens in ieder geval 2018 tot een fors besparingstekort leiden.

Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)

Een belangrijk gevolg van de Participatiewet is dat de instroom in de Wsw per 1 januari 2015 is gestopt en de rijkssubsidie op bestaande Wsw plekken verlaagd wordt. Dat maakt de positie van de GR Drechtwerk kwetsbaar en brengt organisatorische en financiële risico's voor de Drechtstedengemeenten met zich mee. Hieruit ontstaat de vraag wat het toekomstperspectief van (de verschillende organisatieonderdelen van) het bedrijf Drechtwerk is en welk perspectief we de huidige Wsw'ers die werkzaam zijn bij Drechtwerk bieden.

Om deze opgave het hoofd te bieden zijn verschillende opties verkend naar het toekomstperspectief van de verschillende organisatieonderdelen van Drechtwerk. Op basis hiervan kan bekeken worden of het aanvankelijke uitgangspunt, een volledige integratie van de GR Drechtwerk in de GR Drechtsteden, nog aan de orde is. Een volledige integratie is overigens nooit een doel op zich geweest.

In het verlengde van het geformuleerde beleid in de regio rond de Participatiewet is voor de verschillende BV's van Drechtwerk de lijn bepaald deze dichter naar het werk c.q. naar de markt te brengen en te versterken door samenwerkingen met de markt. Voor Drechtwerk Groen en voor FrisFacilitair is besloten op zoek te gaan naar partners om een in een zogenaamde "Social Joint Venture" vanuit gezamenlijk eigendom, verantwoordelijkheid en inbreng de werkgelegenheid voor de (bestaande en nieuwe) doelgroep te borgen en zo mogelijk uit te breiden. Gezien de aard van de activiteiten en de markt is voor Assembly Partner ingezet op een mogelijke overname door een marktpartij. Voor Drechtwerk diversiteit is in 2014 besloten dat dat als zelfstandig onderdeel onvoldoende levensvatbaar is en wordt afgebouwd waarbij behoud van werkgelegenheid voor betrokkenen wordt gewaarborgd.

Alle inspanningen zijn er op gericht om gevolg te geven aan een zo optimaal mogelijke uitvoering van de keten werk en inkomen om zoveel mogelijk mensen zinvol werk of een participatieplek te kunnen bieden binnen de beschikbare budgetten.

Gemeenschappelijke regeling Gevudo

In 2015 zal de regeling worden gewijzigd. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- omzetting naar een collegeregeling;
- beperking van de rol van Gevudo tot het aandeelhouderschap in NV HVC (was al praktijk);
- stabilisatie van het risico-aandeel per deelnemer in garanties voor en provisies van NV HVC.

Hiermee past de regeling voor de toekomst binnen de richtlijnen. Voor 2016 zijn geen bijzondere wijzigingen of aandachtsgebieden voorzien.

Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil

De doelstelling van het Wegschap is weggebruikers een veilige doortocht door de Kiltunnel te bieden. Een belangrijke taakstelling daarbij is ook om het negatieve eigen vermogen binnen de 40 jarige afschrijvingstermijn van de tunnel weg te werken. Het streven is dit te bereiken zonder dat het noodzakelijk is de toltarieven te indexeren of een beroep te doen op de garanten voor een hogere bijdrage.

Bij de begroting 2016 is er vooralsnog van uitgegaan dat het Wegschap niet vennootschapsbelastingplichtig is. In 2015 zal hierover meer duidelijkheid komen. Indien blijkt dat het Wegschap wel belastingplichtig is, zal de begroting 2016 gewijzigd worden en zal naar alle waarschijnlijkheid het negatieve eigen vermogen niet binnen de gestreefde termijn kunnen worden weggewerkt.

Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch

Met de 'Toekomstvisie Biesbosch 2021' als richtsnoer geeft het Parkschap invulling aan activiteiten die bijdragen aan de geformuleerde doelstellingen die zich laten samenvatten in de woorden 'beleefbare topnatuur'. De afgelopen jaren hebben sterk in het teken gestaan van het opvangen van wegvallende financiële middelen. Ook in 2016 is dit het geval.

Het meerjarige programma 'De Biesbosch verdient 't' schetst de zware financiële situatie waarin het Nationaal park de Biesbosch (Parkschap en Staatsbosbeheer) zich bevindt. De bezuinigingsopgave loopt op tot circa € 1 miljoen (>25% van de begroting). Via nieuwe verdienmodellen wordt binnen het Nationaal park de Biesbosch proactief gewerkt aan nieuw perspectief. De kern is dat met de verdienmodellen wordt ingezet op het versterken van betrokkenheid en het nemen van verantwoordelijkheid voor de Biesbosch als gebruiker, ondernemer en bezoeker (eigenaarschap) waarbij ook de eigen organisatie kritisch wordt beschouwd (kostenreductie). Eenvoudige maatregelen met een kleine impact zijn als eerste doorgevoerd. Zo werd in 2014 met name ingezet op kostenreductie.

In 2015 is provinciaal subsidie aangevraagd en verkregen om andere, meer fundamentele, verdienmodellen nader te onderzoeken en in gang te zetten. Een incidenteel budget van ca. € 440.000 is beschikbaar gesteld. Aangevuld met door de gemeente Dordrecht beschikbaar gestelde menskracht wordt concreet gewerkt aan (1) de ontwikkeling/implementatie van concessies, (2) vaantjes voor de recreatievaart (een bijdragesysteem voor watersporters), (3) Beleef- en geeffonds (geefgeld), (4) Natuurbijdrage automobilisten (betaald parkeren) in combinatie met een loyaliteitsprogramma (de Biespas) en (5) een ondernemend bezoekerscentrum (verbetering resultaat Biesboschcentrum in Dordrecht). De reële verwachting is dat dit in 2016 en volgende jaren tot een substantiële opbrengst leidt.

Perspectiefvol zijn ook ontwikkelingen op landelijke schaal die betrekking hebben op de nationale parken. Zo is er hernieuwde aandacht vanuit de Tweede Kamer voor de Nationale Parken. Er wordt uitwerking gegeven aan de Tweede Kamerwens om het 'merk Nationaal Park' steviger te benutten en daar ook nationale verantwoordelijkheid voor te nemen. De Biesbosch neemt actief deel in dit traject. Tevens is er een externe adviescommissie (de commissie Van Vollenhoven) die het Rijk adviseert over de financiering en organisatie van Nationale Parken en neemt o.a. de Biesbosch als pilot.

3.6.3 Besloten vennootschappen

B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides

Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid van de raad van commissarissen van de N.V. Evides wordt herijkt. Een eerder voorstel van Evides hieromtrent waarbij de commissarissen een verhoging ineens zouden ontvangen is niet geaccepteerd. Momenteel is er een voorstel in de maak waarbij de verhoging (binnen WNT normen) in drie jaar wordt verhoogd.

Aandelenbezit

De gevolgen van de mogelijke splitsing van Delta (onder invloed van de wet onafhankelijk netbeheer) die tevens aandeelhouder is in Evides namens Zeeuwse overheden zijn nog niet bekend.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden

Jaarrekening 2014

Op 5 juni 2015 vond de algemene vergadering van aandeelhouders plaats waarin de jaarrekening 2014 van ROM-D is vastgesteld. Naast de jaarrekening stonden nog twee documenten geagendeerd met betrekking tot het uit te keren rendement. Dit is vastgesteld op 0%.

Opdracht heroriëntatie ROM-D en aandelen OBR

De Drechtsteden en provincie Zuid-Holland hebben opdracht gegeven aan een extern adviesbureau om nog dit jaar te komen tot een advies voor herpositionering van de ROM-D. Hierbij wordt specifiek gekeken naar een nieuwe functie van ROM-D Capital als investeringsfonds voor locatie gebonden voorzieningen. Aanvullend wordt advies uitgebracht hoe in de regio om kan worden omgegaan met de (regionale) gebiedsontwikkeling van bedrijfsterreinen. In dit kader wordt in opdracht van de provincie Zuid-Holland gewerkt aan een onderzoek naar de ontwikkeling van enkele Maritieme Hot Spots.

De verwachting is dat het onderzoek op de heroriëntatie van ROM-D in november 2015 is afgerond. De opdracht wordt uitgevoerd in opdracht van de regionaal portefeuillehouder ROM-D (dhr. Korteland), namens de zes Drechtstedengemeenten. In afwachting van de uitkomsten van dit onderzoek is door de Drechtstedengemeenten geen inhoudelijke reactie gegeven op het formele verzoek van het Ontwikkelbedrijf Rotterdam om haar aandelen ROM-D over te nemen.

Rapportage eerste en tweede kwartaal

De levering van grond van de gemeente aan ROM-D ten behoeven van uitgifte aan de firma Rulewave is vertraagd. Daardoor heeft de gemeente de begrote inkomsten nog niet ontvangen. ROM-D is gestart met de

inventarisatie naar de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een nieuw project in Hendrik Ido Ambacht om te komen tot een tweede maritiem cluster naast het Plaatje in Sliedrecht. Hierbij wordt onderzocht hoe de beschikbare FES-gelden op de meest effectieve wijze kunnen worden ingezet.

In haar kwartaalrapportage maakt ROM-D melding van de bestuurlijk ontwikkelingen rondom de toekomst van de ROM-D. Zij geeft aan dat dit mogelijk consequenties heeft voor het ingehuurde personeel van de gemeente Dordrecht. ROM-D geeft aan dat er met betrekking tot de liquiditeiten in relatie de verwachte kosten en opbrengsten geen aanleiding is tot zorg.

Uitkomst rekenkameronderzoek Noordoevers en ROM-D

Op 16 juni 2015 heeft uw raad ingestemd met het voorstel om de aanbevelingen 1 t/m 5 zoals genoemd in het rapport van de Rekenkamercommissie uit te laten voeren. In het nawoord van de rekenkamercommissie is uitgesproken om met elkaar in gesprek te blijven over wie waarover gaat, en wie voor welke gevolgen opdraait. Wethouder Mos heeft toegezegd dat hij in het vervolg de Jaarstukken van de ROM-D actief aan de raad zal toesturen.

3.6.4 Naamloze vennootschappen

N.V. Huisvuilcentrale Noord-Holland (HVC)

De gemeente ontvangt momenteel geen dividend. Wel draagt de gemeente risico in de financiering van het bedrijf. Lichtpuntje is dat het bedrijf op holdingniveau inmiddels weer positieve resultaten realiseert. Er zijn echter wel verschillende ontwikkelingen die de omzet in de komende jaren bedreigen. De belangrijkste ontwikkeling is de toename van afvalscheiding. Deze toename is gunstig voor het milieu, maar voor het bedrijfsresultaat van de verbrandingsinstallaties uiteraard ongunstig. Daarnaast is HVC deels afhankelijk van omzet vanuit afvalaanbod uit Engeland, welke mogelijk op termijn vanwege aflopende afvalaanbodcontracten en neerwaartse ontwikkeling van energieprijzen terug loopt.

Eneco Holding N.V.

In juni heeft de Hoge Raad uitspraak gedaan in de cassatiezaak Wet Onafhankelijk Netbeheer. Kern van de uitspraak is dat de minister, indien hij dat wil, alle energiebedrijven kan dwingen tot splitsing van bedrijven in netbedrijven en productie- en leveringsbedrijven. De minister heeft laten weten bedrijven tot splitsing te willen dwingen.

De gemeente Rotterdam heeft in een gezamenlijke brief met de gemeenten Den Haag en Dordrecht aan zowel de minister als aan de Tweede Kamer zorg geuit over dat voornemen. De overwegingen daarbij zijn samengevat de volgende:

- In Europa heeft geen enkel ander land het Nederlandse WON-voorbeeld gevolgd. Eneco komt aldus in Europees verband in een ongelijk speelveld;
- De marktomstandigheden zijn inmiddels totaal gewijzigd ten opzichte van de het moment van opstellen van het wetsontwerp WON. De consument heeft bijvoorbeeld inmiddels ruime keuze tussen leveranciers. Decentrale opwekking van energie is aan een opmars bezig. De ACM is in het leven geroepen en die organisatie stuurt al op de resultaten van het netbedrijf (Stedin);
- Het totale bedrijfsresultaat en dus ook het dividend van het nu ongesplitste bedrijf zal blijvend worden aangetast. Onder andere vanwege de voorzienbare neerwaartse aanpassing van de creditratings, wat ook de inkomsten/sluitendheid van gemeentelijke begrotingen raakt;
- Op grond van financiële wet- en regelgeving kunnen (en willen) gemeenten geen financieringsrol spelen in net (en/of productie) en leveringsbedrijven;
- De effecten voor regionale werkgelegenheid zijn naar inschatting van Eneco fors.

De gemeenten hebben gevraagd om het besluit uit te stellen totdat in Europees verband een gelijk speelveld voor marktpartijen is ontstaan. Ook hebben de gemeenten gevraagd om overleg met de publieke eigenaren over de bovenstaande punten te voeren. Op het moment van schrijven van deze paragraaf is nog niet bekend wat het resultaat van deze actie is. Wél verwachten wij op grond van het halfjaarbericht over het boekjaar 2015 een hogere dividendinkomst in 2016. De meerjarige effecten van splitsing voor onze begroting zijn op dit moment niet onderbouwd in te schatten.

Bank Nederlandse Gemeenten

Wij houden (in het verlengde van de mededeling bij de Dordtse Bestuursrapportage 2015) rekening met lagere bedrijfsresultaten bij de BNG vanwege onder meer de aanhoudend lage marktrente en vanwege afwaarderingen van beleggingen. Het bedrijf levert geen winstvoorspelling voor 2015. Dividend over de winst in 2015 wordt in 2016 uitgekeerd.

3.6.5 Stichtingen

Stichting Breedband Drechtsteden

Bij de jaarrekening 2014 van Breedband Drechtsteden is gebleken dat reeds in 2005/2006 ontstane vorderingen van de gemeente op de organisatie onjuist zijn geregistreerd. Deze omissie wordt nader uitgezocht

en gecorrigeerd in de administratie. Deze correctie leidt voor Dordrecht tot een voordeel, waarvan een deel reeds ultimo 2015 wordt ontvangen.

3.6.6 Coöperaties

Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.

Het Leerpark is nog volop in ontwikkeling. Na de hernieuwde contractvorming met Heijmans zijn de bouwactiviteiten hervat. De bouw van de supermarkt is gestart en de woningbouw is in ontwikkeling. Steeds meer bedrijven raken daarnaast betrokken bij de Duurzaamheidsfabriek. De ontwikkeling van de Duurzaamheidsfabriek heeft twee gezichten. Het concept Duurzaamheidsfabriek werkt, maar de financiële exploitatie blijft achter bij de verwachtingen.

De samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven en tussen bedrijven onderling groeit fors. Vanuit het onderwijs liggen nu relaties met meer dan 70 bedrijven, praktijkopdrachten, innovatieopdrachten, uitwisseling studenten-docenten-medewerkers bedrijven, et cetera. Een twintigtal (regionale) bedrijven werkt aan innovaties, bedrijfsopleidingen en andere vormen van scholing.

De inschrijvingen voor de opleidingen Technologie van het ROC Da Vinci College kennen daarnaast een grote groei. In de fabriek zijn drie bedrijfsscholen gevestigd. De Duurzaamheidsfabriek is betrokken in ontwikkelingen van de Zuidvleugel, het economisch Programma Zuid-Holland, de landelijke agenda Smart Industry en de agenda's voor het MBO. De Sociaal-Economische Raad (SER) heeft in haar recente adviezen, waaronder de 'SER-agenda voor de stad', het Leerpark en de Duurzaamheidsfabriek opgenomen als voorbeeld van regionale samenwerking. Ook is de Duurzaamheidsfabriek hierbij als voorbeeld gesteld in de verkenning gericht op technologische ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en leren in de toekomst.

De leden gemeente Dordrecht en het ROC Da Vinci dragen de organisatiekosten van de Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A. De exploitatie van de Duurzaamheidsfabriek is in 2012 onderdeel geworden van de Coöperatie. Bij besluitvorming over de totstandkoming van de Duurzaamheidsfabriek hebben de leden elk € 1,2 miljoen gereserveerd voor aanloopverliezen. Vanwege de toenmalige meerjarige exploitatieraming, waarbij uitgegaan werd van het verkrijgen van substantiële subsidie-inkomsten, heeft Dordrecht in 2014 besloten hiervan € 300.000 te laten vrijvallen (jaarrekening 2013).

Op basis van de jaarrekening 2014 blijkt dat er in 2014 sprake was van een aanloopverlies (exploitatietekort) van € 456.000 voor de Duurzaamheidsfabriek. Conform de gemaakte afspraken hebben de deelnemers dit vanuit de daarvoor gereserveerde middelen gedekt. De exploitatie van de Duurzaamheidsfabriek (opzet en uitvoering) wordt in het najaar van 2015 doorgelicht.

Energie Coöperatie Dordrecht

Zon op gemeentedaken

Momenteel is er een tiental gemeentelijke gebouwen door de ECD technisch verder onderzocht op de mogelijkheden voor de installatie van zonne-installaties. Besluitvorming in de Algemene Leden Vergadering (ALV) wordt voorbereid. Bij een positief besluit zal de derde fase van het project 'zonnestroom installaties op gemeentelijk vastgoed' worden uitgerold. De verwachting is dat ook in deze fase ca. 10 zonne-installaties op gemeentelijke gebouwen worden geïnstalleerd. Eind 2015 zullen dan ca. 30 gemeentelijke gebouwen voorzien zijn van zonnestroom installaties.

Zonne-energie Pilot 'saldering op afstand'

In 2014 zijn alle noodzakelijke ins- en outs voor het toepassen van de 'saldering op afstand regeling', waarbij het mogelijk is voor particulieren om een gebruik te maken van een korting van 7,5 cent per kWh op de energiebelasting, uitgezocht. De business case is zeer 'dun'. In het 3^e kwartaal van 2014 wordt op basis van deze analyse een uitgewerkt voorstel voor een pilot 'saldering op afstand' voor panden die niet geschikt zijn voor een eigen zonnestroom installatie aan de directie van de ECD voor gelegd. Indien uit dit voorstel blijkt dat er aan inwoners van Dordrecht een (financieel) aantrekkelijk aanbod kan worden gedaan zal de ECD dit medio 2015 lanceren. De business case is uitgewerkt op dit moment blijkt het niet mogelijk om een in de ogen van de ECD reëel (financieel) aantrekkelijk aanbod aan de inwoners van Dordrecht te doen.

Crayestein zonneweide

De Zuid helling van de voormalige stortplaats Crayestein is qua ligging zeer geschikt voor het plaatsen van zonnepanelen. Op basis van de SDE+ subsidieregeling heeft de ECD een rendabele businesscase ontwikkeld en een aanvraag voor wijziging van het bestemmingsplan de Staart aangevraagd. Deze wijziging is nu in behandeling. Qua grootte wordt gedacht aan de installatie van 11.250 panelen, een oppervlakte 3 hectare waarmee ca. 800 huishoudens van energie kunnen worden voorzien. Het investeringsvolume bedraagt ca. €2.800.000. De planning is er op gericht om medio september 2016 een SDE+ subsidieaanvraag te doen. Na toekenning SDE+ subsidie kan de bouw van de installatie begin 2017 plaatsvinden.

3.7 Grondbeleid

De paragraaf grondbeleid geeft op hoofdlijnen inzicht in de ontwikkelingen bij het Grondbedrijf. Een verdere verdieping op de financiële positie van het Grondbedrijf vindt u in de 'Voorlopige prognose 2016'. Deze bieden wij separaat aan in navolging op deze begroting en geeft een beeld van het te verwachten resultaat bij de Jaarrekening 2015 en het lange termijn resultaat voor de Prognose 2016. In de projectenrapportage bent u geïnformeerd over de stand van zaken van de grootste projecten die is doorvertaald in deze begroting.

De paragraaf is gebaseerd op de verplichte onderdelen vanuit het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). In deze paragraaf geven we inzicht in de volgende punten:

1. Een aanduiding van de wijze waarop de gemeente het grondbeleid uitvoert.
2. Een visie op het grondbeleid in relatie tot de realisatie van de doelstellingen van de programma's die zijn opgenomen in de begroting.
3. Een actuele prognose van de te verwachten resultaten van de totale grondexploitatie.
4. Een onderbouwing van de geraamde winstneming.
5. De beleidsuitgangspunten omtrent de reserves voor grondzaken in relatie tot de risico's van de grondzaken.

Deze punten worden in de volgende sub paragrafen verder toegelicht.

Bij het schrijven van deze begroting heeft de commissie BBV een concept gepubliceerd voor wijziging van de regelgeving. Deze gewijzigde regelgeving heeft naar verwachting gevolgen voor de wijze waarop de presentatie van de verschillende activiteiten van het Grondbedrijf op de balans en de wijze waarop wordt omgegaan met rente en kosten voor voorbereiding en beheer. Zodra hier meer duidelijkheid over bestaat, word u hierover geïnformeerd. Dit leidt tot een begrotingswijziging in jaar 2016.

Daarnaast vindt ook een traject plaats omtrent de vennootschapsbelasting. De consequenties daarvan hoeven nog niet verwerkt te worden bij deze begroting. Vanaf 1 januari wordt de gemeente VPB-plichtig.

Managementsamenvatting

Voor de begroting 2016 verwachten we een stabiele positie van het Grondbedrijf. De verwachting is dat de reserve Grondbedrijf licht stijgt in 2016. Het totaal van exploitatieresultaten en risico's laat nog wel een negatieve vermogenspositie zien van € 12,22 miljoen waardoor er de komende jaren geen ruimte bestaat om negatieve businesscases toe te voegen aan de portefeuille van het Grondbedrijf.

In 2015 en 2016 worden een aantal projecten afgesloten. Dit betreft de verkoop van de Reeweg Oost en Krabbepolder en in 2016 het Wiardi Beckmanplantsoen, Patersweg 1, Johanna Nabererf, Iepenlaan en de Grote Hondring.

3.7.1 Grondbeleid in de gemeente Dordrecht

Het grondbeleid van de gemeente Dordrecht is vastgelegd in de Nota grondbeleid 2009 en is bedoeld om uitvoering te geven aan de ruimtelijke kaders die gesteld zijn binnen de Structuurvisie 2020. Een actualisatie van deze nota is in de auditcommissie van de vorige raad behandeld in december 2013. Voor definitieve besluitvorming bieden wij u deze nota nog dit jaar aan. Samengevat kent de gemeente een actieve regierol bij gebiedsontwikkeling. Daarbij is de gemeente zeer terughoudend met een actief grondbeleid maar sluit dit niet uit in gevallen waar dit noodzakelijk is om de ruimtelijke doelstellingen te behalen. De keuze voor inzet van een actief grondbeleid hangt nauw samen met de investeringsstrategie.

Als gevolg van een zeer actief grondbeleid in het verleden, bezit de gemeente Dordrecht wel nog vele hectares grond ten behoeve van ontwikkeling. Deze grond bevindt zich in grote projecten als Stadswerven, Leerpark, Amstelwijck Businesspark en Belthurepark en in de strategische grondvoorraad. De afgelopen jaren heeft de gemeente Dordrecht voor ongeveer € 100 miljoen afgewaardeerd op de grondvoorraad waarmee een reëel perspectief is ontstaan voor ontwikkeling. De omvang van de grondvoorraad betekent wel een aanzienlijk risico voor de gemeente dat het geïnvesteerd vermogen nog moet worden terugverdiend. Na het traject Richting Kiezen is er op dit moment geen aanleiding om te verwachten dat opnieuw moet worden afgeboekt. In het geval er sprake is van bijstelling van de projectuitgangspunten wordt de raad een herziene grondexploitatie ter besluitvorming aangeboden. Met het vaststellen van de Prognose 2015 heeft de raad ingestemd met de beleidslijn om geen nieuwe locaties met een negatieve businesscase meer toe te voegen aan de portefeuille van het Grondbedrijf. Op termijn moet daardoor de vermogenspositie van het Grondbedrijf verbeteren.

3.7.2 Visie grondbeleid in relatie tot de realisatie van doelstellingen begrotingsprogramma's

Het ruimtelijk beleid wordt vertaald in het Programma Ruimtelijke Ontwikkeling en Wonen. Verantwoording en inzicht in de financiële consequenties van het gevoerde grondbeleid vindt plaats in de Prognose Grondbedrijf. Met financieel economische haalbaarheid (en financiële kaderstelling) als uitgangspunt, bestaat een wisselwerking tussen het grondbeleid en het ruimtelijke beleid.

De Prognose wordt jaarlijks opgesteld en in het tweede kwartaal ter besluitvorming aangeboden, volgend op de jaarrekening. Via de bestuursrapportage stellen we het beeld eventueel bij en verwerken dit in de begroting. In het najaar wordt een voorlopige prognose opgesteld waarin dieper wordt ingegaan op de financiële positie van het Grondbedrijf op de lange termijn. Hierbij geven we ook een verwachting voor de jaarrekening van het lopende jaar.

De komende jaren zal het grondbeleid er op gericht zijn om de risico's in de grondexploitaties sterk te beheersen. De ingezette weg met Richting Kiezen biedt een reële basis voor de toekomst. Aandacht voor afstemming tussen de vraag vanuit de markt en het aanbod in de projecten blijft onverminderd van belang. Het Stedelijke Programmering speelt hierbij een belangrijke rol voor de afweging voor toevoeging van nieuwe projecten en het monitoren van (markt-) ontwikkelingen om te blijven voldoen aan doelstellingen van de beleidsprogramma's.

Om de ruimtelijke doelstellingen te behalen, ontwikkelt de gemeente met derden een aantal projecten. Dit betreft onder andere de grondexploitaties Amstelveen Businesspark, WDO/Dordtse Kil IV, Leerpark, Gezondheidspark, Stadswerven, Belthurepark en Wilgenwende. Daarnaast bezit de gemeente Dordrecht een groot aantal strategische locaties die in de toekomst kunnen worden ontwikkeld en worden gronden beheerd die uitgegeven worden in huur of (erf)pacht. In dit kader heeft u in juni 2015 ingestemd met een voorbereidingskrediet voor de ontwikkeling van een drietal locaties om de doelstelling van de gemeente om het gebied van zelfbouw vorm te geven in 2016. Deze locaties zijn de Grote Hondring 20, Oudendijk 162 en de Iepenlaan 35.

Via deze begroting vindt er geen autorisatie plaats van grondexploitaties. Deze begroting is uitsluitend gebaseerd op eerder genomen raadsbesluiten. Indien bijstelling van de begroting aan de orde is, komt dit terug bij de voorlopige prognose 2016 voorafgaand aan de jaarrekening 2015.

3.7.3 Prognose verwachte resultaten totale grondexploitatie

Om inzicht te krijgen in de toekomstige positie van het Grondbedrijf, staat hieronder weergegeven wat de verwachting is van het verloop van de boekwaarde voor het gehele jaar 2015. De verwachte kosten en opbrengsten voor 2015 en verder zijn bijgesteld. Deze cijfers zijn conform de actualisatie van de projecten op basis van de Jaarrekening 2014, vastgestelde en herziene exploitaties en de wijzigingen die zijn doorgevoerd op basis van de Bestuursrapportage 2015. Hierbij is de begroting aangepast voor de wijziging van de interne rekenrente naar 3,5%, wijziging omtrent bijdrage ten behoeve van bovenwijkse voorzieningen en de rekensystematiek voor toerekening van de rente. Voorbeelden van vastgestelde grondexploitaties zijn Dordtse Kil IV, Reeweg Oost 123 en het Wiardi Beckmanplantsoen.

Op basis van de meeste recente inzichten in de projecten, is de begroting geactualiseerd. De verwachting is dat de huidige begroting realistisch is, zeker gezien het feit dat de recente berichten van het Centraal Planbureau positief zijn met betrekking tot de economische ontwikkeling. De raming van de kosten en opbrengsten voor 2015 en verder wordt opnieuw kritisch bekeken bij de voorlopige prognose 2016. Indien hier wijzigingen uit voort vloeien, worden deze verwerkt bij de voorlopige prognose 2016 en wordt de wijziging van de begroting ter besluitvorming aangeboden.

In onderstaand overzicht wordt het verloop van de boekwaarde weergegeven op basis van de huidige begroting.

(bedragen × 1 miljoen)

Boekwaarde Bouwgrondexploitaties aan het begin van het begrotingsjaar 2015:		148,09
Niet in exploitatie genomen bouwgronden	31,23	
Bouwgronden in exploitatie	116,86	
De geraamde investeringen in het begrotingsjaar 2015:	18,15	
De geraamde opbrengsten in het begrotingsjaar 2015:	14,38	
De geraamde rentelasten in het begrotingsjaar 2015:	3,60	
De verwachte boekwaarde aan het einde van het begrotingsjaar 2015:		155,45
De geraamde nog te maken kosten (vanaf 2016)*:	61,62	
De geraamde opbrengsten (vanaf 2016)*:	103,06	
De geraamde rentelasten (vanaf 2016)*:	30,47	

* een onderbouwing hiervan is terug te vinden in de bijlage van de Prognose 2015 die als basis heeft gediend voor de actualisatie bij Jaarrekening 2014.

De geraamde kosten en opbrengsten moeten in samenhang worden gezien met de resultaten van de projecten. Onderstaand is het totaalresultaat van alle grondexploitaties weergegeven.

(bedragen × 1 miljoen)

Verwachting resultaat grondexploitaties 2015	
Het geraamde eindresultaat 2015 EXCL. Verliesvoorzieningen: (NCW per 31-12-2014 van de actieve Grondbedrijfcomplexen cf. Burap 2015):	-/- 66,06 (negatief)
Het geraamde eindresultaat 2015 Incl. Verliesvoorzieningen: (NCW per 31-12-2014 van de actieve Grondbedrijfcomplexen cf. Burap 2015):	3,39 (positief)

Een aantal zaken die bij het bepalen van de resultaten van de projecten een belangrijke rol spelen, zijn de bijstelling van de interne rekenrente naar 3,5% en een aanpassing van de systematiek van toerekening van de rente in de grondexploitaties en de wijziging in het beleid van bijdragen aan het fonds bovenwijkse voorzieningen. Als gevolg hiervan verbeteren de grondexploitaties dat leidt tot een storting van € 0,95 miljoen in de algemene reserve Grondbedrijf. Bij Kadernota 2016 heeft u besloten een deel van deze middelen in te zetten ter dekking van kosten à € 0,75 miljoen die verband houden met de fietsnota.

De totale projectportefeuille van de grondexploitaties laat een negatief resultaat zien. Dit is een som van positieve en negatieve exploitaties. Op grond van het BBV zijn gemeenten verplicht negatieve grondexploitaties af te dekken met een verliesvoorziening. De verliesvoorzieningen zijn onttrokken aan de algemene reserve van het Grondbedrijf. De tabel laat zien dat de huidige portefeuille voor een beperkt deel bestaat uit positieve exploitaties. De ontwikkeling van de reserve Grondbedrijf, de risico's en een toelichting op de totale financiële positie komt terug in paragraaf 3.7.5.

3.7.4 Verlies en winstneming

Met betrekking tot de projecten met een nadelig exploitatieresultaat zijn verliesvoorzieningen gevormd. Dit is conform de nota Winst en Verliesneming 2004. Het afsluiten van de projecten betekent een definitieve verliesneming ten laste van de algemene reserve Grondbedrijf. De verliesneming is gelijk aan de al getroffen verliesvoorziening. Dit heeft daarom geen effect op de algemene reserve. De verwachting is niet dat in 2015 en 2016 projecten met een voorzien negatief resultaat worden afgesloten.

Op basis van de nota Winst en Verliesneming is tussentijdse winstneming mogelijk. In 2015 en 2016 worden geen tussentijdse winstnemingen verwacht. Wel is de verwachting dat nog in 2015 en 2016 een aantal projecten worden afgesloten met een positief resultaat. Dit betreft in 2015 de projecten Reeweg Oost 123 (Oude LTS) en Krabbepolder en in 2016 het Wiardi Beckmanplantsoen, Patersweg 1, Johanna Nabererf, Iepenlaan en de Grote Hondring. Het definitieve resultaat van deze projecten wordt gestort in de algemene reserve van het Grondbedrijf. Naar verwachting bedraagt dit € 1,48 miljoen.

3.7.5 Toelichting op de financiële positie en de risico's

In deze paragraaf geven we een toelichting op de financiële positie van het Grondbedrijf aan de hand van de risico's in relatie tot de reserves. Dit geeft inzicht in het weerstandsvermogen, de financiële positie van het Grondbedrijf op de korte termijn (< 3 jaar) en de lange termijn (> 3 jaar).

Risico's

De risico's binnen het Grondbedrijf bestaan uit projectrisico's en algemene risico's.

Binnen de risico's wordt conform de nota grondbeleid 2009 en de nota Risicomanagement en Weerstandsvermogen onderscheid gemaakt tussen de positieve en negatieve risico's binnen projecten en positieve en negatieve effecten ten opzichte van de reserve.

De positieve risico's zijn de geprognosticeerde resultaten van de grond- en erfpachtextploitaties. De projectspecifieke risico's hebben betrekking op de grondexploitaties. Om de onderhandelingspositie van de gemeente niet te schaden, gaan we niet inhoudelijk in op de risico's. De risico's hebben o.a. betrekking op de projecten Stadswerven, Leerpark, Gezondheidspark en Belthurepark. Hierbij moet worden gedacht aan risico's met betrekking tot onzekerheden over kosten en opbrengsten, saneringsrisico's en kans op archeologische vondsten.

De algemene risico's zijn van toepassing op algemene uitgangspunten zoals deze worden gehanteerd bij de actualisatie van de grondexploitaties en risico's die van toepassing zijn op alle grond- en erfpachtextploitaties. Dit heeft betrekking op de bandbreedte op de parameters als kosten- en opbrengstenstijging die een beeld geven van de economische groeiverwachting.

Lange termijn (> 3 jaar)

In totaliteit rekent het Grondbedrijf met een risicobedrag per 1-8-2015 van € 35,65 miljoen. Dit is het totale risico over de volledige looptijd van grondexploitaties. Dit totaal aan risico's nemen we niet volledig mee voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit. Hiermee voorkomen we dat de weerstandscapaciteit onnodig hoog moet worden gehouden voor risico's die zich mogelijk pas in de verre toekomst voordoen.

Financiële positie Grondbedrijf

In paragraaf 3.7.3 is aangegeven dat als rekening wordt gehouden met de getroffen voorzieningen, de stand van de algemene reserve van het Grondbedrijf en de risico's, het verwachte resultaat van het Grondbedrijf op de lange termijn € 12,48 miljoen NEGATIEF is op basis van de gegevens per 31-12-2014. Ten behoeve van de begroting is dit geactualiseerd en bedraagt de vermogenspositie per 1-8-2015 € 12,22 miljoen NEGATIEF. Dit betekent een nagenoeg gelijke financiële positie van het Grondbedrijf, waarbij nog steeds sprake is van een hoger bedrag aan risico's dan opbrengstpotentie in de portefeuille. In het geval de risico's zich niet manifesteren, resteert een positief resultaat.

Naast het resultaat van de grondexploitaties zoals omschreven in 3.7.3. dient ook het resultaat erfpachtextploitaties in de totale beschouwing te worden betrokken. De contante waarde over een periode van 10 jaar bedraagt € 20,05 miljoen positief per 31-12-2014. Jaarlijks levert de erfpachtextploitatie een positief saldo van ongeveer € 2,7 miljoen. Hiervan wordt € 300.000 bijgedragen aan de exploitatie. Het resultaat van de erfpachtextploitaties levert, vanwege de constante inkomsten, een grote bijdrage aan de vermogenspositie van het Grondbedrijf op de lange termijn.

Korte termijn (< 3 jaar)

De risico's die zich binnen drie jaar kunnen voordoen, bepalen de benodigde weerstandscapaciteit. Dit wordt aangeduid als de norm voor het weerstandsvermogen. De norm voor het Grondbedrijf is bij Jaarrekening 2014 per 31-12-2014 vastgesteld op € 9,4 miljoen. Bij de actualisatie van de risico's ten behoeve van de Begroting 2016 bedraagt de norm voor het weerstandsvermogen € 10,1 miljoen.

In paragraaf 3.7.6. staat een toelichting op het verloop van de algemene reserve Grondbedrijf. In 2015 en 2016 verwachten we een lichte toename van de reserve, maar deze toename is nog niet voldoende om de risico's op te kunnen vangen. De toename van de algemene reserve Grondbedrijf en de afname van de risico's, levert een positieve bijdrage aan de verbetering van het weerstandsvermogen van de stad. Hierover wordt u ingelicht in de paragraaf Risicomanagement en Weerstandsvermogen binnen deze Begroting.

Boekwaarde ten opzichte van totale baten gemeente

Begroting	Rekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Niet in exploitatie genomen bouwgronden (cf. art. 38 lid a punt 1 BBV)	22.957	24.041	23.840
Bouwgronden in exploitatie (cf. art. 38 lid b BBV)	49.448	61.849	62.173
Totale baten (cf. art. 17 lid c BBV [dus exclusief mutaties reserves])	399.914	441.790	452.430
Grondexploitatie (A+B)/C x 100%	18%	19%	19%

Het verhoudingsgetal tussen boekwaarde van Nieggs en Bie's en de totale baten van de gemeente geeft een indicatie van het risico dat de gemeente loopt met haar grondexploitaties. Deze risico's zijn betrokken bij de bepaling van de omvang van het weerstandsvermogen en worden gemonitord middels het risicomanagement systeem. Dit kengetal is nieuw. De waarde die wij aan het kengetal toe moeten kennen, zal met het verloop van jaren duidelijker worden.

Economie

Naast de projectrisico's, zijn de algemene risico's opgenomen in het weerstandsvermogen. Deze zijn voor een groot deel het gevolg van de economische groeiverwachting en de omvang van de totale omzet van de portefeuille.

De ontwikkeling van de economie is vertaald in parameters voor inkomsten- en kostenstijging de komende jaren. Op dit moment wordt in de rapportages van het Rijk en de planbureaus geen aanleiding genoemd om de huidige verwachting bij te stellen. Bij de voorlopige prognose 2016 wordt dit opnieuw bezien. Een bijstelling van de hoogte van de parameters heeft invloed op het saldo van de projecten. Voor de projecten met een verliesvoorziening leidt dit direct tot een mutatie van de algemene reserve Grondbedrijf.

Toelichting totaal financiële positie

Op basis van de huidige exploitaties is het Grondbedrijf niet in staat om alle risico's met inkomsten uit deze exploitaties op te vangen. Dat betekent dat de mogelijkheid blijft bestaan dat de komende jaren een beroep moet worden gedaan op de reserve van de stad. De risico's van het Grondbedrijf en de algemene reserve Grondbedrijf vormen samen met de overige risico's van de Gemeente Dordrecht en de algemene reserve stad het weerstandsvermogen.

3.7.6. Verloop algemene reserve Grondbedrijf

De algemene reserve Grondbedrijf is het resultaat van de winst- en verliesnemingen in de grondexploitaties, de resultaten van de erfpacht-, huur- en pachtexploitatie, kosten van grondbeleid en vaste en incidentele afdrachten aan de algemene middelen.

Terugblik Jaarrekening 2014

Het totaal van de algemene reserve Grondbedrijf bedroeg per ultimo 2014 € 0. De kosten en baten over het jaar 2014 waren aan elkaar gelijk.

Verwachting 2015, 2016 en verder

De algemene reserve Grondbedrijf wordt naar verwachting over het jaar 2015 aangevuld met winst uit de erfpachtexploitatie en een positief resultaat uit de verkoop van de Reeweg Oost 123 en de Krabbepolder.

Een aantal lasten wordt jaarlijks in mindering gebracht op de algemene reserve Grondbedrijf, waaronder de rentelasten van de strategische grondvoorraad en een structurele afdracht aan de algemene middelen vanuit de erfpachtexploitatie. Bij de Kadernota 2016 heeft u besloten om de middelen die vrijkomen als gevolg van het bijgestelde beleid met betrekking tot de bijdrage Bovenwijkse Voorzieningen, vrij te laten vallen ten bate van de algemene reserve Grondbedrijf.

Naar verwachting is het totaal aan baten hoger dan de lasten en ontstaat per 31-12-2015 een positieve stand van de algemene reserve Grondbedrijf van ongeveer € 0,6 miljoen.

Een doorkijk naar de stand van de reserve eind 2016, laat op basis van de huidige verwachtingen een verdere lichte toename zien. Dit wordt veroorzaakt door een begrote storting aan de reserve vanuit de erfpachtexploitatie van € 2,2 miljoen en winsten uit de projecten van € 0,7 miljoen. De begrote lasten bedragen € 1,45 miljoen. Ook voor de jaren daarna laat de reserve Grondbedrijf een lichte toename zien van € 1 à 2 miljoen per jaar.

4. Financiële begroting

De financiële begroting beoogt het inzicht in de gemeentelijke financiën te vergroten en biedt daartoe een samenhangend inzicht in de ontwikkeling van de exploitatie vanaf de Kadernota naar de Begroting. We gaan in dit hoofdstuk in op verschillende onderdelen van de Begroting, zoals de financiële positie, incidentele baten en lasten, meerjarenontwikkeling van reserves en voorzieningen en het meerjarenoverzicht van de baten en lasten per programma inclusief de Jaarrekening 2014. Tot slot geven we een toelichting op de lopende projecten van de gemeente.

4.1 Van Kaderbrief naar Begroting

4.1.1 Kadernota

De Kadernota 2016 vormt het startpunt voor de Begroting 2016 en bouwt verder op het geactualiseerde meerjarenperspectief van de Begroting 2015. We geven hier op hoofdlijnen weer welke financiële ontwikkelingen in de Kadernota 2016 zijn vastgesteld.

1. Verwerking autonome ontwikkelingen vanuit de kadernota

Bij de kadernota zijn autonome ontwikkelingen in het financieel perspectief verwerkt. Dit betreft de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan tussen het moment van vaststellen van de Begroting 2015 en het opstellen van de Kadernota 2016. Voorbeelden van autonome ontwikkelingen zijn de na begrotingsbehandeling genomen raadsbesluiten met een meerjarig effect en structurele effecten uit de Jaarrekening 2014.

2. Ontwikkelingen in de uitgaven (lonen en prijzen)

In de Kadernota 2016 is de ontwikkeling van lonen en prijzen vastgesteld. Bij de berekeningen voor de Begroting 2016 zijn onderstaande uitgangspunten uit de Kadernota gehanteerd:

Parameter	%	Toelichting
Lonen gemeente	0,0%	Op dit moment voorzien wij geen nieuwe cao ontwikkelingen op basis waarvan de personele kosten met betrekking tot de gemeenteambtenaren stijgen.
Overige kosten (prijs)	0,0%	De nacalculatie over 2014 en 2015 bedraagt -/- 1,10%. Het CPB prognosticeert een stijging van 1,20% in 2016. De totale prijsontwikkeling voor 2016 komt hiermee uit op 0,10%, waarop is besloten om de nullijn te hanteren
Rente omslag investeringen	3,5%	Op dit moment bedraagt de gemiddelde rentevoet voor de gemeente Dordrecht 3,5% (inclusief bankkosten). Het omslagpercentage vanaf 2016 is daarom bijgesteld naar 3,5%. Hiermee anticiperen wij op de verwachte wijziging in de BBV en passen wij de rekenrente aan op het werkelijke percentage.
Rente reserves	0,0%	Met ingang van 2016 lopen alle rente-gerelateerde mutaties via de rentereserve. Een belangrijke component hierin is het laten vervallen van de rentebijdrage op alle reserves.
Index subsidie Bibliotheek	0,025%	Bij de berekening van de kostenontwikkeling bij gesubsidieerde instellingen gaan wij ervan uit dat de kosten van gesubsidieerde instellingen voor 75% loonafhankelijk en 25% prijsafhankelijk zijn. Op basis van 0% loon- en 0,1% prijsontwikkeling komt de benodigde bijstelling uit op 0,025%.
Index subsidie Kunsteducatie	0,025%	
Index subsidie Welzijn	0,025%	

3. Ontwikkeling in de inkomsten (heffingen en tarieven)

De inkomsten uit belastingen en heffingen zijn in de kadernota geïndexeerd en zijn in deze begroting verder uitgewerkt in de paragraaf Lokale heffingen. Bij de berekeningen zijn de volgende uitgangspunten uit de kadernota gehanteerd:

Parameter	%	Toelichting
OZB-tarieven	-/-2,90 %	Deze correctie is gebaseerd op de verwachte CPI ontwikkeling voor 2016 van 1,2%, waardoor een neerwaartse bijstelling van -/-1,3% nodig is ¹ . Daarnaast bestaat de correctie uit een nacalculatie van -/- 1,6% over de voorgaande jaren.
Bouwleges	-/- 1,60%	Op basis van de huidige CPB ramingen blijkt dat er een nacalculatie over 2014 en 2015 van -/-1,60% nodig is, om over deze jaren gelijke tred te houden met de inflatie. Op basis hiervan is besloten om de nacalculatie van -/- 1,6% over 2014 en 2015 volledig toe te passen.
Overige lokale heffingen	-/-1,60 %	
Afvalstoffenheffing	1,20%	De afvalstoffenheffing wordt op basis van contractuele afspraken verhoogd met de CPI-index voor prijsstijgingen. Voor 2016 betekent dit een bijstelling van 1,20%.
Rioolheffing	4%	Momenteel werken wij aan het Gemeentelijk Rioleringsplan-VI. We verwachten dit nieuwe rioleringsplan in het derde kwartaal van 2015 aan de gemeenteraad voor te leggen. In afwachting hiervan handhaven we voor het jaar 2016 de stijging van 4,0%.
Lijkbezorgingsrechten	3%	Conform het Masterplan Essenhof stijgen de tarieven in 2016 met 3%.
Parkeertarieven	1,20%	De parkeertarieven volgen de stijging van de CPI. Afspraak is dat de tarieven met stappen van 10 eurocent stijgen. De inflatiecorrectie van 1,20%, leidt in 2016 alleen tot een verhoging van de kortparkeertarieven van parkeergarage Sportboulevard en het parkeerterrein Gezondheidspark. Naast de reguliere indexatie heeft het besparingsvoorstel parkeren geleid tot enkele verhogingen van verschillende parkeertarieven.

4. Onontkoombare knelpunten

In de Kadernota 2016 is ook een aantal onontkoombare knelpunten verwerkt (o.a. Renovatie Kademuren, Areaaluitbreiding en Onkruidbestrijding) die het meerjarenperspectief beïnvloeden. De onontkoombare knelpunten leidden tot een negatieve reeks oplopend tot -/- € 1.168.000 in 2019.

5. Agenda voor de stad

Bij de Begroting 2015 is tot een financieel sluitend perspectief gekomen door een bezuiniging van € 5,5 miljoen op basis van de Agenda voor de stad op te nemen. De totale financiële ambitie van Agenda voor de stad werd tegelijkertijd vastgesteld op € 8,7 miljoen.

In aanloop naar de Kadernota 2016 zijn de opgaven van Agenda voor de stad uitgewerkt binnen zes domeinen en verschillende besparingsvoorstellen. In de Kadernota zijn de domeinen en besparingsvoorstellen onderverdeeld in twee categorieën. De eerste categorie bestond uit onderdelen die volledig gereed waren voor besluitvorming. De tweede categorie bestond uit onderdelen waarop de inhoudelijke uitwerking van de verandering nog liep.

Ten behoeve van de financiële verwerking in de Kadernota 2016 is de financiële taakstelling die bij de Begroting 2015 is opgenomen, vervangen door een taakstelling op basis van de voorstellen uit zowel de eerste als de tweede categorie van Agenda voor de stad. Hierdoor ontstond een surplus op de taakstelling Agenda voor de stad ten opzichte van de 'oude' taakstelling bij de Begroting 2015.

Met inbegrip van de onontkoombare knelpunten, de bovenstaande ontwikkelingen, de opbrengst van de Agenda voor de stad, de aangenomen motie 'vergroten subsidiefonds'² en amendement 'indexatie OZB'³ is de Kadernota 2016 met het onderstaande perspectief vastgesteld.

¹ De neerwaartse bijstelling van -/- 1,3% naar aanleiding van het aangenomen amendement 'Indexatie OZB' is doorgevoerd.

² De motie zit verwerkt in de reeks 'Surplus Agenda voor de stad (zie tabel hierna).

³ Het amendement zit verwerkt in de reeks 'Effect benodigde indexaties inkomsten' (zie tabel hierna).

Bedragen × €1000

	2016		2017		2018		2019
Eindsaldo Begroting 2015	€	-	€	67	€	26	€ 528
Effect autonome ontwikkelingen	€	429-	€	412-	€	412-	€ 412-
Effect benodigde indexaties uitgaven	€	1.123	€	1.058	€	357-	€ 1.107-
Effect benodigde indexaties inkomsten	€	745-	€	766-	€	766-	€ 766-
Effect onontkoombare knelpunten	€	855-	€	859-	€	1.043-	€ 1.168-
Saldo na reguliere onderdelen kadernota	€	906-	€	912-	€	2.552-	€ 2.925-
Surplus Agenda voor de stad	€	130	€	1.089	€	1.764	€ 2.581
Saldo KN na volledige inzet Agenda vd stad	€	776-	€	177	€	788-	€ 344-

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat de Kadernota 2016 inclusief de motie en het amendement leidt tot een niet sluitend meerjarenperspectief. Het positieve saldo van de Meicirculaire 2015 is echter nog niet in het perspectief verwerkt. Dit omdat de uitkomst van de meicirculaire nog formeel moet worden vastgesteld (zie Raadsvoorstel).

4.1.2 Begroting

Technische ramingsbijstelling Begroting staand beleid

De programmakaarten en tabellen in dit boekwerk bevatten de beleidsinformatie en financiële informatie over de huidige staand beleid Begroting. Dit betekent dat de besluiten uit de Kadernota 2016 en college- en raadsbesluiten voor de jaren 2016 e.v. die zijn genomen in de eerste helft van 2015 hierin zijn verwerkt.

Er is daarnaast tussen Kadernota 2016 en de totstandkoming van de Begroting 2016 een aantal technische ramingsbijstellingen doorgevoerd (zie paragraaf 1.2).

Een en ander leidt tot het volgende startperspectief, zoals opgenomen in de tabellen van dit boekwerk:

Bedragen × €1000

	2016		2017		2018		2019
Saldo KN na vaststelling in raad	€	776-	€	177	€	788-	€ 344-
technische ramingsbijstelling	€	1.335	€	577	€	335	€ 565-
Saldo begroting na techn. ramingsbijstelling	€	559	€	754	€	453-	€ 909-

4.2 Toelichting financiële Begroting

In deze toelichting wordt meer informatie gegeven over de Begroting 2016. We vergelijken de begroting met de werkelijke baten en lasten uit de Jaarrekening 2014. Het gedeelte van de begroting dat incidenteel is wordt afzonderlijk toegelicht. Ook de reserves en voorzieningen en de boekwaarde van de activa worden aan u gepresenteerd.

4.2.1 Overzicht baten en lasten Programma's

Hieronder staat het overzicht van baten en lasten per programma. In dit overzicht – dat gebaseerd is op staand beleid – zijn de financiële effecten van de besluitvorming tot en met de Kadernota 2016 verwerkt. In overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) wordt eerst het geraamd totaal saldo van baten en lasten, vervolgens de mutatie(s) in de reserves en uiteindelijk het geraamd resultaat gepresenteerd. De lasten en baten van de gemeente die niet rechtstreeks aan een programma zijn toe te rekenen, de algemene dekkingsmiddelen en een bedrag voor onvoorzien, zijn op het programma Algemene Dekkingsmiddelen opgenomen.

U vindt een gedetailleerde weergave van de kosten per programma terug op de programmakaarten. In bijlage 2 is daarnaast een totaaloverzicht van de ramingen per product, gerangschikt naar de begrotingsprogramma's, weergegeven voor de jaren 2016-2019.

Programma	Rek 2014 Saldo's	Begr 2015 Saldo's	Begroting 2016			Bedragen x€1000		
			Lasten	Baten	Saldo	2017	2018	2019
						Saldo's		
Veiligheid	-14.331	-14.696	15.456	854	-14.602	-14.383	-13.826	-13.809
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	-27.338	-29.942	46.075	22.000	-24.075	-25.089	-25.255	-26.752
Jeugd en Onderwijs	-27.221	-63.748	64.607	8.018	-56.589	-54.027	-54.040	-53.945
Werk en Inkomen	-21.806	-52.642	101.321	48.330	-52.991	-52.708	-52.796	-52.795
Economie, Sport en Cultuur	-40.381	-45.379	46.002	7.935	-38.067	-39.294	-35.475	-35.838
Milieu en Duurzaamheid	-5.166	-8.698	29.703	23.351	-6.352	-4.209	-4.051	-3.910
Zorg en Ondersteuning	-33.951	-74.174	78.037	2.627	-75.410	-75.897	-76.266	-76.736
Verkeer en Vervoer	-3.499	-5.352	12.350	10.265	-2.085	-1.741	-1.199	-138
Ruimtelijke Ordening en Wonen	-14.157	-7.237	35.526	29.508	-6.018	-5.186	-6.840	-6.333
Dienstverlening	-3.958	-4.391	11.705	7.419	-4.286	-3.900	-3.706	-3.641
Bestuur en samenwerking	-13.572	-16.729	15.264	28	-15.236	-15.070	-14.845	-14.323
Algemene Dekkingsmiddelen	202.992	286.970	6.111	292.098	285.987	283.267	281.847	281.134
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	-2.388	-36.017	462.157	452.433	-9.724	-8.237	-6.452	-7.086
Mutatie reserves	11.562	36.015	13.974	24.257	10.283	8.991	5.999	6.177
Geraamd resultaat	9.174	-2	476.131	476.690	559	754	-453	-909

De tabel hieronder geeft een vergelijking van de bedragen per programma uit de Begroting 2016 met de huidige Begroting 2015 en de Jaarrekening 2014.

Programma	Jaarrekening 2014			Begroting 2015			Begroting 2016		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Veiligheid									
Geraamd totaal saldo van baten en las	15.547	1.216	-14.331	15.602	906	-14.696	15.456	854	-14.602
Mutaties reserves	0	0	0	558	558	0	0	0	0
Geraamd resultaat	15.547	1.216	-14.331	16.160	1.464	-14.696	15.456	854	-14.602
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer									
Geraamd totaal saldo van baten en las	41.979	14.641	-27.338	43.513	13.571	-29.942	46.075	22.000	-24.075
Mutaties reserves	2.503	1.779	-724	50	4.317	4.267	2.897	3.556	659
Geraamd resultaat	44.482	16.420	-28.062	43.563	17.888	-25.675	48.972	25.556	-23.416
Jeugd en Onderwijs									
Geraamd totaal saldo van baten en las	38.134	10.913	-27.221	74.038	10.290	-63.748	64.607	8.018	-56.589
Mutaties reserves	3.059	7.131	4.072	25	4.639	4.614	201	3.342	3.141
Geraamd resultaat	41.193	18.044	-23.149	74.063	14.929	-59.134	64.808	11.360	-53.448
Werk en Inkomen									
Geraamd totaal saldo van baten en las	108.138	86.332	-21.806	100.972	48.330	-52.642	101.321	48.330	-52.991
Mutaties reserves	0	0	0	0	0	0	0	79	79
Geraamd resultaat	108.138	86.332	-21.806	100.972	48.330	-52.642	101.321	48.409	-52.912
Economie, Sport en Cultuur									
Geraamd totaal saldo van baten en las	56.741	16.360	-40.381	55.138	9.759	-45.379	46.002	7.935	-38.067
Mutaties reserves	201	4.290	4.089	297	8.787	8.490	170	5.462	5.292
Geraamd resultaat	56.942	20.650	-36.292	55.435	18.546	-36.889	46.172	13.397	-32.775
Milieu en Duurzaamheid									
Geraamd totaal saldo van baten en las	23.607	18.441	-5.166	33.401	24.703	-8.698	29.703	23.351	-6.352
Mutaties reserves	2.973	3.768	795	2.515	6.548	4.033	0	2.526	2.526
Geraamd resultaat	26.580	22.209	-4.371	35.916	31.251	-4.665	29.703	25.877	-3.826
Zorg en Ondersteuning									
Geraamd totaal saldo van baten en las	35.807	1.856	-33.951	76.729	2.555	-74.174	78.037	2.627	-75.410
Mutaties reserves	0	758	758	0	115	115	0	121	121
Geraamd resultaat	35.807	2.614	-33.193	76.729	2.670	-74.059	78.037	2.748	-75.289
Verkeer en Vervoer									
Geraamd totaal saldo van baten en las	12.547	9.048	-3.499	15.106	9.754	-5.352	12.350	10.265	-2.085
Mutaties reserves	0	1.153	1.153	1.354	5.101	3.747	351	1.329	978
Geraamd resultaat	12.547	10.201	-2.346	16.460	14.855	-1.605	12.701	11.594	-1.107
Ruimtelijke Ordening en Wonen									
Geraamd totaal saldo van baten en las	38.335	24.178	-14.157	52.904	45.667	-7.237	35.526	29.508	-6.018
Mutaties reserves	5.078	11.555	6.477	3.822	5.239	1.417	3.266	5.521	2.255
Geraamd resultaat	43.413	35.733	-7.680	56.726	50.906	-5.820	38.792	35.029	-3.763
Dienstverlening									
Geraamd totaal saldo van baten en las	9.429	5.471	-3.958	9.754	5.363	-4.391	11.705	7.419	-4.286
Mutaties reserves	18	0	-18	0	240	240	151	249	98
Geraamd resultaat	9.447	5.471	-3.976	9.754	5.603	-4.151	11.856	7.668	-4.188
Bestuur en samenwerking									
Geraamd totaal saldo van baten en las	13.609	37	-13.572	16.757	28	-16.729	15.264	28	-15.236
Mutaties reserves	29	242	213	29	765	736	29	154	125
Geraamd resultaat	13.638	279	-13.359	16.786	793	-15.993	15.293	182	-15.111
Algemene Dekkingsmiddelen									
Geraamd totaal saldo van baten en las	8.431	211.423	202.992	11.127	298.097	286.970	6.111	292.099	285.988
Mutaties reserves	42.343	36.977	-5.366	40.057	48.414	8.357	6.910	1.918	-4.992
Geraamd resultaat	50.774	248.400	197.626	51.184	346.511	295.327	13.021	294.017	280.996
Totaal Programma's									
Geraamd totaal saldo van baten en las	402.304	399.916	-2.388	505.041	469.023	-36.018	462.157	452.434	-9.723
Mutatie reserves	56.204	67.653	11.449	48.707	84.723	36.016	13.975	24.257	10.282
Geraamd resultaat	458.508	467.569	9.061	553.748	553.746	-2	476.132	476.691	559

Toelichting op tabel:

Het saldo van de Jaarrekening 2014 ad € 9,1 miljoen sluit aan op het jaarrekeningresultaat 2014 voor budgetoverheveling.

In bijlage 2 is een volledig autorisatieoverzicht opgenomen van de programmabegroting. In de bijlagen bij het raadsvoorstel is daarnaast een autorisatieoverzicht opgenomen na 1^e bestuurlijke wijziging.

Het saldo van de staand beleid Begroting 2016 geeft, een resultaat van € 0,559 miljoen. De dekking van het structurele tekort vanaf 2018 (zie eerdere hoofdtabel) leggen wij u in het raadsvoorstel bij deze begroting voor.

4.2.2 Overzicht incidentele baten en lasten

Het BBV (art. 19 en 28) schrijft voor dat de gemeente zowel bij begroting als bij jaarrekening een overzicht van incidentele baten en lasten presenteert ¹. Het overzicht is, voor zowel raad als voor provincie, een essentieel onderdeel bij de bepaling van het structureel evenwicht van de begroting. De structurele begroting wordt verkregen na eliminatie van de incidentele baten en lasten.

In onderstaand overzicht zijn meerjarig de incidentele baten en lasten per programma opgenomen met een toelichting op hoofdlijnen.

Overzicht incidentele baten en lasten												Bedragen x € 1.000
Programma	2016			2017			2018			2019		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Veiligheid	111	0	-111	93	0	-93	0	0	0	0	0	0
Leefbaarheid en stedelijk beheer	5.429	3.550	-1.879	5.292	1.828	-3.464	5.002	1.744	-3.258	7.040	2.275	-4.765
Jeugd en onderwijs	2.561	1.983	-579	200	0	-200	133	0	-133	0	0	0
Werk en inkomen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Economie, Sport en Cultuur	1.431	0	-1.431	3.320	0	-3.320	0	0	0	300	0	-300
Milieu en duurzaamheid	10.956	8.578	-2.378	543	267	-277	2.519	2.387	-132	0	0	0
Zorg en ondersteuning	1.223	0	-1.223	129	0	-129	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	1.635	200	-1.435	1.400	200	-1.200	1.174	349	-825	400	100	-300
Ruimtelijke ordening	18.582	18.847	265	23.767	24.032	265	13.483	13.483	0	10.763	11.028	265
Dienstverlening	563	80	-483	209	30	-179	0	0	0	0	0	0
Bestuur en samenwerking	154	0	-154	291	0	-291	380	0	-380	660	180	-480
Algemene dekkingsmiddelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	42.645	33.238	-9.407	35.242	26.356	-8.886	22.691	17.964	-4.727	19.163	13.583	-5.580

Mutaties in reserves												Bedragen x € 1.000
Programma	2016			2017			2018			2019		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Veiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Leefbaarheid en stedelijk beheer	1.382	3.261	1.879	0	3.412	3.412	0	3.258	3.258	0	4.765	4.765
Jeugd en onderwijs	0	500	500	0	200	200	0	133	133	0	0	0
Werk en inkomen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Economie, Sport en Cultuur	0	1.411	1.411	0	3.300	3.300	0	0	0	0	300	300
Milieu en duurzaamheid	0	2.310	2.310	0	277	277	0	132	132	0	0	0
Zorg en ondersteuning	0	109	109	0	109	109	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	-275	1.160	1.435	-100	1.100	1.200	0	825	825	0	300	300
Ruimtelijke ordening	265	0	-265	265	0	-265	0	0	0	265	0	-265
Dienstverlening	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bestuur en samenwerking	0	154	154	0	35	35	0	29	29	0	0	0
Algemene dekkingsmiddelen	0	1.329	1.329	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	1.372	10.233	8.861	165	8.433	8.267	0	4.376	4.376	265	5.365	5.100
Totaal	44.017	43.471	-546	35.408	34.789	-619	22.691	22.340	-351	19.428	18.948	-480

Veiligheid

Lasten

- Kosten van functioneel Leeftijdsonslag (FLO) voormalig Dordtse brandweerlieden in 2016 € 111.264 en in 2017 € 92.644.

Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Lasten

- Intensivering grafittibestrijding Binnenstad in 2017 € 52.000.
- Kosten programma herstructurering Dordt-West in 2016 € 5.428.581, in 2017 € 5.239.723, in 2018 € 5.001.841 en in 2019 € 7.039.692.

Baten

- Programma herstructurering Dordt-West in 2016 € 3.549.569, in 2017 € 1.827.866, in 2018 € 1.744.167 en in 2019 € 2.275.007.

¹ De uitwerking van dit overzicht is in lijn met de betreffende themacirculaire van de Provincie Zuid-Holland. In het algemeen wordt onder het begrip 'incidenteel' verstaan, 'eenmalige of tijdelijke' baten en/of lasten die bij ongewijzigd beleid en omstandigheden voor maximaal drie jaar vaststaan.

Mutatie reserves

- Starting in reserve Strategische Investerings Herstructurering Dordt-West in 2016 € 1.381.803.
- Onttrekking aan reserve Strategische Investerings herstructurering Dordt-West in 2016 € 3.260.815, in 2017 € 3.411.857, in 2018 € 3.257.674 en in 2019 € 4.764.685.

Jeugd en Onderwijs

Lasten

- Kosten Openbare ruimte nieuwbouw school Albatros in 2016 € 150.000.
- Dubbele kosten voor nieuwbouw en bestaande gebouwen school Albatros in 2016 € 78.590.
- Kosten Leerpark (financiering laatste bouwperikelen, een programma gericht op cohesie tussen inwoners en gebruikers van het Leerpark en het exploitatietekort van de Duurzaamheidsfabriek in de jaren van opstart) in 2016 € 350.000, in 2017 € 200.000 en in 2018 € 133.097.
- Kosten extra inzet Onderwijs Achterstanden Beleid in 2016 € 1.982.746.

Baten

- Extra middelen Onderwijs Achterstanden Beleid in 2016 € 1.982.746.

Mutaties reserves

- Onttrekking uit de Reserve Onderwijshuisvesting in 2016 € 150.000 ter dekking van de kosten openbare ruimte school Albatros.
- Onttrekking aan de reserve Strategische Investerings SV01 Leerpark ter dekking van de kosten Leerpark in 2016 € 350.000, in 2017 € 200.000 en in 2018 € 133.097.

Economie, Sport en Cultuur

Lasten

- Kosten eenmalige/extra afschrijving boekwaarde kunstgrasveld sportcomplex Corridor in 2019 € 300.167.
- Kosten met betrekking tot herinrichting van de openbare ruimte Hofkwartier in 2016 € 1.135.975.
- Kosten betreffende Waterdriehoek en de daarbinnen liggende iconen (Werelderfgoed Kinderdijk, het historisch centrum van Dordrecht en het Nationaal Park de Biesbosch) voor het versterken van regionale (toeristische/recreatieve) economie in 2016 € 100.000.
- Kosten voorbereiding 2 themajaren (2016 Beeldenstorm en 2018 Dordtse Synode) in 2016 € 175.000.
- Kosten zwembad De Dubbel in 2016 € 20.000, en in 2017 € 20.000.
- Kosten project Westelijk Dordtse Oevers in 2017 € 3.300.000

Mutaties reserves

- Onttrekking aan de reserve SI-SV06 Sportpark Corridor voor dekking van de afschrijvingskosten kunstgrasveld sportcomplex Corridor in 2019 € 300.167.
- Onttrekking aan de reserve SI-B10 Hofkwartier voor dekking van de kosten openbare ruimte Hofkwartier in 2016 € 1.135.975.
- Dekking saldo uitgaven met betrekking tot de cofinanciering 'Waterdriehoek' en 'Mijlpalen'(2 themajaren) uit Reserve Programma Levendige Binnenstad in 2016 € 275.000.
- Onttrekking aan de reserve SI project WDO € 3.300.000

Milieu en Duurzaamheid

Lasten

- Kosten project nieuwe Dordtsche Biesbosch in 2016 € 10.838.300 , in 2017 € 543.295 en in 2018 € 2.519.140.
- Kosten eenmalig werkbudget voor duurzame economie en arbeidsmarkt in 2016 € 50.000.
- Kosten meer personele inzet (0,5 fte) in 2015/2016 voor de introductie van windenergie op het eiland van Dordrecht in 2016 € 68.000.

Baten

- Bijdragen en subsidies Provincie Zuid Holland en Waterschap Hollandse Delta voor project nieuwe Dordtse Biesbosch in 2016 € 8.577.829, in 2017 € 266.795 en in 2018 € 2.387.440.

Mutaties reserves

- Dekking kosten project nieuwe Dordtsche Biesbosch uit Reserve SI-W11 Nieuwe Dordtsche Biesbosch in 2016 € 2.260.471, in 2017 € 276.500 en in 2018 € 131.700.
- Dekking kosten werkbudget voor duurzame economie en arbeidsmarkt in 2016 € 50.000.

Zorg en Ondersteuning

Lasten

- Kosten maatschappelijke opvang De Hoop in 2016 € 400.000.
- Kosten maatschappelijke opvang uit AWBZ 18+ in 2016 € 693.719
- Kosten LHBT emancipatiebeleid in 2016 € 20.000 en in 2017 € 20.000.
- Kosten MFA Koloriet in 2016 € 108.850 en in 2017 € 108.850.

Mutaties reserves

- Onttrekking uit de reserve Investerings- en exploitatiebijdrage MFA Koloriet van € 108.850 in 2016 en 2017.

Verkeer en Vervoer

Lasten

- Kosten verkeerstructuurplan in 2016 € 460.000, in 2017 € 400.000 en in 2018 € 125.000.
- Kosten gratis OV 65+ in 2016 € 500.000, in 2017 € 500.000 en in 2018 € 500.000.
- Kosten impuls fietsinfra in 2016 € 400.000, in 2017 € 400.000, in 2018 € 400.000 en in 2019 € 400.000.

- Kosten extra inzet op de parkeerorganisatie in verband met informatievoorziening in 2016 € 200.000 en in 2017 € 100.000.
- Kosten maatregelen voor parkeerregulering op koopzondagen in 2016 € 75.000.
- Kosten VRI Groen golf Glazenplein A-16-Binnenstad uit de Reserve SI-V07 Doorstroming Openbaar Vervoer in 2018 € 149.000.

Baten

- Baten impuls fietsinfra in 2016 € 200.000, in 2017 € 200.000, in 2018 € 200.000 en in 2019 € 100.000.

Mutaties reserves

- Onttrekking aan de parkeerreserve voor de kosten extra inzet op de parkeerorganisatie in verband met informatievoorziening in 2016 -/- € 200.000 en in 2017 -/- € 100.000.
- Dekking kosten maatregelen voor parkeerregulering op koopzondagen uit de Reserve Parkeren in 2016 -/- € 75.000.
- Onttrekking uit de Reserve SI-V20 Verkeersstructuurplan Centrum voor dekking projecten verkeersstructuurplan in 2016 € 460.000, in 2017 € 400.000 en in 2018 € 125.000.
- Dekking kosten gratis OV 65+ uit SI-Vrije ruimte in 2016 € 500.000, in 2017 € 500.000 en in 2018 € 500.000.
- Dekking kosten impuls fietsinfra uit de Reserve Bovenwijkse voorzieningen (BOVO) in 2016 € 200.000, in 2017 € 200.000, in 2018 € 200.000 en in 2019 € 300.000.
- Dekking kosten VRI Groen golf Glazenplein A-16-Binnenstad uit de Reserve SI-V07 Doorstroming Openbaar Vervoer in 2018 € 149.000

Ruimtelijke Ordening en Wonen

Lasten

- Kosten diverse projecten grondexploitaties in 2016 € 18.582.205, in 2017 € 23.766.723, in 2018 € 13.483.293 en in 2019 € 10.762.697.

Baten

- Baten diverse projecten grondexploitaties en verrekening boekwaarde onderhanden werken op grondexploitaties in 2016 € 18.847.414, in 2017 € 24.031.932, in 2018 € 13.483.293 en in 2019 € 11.027.906.

Mutaties reserves

- Storting van de exploitatiebijdrage in de reserve Bovenwijkse Voorzieningen (BOVO) vanuit grondexploitatie project Smitsweg-Wilgenwende in 2016, 2017 en 2019 van € 265.209 per jaar.

Dienstverlening

Lasten

- Transitiekosten DKCC in 2016 € 563.000 en in 2017 € 208.600.

Baten

- Baten transitiekosten DKCC in 2016 € 80.369 en in 2017 € 29.778.

Bestuur en Samenwerking

Lasten

- Flankerende kosten Griffie gemeenteraadsverkiezingen in 2017 € 15.150 en in 2018 € 111.100.
- Uitvoeringskosten verkiezingen in 2017 (2^e kamer) € 240.000, in 2018 (Gemeenteraad) € 240.000 en in 2019 (Europees, Waterschap en Provinciale Staten) € 660.000.
- Kosten regionaal MJP (bijdrage aan Bureau Drechtsteden) in 2016 € 153.699, in 2017 € 35.384 en in 2018 € 28.749.

Baten

- Bijdrage van het Waterschap in de uitvoeringskosten verkiezingen Waterschap in 2019 € 180.000.

Mutaties reserves

- Dekking kosten regionaal MJP (bijdrage aan Bureau Drechtsteden) in 2016 € 153.699, in 2017 € 35.384 en in 2018 € 28.749.

Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Mutaties reserves

- Bijdrage uit de algemene reserve van € 1.328.617 ter dekking van intensiveringen in 2016 conform besluit begroting 2015.

Structurele mutaties reserves

Bij het inzicht van het structureel begrotingsevenwicht hoort ook een overzicht van 'structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves'. Over het algemeen worden toevoegingen of onttrekkingen aan reserves beschouwd als incidenteel, omdat een reserve op termijn is uitgeput. Een uitzondering wordt gemaakt voor onttrekkingen aan financieringsreserves of onttrekkingen aan bestemmingsreserves gedurende een periode van 3 jaar of langer met als doel het dekken van structurele lasten.

Bedragen x € 1.000

Naam reserve	Structurele toevoegingen				Structurele onttrekkingen			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Algemene stadsreserve	115	115	115	115	-	-	-	-
Algemene reserve Grondbedrijf	2.484	2.485	2.787	2.781	574	574	574	574
Bedrijfsreserve Essenhof	151	157	153	108	-	-	-	-
Reserve Bovenwijkse voorzieningen	-	-	-	-	3	3	3	3
Reserve parkeervoorzieningen	626	583	945	1.182	160	160	160	160
Reserve Afschrijving Ec. Nut	6.306	6.148	5.985	5.822	10.831	10.804	10.646	10.602
Reserve frictiekosten Flexpool	29	29	29	29	-	-	-	-
Bestemmingsreserve Riool	1.515	1.462	1.460	1.478	-	-	-	-
Bestemmingsreserve afval	-	-	-	-	39	16	9	3
Reserve onderwijshuisvesting	176	116	41	41	1.316	1.030	948	944
Reserve Jeugdfonds	25	25	25	25	60	33	33	33
Bedrijfsreserve VGB	402	640	-	-	105	-	680	433
Reserve Strategische Investeringsen	949	605	324	170	1.109	469	433	76
Totaal structureel	12.777	12.366	11.864	11.751	14.198	13.089	13.487	12.829
Incidenteel	1.372	165	-	265	10.233	8.433	4.376	5.365
Totaal begroting	14.149	12.531	11.864	12.017	24.432	21.522	17.863	18.194

Structurele begroting en structurele exploitatieruimte

In onderstaand overzicht is meerjarig de structurele begroting in lasten en baten weergegeven. De structurele begroting wordt berekend door eliminatie van de incidentele baten en lasten op de totale begroting. Daarbij wordt opgeteld het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves.

Structurele begroting

Bedragen x € 1.000

	2016			2017			2018			2019		
	S	I	Totaal	S	I	Totaal	S	I	Totaal	S	I	Totaal
Lasten	416.980	42.645	459.624	413.740	35.242	448.982	411.096	22.691	433.787	407.694	19.163	426.857
Baten	416.662	33.238	449.900	414.388	26.356	440.745	409.371	17.964	427.335	406.188	13.583	419.771
Mutatie reserves	1.422	8.861	10.283	724	8.267	8.991	1.623	4.376	5.999	1.077	5.100	6.177
Saldo	1.104	-546	559	1.372	-619	754	-102	-351	-453	-429	-480	-909

Over het algemeen geldt dat naar mate de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten, de begroting meer flexibel is dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.

De begrotingsjaren 2016 en het jaar 2017 geven na inzet van reserves een positief saldo van structurele baten en lasten van respectievelijk € 1.104.000 en € 1.372.000. Dit betekent dat er structurele exploitatieruimte aanwezig is om het negatieve saldo op incidentele baten en lasten te dekken. In 2018 is er (nagenoeg) sprake van structureel begrotingsevenwicht, maar er is géén structurele exploitatieruimte aanwezig om het negatieve resultaat op incidentele baten en lasten te op te vangen. In 2019 is zowel structureel als incidenteel sprake van een negatief begrotingssaldo. Dit betekent dat er geen structurele exploitatieruimte aanwezig is om incidentele tegenvallers te kunnen opvangen, anders dan uit nog niet voorziene incidentele meevallers, de post onvoorzien of door extra inzet van algemene middelen.

De structurele exploitatieruimte wordt uitgedrukt in een percentage, en wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves te delen door de totale baten. Voor het vergelijk zijn ook de cijfers van de Jaarrekening 2014 en de Begroting 2015 opgenomen.

Structurele exploitatieruimte

Bedragen x € 1.000

Rekening	2015		2016		2017		2018		2019	
	2014									
A Totale structurele lasten	391.757	369.727	416.980	413.740	411.096	407.694				
B Totale structurele baten	392.818	364.999	416.662	414.388	409.371	406.188				
C Totale structurele toevoegingen aan reserves	9.323	14.787	12.777	12.366	11.864	11.751				
D Totale structurele onttrekkingen aan reserves	17.436	13.570	14.198	13.089	13.487	12.829				
E Totale baten	399.915	367.076	449.900	440.745	427.335	419.771				
Structurele exploitatieruimte ((B-A)+(D-C))/E x 100	2,3%	-1,6%	0,2%	0,3%	0,0%	-0,1%				
Saldo	9.174	-5.945	1.104	1.372	-102	-429				

4.2.3 Ontwikkeling reserves en voorzieningen

In de volgende tabellen wordt het verloop van de reserves en voorzieningen in de periode 2015 t/m 2020 weergegeven.

Startpunt is de stand per 1 januari 2015 zoals ook weergegeven in de Jaarrekening 2014, aangevuld met de begrote stortingen en onttrekkingen volgens de Begroting 2015. De stand op begrotingsbasis per 1-1-2016 kan nog wijzigen, aangezien het boekjaar 2015 nog niet is afgesloten. Aan het eind van het boekjaar (bij het opmaken van de Jaarrekening 2015) worden de daadwerkelijke stortingen en onttrekkingen aan reserves en voorzieningen verwerkt, op basis van de werkelijk gemaakte kosten.

Ontwikkeling Reservepositie

	Algemene reserve	Reserve grond-	Egalisatie Tarifiering	Overige Bestem.	Bestem. Res. Strat.	Beklemdes Reserves	Bedragen x €1000 Totaal
Stand per 1-1-2015	25.323	0	956	19.921	59.620	319.466	425.286
Toevoeging 2015	11.518	2.908	208	11.013	15.015	115	40.777
Onttrekking 2015	21.129	1.954	0	11.460	34.293	1.329	70.164
Stand per 1-1-2016	15.712	954	1.164	19.475	40.342	323.018	400.664
Toevoeging 2016	115	2.484	151	2.586	2.331	6.483	14.150
Onttrekking 2016	1.329	574	0	676	9.555	12.297	24.431
Stand per 1-1-2017	14.498	2.864	1.315	21.385	33.117	317.204	390.383
Toevoeging 2017	115	2.485	157	2.904	605	6.265	12.531
Onttrekking 2017	0	574	0	521	8.594	11.833	21.522
Stand per 1-1-2018	14.613	4.775	1.472	23.768	25.129	311.636	381.392
Toevoeging 2018	115	2.787	153	2.459	324	6.027	11.865
Onttrekking 2018	0	574	0	1.086	4.609	11.594	17.863
Stand per 1-1-2019	14.728	6.988	1.625	25.141	20.843	306.069	375.394
Toevoeging 2019	115	2.781	108	2.979	170	5.863	12.016
Onttrekking 2019	0	574	0	932	5.141	11.546	18.193
Stand per 1-1-2020	14.843	9.195	1.733	27.188	15.872	300.386	369.217

Algemeen

Het totaal van de reserves per 1-1-2015 bedraagt € 425,3 miljoen, deze stand sluit aan met de stand zoals gepresenteerd bij de Jaarrekening 2014 (zie paragraaf 4.3.3 Jaarstukken 2014: Balans Passiva, Eigen Vermogen: Algemene reserve + Bestemmingsreserves). Na verwerking van de begrote stortingen en onttrekkingen vanuit vastgestelde begroting 2015, de voorliggende begroting 2016 en meerjarenraming 2017-2019 zien we de totale reservepositie afnemen naar € 369,2 miljoen. Deze afname wordt vooral veroorzaakt door inzet van specifieke bestemmingsreserves voor dekking van specifieke uitgaven, inzet van de reserve Strategische Investeringsprojecten voor specifieke projecten en inzet van de reserve Afschrijvingen en de reserve Onderwijshuisvesting ter dekking van kapitaallasten. De Algemene Reserve, de reserve Grondbedrijf, Inkomensreserve en de Exploitatiereserve EZH-middelen geven een vrij stabiel verloop.

Per categorie zijn de reserves hierna op hoofdlijnen toegelicht.

Algemene Reserve

De algemene reserve is onderdeel van het weerstandvermogen en dient ter afdekking van de risico's. De toename van de Algemene Reserve in 2015 van € 11,5 miljoen wordt voornamelijk veroorzaakt door de storting van het netto jaarrekeningresultaat 2014 van € 8,2 miljoen (na budgetoverhevelingen) en verwerking van de vrijval screening SI uit de Kadernota 2016 van per saldo € 3,2 miljoen.

De onttrekkingen in 2015 worden grotendeels verklaard door de incidentele intensiveringen conform raadsbesluit Begroting 2015, doorbetalingsregeling openbaar onderwijs, kapitaallasten Essenhof en andere bestuurlijke besluiten.

Het effect van het eindsaldo van de Bestuursrapportage 2015 is nog niet verwerkt in de bovenstaande tabel, dit effect wordt zichtbaar bij de Jaarrekening 2015.

In 2016 en de jaren is rekening gehouden met een jaarlijkse toevoeging aan de Algemene Reserve van € 115.000 vanuit Vastgoedbedrijf in verband met terugbetaling eenmalige investering in 2013 voor podiumtechniek Bibelot. De eenmalige onttrekking in 2016 van € 1.329.000 betreft de incidentele intensiveringen conform raadsbesluit Begroting 2015.

Algemene Reserve Grondbedrijf

Deze Algemene Reserve Grondbedrijf dient ter afdekking van de risico's van het grondbedrijf. De begrote storting in 2015 wordt verklaard door de positieve saldi vanuit de erfpachtextploitatie. De onttrekkingen hebben

betrekking op jaarlijkse kosten voor het beheer van erfpacht- en grondexploitaties, welke niet direct aan grondexploitatie-projecten zijn toe te rekenen. Meerjarig stijgt het saldo van de reserve van € 1,0 miljoen in 2016 naar € 9,2 miljoen in 2020.

Het effect van de mutaties in de Bestuursrapportage 2015 op de Algemene Reserve Grondbedrijf is nog niet verwerkt in de bovenstaande tabel. Dit effect zal zichtbaar zijn bij de Jaarrekening 2015.

Egalisatie Tarifiering

Deze egalisatiereserve van de Essenhof bestaat om te voorkomen dat de fluctuaties in de kosten van de begraafplaats direct leiden tot fluctuaties in de tarieven voor de lijkbezorging.

Overige bestemmingsreserves (excl. SI-reserves)

In 2015 is er per saldo een beperkte afname van de overige bestemmingsreserves o.a. mutaties in de parkeerreserve, reserve rioolexploitatie, reserve Bovenwijkse voorzieningen, bedrijfsreserve Vastgoed en Stadsvernieuwingsreserve conform bestuurlijke besluiten.

Voor de jaren 2016 t/m 2019 komt de toename van € 7,7 miljoen voornamelijk door een toename van de reserve parkeervoorzieningen van € 2,4 miljoen, een toename van de reserve rioolexploitatie van € 5,9 miljoen, en een afname van de bedrijfsreserve VGB en overige bestemmingsreserves van per saldo € 0,6 miljoen.

Bestemmingsreserves Strategische Investerings

In 2015 is er een per saldo een afname van € 19,3 miljoen als gevolg van bestedingen in de projecten Hofkwartier, Schouwburg Kunstmin, Dordt West, Nieuwe Dordtse Biesbosch, Westelijk Dordtse Oevers, Achterom-Bagijnhof en Leerpark.

Voor de jaren 2016 t/m 2019 zijn de toevoegingen in totaal € 3,4 miljoen, waarvan € 1,4 miljoen voor programma Dordt West, € 0,7 miljoen verkeersstructuurplan en € 0,7 miljoen SI-vrije ruimte en € 0,6 miljoen voor diverse projecten.

De onttrekkingen in de periode 2016 t/m 2019 bedragen in totaal € 27,9 miljoen voor dekking van de bestedingen in de projecten Dordt West (€ 16,1 miljoen), Nieuwe Dordtse Biesbosch (€ 2,7 miljoen), Westelijk Dordtse Oevers (€ 3,3 miljoen), Hofkwartier (€ 1,1 miljoen), Verkeersstructuurplan (€ 1,0 miljoen), vrije ruimte SI (€ 2,7 miljoen) en overige projecten (€ 1,0 miljoen).

Beklemde reserves

Binnen het totaal van de bestemmingsreserves is een viertal reserves als "beklemde" reserves benoemd, de Inkomensreserve, exploitatiereserve EZH-middelen, de reserve Afschrijving en de reserve Onderwijs-huisvesting. Op de Inkomensreserve en de exploitatiereserve EZH-middelen vinden in voorliggend begroting 2016 en meerjarenraming 2017 t/m 2019 geen mutaties plaats. Daarnaast dienen de reserve afschrijving economisch nut en de reserve onderwijshuisvesting ter dekking van de afschrijvingslasten van eerder gedane investeringen. Heroverweging op deze reserves is enkel mogelijk wanneer hier voor ten minste eenzelfde bedrag aan extensiveringen in de exploitatie tegenover staan. Gezien de omvang van deze beklemde reserves hebben wij deze als aparte categorie opgenomen in bovenstaande tabel.

Het is van belang dat de beklemde reserve Afschrijving voldoende middelen bevat om de meerjarige kapitaallasten van de diverse gedane investeringen in de toekomst op te kunnen vangen. Om dit te toetsen schrijven de BBV-voorschriften voor om deze vergelijking in de begroting te verwerken als een gemeente hiervan gebruik maakt. Dordrecht maakt gebruik van deze soort reserve. Per 1 januari 2016 is deze reserve € 180,6 miljoen groot, tegenover eenzelfde boekwaarde van de daaraan gekoppelde activa. Dit betekent dat de beschikbare middelen voldoende zijn voor het dekken van de toekomstige kapitaallasten.

Ontwikkeling voorzieningen

De ontwikkeling van de voorzieningen vanaf 2014 is in de volgende tabel weergegeven:

	Bedragen x €1000			
	Voorzieningen ivm bijdragen	Onderhouds- voorzieningen	Overige voorzieningen	Totaal
Stand per 1-1-2015	1.440	9.571	1.056	12.067
Toevoeging 2015	429	5.398	0	5.827
Onttrekking 2015	-153	4.750	0	4.596
Stand per 1-1-2016	2.023	10.219	1.056	13.298
Toevoeging 2016	0	4.310	0	4.310
Onttrekking 2016	0	4.392	0	4.392
Stand per 1-1-2017	2.023	10.137	1.056	13.216
Toevoeging 2017	12	4.284	0	4.296
Onttrekking 2017	0	3.927	0	3.927
Stand per 1-1-2018	2.035	10.494	1.056	13.585
Toevoeging 2018	12	4.182	0	4.194
Onttrekking 2018	0	4.005	0	4.005
Stand per 1-1-2019	2.047	10.671	1.056	13.774
Toevoeging 2019	12	4.100	0	4.112
Onttrekking 2019	0	3.459	0	3.459
Stand per 1-1-2020	2.059	11.312	1.056	14.427

Voorziening bijdragen van derden

Dit betreft onderhoudsvoorziening riolering.

Onderhoudsvoorzieningen

De belangrijkste voorzieningen in deze categorie zijn de onderhoudsvoorziening vastgoedbedrijf, onderhoudsvoorzieningen onderwijsgebouwen, sportvelden en sportboulevard.

Overige voorzieningen

De belangrijkste voorzieningen in deze categorie zijn de voorziening voor wethouderspensioenen en de voorziening frictiekosten Ingenieurs Bureau Drechtsteden.

Voor meer informatie over het onderhoud van de kapitaalgoederen wordt verwezen naar de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen (4.3).

4.2.4 Ontwikkelingen activa en kapitaallasten

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) onderscheidt investeringen naar economisch en maatschappelijk nut. Investerings met een economisch nut betreffen vaste activa die handelbaar zijn (gebouwen, grond, voertuigen) of waar inkomsten tegenover staan (rioleringen, leges e.d.). Deze investeringen moeten worden geactiveerd en reserves mogen niet op deze investeringen in mindering worden gebracht. Daarnaast mag er niet resultaatgericht worden afgeschreven en moet consistent worden afgeschreven. Wel mogen bijdragen van derden die direct gerelateerd zijn aan de investering in mindering worden gebracht.

Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn meestal investeringen waarop langdurig onderhoud moet worden gepleegd (wegen, bruggen, rotondes, water, pleinen, parken, openbaar groen e.d.). Het goed verwerken van het onderhoud in Begroting en meerjarenraming wordt belangrijker geacht dan het inzicht in de financiële positie via activering. Er bestaat een nauwe relatie met de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen. Deze investeringen worden bij voorkeur niet geactiveerd. Indien dat wel gebeurt dan wordt in een zo kort mogelijke termijn afgeschreven.

De volgende tabel geeft inzicht in het (verwachte) verloop van de boekwaarden van de verschillende categorieën activa per jaareinde. Ook de hiermee verband houdende kapitaallasten in de Begroting zijn zichtbaar.

Zoals onderstaand overzicht aangeeft is het niveau van de kapitaallasten redelijk constant in de meerjarenbegroting. Ook de omvang van de meeste categorieën activa is vrij constant. De mutatie in de categorie bedrijfsgebouwen betreft de nieuwbouw en verbouw van schoolpanden.

Ontwikkeling kapitaallasten

In de Begroting 2016 is gerekend met een rente omslag van 3,5%.

Autorisatieoverzicht routine investeringen

In bijlage 3 is het autorisatie overzicht van de routine investeringen opgenomen.

Boekwaarde per 31-12:		2014	2015	2016	2017	bedragen ×€1.000	
		2018	2019				
VASTE ACTIVA							
Materiële vaste activa economisch nut met heffing							
2.4	GWV- Werken; Economisch nut met heffing	72.274	76.873	76.420	75.966	75.499	72.979
2.8	Overige materiële activa; Ec. nut met heffing	33	407	397	350	301	250
Totaal		72.307	77.280	76.817	76.316	75.800	73.229
Materiële vaste activa economisch nut zonder heffing							
3.0	Erpachtgronden	39.436	39.436	39.436	39.436	39.436	39.436
3.1	Gronden en terreinen	29.468	30.327	30.547	30.404	30.249	30.087
3.2	Woonruimten	3.538	3.514	3.427	3.337	3.244	3.151
3.3	Bedrijfsgebouwen	361.631	364.754	361.322	354.750	347.268	339.924
3.4	GWV- Werken; Economisch nut zonder heffing	10.103	10.973	12.047	11.777	12.212	15.430
3.5	Vervoersmiddelen; Ec. nut zonder heffing	779	903	929	893	863	925
3.7	Machines apparaten installatie; Ec. nut zonder hef	35.359	36.637	34.167	31.356	28.951	26.281
3.8	Overige materiële activa; Ec. nut zonder heffing	8.025	9.080	8.217	7.304	6.347	5.606
Totaal		488.339	495.624	490.092	479.257	468.570	460.840
Materiële vaste activa: investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatsch. nut							
4.4	GWV- Werken; Maatschappelijk nut	23.200	24.218	32.204	31.526	30.847	30.151
4.7	Machines apparaten installatie; Maatschap. nut	5.403	6.306	6.805	7.299	7.865	8.003
4.8	Overige materiële activa; Maatschappelijk nut	0	130	200	163	124	84
Totaal		28.603	30.654	39.209	38.988	38.836	38.238
Financiële vaste activa							
5.1	Kapitaalverstrekking; deelnemingen	19.698	19.698	19.698	19.698	19.698	19.698
5.2	Kapitaalverstrekkingen aan gem. regelingen	0	0	0	0	0	0
5.3	Kapitaalverstrekking; overige verbonden partijen	0	0	0	0	0	0
5.4	Leningen aan (UG); woning(bouw)corporaties	13.277	12.408	11.512	10.588	9.635	8.651
5.5	Leningen aan (UG); deelnemingen	0	0	0	0	0	0
5.6	Leningen aan (UG); overige verbonden partijen	219	209	199	189	179	169
5.7	Leningen aan (UG); overig	28.132	8.819	8.264	7.711	7.157	6.603
5.8	Overige uitzettingen rentetypische looptijd >= 1j	86.915	86.915	70.915	70.915	59.915	59.915
5.9	Bijdrage aan activa in eigendom van derden	1.169	940	975	797	614	450
6.0	Leningen aan (UG); Overheden (wet Fido)		18.707	18.707	18.707	18.707	18.707
Totaal		149.410	147.696	130.270	128.605	115.905	114.193
TOTAAL VASTE ACTIVA		738.659	751.254	736.388	723.166	699.111	686.500
VLOTTENDE ACTIVA							
Niet in exploitatie genomen gronden							
9.0	Strategische verwervingen (STRAV)	30.202	31.243	31.243	31.243	31.243	31.243
9.1	Niet in exploitatie genomen bouwgronden (NIEGG)	1.052	1.289	1.289	1.289	1.289	1.289
9.5	(Verlies)voorziening; bouwgrond STRAV & NIEGG	-8.297	-8.491	-8.692	-8.902	-9.120	-9.337
Totaal		22.957	24.041	23.840	23.630	23.412	23.195
Onderhanden werk inzake grondexploitaties							
9.2	Onderhanden werken; grondexploitaties (GREX)	116.441	130.084	128.391	144.459	125.792	99.464
9.6	(Verlies)voorziening; bouwgrond GREX	-66.993	-68.235	-66.218	-71.483	-52.812	-33.753
Totaal		49.448	61.849	62.173	72.976	72.980	65.711
TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA		72.405	85.890	86.013	96.606	96.392	88.906
TOTAAL GENERAAL		811.064	837.144	822.401	819.772	795.503	775.406
KAPITAALLASTEN (rente en afschrijving)				2016	2017	2018	2019
Vaste activa economisch nut met heffing				5.231	5.249	5.247	5.224
Vaste activa economisch nut zonder heffing				29.482	29.536	29.071	28.603
Vaste activa maatschappelijk nut				2.629	3.100	3.118	3.129
Financiële vaste activa				1.577	1.499	1.451	1.377
Vlottende activa				3.006	3.010	3.381	3.374
TOTAAL KAPITAALLASTEN				41.925	42.395	42.268	41.707

N.b. Onderscheid naar wet Fido is verplicht m.i.v. jaarrekening 2015.

Omvang en inzet dekkingsreserve

Bedragen x €1000					
Stand per 31-12	2016	2017	2018	2019	2020
Reserve afschrijving economisch nut	175.610	170.955	166.293	161.513	156.696
Totaal	175.610	170.955	166.293	161.513	156.696

4.3 Projecten

4.3.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens beknopt ingegaan op:

- de in 2015 actieve projecten per programma.
- relevante ontwikkelingen binnen de projectenportefeuille.
- rapportage en sturing binnen de projecten.

Voorheen werd er in deze paragraaf en in de bijlagen ook een gedetailleerd overzicht van de reserve strategische investeringen weergegeven. Omdat deze reserve in omvang en importantie is afgenomen, wordt sinds de Begroting 2015 dit overzicht niet meer apart in het boekwerk opgenomen.

4.3.2 Overzicht Projecten

Een project is een eenmalige en eindige taak of activiteit met een concreet gedefinieerd eindresultaat, waarvan de uitvoering zich, in de meeste gevallen, over meerdere jaren uitstrekt. De hiermee genoemde reserveringen zijn bij voorgaande kadernota's, of bij het vaststellen van de prognose grondbedrijf of MJP's genomen besluiten om financiële middelen te reserveren voor de uitvoering van een benoemd project. Kredieten zijn formeel door de raad geautoriseerde en beschikbaar gestelde budgetten (vanuit de reserveringen dus) ten behoeve van de voorbereiding en/of uitvoering van een formeel voorgenomen project.

In onderstaande tabel zijn, buiten de projecten die door de raad als groot project zijn aangemerkt, ook de andere lopende projecten opgenomen. In de kolom "reservering" wordt het totaal van de geraamde uitgaven weergegeven. Bij de grondexploitaties worden de uitgaven voornamelijk uit toekomstige grondopbrengsten gedekt.

De verwachte uitgaven voor de andere projecten worden meestal door gemeentelijke middelen gedekt maar ook door bijdragen van derden zoals subsidies. Naast de totale reserveringen en kredieten, wordt in de tabel ook vermeld wat de tot op heden verrichte uitgaven per project bedragen. Hiermee wordt zichtbaar welk gedeelte van het krediet al is uitgegeven en welk gedeelte dus nog beschikbaar (en mogelijk heroverweegbaar) is. Om de tabel niet onnodig complex te maken is er voor gekozen om de bedragen niet uit te splitsen in de verschillende dekkingsbronnen; deze informatie wordt in de projectbladen voor de grote projecten wel op beknopte wijze inzichtelijk gemaakt in de taartdiagram "Wat mag het kosten".

Overzicht actieve projecten 2015: per programma met meerjarige kredieten

Begrotingsprogramma	Projectomschrijving	reservering	Krediet	realisatie
Algemene Dekkingsmiddelen	Berckepoort - Stripmuseum*	150.000	150.000	106.027
Totaal Algemene Dekkingsmiddelen		150.000	150.000	106.027
Economie, Sport & Cultuur	Actieplan Jeugdwerkloosheid	5.249.164	3.465.173	3.465.173
	Creatieve Economie	100.000	100.000	12.123
	ESF 2014- 2020	100.000	100.000	78.666
	Hofkwartier - herhuisvesting DiEP*	510.000	510.000	478.381
	Hofkwartier - Openbare ruimte	2.679.200	2.521.200	1.090.547
	Hof van Nederland*	13.970.500	13.970.500	12.504.470
	Implementatie wijkeconomie	654.260	654.260	789.990
	Koningsdag 2015	1.000.000	1.000.000	883.191
	Leerpark	41.118.568	41.118.568	39.905.352
	WDO Voorbereiding	9.070.000	9.070.000	2.606.872
Totaal Economie, Sport & Cultuur		74.451.692	72.509.701	61.814.764
Leefbaarheid & Stedelijk Beheer	Herstructurering Dordt West	57.935.703	56.615.257	40.384.038
Totaal Leefbaarheid & Stedelijk Beheer		57.935.703	56.615.257	40.384.038
Milieu & Duurzaamheid	Bodemsanering	21.898.690	21.898.690	11.635.882
	Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB)	33.610.000	31.528.000	7.582.607
Totaal Milieu & Duurzaamheid		55.508.690	53.426.690	19.218.489
Ruimtelijke Ordening & Wonen	Achterom / Bagijnhof	42.400.000	41.900.000	41.335.517
	Amstelwijck GREX	51.767.219	39.044.551	39.044.551
	Belthurepark	8.427.030	8.427.030	5.554.112
	Blekersdijk/Vrieseweg GREX	388.244	388.244	4.561.263
	Dordtse Kil IV GREX (WDO)	65.774.577	36.245.796	24.185.765
	Galileilocatie GREX	128.313	128.313	115.972
	Jagers- en Windhondpolder GREX (Plan Tij)	6.732.549	6.732.549	3.341.890
	Krabbepolder GREX	24.804.898	24.808.898	24.464.007
	Leerpark GREX	48.666.132	48.666.132	31.262.193
	Patersweg 1	263.562	263.562	209.512
	Gezondheidspark (Overkampzone)	4.292.739	3.768.737	3.698.842
	Papeterspad	0	0	1.752
	Riedijkshaven	816.813	816.813	553.405
	Smitsweg GREX (Wilgenwende)	3.813.608	3.813.608	2.044.687
	Stadswerven	127.350.474	61.907.641	52.652.098
	Vest 124 GREX	480.582	480.582	604.744
	Vogelplein/Sperwerstraat	0	0	397.054
	WDO, GREX Zuidwesthoek	6.014.128	5.476.924	3.378.651
	Wiardi Beckman plantsoen (GREX)	0	0	5.175
	Zeehavengebied, resterende wzh	10.987.171	10.987.171	9.063.300
Totaal Ruimtelijke Ordening & Wonen		403.108.039	293.856.551	246.474.491
Verkeer & Vervoer	PROJ Rotonde Groene Zoom	650.000	650.000	227.878
Totaal Verkeer & Vervoer		650.000	650.000	227.878
Eindtotaal		591.804.124	477.208.199	368.225.687

*Deze projecten worden eind 2015 afgesloten.

Voor informatie over de grondexploitaties wordt verwezen naar de prognose Grondbedrijf 2015.

4.3.3 Relevante ontwikkelingen in projecten

Met betrekking tot de "grote projecten" is de relevante informatie en zijn de belangrijke ontwikkelingen terug te lezen in de projectbladen in het bijlagenboek; deze zullen daarom niet in dit hoofdstuk worden behandeld. Zoals bij jaarrekening 2014 gemeld, is project Hofkwartier afgerond en is het projectblad niet meer in dit boekwerk opgenomen. Er zijn nog 7 grote projecten waarvoor een projectblad wordt opgesteld: Gezondheidspark, Westelijke Dordtse Oever (WDO), Stadswerven, Leerpark, Dordt West, Belthurepark en Nieuwe Dordtse Biesbosch.

Indien er voor de overige projecten ontwikkelingen zijn, wordt de raad op de hoogte gebracht door middel van separate raadsinformatiebrieven of om besluitvorming gevraagd door middel van separate raadsvoorstellen. Dordrecht investeert met grote projecten volop in de aantrekkelijkheid van de stad. Het afgelopen jaar zijn, als gevolg van de operatie Richting Kiezen, grondexploitaties herzien en is ruimte gecreëerd voor nieuwe impulsen. In veel projecten wordt intussen volop ingespeeld op de kansen en mogelijkheden die de markt nu biedt. We werken daarbij steeds meer vraaggericht en vinden daarbij nieuwere vormen van samenwerking en afstemming met marktpartijen en investeerders. We geven daarbij ruimte aan nieuwe initiatieven. Zo zijn we in 2014 gestart met de introductie van particulier opdrachtgeverschap op de stadswerven. Intussen passen we deze methode breder toe in de stad, en zien we dat deze vorm van ontwikkelen aanslaat. De eerste bewoners hebben hun intrek genomen op stadswerven, en er volgen meer op korte termijn. Komend jaar zullen we vaart maken met de aanleg van de Prins Claus brug, zodat de nieuwe wijk ook aansluiting vindt met de historische binnenstad.

De gebiedsopgaven op het Leerpark en Gezondheidspark krijgen in 2016 verder vorm. Op het Leerpark realiseert Heijmans komend jaar een nieuwe supermarkt en werkt aan de ontwikkeling van programma op de nog resterende kavels. Met gebruikers wordt komend jaar invulling gegeven aan nieuw planologisch kader voor de middenzone Gezondheidspark.

Er is intussen met Rijkswaterstaat, het ministerie van Infrastructuur en Milieu en de provincie Zuid-Holland overeenstemming over een definitief ontwerp en een overeenkomst over een forse investering in de doorstroming op knooppunt A16/N3 en de ontsluiting van Dordtse Kil IV. Dordtse Kil IV wordt aangelegd en met ondernemers op Dordtse Kil I en II wordt een herstructurering in gang gezet. Op deze manier investeert Dordrecht in behoud en het aantrekken van nieuwe werkgelegenheid.

Volgend op besluitvorming in de Raad in 2016 wordt gestart met de aanleg van nieuwe natuur, recreatie en wateropgaven in de Noorderdiepzone en Elzen noord en het dagrecreatieterrein. De Biesbosch kan zich aldus ontwikkelen als een aangesloten natuurgebied, uniek in zijn soort in Nederland.

4.3.4 Rapportage en sturing op grote projecten.

Met het proces "Richting Kiezen" is er een weg ingeslagen om een "reëel speelveld" te creëren en de projecten tot een, voor de gemeente en andere partijen, zo goed mogelijk einde te brengen, zowel op het gebied van financiën als op het gebied van de tevoren geformuleerde ambities en maatschappelijk rendement. Tijdens dit proces is geconstateerd dat er bij de Raad behoefte bestaat om op een andere wijze en met wellicht andere, voor ieder begrijpelijke informatie op de hoogte gesteld te worden.

Inmiddels heeft u bij de begroting 2015 voor de eerste keer kennis gemaakt met het nieuwe format voor de projectbladen. Dit format biedt de mogelijkheid om u beter te informeren met betrekking tot geraamde kosten en opbrengsten, kasstromen en verwachte eindresultaten, zowel op financieel gebied maar ook op het gebied van ambities en (maatschappelijk) rendement. In het nieuwe format is er aandacht voor alle facetten die relevant zijn voor projectbeheersing: geld, risico's, organisatie, tijd, informatie, communicatie en kwaliteit (GROTICK).

Naast de projectbladen zult u voortaan twee keer per jaar integraal geïnformeerd worden over de voortgang, de kansen, de mogelijkheden en de risico's in projecten waarbij ook verbanden worden gelegd met (bredere) stedelijke programmering, afstemming op de behoefte van de markt en de prognose grondbedrijf. Een eerste rapportage is u in september dit jaar aangeboden.

Bijlage 1: Projectbladen 7 Grote Projecten

Op de volgende pagina's zijn rapportages met betrekking tot de 7 grote projecten opgenomen.

De 7 grote projecten zijn:

1. Gezondheidspark
2. Westelijke Dordtse Oever
3. Stadswerven
4. Leerpark
5. Dordt West
6. Belthurepark
7. Nieuwe Dordtse Biesbosch

Voor projectblad "Hofkwartier" is bij de Jaarstukken 2014 aangekondigd dat, omdat dit project dit jaar wordt afgerond, voor de Begroting 2016 komt te vervallen.

1. Organisatie

Onder deze kop worden de hoofdrolspelers vermeld; wie is portefeuillehouder, wie is de ambtelijk opdrachtgever en met welke collega wethouders is afstemming noodzakelijk.

2. Het project

Hier staat de ruimtelijke en inhoudelijke scope van het project vermeld en wordt beschreven wat de voornaamste kaders en uitgangspunten zijn op juridisch- en contractueel gebied maar ook alle relevante, kaderstellende besluitvorming wordt vermeld in de tabel "voorgaande besluitvorming". In deze tabel worden voor de besluiten de dossiernummers vermeld waardoor de relevante documenten eenvoudig in het raadsinformatiesysteem kunnen worden teruggevonden.

Ook is er een kleine plankaart van het gebied opgenomen.

3. Wat willen we bereiken

De projectdoelstellingen en de kritische succesfactoren worden benoemd; hoe draagt het project bv. bij aan de aantrekkelijkheid van de binnenstad, versterking van de economie van de stad, de differentiatie in woonmilieus, maatschappelijke voorzieningen of invulling van landschappen en water en wat zijn de daarbij vooraf geformuleerde doelstellingen.

4. Hoe willen we dat bereiken

Een beschrijving hoe invulling wordt gegeven aan de projectdoelstellingen en kritische succesfactoren. Er wordt aangegeven op basis van het projectplan wat de stand van zaken is met betrekking tot de voorgenomen programmering van bv. woningen, kantoren, detailhandel, parkeren en voorzieningen.

5. Wat hebben we gedaan?

Projecten bestaan uit verschillende fasen; initiatief, ontwerp, voorbereiding en uitvoering.

In dit gedeelte wordt in grote lijnen aangegeven welke werkzaamheden in de verschillende fasen hebben plaatsgevonden en hoe lang daar over is gedaan. Tevens wordt getracht om deze fasering te koppelen aan geld. Hoeveel is er tot op heden aan dit project in de verschillende fasen uitgegeven en welke producten heeft dat opgeleverd. Vanwege de lange historie en overlapping van verschillende fasen binnen sommige projecten is dit helaas niet altijd even goed mogelijk.

6. Wat gaan we nog doen?

Hier wordt schematisch weergegeven hoeveel tijd er nog nodig is om de verschillende projectfasen te doorlopen, welke producten er in die fasen worden opgeleverd in welke bedragen daarvoor geraamd zijn. Dit totaal benodigd bedrag wordt afgezet tegen het totaal beschikbaar budget en het bedrag dat inmiddels al is uitgegeven. Hieruit blijkt of het gereserveerde bedrag toereikend is.

7. Financiën

Uit het voorgaande format voor de projectbladen is de grafiek overgenomen waarin in taartvorm de samenstelling van de financiële middelen is weergegeven. Daarnaast wordt, indien van toepassing, in tabelvorm een samenvatting van de grondexploitatie gegeven met betrekking tot de kosten, opbrengsten, saldo en eventueel getroffen voorziening voor het project.

Onder het kopje financiën is ook weergegeven wat de eventuele mutatie in het financiële eindresultaat (Netto Contante Waarde) is t.o.v. de eerdere rapportage en is in een grafiek het verloop van de cashflow weergegeven.

8. Risico's

Sinds 2009 is het risico-informatiesysteem van het Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement (Naris) bij de gemeente Dordrecht in gebruik. Dit systeem biedt de organisatie een handvat om op continue en systematische wijze de organisatie op risico's te analyseren, met als uiteindelijk doel een balans te vinden tussen risico's nemen en risico's beheersen. Financiële risico's van grote projecten zijn opgenomen in Naris voor zover deze geen onderdeel zijn van de gereserveerde projectmiddelen (als post onvoorzien).

De risico's krijgen op basis van 'kans maal effect' een rode, oranje of groene codering. Indien een zuivere

berekening niet mogelijk is gebeurt dit op basis van inschatting (bijv. afbreukrisico's). Aan de raad worden grootste en voornaamste risico's met beheersmaatregelen toegelicht waarbij de output uit het hiervoor genoemde systeem als basis dient. Deze risico's worden vermeld voor zover deze (openbare) informatie niet schadelijk is voor de positie van de gemeente. Bij "schadelijk" moet bv. gedacht worden aan gevallen waar sprake is van mogelijke (schade)claims of onderhandelingen met marktpartijen.

9. Actuele ontwikkelingen in het project

Hier is plaats om tekstueel de actualiteit toe te lichten.

Hierin kunnen eventuele kansen en bedreigingen vermeld worden, successen worden gevierd of tegenvallende resultaten worden gemeld en kan voorgesorteerd worden op eventueel toekomstige besluitvorming en trends die zich voor doen.

10. Communicatie

Communicatie is een belangrijk instrument om realisatie van projectdoelstellingen mogelijk te maken. Hoe wordt gecommuniceerd met belanghebbenden en welke instrumenten worden daarvoor ingezet.

Er valt te denken aan bewonersavonden, persberichten, advertenties, internetpagina's maar ook inzet van "nieuwe media" zoals facebook en twitter.

1. Gezondheidspark

Datum rapportage	September 2015
Datum vorige rapportage	Maart 2015

1.1. Organisatie

1.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	P.H. Sleeking
Collegiale afstemming B&W	J. Mos
Ambtelijk opdrachtgever	G.A. ten Dolle

1.2. Het project

1.2.1. Scope

Bij het Gezondheidspark (GZP) is aanvankelijk ingezet, met een samenwerkingsverband tussen gemeente, het Albert Schweitzer ziekenhuis (ASZ) en een marktpartij, op het versterken van de stedelijke structuur op het gebied van sport en zorg, ondersteund door een meer commercieel gericht programma en woningbouw. De invulling van het commerciële programma is om meerdere redenen achtergebleven en heeft zich beperkt tot de realisatie van één van de beoogde drie woontorens aan de Overkampzone. Inmiddels is gebleken dat, ondanks alle inspanningen van partijen, mede onder invloed van een veranderende markt, het geprojecteerde programma in de middenzone niet langer als haalbaar moet worden beschouwd. Om die reden is al eerder bestuurlijk besloten om het actief ontwikkelen van een commercieel programma te beëindigen, de samenwerking met de betrokken marktpartij eveneens te beëindigen en het financiële verlies te nemen.

De twee woontorens in de Overkampzone dienen nog wel tot ontwikkeling te worden gebracht. Met het oog op een (uiteindelijke) ontwikkeling van de middenzone, is het heroriënteren op het vervolg zondermeer noodzakelijk. Deze heroriëntatie laat op voorhand wel enkele dilemma's zien.

Vanuit het perspectief dat de Middenzone voor langere tijd in gebruik zal blijven als parkeerterrein, zijn binnen de egaliseringsreserve Parkeren gelden gereserveerd voor een pakket aan verbetermaatregelen. Met dit pakket wordt vooral beoogd de parkeexploitatie voor de langere termijn (max. 10 jaar) te garanderen. Onderzocht moet echter nog worden in hoeverre de hiervoor geraamde investering, vooralsnog bepaald op € 1,5 miljoen, zich verhoudt tot een kostendekkende exploitatie.

In dit verband is tevens de vraag aan de orde hoe moet worden omgegaan met de wens c.q. de noodzaak om meer uniformiteit aan te brengen in de verscheidenheid van parkeer- en abonnementstarieven. De hierin gegroeide ongelijkheid bij de diverse gebruikers, vraagt om een meer stringente reglementering. Dit vooral met het oog op mogelijk nieuwe contactuele afspraken met het ASZ.

Dergelijke contractuele afspraken impliceren eveneens de nodige keuzes en afwegingen daar waar het gaat om onderdelen als het toekomstig parkeerregime, maar ook de rolneming van partijen, eventueel nieuwe of aanvullende ziekenhuisfuncties in de Middenzone, de relatie met Amtelwijck en dergelijke.

Een andersoortig dilemma doet zich voor rond de vraag hoe dient te worden omgegaan met mogelijk geïnteresseerden voor de Middenzone. Vanuit de gedachte dat interessante marktinitiatieven gefaciliteerd zouden moeten worden, levert dit mogelijk spanning op in relatie tot het kostendekkend exploiteren van het parkeren en het op termijn alsnog realiseren van een gebouwde parkeervoorziening. Teneinde de Middenzone in de (nabije) toekomst geheel of gedeeltelijk tot ontwikkeling te kunnen brengen, is het beschikbaar hebben van een actueel ruimtelijk-, programmatisch- en financieel kader een vereiste. Dit kader is tevens noodzakelijk om het sterk verouderde juridisch planologisch instrumentarium op het GZP te vernieuwen. Dit nieuwe bestemmingsplan voor het geheel van het GZP, omvat reglementering van zowel het parkeren als het nieuwe kader.

Op dit moment is een aanzet tot een hernieuwd ruimtelijk-functioneel kader in grote lijnen gereed. Dit geldt eveneens voor een eerste concept voor een voorontwerp bestemmingsplan.

Bestuurlijke oriëntatie op deze kaderstelling zal de komende tijd plaatsvinden. Hierbij zal een relatie worden gelegd met de contractbesprekingen die met het ASZ worden gevoerd. Het pakket aan verbetermaatregelen en een mogelijk veranderend parkeerregime, maken eveneens deel uit van deze besprekingen. De verwachting is dat er eind 2015 sprake zou kunnen zijn van hernieuwde contractuele afspraken.

1.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

1.2.2.1. Contractuele kaders

Grondposities

De gemeente is eigenaar van alle nog uit te geven gronden binnen het plangebied, behoudens een klein perceel waarop een trafo staat (wordt mogelijk ingepast in programma).

Het project bestaat uit een Sportboulevard, Ziekenhuiszone, Middenzone en Overkampzone. De Sportboulevard en Ziekenhuiszone zijn nagenoeg afgerond.

Overeenkomst(en)

Samenwerkingsovereenkomst inzake Gezondheidspark Dordwijk (SOK oud) d.d. 22 november 2004

Samenwerkingsovereenkomst Gezondheidspark Dordrecht (SOK) d.d. 26 oktober 2005

1.2.2.2. Betrokken private partijen

Samenwerkingsovereenkomst (SOK) Oud

- Stichting Albert Schweitzer Ziekenhuis (ASZ)

Samenwerkingsovereenkomst (SOK)

- Stichting Albert Schweitzer Ziekenhuis
- AM Vastgoed B.V. (AM Vastgoed)

Realisatie overeenkomst (ROK)

- Stichting Albert Schweitzer Ziekenhuis
- AM Wonen B.V. (AM Wonen)

1.2.2.3. Bestemmingsplan en stedenbouwkundig plan.

Soort plan	Datum
Bestemmingsplan	Zal worden geënt op de huidige situatie, in samenhang met de gewijzigde kaderstelling.
Stedenbouwkundig programma	Zal worden herzien. Een raadsvoorstel volgt tweede helft 2015.

1.2.2.4. Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Dossiernummer	Besluit
Raadsbesluit	05-03-2002		Vaststellen van het voorbereidingsbesluit "Kombipark Ziekenhuis"
Raadsbesluit	12-11-2002		Instemmen met het functioneel programma en stedenbouwkundig plan voor het Gezondheidspark Dordwijk
Raadsbesluit	11-05-2004		Instemmen met de realisatie Gezondheidspark Dordwijk en het programma Sportboulevard
Raadsbesluit	26-04-2005		Verklaren van voorbereiding bestemmingsplan
Raadsbesluit	04-10-2005		Wensen en bedenkingen Samenwerkingsovereenkomst Gezondheidspark
Raadsbesluit	19-12-2006	117961	Vaststellen van het stratenbeloop omgeving Gezondheidspark
Raadsbesluit	03-02-2009	118636	Aanpassing masterplan Gezondheidspark
Raadsbesluit	25-06-2013	932326	Richtinggevende besluitvorming in relatie tot inhoud en financiën
Collegebesluit	18-03-2014	1175709	Einde samenwerking met Multi
Raadsbesluit	17-02-2015	1328085	Beëindiging samenwerking met Multi, sluiten van de Grondexploitatie GZP, openen van de grondexploitatie Overkampzone, beschikbaar stellen van een voorbereidingskrediet

1.3. Wat willen we bereiken?

(Projectdoelstellingen en kritische succesfactoren)

	<u>Economie</u>
Wat:	Het project versterkt de economie en draagt bij aan werkgelegenheid en de kennisinfrastructuur.
Doelstelling:	Tot stand brengen van sport en zorg en thema gerelateerd wonen en werken voor wat betreft de Middenzone.
	<u>Differentiatie woonmilieus</u>
Wat:	Het (deel)project zorgt voor gedifferentieerde en aantrekkelijk woonmilieu.
Doelstelling:	De huidige doelstelling is het realiseren van een tweetal woontorens in de Overkampzone (in totaal circa 100 woningen); op termijn eventueel zorg gerelateerd wonen in de Middenzone.
	<u>Groen/blauwe ruimte</u>
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte.
Doelstelling:	Afzien van een groot stedelijke ontwikkeling en inzetten op een meer landschappelijk georiënteerde setting voorzien van substantieel groen en water.
	<u>Maatschappelijke voorzieningen</u>
Wat:	Het project zorgt voor voorzieningen die een duidelijke leemte invullen in de stad, met name op het gebied van maatschappelijke voorzieningen.
Doelstelling:	Het in de Middenzone ontwikkelen van een zodanig programma dat de thema's sport en zorg worden versterkt.

1.4. Hoe willen we dat bereiken?

(Projectresultaat op basis van projectplan)

Het Gezondheidspark bestaat uit verschillende zones; de Ziekenhuiszone, Sportzone, Middenzone en de Overkampzone. De eerder vastgestelde grondexploitatie op basis van het Masterplan uit 2008 is afgesloten en er is een nieuwe grondexploitatie voor het Gezondheidspark geopend, namelijk alleen voor de Overkampzone.

<u>KPI's/Projectresultaten</u>	Oorspronkelijke Programmering	Huidige Programmering	Gerealiseerd	Status
Aantal woningen Overkampzone	150	150	50	
 Op schema				
 Mogelijk vertraging				
 Vertraagd t.o.v. vorige planning				

Toelichting op bovenstaande tabel

In afwachting van het aantrekken van de woningmarkt is de ontwikkeling van de woningen aan de Overkampzone opgeschort.

1.5. Wat hebben we gedaan?

Door de gemeente

	<2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Uitgaven
								Gerealiseerd
1. Initiatief	 				 			
2. Ontwerp								
3. Voorbereiding						 		
4. Uitvoering	 							

Door derden

	<2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Uitgaven
								Gerealiseerd
1. Initiatief	 							
2. Ontwerp								
3. Voorbereiding								
4. Uitvoering								

Toelichting

1.1	Ondertekening SOK; archeologisch onderzoek; sloop tennishal; parkeergarage sportzone; regionaal politiebureau; tunnel Karel Lotsyweg; onderhandelingen marktpartijen en provincie Zuid-Holland-Zuid.
1.4	Nieuwbouw GGD en ASZ; Nieuwbouw Sportboulevard; oplevering eerste woontoren Overkampweg nieuwbouw hostel.
1.5	Verbouw/nieuwbouw vm. Amigo's in 2014. Nieuwbouw Coralgebouw (tussen politiebureau en ASZ), start tweede helft 2015.

	Totaal Reservering	Totaal Uitgaven
	4.426.626	3.641.406
Totaal budget nog beschikbaar (restant reservering)		785.220

1.6. Wat gaan we nog doen?

Door de gemeente Dordrecht

Activiteit	Fase	<2015				2016			2017			2018			2019>			Benodigd
																	Krediet	
Heroriëntatie m.b.t. de Middenzone	Initiatieffase																	176.737
Ontwikkelen nieuwe kaderstelling/best.plan	Initiatieffase																	
Uitvoering pakket aan tijdelijke maatregelen																		
Start bouw woningen Overkampweg fase 3	Onbekend																	608.483
Ingebruikname busstation	Onbekend																	
	Mogelijk vertraging																	
	Vertraagd t.o.v. vorige planning																	
Berekende rente en kostenstijging																		PM
Totaal benodigd budget																		
Totaal beschikbaar budget																		785.220

Door derden

Activiteit	Fase	<2015				2016				2017				2018				2019>			
	Realisatie																				
	Realisatie																				

1.7. Financiën

De beëindiging van de samenwerking met Multi en het niet langer nastreven van de oorspronkelijk beoogde ontwikkeling van de Middenzone heeft gevolgen gehad voor de grondexploitatie. De grondexploitatie van het totale gebied is afgesloten en er is verlies genomen ([raadsvoorstel 1321402](#); [raadsbesluit 17-2-2015](#)).

Voor de resterende ontwikkeling in het gebied is een grondexploitatie voor alleen de Overkampzone in de plaats gekomen. Het betreft de uitgifte van een tweetal woontorens aan ontwikkelaar AM en de inrichting van het omliggende terrein aan de Overkampzone.

De toekomstige invulling van de Middenzone moet nader bepaald worden. Daarom zijn de gronden in de Middenzone opgenomen als strategische grondvoorraad (niet in exploitatie genomen gronden). Om onderzoek te doen naar de toekomstige ontwikkeling van de Middenzone en de mogelijke vormen van samenwerking met het ASZ is daarnaast door de raad op 17 februari 2015 een voorbereidingskrediet van 175.000 beschikbaar gesteld. Het voorbereidingskrediet komt ten laste van de exploitatie in voorbereiding voor de Middenzone.

Samenvatting grondexploitatie Gezondheidspark Overkampzone per 1-1-2015

Kosten	Gerealiseerde kosten	€ 3,6 mln.
	Nog te realiseren kosten	€ 0,7 mln.
	Totale kosten	€ 4,4 mln.
Opbrengsten	Gerealiseerde opbrengsten	€ 2,2 mln.
	Nog te realiseren opbrengsten	€ 3,9 mln.
	Totale opbrengsten	€ 6,2 mln.
Saldo	Boekwaarde per 1-1-2015	€ 1,4 mln.
	Rente-effect	€ 0,4 mln.
	Eindwaarde per 31-12-2020	€ 2,1 mln.
	Netto contante waarde per 1-6-2015	€ 1,7 mln.

Samenvatting exploitatie in voorbereiding Gezondheidspark Middenzone per 1-1-2015

Kosten	Gerealiseerde kosten	€ 0 mln.
	Nog te realiseren kosten	€ 0,2 mln.
	Totale kosten	€ 0 mln.
Opbrengsten	Gerealiseerde opbrengsten	€ 0 mln.
	Nog te realiseren opbrengsten	€ 0 mln.
	Totale opbrengsten	€ 0 mln.
Saldo	Boekwaarde per 1-1-2015	€ 0 mln.
	Rente-effect	€ 0 mln.
	Eindwaarde per 31-12-2015	€ - 0,2 mln.
	Netto contante waarde per 1-1-2015	€ - 0,2 mln.

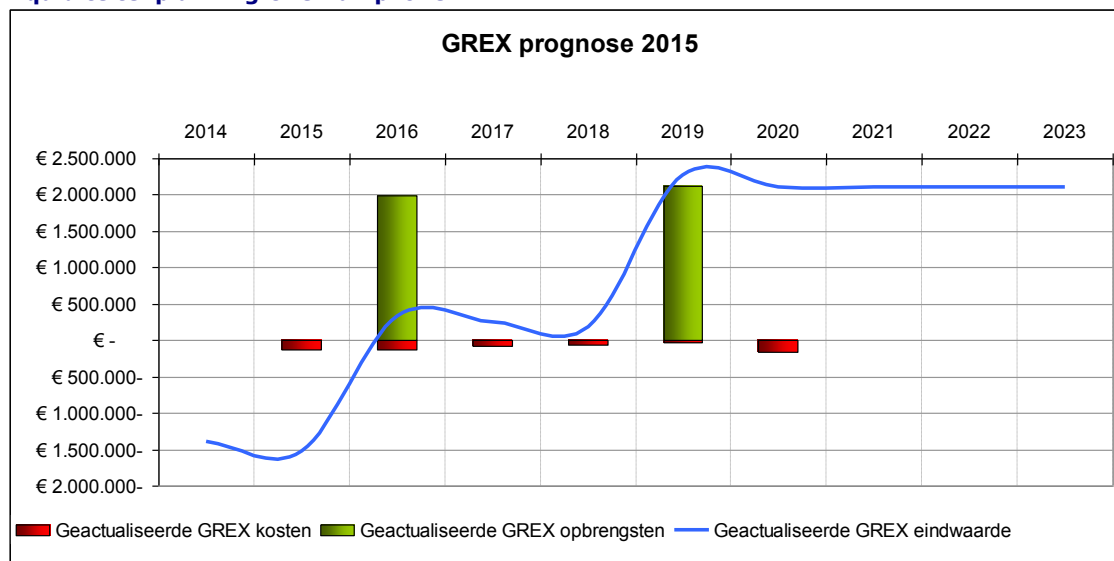
Netto Contante Waarde grondexploitatie

Prognose 2014 Gezondheidspark Totaal	Prognose 2015 Overkampzone + Middenzone (na herziening)	Mutatie
-21.500.000	1.500.000	23.000.000

Reeds in 2013 is de verliesvoorziening opgehoogd. Middels het [raadsbesluit d.d. 17 februari 2015](#) is de grondexploitatie voor de Middenzone gesloten en is een afzonderlijke positieve grondexploitatie voor de Overkampzone geopend.

De vraag of in het licht van het nieuwe kader en de vertaling hiervan in een nieuw bestemmingsplan de grondexploitatie opnieuw moet worden geopend, zal bij de advisering hierover afzonderlijk worden gewogen.

Liquiditeitenplanning Overkampzone

1.8. Risico's

Omdat het uitgangspunt gehanteerd is dat het geplande programma in de Middenzone niet doorgaat en hiervoor verlies wordt genomen, zijn de risico's ten aanzien van ontwikkeling van de Middenzone komen te vervallen. De resterende risico's hebben betrekking op de ontwikkeling van de Overkampzone.

<u>Risico's/beheersmaatregelen/bijsturing:</u>
1. Vervallen programma Overkampzone. <u>Beheersmaatregelen:</u> Sturen op nakoming overeenkomst AM Wonen. Aanvullende afspraken maken t.a.v. fasering. Indien nodig flexibele invulling programma toestaan naar aanleiding van marktomstandigheden.
2: Vertraging gronduitgifte Overkampzone. <u>Beheersmaatregelen:</u> Sturen op nakoming overeenkomst AM Wonen. Aanvullende afspraken maken t.a.v. fasering. Indien nodig flexibele invulling programma toestaan naar aanleiding van marktomstandigheden.
3: Afwijking kosten bouwrijp maken en inrichting openbare ruimte. <u>Beheersmaatregelen:</u> Bewaken budgetten grondexploitatie. Tijdig actualiseren civieltechnische ramingen.

1.9. Actuele ontwikkelingen in het project

Naar verwachting zal in de tweede helft van 2015 het Coralgebouw, geprojecteerd tussen het bestaande politiebureau en het ASZ, worden gerealiseerd. Recent is de hiervoor vereiste juridische procedure afgerond. Met het tot stand brengen van dit gebouw wordt de laatste opening in de wand langs de Karel Lotsyweg gesloten.

Ontwikkeling van de twee nog ontbrekende woontorens in de Overkampzone is op korte termijn nog niet te verwachten. Het verder aantrekken van de woningmarkt is hiervoor een vereiste. Overleg met de ontwikkelaar is al wel op gang gebracht.

Met Yulius worden nog steeds gesprekken gevoerd over een mogelijke herontwikkeling van de bestaande locatie aan de zuidkant van het Gezondheidspark. Een functionele- maar ook een fysieke relatie met het ASZ is hierbij één van de mogelijkheden. Ook de locatie Kasperspad wordt bij deze gesprekken betrokken. Tweede helft 2015 wordt hierover meer duidelijkheid verwacht.

Met een andere marktpartij wordt incidenteel gesproken over een mogelijke ontwikkeling (grote sportzaak) binnen de Middenzone. Een actueel kader vertaald in een bestemmingsplan, is echter een vereiste voor een adequaat vervolg.

Met het ASZ wordt gesproken over zowel de beëindiging van het huidige contract alsmede de inhoud van een nieuw contract. Onderwerpen als Amstelwijck, financiën, parkeren, een gewijzigde kaderstelling en dergelijke, worden in dit verband aan de orde gesteld. In de tweede helft van 2015 zal hierover worden gerapporteerd.

1.10. Communicatie

Op dit moment vinden gesprekken plaats met het ASZ. Bij de voorbereiding van het nieuwe kader en de inhoud van het pakket aan tijdelijke maatregelen worden ook andere partijen zoals Optisport betrokken.

2. Westelijke Dordtse Oever

Datum rapportage	September 2015
Datum vorige rapportage	Maart 2015

2.1. Organisatie

2.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	J. Mos
Collegiale afstemming B&W	P.H. Sleeking en H. van der Linden
Ambtelijk opdrachtgever	G.A. ten Dolle

2.2. Het project

2.2.1. Scope

Doel Businesscase WDO: een versnelde ontwikkeling en realisatie (voor 2020) van het bedrijventerrein op de locatie Westelijke Dordtse Oever, overeenkomstig de businesscase WDO.

Dit project voorziet in een alternatieve locatie voor het bovenregionale bedrijventerrein, dat oorspronkelijk in de Hoekse Waard gerealiseerd zou worden.

De Businesscase WDO uit 2009, 8 maatregelen:

1. Aanpak verkeersknoop N3/A16 door Rijkswaterstaat.	€ -
2. Ontsluiting DK IV.	€ 15 mln
3. Herstructurering bedrijventerreinen Dordtse Kil I, II en Amstelwijck-West.	€ 13 mln
4. (Her)ontwikkeling Zeehavengebied.	€ 13 mln
5. Westelijke ontsluiting bedrijventerreinen.	€ 4 mln
6. Bodemsanering Zuidwestelijk deel bedrijventerrein Dordtse Kil III.	€ 3 mln
7. Versnelde ontwikkeling bedrijventerrein Dordtse Kil IV.	€ 7 mln
8. Vrachtwagenparkeren.	€ 2 mln

Financieel tekort € 57 mln:

Financieel tekort: € 57 mln Op 20 april 2009 is een bestuurlijke overeenkomst bedrijventerrein "de Westelijke Dordtse Oever" gesloten tussen het Rijk, de provincie Zuid-Holland, het Havenbedrijf Rotterdam (HbR) en de gemeente Dordrecht. Hierin is o.a. vastgelegd hoe elke partij financieel bijdraagt in het financieel tekort:

Dekking:

- Ministerie van EZ	€ 17 mln
- Provincie Z.H.	€ 8 mln
- Havenbedrijf R'dam	€ 10 mln
- Gemeente Dordrecht	€ 22 mln*

**Deze 22 miljoen wordt gedekt uit het positieve resultaat op de grondopbrengsten uit de grondexploitatie Dordtse Kil IV.*

Het programma Westelijke Dordtse Oever (WDO) en de hiervan deel uitmakende projecten heeft tot doel een aantrekkelijk en duurzaam bedrijventerrein te creëren door de interne en externe bereikbaarheid te verbeteren, bestaand terrein te herstructureren en nieuw bedrijventerrein te ontwikkelen.

Totale investering gemeente nog ca. € 109 mln.

Belangrijk om daarbij op te merken is dat dit bedrag **niet heroverweegbaar** is en/of voor andere doelen kan worden ingezet, omdat:

- Ruim € 62,3 mln wordt geïnvesteerd in de ontwikkeling van DK IV en de Zuidwesthoek DK III en gefinancierd wordt uit de toekomstige grondopbrengsten; zonder ontwikkeling dus ook geen beschikbare middelen;
- Ca. € 31,8 mln wordt geïnvesteerd in infrastructuur die randvoorwaardelijk is voor de ontwikkeling van DK IV;
- De overige bedragen benodigd zijn voor de andere maatregelen omdat hier afspraken over zijn gemaakt met de andere partners.

Het betreft een businesscase; alle opbrengsten investeringen zijn communicerende vaten. Op het moment dat er ingegrepen wordt in 1 van de maatregelen zal dat vergaande gevolgen hebben voor andere deelprojecten binnen de WDO en de dekking daarvan.

2.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

2.2.2.1. Contractuele kaders

Bestuurlijke overeenkomst WDO d.d. 20 april 2009: de bestuurlijke overeenkomst is gesloten met als doel: het versneld realiseren van het bedrijventerrein op de locatie Westelijke Dordtse Oever (WDO), overeenkomstig het basispakket plus, zodat op korte termijn kan worden voorzien in de behoefte aan havengerelateerde bedrijventerreinen ten behoeve van de Rotterdamse regio, waardoor ook de mainport Rotterdam wordt versterkt.

Basispakket plus: het in de businesscase d.d. 13 november 2008 verwoorde basispakket, aangevuld met de aanleg van de westelijke ontsluiting (geraamd op € 4 mln) en de herstructurering van Dordtse Kil I en II (geraamd op € 13 mln).

Verplichtingen van partijen gezamenlijk: inspanningsverplichting om tot versnelde realisatie van basispakket plus te komen.

Verplichtingen Rijk: inspanningsverplichting om binnen relevante wettelijke kaders zo spoedig en flexibel mogelijk een financiële bijdrage te leveren van € 17 mln.

Verplichtingen Provincie Zuid-Holland: verplichting om binnen relevante wettelijke kaders zo spoedig en flexibel mogelijk een financiële bijdrage te leveren van maximaal € 8 mln (ten bate van infrastructurele maatregelen).

Verplichtingen Havenbedrijf Rotterdam (HbR): inspanningsverplichtingen om circa € 10 mln te investeren in havengeëigende projecten op voorwaarde van voldoende rendement.

Verplichtingen gemeente: inspanningsverplichting om;

- binnen relevante wettelijke kaders de ontwikkeling en realisatie van het bedrijventerrein Westelijke Dordtse Oever (WDO) voortvarend uit te werken en op de kortst mogelijke termijn een begin te maken met de uitvoering (uiterlijk voor 2020).
- € 22 mln voor rekening en risico van gemeente te nemen.
- voortvarend bestemmingsplanprocedures te doorlopen.

Looptijd

Ingang per ondertekening en aangegaan voor de duur van de ontwikkeling en realisatie van het bedrijventerrein Westelijke Dordtse Oever.

Algemene kenmerken

De overeenkomst betreft een (globale) intentieovereenkomst. Er wordt uitsluitend gesproken over inspanningsverplichtingen op hoofdlijnen, vooral gericht op de financiële bijdragen. Er worden verder geen concrete verplichtingen opgelegd.

Samenwerking zeehaven / Havenbedrijf Rotterdam

Overeenkomsten:

- Intentieverklaring d.d. 21-5-2009.
- Hoofdlijnendocument d.d. 17-12-2010.
- Samenwerkingsovereenkomst d.d. 1-7-2011.
- Samenwerkingsovereenkomst II (SOK II).
- Erfpachtovereenkomst (inclusief Algemene Voorwaarden en Akte van vestiging).
- Overeenkomst Flankerend Sociaal Beleid d.d. 1-7-2011.
- Overeenkomst Nautisch Beheer d.d. 1-7-2011.
- Overeenkomst herstel Prins Willem Alexander-kade (PWA-kade)
- Convenant WDO-samenwerking d.d. febr. 2015 (bijlage 11 SOK II).

De Intentieverklaring, het Hoofdlijnendocument en de Samenwerkingsovereenkomst d.d. 1 juli 2011 kwamen te vervallen toen SOK II werd aangegaan. De Erfpachtovereenkomst, Overeenkomst Nautisch Beheer, Overeenkomst Flankerend Beleid en de Overeenkomst herstel PWA-kade zijn verdere uitwerkingen van SOK II.

Inhoud op hoofdlijnen

Doel SOK II: opnieuw vastleggen van afspraken met betrekking tot de samenwerking en de overdracht van de gronden vastleggen van procesafspraken.

Hoofdlijnen van de samenwerking

- Het Havenbedrijf Rotterdam (HbR) neemt beheer, ontwikkeling en exploitatie van het zeehavengebied (inclusief bedrijventerrein Louter Bloemen) over van gemeente.
- HbR krijgt het gebied in hoofderfpacht (bestaande erfpacht- en huurcontracten worden gerespecteerd).
- Havenmeester neemt nautisch beheer over (ook in Papendrecht en Zwijndrecht en elders in Dordrecht).
- Gemeente blijft bevoegd gezag voor publiekrechtelijke aangelegenheden.

Samenwerking Dijkversterking / Waterschap Hollandse Delta

Overeenkomsten:

- Samenwerkingsovereenkomst (SOK).
- Uitvoeringsovereenkomst.
- Planschadeverhaalovereenkomst.
- Koopovereenkomst.
- Overeenkomst(en) rechten van opstal.

Inhoud op hoofdlijnen

Doel SOK: uitvoering van de dijkverbetering, realisatie van de weg en het fietspad en het vastleggen van de afspraken en procedures om dit te bereiken.

Hoofdlijnen van de samenwerking

- verbetering van de dijk langs de Dordtse Kil vanaf Wieldrecht tot aan Willemsdorp.
- verbreden, upgraden en verlengen van de weg op de dijk.
- aanleggen fietspad met voorzieningen.

Het Waterschap Hollandse Delta (WHD) draagt zorg voor de gehele uitvoering van het project, inclusief de gemeentelijke werken (verbreden weg en aanleg fietspad). Het project is conform planning in uitvoering.

Samenwerking Rijkswaterstaat inzake N3/A16 en Ontsluiting DK IV op A16

Overeenkomsten:

- Samenwerkingsovereenkomst Top 6 programma Aansluitingen (2009)
- Financieringsovereenkomst basisaanpak knoop A16/N3 (2014)
- Realiseringsovereenkomst knoop A16/N3 plus ontsluiting DK IV op A16 (2014)

Inhoud op hoofdlijnen

In 2009 hebben bestuurlijke partners in Zuid-Holland afspraken gemaakt omtrent aanpak van zes prioritaire aansluiting/knooppunten op het rijkswegennet, inclusief de financiën. De knoop N3/A16 is een van deze zes. Doel SOK en ROK: uitvoering geven aan het project N3/A16, waarbij Rijkswaterstaat ook de nieuw ontsluiting van DK IV op de A16 in haar project meeneemt. Er zijn financiële en organisatorische afspraken gemaakt.

Hoofdlijnen van de samenwerking

- Uitvoering project knoop A16/N3 door RWS, waarbij RWS op verzoek gemeente de ontsluiting van DK IV op de A16 heeft toegevoegd aan haar project. De gemeente draagt de meerkosten vanuit de WDO.
- Gemeente draagt zorg voor herziening bestemmingsplannen en MER.
- RWS en gemeente werken samen op gebied van communicatie, grondverwervingen, planning en ontwerp.

2.2.2.2. *Betrokken private partijen*

Bestuurlijke overeenkomst:

- Rijk (namens Rijk: EZ).
- Provincie Zuid-Holland (PZH).
- Havenbedrijf Rotterdam (HbR).

Samenwerkingsovereenkomst zeehaven:

- Havenbedrijf Rotterdam.
- Divisie Havenmeester van HbR (als afgeleide van HbR).

Overeenkomst dijkversterking:

- Waterschap Hollandse Delta (WHD).

Rijkswaterstaat; Realiseringsovereenkomst RWS-Gemeente (juni 2014).

2.2.2.3. *Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.*

Soort plan	Datum
Nieuw Bestemmingsplan Zeehavens	Juni 2013 vastgesteld in de gemeenteraad.
Stedenbouwkundig plan DK IV	Juni 2014, vastgesteld in de gemeenteraad september 2014
Beeldkwaliteitplan DK IV	Juni 2014, vastgesteld in de gemeenteraad september 2014
MER en bestemmingsplan DK IV	Juni 2014 Notitie Reikwijdte en detailniveau (in het kader van MER procedure) en eerste aanzet ontwerp bestemmingsplan, vastgesteld in de gemeenteraad september 2014
Startnotitie vervolgfase DK I en II	Juni 2014 opgeleverd, vastgesteld in gemeenteraad september 2014
Notitie reikwijdte en detailniveau MER DK IV en N3/A16	In september 2014 vrijgegeven voor zienswijzen en eind 2014 getoetst door de Commissie MER. Beantwoording zienswijzen mei 2015 in college vastgesteld. Appellanten en raad hebben de beantwoording aansluitend ontvangen.

2.2.2.4. *Voorgaande besluitvorming*

Orgaan	Datum	Dossiernummer	Besluit
Raad	30-11-2010	516601	Herlabelen reserve economische structuurversterking naar reserve WDO en beschikbaar stellen van een voorbereidingskrediet van 750.000
College	25-09-2012	932813	Aangaan SOKII + krediet, waaronder voor uitvoering sanering
Raad	05-12-2012	932813	Aangaan SOKII + krediet, waaronder voor uitvoering sanering
Raad	30-08-2011	649671	Beschikbaar stellen voorbereidingskrediet DK IV van 1.850.000
Raad	26-02-2013	1008253	RIB realisatie WDO-pakket en inzet onderhandelingen
Raad	03-06-2013	1078051	Infrastructuur en DK IV: Extra kosten knooppunt A16/N3
Raad	25-06-2013	1078051	Infrastructuur en DK IV
Raad	23-09-2014	1324138	Beslispunten inzake WDO 1. instemmen VO hoofdinfrastructuur en voorbereidingskrediet 2. geen wensen en bedenkingen op ROK RWS 3. mbt DK IV, instemmen met Stedenbouwkundig plan, vaststellen GREX, instemmen start MER en verwerving resterende gronden 4. vaststellen startnotitie Kwaliteitsimpuls DK I, II en Amstelwijck-West fase incl. krediet 5. mbt ontwikkelstrategie WDO, vaststellen organisatorische en programmatische kaders WDO, verstrekken krediet inrichten programmamanagement 6. geheimhouding bekrachtigen GREX en financiën
College	19-05-2015	1425501	Instemmen met beantwoording zienswijzen op Notitie reikwijdte en detailniveau MER DK IV en N3/A16. Raad informeren over de beantwoording door middel van een RIB.

2.3. Wat willen we bereiken?

(Projectdoelstellingen en kritische succesfactoren)

	Economie
Wat:	Het project versterkt de economie (verbreding en accent op maritiem cluster) en draagt bij aan werkgelegenheid.
Doelstelling:	Het project op de Westelijke Dordtse Oever (WDO) heeft tot doel een aantrekkelijk en duurzaam bedrijvengebied te creëren door de interne en externe bereikbaarheid te verbeteren, bestaand terrein te herstructureren en nieuw bedrijventerrein te ontwikkelen. Dit project voorziet in een alternatieve locatie voor het bovenregionale bedrijventerrein, dat oorspronkelijk in de Hoekse Waard gerealiseerd zou worden.
	Groen / blauwe ruimte
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte (landschappen en water).
Doelstelling:	Het tot stand brengen van een bedrijventerrein in een landschappelijke context en voorzien van een sterk duurzaamheidsprofiel

2.4. Hoe willen we dat bereiken?

(Projectresultaat op basis van projectplan)

Het uitvoeren van het WDO-maatregelenpakket bestaande uit acht deelprojecten:

1. Aanpak verkeersknoop N3/A16 door Rijkswaterstaat: het verbeteren van de doorstroming en verkeersafwikkeling van het knooppunt N3/A16 door een transformatie tot een kwart klaverblad met enkele bypasses, inclusief een parallelrijbaan aan de westzijde van de A16.
2. Ontsluiting DK IV: Op de nieuwe parallelrijbaan van de A16 wordt ter hoogte van DK IV een op- en afrit aangesloten die centraal in DK IV aantakt. Direct ten noorden van de Moerdijkbrug wordt een nieuwe op- en afrit gemaakt die via het oude en een nieuw aan te leggen viaduct en de Rijksweg DK IV vanuit de zuidzijde gaat verbinden met de oostelijke rijbaan A16. Hierdoor ontstaat de benodigde directe ontsluiting op de A16 voor het bedrijventerrein Dordtse Kil IV.
3. Herstructurering bedrijventerreinen Dordtse Kil I en II en Amstelveen-West: in samenwerking met onder meer het gevestigde bedrijfsleven het verhogen van de kwaliteit van de bestaande bedrijventerreinen door inventarisatie en vervolgens aanpak van de verbeterpunten (bijvoorbeeld uitstraling openbaar gebied/private terreinen, aanpak leegstand). De opgave concentreert zich in enkele deelgebieden, verspreid over het terrein, met een geschatte oppervlakte van ca. 13 ha.
4. Herontwikkeling Zeehavengebied: verbetering van het functioneren van het Zeehavengebied door intensieve samenwerking met het Havenbedrijf Rotterdam (HbR). Het HbR beheert, exploiteert en ontwikkelt het Zeehavengebied van Dordrecht overeenkomstig het opgestelde ontwikkelprofiel.
5. Westelijke ontsluiting bedrijventerreinen: het langs de Dordtsche Kil gelegen deel van de Wieldrechtse Zeedijk wordt door het Waterschap Hollandse Delta verzwaaard. Gelijktijdig met deze dijkverzwaring kan een bredere verbindingsweg vanaf het Zeehavengebied, langs de terreinen Dordtse Kil I t/m III naar Dordtse Kil IV worden aangelegd.
6. Bodemsanering Zuidwestelijk deel bedrijventerrein Dordtse Kil III: om ook het resterende zuidwestelijke deel van het bedrijventerrein Dordtse Kil III geschikt te maken voor bedrijfsvestiging en voor de noordelijke ontsluiting van het bedrijventerrein Dordtse Kil IV, is – na verplaatsing van de bestaande functies en verwijdering van de bebouwing – in het gebied van en rond het woonwagenveld bodemsanering noodzakelijk.
7. Versnelde ontwikkeling bedrijventerrein Dordtse Kil IV: ontwikkelen van het nieuwe bedrijventerrein Dordtse Kil IV, waarbij vestigingsmogelijkheden voor bovenregionale, logistieke en havengerelateerde bedrijvigheid ontstaat. Bij de ontwikkeling van het terrein wordt uitgegaan van een duurzame ontwikkeling (o.a. door plaatsing van windmolens) en de behoefte uit de markt.
8. Vrachtwagenparkeren: terugdringen van parkeeroverlast van vrachtwagens en te zijner tijd het (door de markt laten) realiseren van een (beveiligd) parkeerterrein. Hierbij wordt met name gekeken naar een verbinding met parkmanagement en het ontwikkelprofiel van Dordtse Kil IV.

<u>KPI's/Projectresultaten</u>	Oorspronkelijke Programmering	Huidige Programmering	Gerealiseerd	Status
Bruto oppervlakte bedrijventerrein	700 ha.	700ha.		
Herstructurering bestaande bedrijventerrein:				
- DK I, II en Amstelwijk	13 ha	13 ha	2 ha	
- Zeehavengebied (incl. Louterbloemen)	Zelf ontwikkelen van de Zeehaven 144 ha	HbR ontwikkelt en exploiteert de zeehaven 144 ha		
Bedrijventerrein in ontwikkeling:				
- DK III	72 ha	72 ha	38	
Bedrijventerrein nog te ontwikkelen:				
- DK IV	bruto 100 ha	Circa 70 ha		
Andere KPI's:				
Vrachtwagen Parkeren	Truckparking vooraf	Truckparking als potentieel onderdeel parkmanagement. Aanpak overlast DK I en II	Aanpak overlast DK I en II	
Realisatie knooppunt N3-A16	2016-2018	2016-2018		
Start uitgifte DK IV in 2018	3 ha/jaar	3 ha/jaar		
Toename werkgelegenheid (arbeidsplaatsen)	2000	2000		
	Op schema			
	Mogelijk vertraging			
	Vertraagd t.o.v. vorige planning			

2.5. Wat hebben we gedaan?

1. Door de gemeente

	<2009				2010				2011				2012				2013				2014				2015				Uitgaven
	<2009				2010				2011				2012				2013				2014				2015				Gerealiseerd
Programma management																													€ 636.011
1.3. Vorbereiding																													
Knooppunt N3- A16																													€ 0
	<2009				2010				2011				2012				2013				2014				2015				Uitgaven
	<2009				2010				2011				2012				2013				2014				2015				Gerealiseerd
1.1. Initiatief																													
1.2. Ontwerp																													
1.3. Vorbereiding																													
1.4. Uitvoering																													
Hoofdfra DK IV																													€ 1.054.346
1.1. Initiatief																													
1.2. Ontwerp																													
1.3. Vorbereiding																													
1.4. Uitvoering																													

	<2009				2010				2011				2012				2013				2014				2015				Uitgaven	
																													Gerealiseerd	
Bodemsanering voormalige woonwagenlocatie																													€ 981.379	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering																														
Aanleg westelijke ontsluiting																													€ 672.984	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering (door derden)																														
Ontwikkeling Zeehaven (SOK II)																													€ 3.000.000	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering																														
Herontw. DK I en II																													€ 122.593	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering																														
Ontwikkeling DK IV																													€ 25.592.770	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering																														
Truck Parking																													€ 56.019	
1.1. Initiatief																														
1.2. Ontwerp																														
1.3. Voorbereiding																														
1.4. Uitvoering																														

2.6. Wat gaan we nog doen?

Door de gemeente Dordrecht

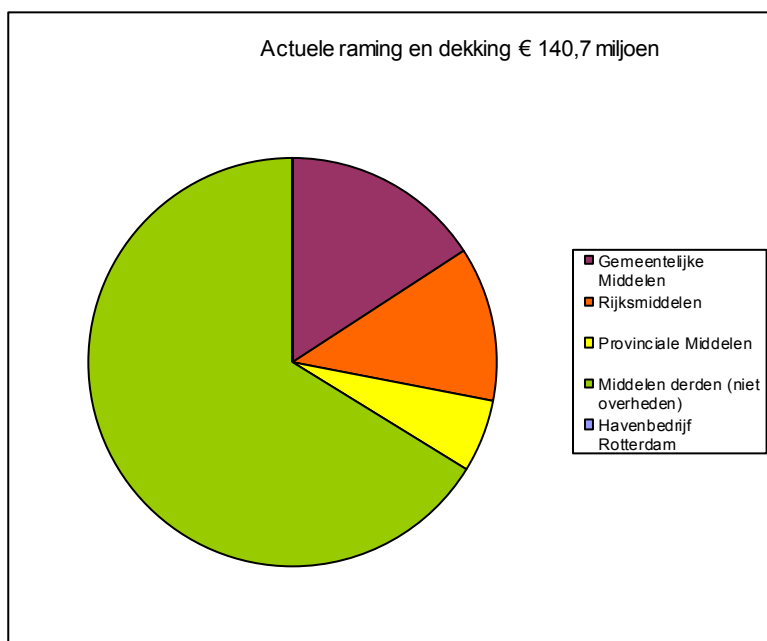
Activiteit	Fase	2015				2016				2017				2018>				Benodigd
																		Krediet
Projectmanagement Waaronder de WDO-brede thema's gebiedsmarketing, duurzaamheid en parkmanagement	Voorbereiding																	1.900.000
Zeehaven: Afronding BP Groote Lindt	Uitvoering																	PM
Zeehaven: Grondwatersanering Kilkade 7	Uitvoering																	PM
Zeehaven: Werkplan waterbekkens + herstel PWA kade	Uitvoering																	PM
Doorlopen RO procedure MER en Bestemmingsplannen DK IV en N3-A16																		
Knoop N3- A16 bijdrage	Uitvoering																	3.300.000
Hoofdinfra DK IV (zie onder):	Ontwerp																	28.300.000
Hoofdinfra / N3-A16: Afronden en vaststellen DO's	Ontwerp																	
Hoofdinfra / N3-A16: Uitvoering geven aan Samenwerkingsovereenkomst RWS en gemeente tbv aanleg infrastructuur inclusief werkafspraken voor het project. Gemeente faciliteert RWS met o.a. de bestemmingsplanprocedure, communicatie en verwervingen	Voorbereiding																	
Hoofdinfra / N3-A16:	Uitvoering																	
Sanering voormalig woonwagenkamp:	Uitvoering																	1.700.000
Aanleg westelijke ontsluiting / versterking Kildijk	Uitvoering																	1.300.000
Ontwikkeling DK IV:																		59.100.000
	Voorbereiding																	
	Uitvoering																	
Herstructurering DK I en II: professionalisering parkmanagement, stimulering vastgoed-herontwikkeling, aanbieden energiescans, opstellen programma duurzaamheid en voorbereiden uitvoering	Voorbereiding																	500.000
	Uitvoering																	12.400.000
Truckparking:																		PM

	Op schema
	Mogelijk vertraging
	Vertraagd t.o.v. vorige planning
Berekende rente en kostenstijging	PM
Totaal geraamd benodigd budget	108.500.000
Totaal beschikbaar budget	108.543.898

Door derden

Activiteit	Fase	2015	2016	2017	2018>
Aanbesteding Infrastructuur door RWS	Vorbereiding				
Verkeersknoop N3/A16/Parallelstruc- tuur langs A16 [Rijk, uitgevoerd door Rijkswaterstaat]	Realisatie				

2.7. Financiën

Het totale geschatte investeringsvolume in het gebied Westelijke Dordtse Oever bedraagt naar schatting minimaal € 400 miljoen.

Hiervan neemt, volgens de huidige ramingen, de gemeente ca. € 140 mln voor haar rekening. (zie tabel hieronder). Een groot gedeelte van deze gemeentelijke investering wordt gedekt door de grondopbrengsten (ca. € 122 mln).

Alle overige investeringen worden gedaan door derden. Onder investeringen door derden verstaan we de investeringen door HbR in het zeehavengebied, de investering van Rijkswaterstaat in de ontsluiting van de WDO, de verbreding- en versterking van de Kildijk door het waterschap maar ook de investeringen door private partijen in de zeehaven, investeringen in particulier vastgoed op Dordtse Kil I, II en in Amstelwijck en de in de windmolens in Dordtse Kil IV.

Netto Contante Waarde grondexploitaties	Prognose 2014 Jaarrekening 2013 (na herziening)	Prognose Juni 2014	Mutatie
Dordtse Kil IV	14.189.554	22.276.820	+8.086.446 ¹
Zuidwesthoek	3.885.379	4.476.321	+590.942

	Raming	Onrendabele top/ meerkosten BC WDO 2009	Onrendabele top/ meerkosten BC WDO (nu) 2014	
V Plan en voorbereidingskosten	2.500.000		2.500.000	
1 Bijdrage Knooppunt A16 / N3 Nieuwe aansluiting A16 / ontsluiting Dordtse Kil	3.300.000		3.300.000	
2 IV	29.400.000	15.000.000	29.400.000	(1)
3 Bodemsanering vm woonwagenlocatie	2.700.000	3.000.000		
4 Aanleg Westelijke ontsluiting	2.000.000	4.000.000	2.000.000	
5 Bijdrage uit WDO aan Zeehaven Sok II	3.000.000	13.000.000	3.000.000	(2)
6 Zoneren en herstructureren DK I en II	13.000.000	13.000.000	13.000.000	
7 (Versneld) ontwikkelen DK IV*	84.760.000	7.000.000		
8 Truckparking		2.000.000		
Totaal investeringen:	140.660.000	57.000.000	53.200.000	
Dekking WDO partners				
Bijdrage Rijk	17.000.000	17.000.000	17.000.000	
Bijdrage provincie ZH	8.000.000	8.000.000	8.000.000	
HBR (investeert in de Zeehaven, buiten beschouw gelaten)		10.000.000		
Subsidie recreatieve fietsroute	375.000		375.000	
RWS, realisatie N3/A16, 3,3 mln bijdrage provincie				
Dekking WDO gemeente Dordrecht				
Grondexploitatie DK IV (NCW)*	107.036.000	18.000.000	22.276.000	(3)
Grondexploitatie Zuidwesthoek DKIII (NCW)	7.200.000	3.000.000	4.500.000	(4)
Grondopbrengsten dijkverzwaring		1.000.000		(5)
Reserve Strategische Investerings I-E01	1.800.000		1.800.000	
Totaal dekking:	141.411.000	57.000.000	53.951.000	

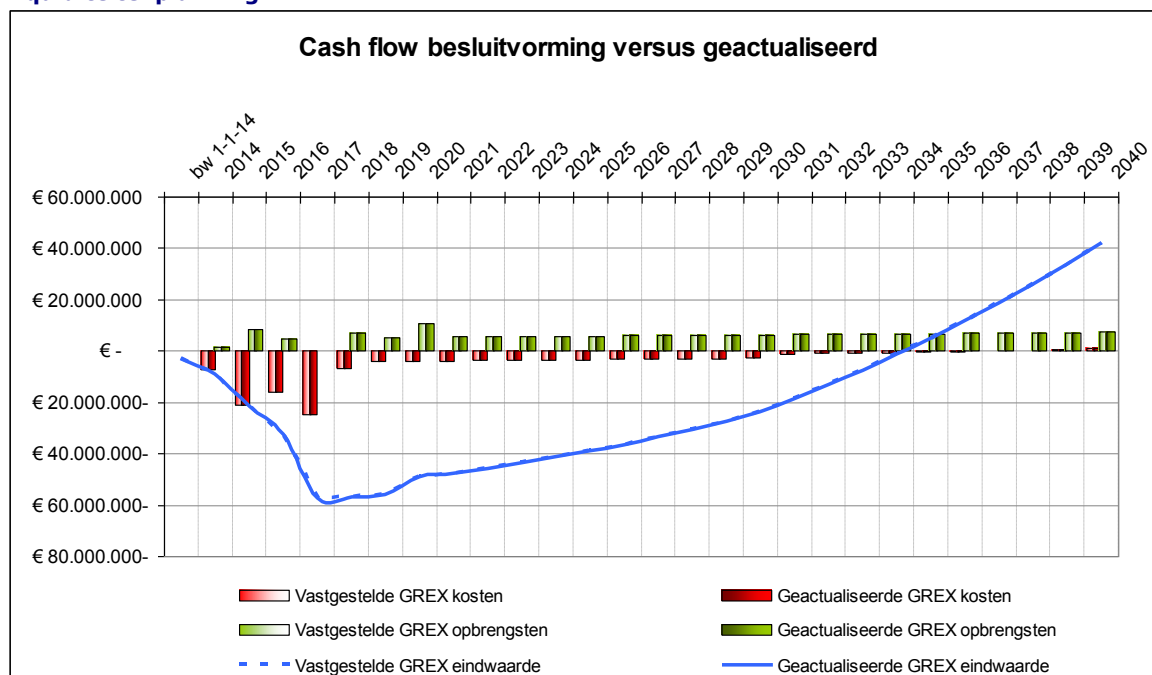
- De ontsluiting DK IV bestaat uit: zuidelijke ontsluiting A16, aanpassing Rijksstraatweg, aansluiting parallelstructuur, verlenging Aquamarijnweg en de Dijkweg vanaf DK IV. De geraamde investeringskosten zijn inclusief indexerings, plankosten, grondkosten, niet verrekenbare BTW en risico (€ 5 mln.). De definitieve ontwerpen van RWS en gemeente voor de Hoofdinfrastructuur zijn tweede kwartaal 2015 vastgesteld. Op basis hiervan zijn DO-ramingen opgesteld (eind 2^e kwartaal gereed, daarna integrale verwerking in de WDO begroting en GREX). Op basis van de Definitieve Ontwerpen luidt de conclusie dat nog steeds binnen de vastgestelde financiële kaderstelling wordt geopereerd.
- Als gevolg van de ondertekening van de Samenwerkingsovereenkomst (SOK II) met Havenbedrijf Rotterdam (HbR) zullen de investeringen in het gebied door HbR worden gedaan. Voor de resterende werkzaamheden voor de gemeente die voortvloeien uit SOK II wordt een gedeelte (€ 3 mln.) gefinancierd uit de reserve WDO. De werkzaamheden zijn grotendeels (binnen de financiële kaders) uitgevoerd. In 2015 zal de raad nader geïnformeerd worden over de stand van zaken.
- De grondexploitatie is exclusief bovenwijkse infrastructurele kosten. Deze kosten zijn meegenomen bij maatregel 2; de ontsluiting DK IV. In het saldo is geen rekening gehouden met risico's op de grondexploitatie, deze zijn verwerkt in NARIS.

¹ Hoofdinfra DK IV is uit de grondexploitatie gehaald en wordt als investeringsproject beschouwd.

4. Resultaat is verbeterd doordat meerkosten van inpassing van een woning wegvallen vanwege aankoop door de ROM-D.
5. De grondopbrengst van de dijkverzwaring binnen het plangebied DK IV maakt deel uit van de grondexploitatie DK IV.

Opmerking: De businesscase WDO kan gezien worden als een gesloten exploitatie, eventuele tegenvallers worden gecompenseerd door andere onderdelen. Er wordt nog steeds binnen de financiële kaders geopereerd. Dit resultaat zal telkens tegen het licht worden gehouden op de momenten dat er zich mutaties met financiële gevolgen voordoen.

Liquiditeitenplanning:

2.8. Risico's

Risico's / Beheersmaatregelen / bijsturing:

Westelijke Dordtse Oever (geconsolideerd risico 10 mln)

Risico voor afwijkingen in kosten, opbrengsten, uitgeefbaar gebied, programma en looptijd.

Op 23-9-2014 heeft de Raad met raadsbesluit 1260913 ingestemd met de ontwikkeling van Dordtse Kil IV, de uitvoering van de 8 maatregelen binnen de WDO en het bijbehorende(gewogen) risicoprofiel van € 8,7 mln. De risico's behorend bij dit profiel staan vermeld in de geheime financiële bijlage, dossiernummer 1324138.

Met de ondertekening van de realisatieovereenkomst voor de infrastructuur met Rijkswaterstaat, is er nog een aantal risico's aan dit profiel toegevoegd waardoor het gewogen risicoprofiel voor de WDO met € 1,3 mln is toegenomen tot € 10 mln.

Beheersing:

De projectorganisatie "Westelijke Dordtse oever" is er qua capaciteit en bemensing op ingericht om te kunnen sturen op planning, kwaliteit, financiën en risico's. Twee keer per jaar worden de risico's geïnventariseerd, geanalyseerd en geactualiseerd. Binnen diverse overlegvormen wordt bepaald welke actie op welk moment gewenst is; dit wordt via de stuurgroep afgestemd met de portefeuillehouder.

2.9. Actuele ontwikkelingen in het project

Na de positieve, unanieme besluitvorming door de gemeenteraad in september 2014 wordt aan alle deelprojecten met alle betrokken partijen gewerkt om tot realisatie over te gaan. Daartoe is de programma- en projectorganisatie WDO geoptimaliseerd en op onderdelen uitgebreid/versterkt. Met het Havenbedrijf Rotterdam is in februari 2015 een samenwerkingsovereenkomst getekend met betrekking tot onder andere een gezamenlijke aanpak van gebiedsmarketing WDO. Voor het opstellen van een marketingstrategie en –plan is opdracht versterkt aan een extern bureau. Oplevering van het product wordt in het vierde kwartaal 2015 verwacht.

Het marktperspectief biedt weer ruimte voor enig optimisme. Uit recente monitoring van de landelijke bedrijfshuisvestingsmarkt blijkt de komende jaren een grote dynamiek in met name de logistieke markt. Bedrijven willen uitbreiden maar zoeken ook nieuwe vestigingslocaties, niet alleen in Zuid-Nederland, maar ook in de Randstad buiten de traditionele logistieke hotspots.

Nadat het ministerie van Economische Zaken haar toezegging heeft waargemaakt en eerder al in 2012/2013 de bijdrage van € 17 miljoen heeft geleverd, wordt nu ook de bijdrage van de provincie Zuid-Holland geconcretiseerd. Een eerste tranche van € 5,5 miljoen, op basis van al gerealiseerde investeringen, is aan de gemeente uitgekeerd. De 2^e tranche zal naar alle waarschijnlijkheid bij aanvang realisatie van de hoofdinfra aan de gemeente worden uitbetaald.

2.10. Communicatie

Op 10 april 2014 is er met de Gebiedsinformatiemarkt een start gemaakt voor een breed en actief communicatietraject met alle belanghebbenden in het plangebied Westelijke Dordtse Oever.

Dit gebeurde in samenwerking met onze externe partners in het gebied: Rijkswaterstaat (RWS), Waterschap (WHD) en Havenbedrijf Rotterdam (HbR). Een nieuwe website is ook vanaf dat moment actief en een nieuwsbrief zal met regelmaat worden uitgegeven door de afdeling Communicatie in overleg met dezelfde partners. Een tweede gebiedsinformatiemarkt is gehouden in mei 2015.

Het college en de Raad wordt 2 maal per jaar bij de cyclische producten geïnformeerd door middel van dit projectblad. Daarnaast zal de Raad in de toekomst 2x per jaar (inter)actief in de raadscommissie worden geïnformeerd over de voortgang en de risico's binnen dit project.

3. Stadswerven

Datum rapportage	september 2015
Datum vorige rapportage	maart 2015

3.1. Organisatie

3.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	P.H. Sleeking
Collegiale afstemming B&W	J. Mos
Ambtelijk opdrachtgever	G.A. ten Dolle

3.2. Het project

3.2.1. Scope

Stadswerven bestaat uit een zuidelijk en een noordelijk deel. Het zuidelijk deel wordt begrensd door de Noordendijk, de Oranjelaan, het Wantij en de Biesboschstraat. Het noordelijk deel door de Merwede, het Wantij, de Merwedestraat en de bedrijfsbebouwing oostelijk van de Papendrechtsestraat. De bouw van het Energiehuis, de parkeergarage en de bioscoop maken geen onderdeel uit van het project. Bij oplevering maken zij fysiek daarvan wel deel uit. Ook de directe omgeving van het plangebied is aandachtsgebied, waar het beïnvloed wordt door de ontwikkeling.

Stadswerven is een herstructureringsgebied van (vooral) scheepsbouw en andere bedrijvigheid naar (binnen-) stedelijk wonen met voorzieningen. Het gaat om kleinschalige voorzieningen aan de noordzijde die een stedelijke menging van wonen met andere functies moeten geven en een menging van wonen met meer grootschalige centrumachtige voorzieningen aan de zuidzijde.

3.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

3.2.2.1. Contractuele kaders

Grondposities

Gemeente: binnen ontwikkelgebied nagenoeg volledig gemeente eigendom.

Overeenkomst(en)

- Overeenkomst ter Verwerving van Kooprechten
Bouwgronden Plangebied De Stadswerven - 13 mei 2011, waarmee is vervallen
- Overeenkomst (Right of First Refusal) - 13 juli 2001

Van belang is hierbij op te merken dat de Ontwikkelingscombinatie de Werven (OCW) vanaf 2001 de ontwikkelrechten van vrijwel het gehele gebied had verkregen (zogenaamde claimgebied), rechten die niet konden worden geëlimineerd in de onderhandelingen om te komen tot een nieuw contract.

Met het oog op de Europese aanbesteding- en staatssteunregels heeft de overeenkomst in essentie het karakter van een (raam)koopovereenkomst en beslist niet van een samenwerkingsovereenkomst.

Looptijd overeenkomst

De eerdergenoemde overeenkomst is per datum ondertekening 13 mei 2011 in werking getreden.

De planning kent een doorlooptijd van 2011 tot en met 2028.

De vigerende grondexploitatie loopt tot 31 december 2028.

Behoudens tussentijdse beëindiging (surseance, faillissement etc.) eindigt de overeenkomst op het moment waarop partijen aan alle verplichtingen hebben voldaan.

Algemene kenmerken

1. Lang lopende, niet opzegbare overeenkomst, met wederzijdse verplichtingen.
2. Grondpositie en grondexploitatie volledig voor rekening gemeente.
3. Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) heeft contractuele aanspraken (ontwikkelrechten/rechten van koop) op en dus financieel belang bij nagenoeg het gehele gebied. Slechts deelgebied A en deelgebied E geheel zijn expliciet uitgezonderd van de kooprechten. Het staat de gemeente vrij daarover te beschikken en daarmee te doen wat haar goedgebeurt.
4. De gemeente is buiten de onder 3 genoemde uitzonderingen, niet vrij om rechtstreeks met derden te onderhandelen/contracteren over de verkoop van gronden. De Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) is eerst rechthebbende.
5. Binnen het plangebied Stadswerven, maar buiten de context van deze overeenkomst, vallen de deelgebieden I en J in Stadswerven Zuid. Deze kunnen in afwijking van de planning door de gemeente eerder worden ontwikkeld, voor zover dat niet concurrerend is met op dat moment door de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) in ontwikkeling zijnde deelgebieden.
6. Prestatieprikkels zijn ingebouwd met als sanctie vervallen kooprecht bij stilzitten ontwikkelaar, echter beperkt tot een tweetal momenten in de contractueel overeengekomen procedure om te komen tot aanbidding en prijsvorming.
7. Geen ontbindingsmogelijkheid voor gemeente anders dan bij faillissement etc.
8. De overeengekomen planning is leidend voor start ontwikkeltraject, aanbidding- en prijsvormingprocedure. Gemeente stelt na overleg met de Ontwikkelingscombinatie de Werven BV (OCW) startmoment daarvan vast. Biedt de gemeente de gelegenheid het moment van op de markt komen te beïnvloeden.
9. Gemeente beoordeelt een verzoek van de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) om een van de planning afwijkend startmoment vast te stellen (kan vroeger zijn maar ook later), op basis van redelijkheid.
10. Gemeente heeft op moment bepalen marktconformiteit invloed op aard en omvang van het programma, moment verkoop, aantal woningen, oppervlakte, categorieën, differentiatie, kwaliteit etc. Wederzijdse overeenstemming vereist, vast te leggen in door beide partijen te ondertekenen document. Als de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV in dat verband aantoont dat het Stedenbouwkundig Plan niet marktconform is, dan staat het ter beoordeling van de gemeente dit aan te passen. Een verzoek daartoe mag de gemeente niet op onredelijke grond weigeren.
 - a. De procedure uitoefening kooprecht (vaststelling marktconformiteit, prijsvorming door middel van eerste en tweede vraagprijs en bieding, taxaties en tot stand komen koopovereenkomst e.v.), waarborgt dat de gemeente tijdig aan de knoppen zit.
 - b. Dit is het moment voor de gemeente om vanuit haar contractuele positie te sturen en te trachten een voorgenomen resultaat (bijvoorbeeld meer/minder programma, hoger marktsegment, hogere grondwaarde) te bewerkstelligen. Ook de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) moet zich in dit traject conformeren aan de uitkomst. Verlies aan bouwpotentie ten opzichte van het in het stedenbouwkundig plan vervatte programma – zo dat aan de orde is - kan dan geen grondslag vormen voor een compensatieclaim richting gemeente. De gemeente zal dan ook op dit moment (anders dan in het nu lopende onderhandelstraject voor deelgebied B-Zuid) geen initiatief richting de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) moeten ondernemen te schrappen in het programma. De vragende partij begint met achterstand aan de onderhandelingen en zal snel in een positie gebracht kunnen worden een prijs te betalen.

Echter:

11. Initiatief of druk vanuit de gemeente om omvang programma te verminderen of de overeengekomen ontwikkelplanning te vertragen, staat haaks op bestuurlijke wil en grondslag om de overeenkomst en het gebied binnen het gestelde tijdsplan te ontwikkelen. Vertraging in afzettempo of omvang programma heeft direct nadelige financiële consequenties voor de gemeente.

3.2.2.2. Betrokken private partijen

- Ontwikkelingscombinatie De Werven BV waarin thans samenwerken:
 - AM BV.
 - Dura Vermeer Bouw Rotterdam BV.
 - Aanneming Maatschappij J.P. van Eesteren BV.
- Leyten.
- Looye.
- Dordtmij.
- Kinopolis.

3.2.2.3. Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.

Soort plan	Datum
Masterplan	Vastgesteld door de raad op 12 mei 2009
Stedenbouwkundig Plan	Vastgesteld door de raad op 26 januari 2010
Beeldregieplan	Vastgesteld door de raad op 26 januari 2010
Bestemmingsplan De Stadswerven	Vastgesteld door de raad op 1 mei 2005, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten op 18 oktober 2005, in werking getreden op 22 december 2005

3.2.2.4. Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Zaaknummer	Besluit
Raad	9 september 2008	136088	Vaststellen van notitie "ambities en uitgangspunten Stadswerven 2005-2008"
Raad	12 mei 2009	132239	Vaststellen van Masterplan Stadswerven
Raad	26 januari 2010	290163	Instemmen met stedenbouwkundige uitwerking van Stadswerven c.a. evenals de financiën, grondexploitatie, parkeerexploitatie en relaties met externe partijen
Raad	23 november 2010	487463	Instemmen met tijdelijke invulling Biesboschhal door Dordtmij
Raad	11 januari 2011	506909	Vaststellen van addendum Villa Augustus (geen wensen & bedenkingen)
Raad	18 januari 2011	536801	Vaststellen van de voorovereenkomst met Leyten (geen wensen & bedenkingen)
Raad	19 april 2011	575586	Vaststellen van de raamovereenkomst met Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW)
Raad	24 april 2012	772307	Vaststellen van voorstellen m.b.t. de bioscoop en parkeergarage
College	22 oktober 2013		Nadere afspraken met de Ark van Noach
Raad	17 december 2013	1148416	Vaststellen van aanvullingen en wijzigingen op eerder vastgestelde uitgangspunten Stadswerven
Raad	17 december 2013	1148361	Vaststellen van de bijgestelde grondexploitatie Stadswerven
Raad	17 december 2013	1157892	Vaststellen van de tweede herziening bestemmingsplan Stadswerven
College	20 februari 2014		Vaststellen van Beheerplan Stadswerven-Zuid
College	15 mei 2014		Instemming met statutaire wijziging Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW)
College	4 juni 2014		Instemmen met tijdelijke vestiging Warten auf der Fluss en permanente handhaving van de Kraanbaan
College	17 juli 2014		Vaststellen van de grondverkoopovereenkomst met Wolff/Kinepolis
Raad	9 december 2014	1389383	Het beschikbaar stellen van een bedrag van € 150.000 voor geluidwerende voorzieningen aan woningen Noordendijk en Biesboschstraat.
College	20 januari 2015	1341269	Kennisnemen van de rapportage evaluatie beheersplan Stadswerven Zuid van 2014, van 4 december 2014 en instemmen met het voorstel dat de beheergroep haar werkzaamheden aanpast door twee keer per jaar ook alle omwonenden uit te nodigen voor een informatiebijeenkomst.
Raad	17 februari 2015	1317161	Instemmen met de wijzigingen van het stedenbouwkundige plan van Stadswerven deelgebied E en Wervenspark en akkoord te gaan met de wijziging van de grondexploitatie.
College	20 januari 2015	1341392	De raad te informeren over het voorontwerp voor de herinrichting van het plein en de openbare ruimte in Stadswerven Zuid.
Raad	21 april 2015	146232	Actualiseren bestemmingsplan De Stadswerven (voorontwerp).

3.3. Wat willen we bereiken?

(Projectdoelstellingen en kritische succesfactoren)

	<u>Aantrekkelijkheid Binnenstad</u>
Wat:	Het project maakt de binnenstad aantrekkelijker (cultuur, voorzieningen, openbare ruimte).
Doelstelling:	Herontwikkeling van het binnenstedelijk gebied De Stadswerven tot een multifunctioneel gebied met een stedelijk karakter, in verbinding met de historische binnenstad. De verbinding met de binnenstad zal worden vormgegeven door de realisatie van een voet-fietsgangersbrug naar de Riedijkshaven, direct ontsloten op het Noorderhoofd (de kop van de Riedijkshaven) en daarmee via de brug over de Riedijkshaven op de binnenstad.
	<u>Economie</u>
Wat:	Het project versterkt de economie (verbreding en accent op maritiem cluster) of draagt bij aan werkgelegenheid (vooral toerisme en de zorg bieden kansen) of kennisinfrastructuur.
Doelstelling:	Realiseren van: - woningbouw als aanvulling op de bestaande woningbouw in de Drechtsteden (duurdere waterlocatie nabij de binnenstad). - recreatieve en werkvoorzieningen in het zuidelijk deel en het herinrichten van het Energieplein en de openbare ruimte. - recreatieve en commerciële voorzieningen in het noordelijk deel.
	<u>Differentiatie woonmilieus</u>
Wat:	Het project zorgt voor gedifferentieerde en aantrekkelijke woonmilieus (duur, stedelijk).
Doelstelling:	Waterrijke woonmilieus nabij de binnenstad; laag, midden en hoog. Gericht op creativiteit van toekomstige bewoners door ruimte voor zelfbouw.
	<u>Groen/blauwe ruimte</u>
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte (landschappen en water).
Doelstelling:	Het project voegt een interessant binnenstedelijk watergelegen woongebied toe aan de Drechtsteden.
	<u>Maatschappelijke voorzieningen</u>
Wat:	Het project zorgt voor voorzieningen die een duidelijke leemte invullen in de stad, met name op het gebied van maatschappelijke voorzieningen.
Doelstelling:	In recreatieve zin versterkt het gebied de stad op essentiële punten (Energiehuis, bioscoop, horeca).

3.4. Hoe willen we dat bereiken?

(Projectresultaat op basis van projectplan)

Het ontwerp Masterplan Stadswerven, vastgesteld in de raad op 12 mei 2009, omvat de ontwikkeling van woningen, kantoren, horeca, onderwijs, winkelvoorzieningen en parkeerfaciliteiten.

<u>KPI's/Projectresultaten</u>	<u>Oorspronkelijke Programmering</u>	<u>Huidige Programmering</u>	<u>Gerealiseerd</u>	<u>Status</u>
Aantal woningen	1.200	876	23	
Appartementen		507	0	
EGW		350	23	
Vrije kavels		14	0	
Waterwoningen	0	5	0	
Afzet woningen per jaar	60	30	0	
Kantoren programma	18.000 m²	0 m²	0	
Voorzieningen	16.300 m²	9.000 m²	0	
Commercieel		6.600 m ²	0	
Bioscoop		2.400 m ²	0	
Parkeren		2.112 m²	2.112 m²	
Toename werkgelegenheid (arbeidsp				
	Op schema			
	Mogelijk vertraging			
	Vertraagd t.o.v. vorige planning			

Opmerkingen:

- Bovenstaande aantallen zijn gebaseerd op de vigerende (ontwikkel)plannen.
- In B-noord ca. 30 woningen minder gerealiseerd.
- Tevens in B-noord 20 vrije kavels uitgegeven.
- Op het Watertorenterrein naar verwachting ca. 30 woningen gerealiseerd. Hierover vinden thans gesprekken plaats met de betrokken partijen.
- Het commercieel programma dat is gepland in deelgebied D wordt voor een groot deel geschrapt.
- Al deze wijzigingen worden verwerkt in de herziene grondexploitatie van het project Stadswerven. Deze herziene grondexploitatie wordt eind 2015/begin 2016 aan de raad aangeboden ter goedkeuring.

Toelichting op bovenstaande tabel

De woningbouw heeft een moeilijke start gekregen als gevolg van de economische crisis. Door een goede samenwerking met de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) zijn momenteel goede verkoopresultaten geboekt met nieuwbouw van woningen door OCW en met de uitgifte van vrije kavels (in de rij) en waterwoningen door de gemeente in B-Zuid en met een doorstart naar B-Noord. Aan de zuidzijde is de parkeergarage gerealiseerd en wordt de bioscoop Kinepolis begin 2016 gerealiseerd en in gebruik genomen. Gelijktijdig vindt de aanleg plaats van een stedelijk plein dat deels op het moment dat de bioscoop in gebruik wordt genomen gerealiseerd zal zijn. De resterende werkzaamheden worden aansluitend uitgevoerd.

3.5. Wat hebben we gedaan?

Door de gemeente

[illegible]

Door derden

	<2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Gerealiseerd
1. Initiatief								€
2. Ontwerp								€
3. Voorbereiding								€
4. Uitvoering								€

	Totaal Reservering	Totaal Uitgaven
	127.350.474	52.652.098
Totaal budget nog beschikbaar (restant reservering)		74.698.376

Toelichting	
1.1	2008: de raad stelt ambities en uitgangspunten vast.
1.2	05-2009: de raad heeft het nieuwe Masterplan Stadswerven vastgesteld.
1.3	2010: stedenbouwkundig plan, grondexploitatie, parkeerexploitatie en globale uitvoeringsplanning zijn vastgesteld door de raad. De voorbereidingen zijn gestart voor deelgebied B en Maasstraat en er is een bestuurlijk akkoord gesloten voor het tijdelijk gebruik van de Biesboschhal. 2011: addendum met Villa Augustus, overeenkomst met Leyten inzake het Watertorenterrein
1.4	2011: Raamkoopovereenkomst gesloten met OCW
2.1	2013: Programma en financiële opzet aangepast aan marktomstandigheden en mogelijkheden.
2.2	2014: start verkoop kavels en woningen OCW
2.3	2014 : Start verkoop waterwoningen en p.o. kavels.

2.4	2006-2007 Uitvoering plan Villa Augustus door New York Vastgoed; 2015/2016 uitvoering bouw Watertorenterrein door Leyten.
2.3	2015 : Start verkoop en bouw kavels en oplevering van woningen door OCW.
2.3	2015: Start verkoop p.o. kavels B-noord.
2.2	2015: Keuze ontwerp, 1, 2 en 3 voor de bouw van de Prins Clausbrug.
2.4	2015: Aanleg Wervenspark (Ecoshape) en plaatsen havenkraan.

3.6. Wat gaan we nog doen?

Door de gemeente Dordrecht

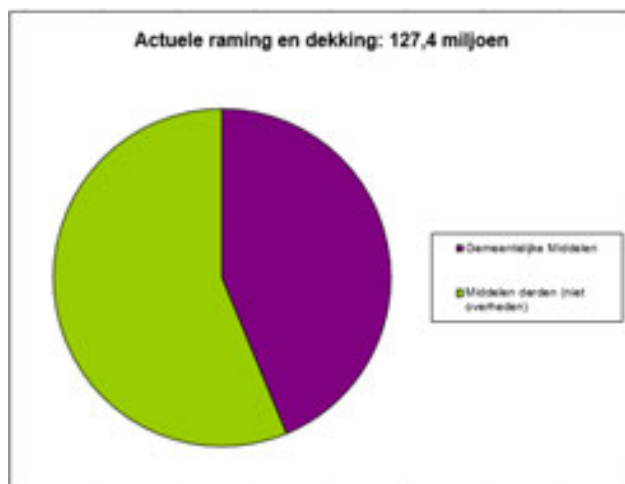
Activiteit	Fase	<2015	2016	2017	2018	2019>	Benodigd Krediet
Deelgebied A	voorbereiding						2.245.054
Deelgebied B	Voorbereiding						2.796.190
Deelgebied C	Voorbereiding						10.552.156
Deelgebied D	Voorbereiding						6.191.560
Deelgebied E	Voorbereiding						3.062.961
Wervenspark	Voorbereiding						2.450.743
Activiteit	Fase	<2015	2016	2017	2018	2019>	Benodigd Krediet
Biesboschhal e.o.							
deelgebied F	Voorbereiding						4.213.912
Landtong	Voorbereiding						1.062.355
Watertorenterrein							
deelgebied H	Voorbereiding						107.082
Villa Augustus	Voorbereiding/uitvoering						278.204
Vlijkkade							0
Energiehuis e.o.	Voorbereiding/uitvoering						4.432.478
voetgangersbrug	voorbereiding						8.767.166
Overig							3.975.236
Op schema							
Mogelijk vertraging							
Vertraagd t.o.v. vorige planning							
Berekende rente en kostenstijging							24.563.274
Totaal benodigd budget							74.698.376
Totaal beschikbaar budget							74.698.376

3.7. Financiën

Samenvatting grondexploitatie 1-6-2015

(Bedragen zijn nominaal, excl. indexering en rente en x 1 mln.)

Kosten	Gerealiseerde kosten	€	52,65
	Nog te realiseren kosten	€	50,07
	Totale kosten	€	108,00
Opbrengsten	Gerealiseerde opbrengsten	€	5,37
	Nog te realiseren opbrengsten	€	59,24
	Totale opbrengsten	€	64,61
Saldo	Boekwaarde per 1-1-2015	€	47,28
	Rente-effect	€	19,29
	Eindwaarde per 31-12-2029	€	55,72
	Netto contante waarde per 1-1-2015	€	41,70
Voorzieningen	Getroffen voorziening per 1-1-2015	€	41,70

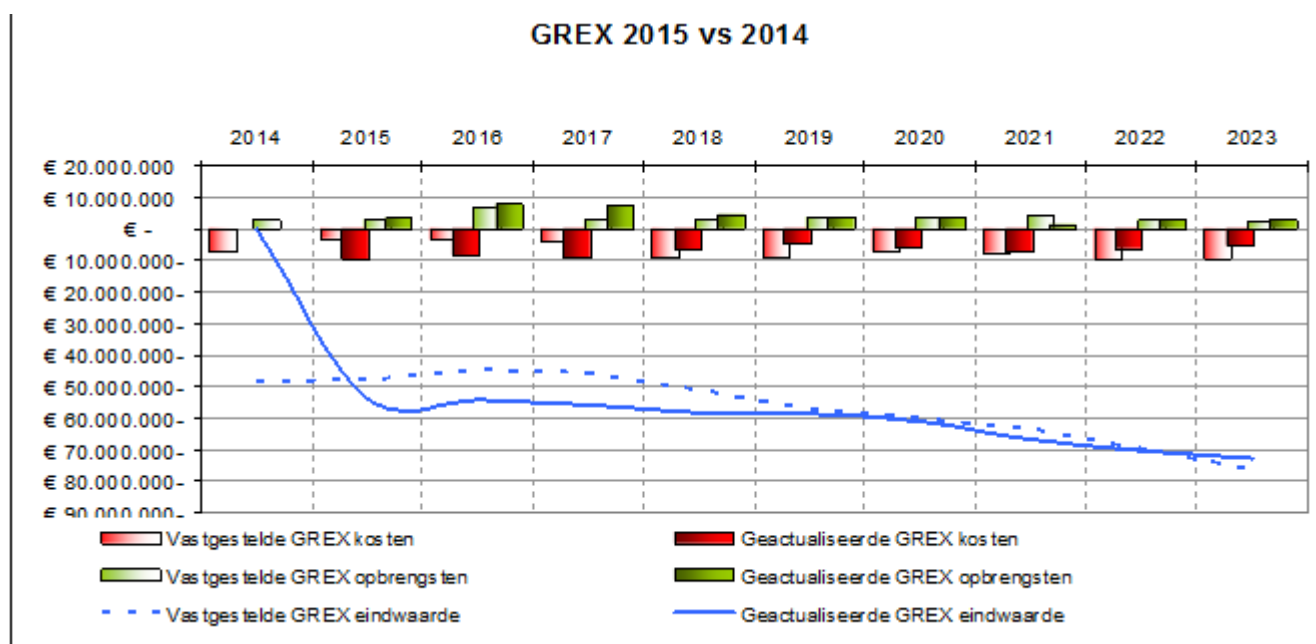
Netto Contante Waarde grondexploitatie

Prognose 2015
Jaarrekening 2014
€ 41.529.205

Prognose 2015
Begroting 2016
€ 41.697.014

Mutatie
€ 167.809

Liquiditeitenplanning:

In 2015 hebben drie beleidsmatige wijzigingen plaatsgevonden die zijn verwerkt in de grondexploitaties:

- De gehanteerde interne rekenrente is vanaf 2016 met 0,5 procentpunt verlaagd naar 3,5%. Voornoemde verlaging leidt tot een verbetering van het saldo van de grondexploitatie met € 289.149
- De halfjaarlijkse rentetoerekening is vervangen door een jaarlijkse rentetoerekening. Deze werkwijze is in overeenstemming met de administratie binnen de gemeente Dordrecht. Hierdoor verslechtert het saldo van de grondexploitatie met € 90.768.
- De afdracht aan het fonds BOVO is komen te vervallen. Daarentegen is een bijdrage vanuit het fonds aan het project verlaagd. Dit leidt tot een verslechtering van het resultaat met € 366.190.

Per saldo leiden de bovenstaande mutaties tot een verslechtering van de grondexploitatie met € 167.809. Deze wijzigingen zullen worden verwerkt in de prognose 2016.

3.8. Risico's

Het saldo van de grondexploitatie is de financiële vertaling van de uitgangspunten die vastgesteld zijn, tegelijkertijd met het openen van de grondexploitatie. Het verwezenlijken van deze uitgangspunten gaat gepaard met financiële risico's. Het financieel management omtrent de grondexploitatie impliceert naast het sturen op het financieel resultaat daarom ook het sturen op risico's.

De risicoberekening is geactualiseerd op basis van de laatste stand van zaken. Het risicoprofiel van Stadswerven bedraagt per 1-6-2015 € 10 mln. De vier grootste risico's van het project Stadswerven zijn:

Risico 1 - UFM-subsidie: in de grondexploitatie is een UFM-subsidie (Urban Flood management) opgenomen.

Maatregel :

Nu de uitvoering van het project is gestart worden subsidiebronnen aangeboord om subsidies binnen te halen. Op dit moment wordt aangesloten bij de gemeente Nijmegen om Interreg-subsidie te verkrijgen. Via de gemeente Rotterdam worden pogingen ondernomen om bij de provincie Deltasubsidie te verkrijgen voor het Wervenpark (Ecoshape), met name voor het lager gelegen gedeelte waar de stedeling het natuurlijke getijdenlandschap kan beleven.

Risico 2 – Schrappen woningen deelplan A: op grond van de meest recente ontwikkelingen bestaat het risico dat de bouw van 50 woningen die zijn gepland in deelgebied A worden geschrapt.

Maatregel: In het oorspronkelijke plan werd uitgegaan van bebouwd parkeren en dichte wooneenheden. Van dit principe is afgestapt. Dat heeft tot gevolg dat minder woningen worden gebouwd. Nu minder woningen worden gebouwd dan in de grondexploitatie voorgesteld, zal op basis van taxaties van de gronden behorend bij het type te bouwen woningen worden bepaald welke gevolgen dit heeft voor de grondexploitatie. Het streven is zo dicht mogelijk de opbrengstenkant, zoals in de grondexploitatie weergegeven, te benaderen.

Risico 3 – Schrappen 30 woningen B-noord: het schrappen van 30 woningen in B-noord vormt een risico voor de grondexploitatie omdat hierdoor de grondopbrengsten kunnen dalen.

Maatregel:

Zie onder 2.

Risico 4 – Daling grondopbrengsten G: op de Landtong/het Schiereiland worden volgens de vigerende plannen 54 woningen gerealiseerd. Het programma vormt naar de mening van de projectgroep een risico. De hoge bebouwingsdichtheid op deze locatie dient mogelijk te worden aangepast waardoor de geraamde grondopbrengsten kunnen dalen.

Maatregel:

Ook hier wordt er naar gestreefd de opbrengsten zoals in de grondexploitatie opgenomen, zoveel mogelijk te benaderen door ook de kosten (zoals bij de 54 woningen) geraamd te verminderen.

Als eerder gememoreerd hebben enkele beleidsmatige mutaties geleid tot een verslechtering van het saldo van de grondexploitatie. Daarentegen is een eerder wel opgenomen risico komen te vervallen, namelijk het risico van een eventuele daling van de bijdrage vanuit het fonds BOVO. Dit risico was € 1 mln. met een kans op optreden van 50%. Het schrappen van dit risico leidt tot een verlaging van het risicoprofiel met € 0,6 mln. Deze wijziging wordt meegenomen bij de actualisatie van de grondexploitatie c.q. risico's.

Als gevolg van planwijzigingen wordt de grondexploitatie van het project Stadswerven in 2015/voorjaar 2016 herzien. Dienaangaande worden ook de risico's van de grondexploitatie geactualiseerd.

De UFM-subsidie vormt op dit moment het grootste risico. Er worden maatregelen genomen om de kwaliteit van het gebied en het omliggende water te versterken en te verhogen waardoor er een waardevermeerdering

voor Stadswerven ontstaat. Gronden en woningen kunnen in dat geval tegen hogere prijzen worden uitgegeven. Investerings die daarvoor moeten worden gedaan zullen alleen plaatshebben indien daar subsidie met een subsidiebeschikking tegenover staat. De bijdrage van de gemeente in een investering bedraagt minimaal 50%.

Subsidies die in het verleden als te ontvangen werden voorgesteld, vervallen omdat die regelingen niet meer van toepassing zijn. Dit zal bij de eerstvolgende herziening van de grondexploitatie worden verwerkt.

3.9. Ontwikkelingen in het project *(Problemen en aandachtspunten)*

1. Woningbouw Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW)
Met OCW zijn afspraken gemaakt over het vervolg van de woningbouw in Vlek B-noord en B Zuid. In beide gedeelten geeft de gemeente woningen uit voor particulier opdrachtgeverschap. OCW bouwt woningen in het middeldure en- dure segment, waaronder een drietal appartementengebouwen. Looye bouwt eveneens een appartementengebouw. Hierbij is de afspraak gemaakt dat OCW in plangebied A de woningbouw voor haar rekening neemt. Het aantal woningen dat de gemeente in heel Stadswerven in particulier opdrachtgeverschap gaat uitgeven bedraagt 80. Hierover is met OCW overeenstemming bereikt. Door middel van een allonge wordt dat vastgelegd. Overwogen wordt de overeenkomst tussen de gemeente Dordrecht en OCW binnen een nog nader vast te stellen termijn te herzien en daarvoor een voorstel te doen aan de raad.
2. Woningbouw Leyten
Het oorspronkelijk door Leyten gemaakte plan (Wonen aan het Wantij) bleek niet afzetbaar in de markt. Leyten ontwikkelt in overleg met de gemeente nieuwe minder stedelijke plannen passend bij de omliggende bebouwing en omgeving. Hiervoor is inmiddels een plan ingediend. Dit plan wordt getoetst op financiële haalbaarheid en uitvoerbaarheid.
3. Ontwikkeling bioscoop.
Wolff B.V. is overgenomen door Kinopolis, een Belgisch bedrijf met vestigingen in 5 landen. De grond bestemd voor de bioscoop is door Kinopolis gekocht. In het eerste kwartaal van 2016 wordt de bioscoop opgeleverd.
4. Aanpassing plannen Vlek E (Papendrechtsestraat en omgeving) en Wervenpark.
De raad heeft ingestemd met een aanpassing van het stedenbouwkundig plan en de grondexploitatie voor deelgebied E en het Wervenpark. Hier is een kleinschaliger opzet van de bouw, de opname van woonwagenaanplaatsen en kluswoningen, en een vervroeging van de aanleg van het park, voor een belangrijk deel ontworpen door Ecoshape/Building with nature. In het Wervenpark wordt tevens de historische haven/hijskraan die nu in Noordoevers, gemeente Hendrik Ido Ambacht staat, geplaatst. Het Da Vinci College is ingeschakeld voor de renovatie van de havenkraan (leer-werkproject). Externe partijen zijn Kraan Repair, Sarens en Steigerbouw Van der Panne. De kraan wordt door het bestuur van Noordoevers, om niet, overgedragen aan de gemeente Dordrecht. De havenkraan wordt in oktober/november 2015 in Stadswerven nabij het IBD gebouw geplaatst.
Het Wervenpark wordt in het najaar van 2015 op maaiveldniveau aangelegd. De inrichting van het gebied vindt plaats in het voorjaar van 2016.
5. Historische schepen in de zuidelijke insteekhaven
In december 2014 is door de Stichting Dordtse Wateren een haalbaarheidsstudie ingediend voor de realisatie van een haven met varend erfgoed in de Zuidelijke insteekhaven van Stadswerven. In de haalbaarheidsstudie wordt uitgegaan van volledige uitvoering door de Stichting Dordtse Wateren met een permanent gebruik. Gezien de interesse door diverse partijen, de investering die door de gemeente zelf dient te worden gedaan en het belang van een goede invulling voor de ontwikkeling voor de rest van Stadswerven wordt onderzocht of de gemeente in de uitvoering zelf een rol kan nemen. Hiervoor heeft de gemeente in overleg met OCW een extern adviesbureau, OpKoers, ingeschakeld. Dit bureau heeft de opdracht gekregen in overleg met betrokken partijen de ontwikkelings- en inrichtingsmogelijkheden te onderzoeken en de gemeente en OCW daarin te adviseren. In oktober/november 2015 brengt OpKoers hierover advies uit.
6. Stedin-nieuwbouw
Naast het huidige Stedin-gebouw bouwt Stedin ten behoeve van de stroomvoorziening van Binnenstad en Schil een nieuw transformatorstation, dat de huidige bedieningsrisico's zal minimaliseren.
7. Invulling braakliggende bouwterreinen
Stadswerven-noord is vooralsnog niet aangewezen als gebied waar ingezet wordt op tijdelijke invullingen door middel van burgerinitiatieven. Onderzocht wordt welke invloed het al dan niet dempen van de noordelijke insteekhaven voor gevolgen heeft op het gebruik van het aangrenzende terrein. In oktober/november 2015 moet hierover een standpunt worden ingenomen. Diverse initiatiefnemers hebben serieuze plannen die zij graag uit zouden willen voeren.

3.10. Communicatie

De raad is door middel van raadsinformatiebrieven geïnformeerd over de volgende onderwerpen:

- 16 december 2014, zaaknummer 1393546: de prijsvraag voor het maken van een fietsgangersbrug vanaf deelgebied Stadswerven (Punt van de Punt) naar de Riedijkshaven.
- 20 januari 2015, zaaknummer 1341392: het voorlopig ontwerp voor de herinrichting van het stedelijk plein en de openbare ruimte en de planning van uitvoering.
- In juni 2015 heeft een presentatie plaatsgevonden van plannen voor de bouw van een Delta Experience Centre in Stadswerven. Tot eind 2015 worden mogelijke locaties in Stadswerven op haalbaarheid onderzocht.

Naast de gemeentelijke website (www.dordrecht.nl/Stadswerven) heeft de Ontwikkelingscombinatie De Werven BV (OCW) de website Stadswerven.nl van de gemeente te leen, ten behoeve van zijn verkoopactiviteiten. De OCW benut deze breed, door ook de gemeentelijke informatie daarin op te nemen.

Er is intensief overleg over de overlast rond het Energiehuis, vooral in de beheergroep, waarin de bewoners, het Energiehuis en de partijen als Politie, gemeente en Milieudienst participeren, onder onafhankelijk voorzitterschap.

Na een evaluatie van het beheerplan is besloten om twee keer per jaar een Nieuwsbrief uit te brengen ten behoeve van alle bewoners van het omliggende gebied. Aansluitend aan die Nieuwsbrief wordt een bewonersavond georganiseerd en worden betrokkenen gehoord en bijgepraat over de ontwikkelingen Stadswerven Zuid en noord. In mei 2015 is een Nieuwsbrief uitgebracht en zijn bewoners uitgenodigd voor een informatieavond. De opkomst was gering.

Er is overleg gevoerd met jeugd, omwonenden en zakelijk geïnteresseerden over de ontwikkeling van het stedelijk plein tussen bioscoop, Energiehuis en Regiokantoor.

De door de raad beschikbaar gestelde subsidieregeling voor geluidsisolatie van de woningen Noordendijk e.o. wordt in 2015 uitgevoerd. Voor het verkrijgen van subsidie worden de bewoners geadviseerd en begeleid door de gemeente en de Omgevingsdienst. Voor het traject zijn bewoners in de gelegenheid gesteld om zich aan te melden. De interesse is matig tot redelijk. De subsidieregeling eindigt eind december 2015.

Geografisch behoort dit gebied tot Stadswerven maar het behoort niet tot de scope van het project en maakt geen onderdeel uit van de grondexploitatie.

4. Leerpark

Datum rapportage	September 2015
Datum vorige rapportage	Maart 2015

4.1. Organisatie

4.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	E. van de Burgt
Collegiale afstemming B&W	J. Mos
Ambtelijk opdrachtgever	R.C.A. Meester

4.2. Het project

4.2.1. Scope

Het Masterplan Leerpark omvat de ontwikkeling van woningen, scholen, kantoren, horeca, winkelveorzieningen en parkeerfaciliteiten. Daarnaast willen we versterking van het onderwijs, met name op het gebied van techniek, duurzaamheid en maritiem. Om de sociale samenhang in het gebied te vergroten willen we programmatisch de verantwoordelijkheid van het gebied overdragen aan de gebruikers.

4.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

4.2.2.1. Contractuele kaders

Grondposities

Gemeente en Stichting Regionaal Opleidingencentrum Zuid-Holland Zuid Da Vinci College (DVC) hebben alle binnen het ontwikkelgebied gelegen nog uit te geven gronden in eigendom. Alleen Perceel 6C is geheel in eigendom van de gemeente. De Gemeente en DVC vormen samen een coöperatie. De Coöperatie Ontwikkeling

Leerpark U.A. is opdrachtgever voor het realiseren van het totale Leerpark gebied (inclusief onderwijsleerbedrijven, woningen en openbare ruimte). Perceel 6C (linksonder op de tekening) valt binnen het projectgebied maar buiten de Bieding. Hier heeft Heijmans dus geen ontwikkelrecht/plicht op. Het staat de gemeente vrij om hierover te contracteren. DVC heeft hier evenmin rechten, eventuele opbrengsten zijn dus direct voor de gemeente.

Overeenkomst(en) met Heijmans

2003: Aanbestedingsleidraad
2003/2004: Bieding Heijmans
2004: Gunningbesluit
2004: Integrale samenwerkingsovereenkomst (SOK)
2004: Coördinatieovereenkomst
2004: Samenwerkingsovereenkomsten op perceelniveau voor de percelen 1 t/m 6.
2005: Ontwikkelingsbesluit
2005: Realiseringsovereenkomst op perceelniveau voor de percelen 1, 2 (exclusief 2F) en 3.
2014: Vaststellingsovereenkomst betreffende de percelen 2F, 5A, 5B, 5C, 6A, 6B en 6DII.

Looptijd overeenkomst:

Datum inwerkingtreding SOK: bij ondertekening, na Gunningbesluit

Einde na beëindiging Realiseringsfase of artikel 11

Start Realisatiefase: het Ontwikkelingsbesluit is genomen en de Realisatie- en Gronduitgifteovereenkomsten zijn ondertekend.

Samenwerkingsfase: De fase die een aanvang neemt met het Gunningbesluit in combinatie met het ondertekenen van deze overeenkomst, en eindigt met het Ontwikkelingsbesluit in combinatie met het ondertekenen van Partijen van Realisatie- en Gronduitgifteovereenkomsten.

Samenwerking op hoofdlijnen/wederzijdse verplichtingen

Coöperatie Leerpark U.A.

Het redigeren van de definitieve Realisatieovereenkomst, de Gronduitgifteovereenkomsten, het voeren en notuleren van al het benodigde overleg met de Marktpartij, tijdige besluitvorming over/goedkeuring van de verschillende onderdelen van het Ontwikkelingsplan, het ter goedkeuring voorleggen aan haar leden van het Ontwikkelingsplan ten behoeve van het Ontwikkelingsbesluit.

Heijmans N.V.

Het met name verrichten van activiteiten die resulteren in het opstellen van het VO, het DO, Bestek en tekeningen of een beeldkwaliteitplan, werkzaamheden in de samenwerkingsfase voor eigen rekening. Al die werkzaamheden die voor de ontwikkeling en realisatie van het Leerpark dienen te worden verricht en die niet expliciet door de Coöperatie dienen te worden verricht. De grond bedoeld voor de bouw van woningen, bedrijven en kantoren afnemen tegen de in de vaststellingsovereenkomst overeengekomen vergoeding.

Partijen gezamenlijk

Gerechtigd tot het doen van voorstellen tot aanpassing.

Aanvulling of wijziging overeenkomst enkel na schriftelijke goedkeuring van beide partijen.

Algemene kenmerken

Langlopende overeenkomst, met wederzijdse verplichtingen, zonder einddatum. Verplichte grondafname Heijmans met afgesproken afnamedata. De grondposities van de gemeente en Da Vinci geven naast indexatie met de CPI-index ook een rentelast o.b.v. de interne rekenrente.

Om dit risico af te dekken hebben onderhandelingen plaatsgevonden tussen de coöperatie en Heijmans.

De uitkomst van deze onderhandelingen is inmiddels door het coöperatiebestuur geaccordeerd en vastgesteld door College van B&W en de Raad. De belangrijkste herziene afspraken betreffen de vertraagde, maar nu wel verplichte afname van de grond (doorlopend tot 2023).

Perceel 6C valt buiten de bieding met Heijmans. De gemeente is intern in overleg, hoe de ontwikkeling van deze kavel het beste kan worden aangepakt.

De gemeente Dordrecht is verantwoordelijk voor de grondexploitatie (GREX).

4.2.2.2. Betrokken private partijen

- Da Vinci, partner in de Coöperatie Leerpark
- Heijmans N.V., ontwikkelaar
- West 8, stedenbouwkundig bureau
- Studio Leon Thier, architecten

4.2.2.3. Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.

Soort plan	Datum
Bestemmingsplan	Gewijzigd bestemmingsplan november 2014 definitief

4.2.2.4. Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Dossier-nummer	Besluit
Raad	07-12-1999	-	Vaststellen intentieverklaring project leerpark en beschikbaar stellen krediet voor extern organisatieadvies
Raad	<2000	-	Bijdrage Onderwijs (MO)
Raad	12-12-2000 en 8-11-2005	-	Vaststellen Masterplan Leerpark. Toekenning bijdragen uit Mandenmaken (besluit Drechtsteden 10-2007)
Raad	8-4-2003	-	Bouw school Wartburg
Raad	5-4-2004	-	Bouw scholen Bogerman, A.Schweitzer en Wartburg
Raad	6-12-2005	-	Bouw School Insula college
Raad	14-05-2014	-	Bouw Stedelijk Dalton Lyceum en Samenwerkingsgebouw
Raad	2007-2009	-	Diverse besluiten rond voorzieningen w.o. WKO en beveiliging
Raad	05-02-2008	118383	Proces/Parkmanagement en veiligheid Leerpark
Raad	11-11-2008	118162	Bouw sportgebouw Leerpark; Kunstbudget Leerpark; Ruimte vrijval BTW t.b.v. de Duurzaamheidsfabriek (DZHF); bijdrage grondbedrijf
Raad	30-06-2009	184563	Uitvoeringskrediet Brandweer Leerpark + ontsluiting via N3; Programma ontwikkel- en organisatiekosten Leerpark 2009; Verkoop Warmte- Koudeopslag
Raad	19-01-2010	294890	Visie- en Businessplan Duurzaamheidsfabriek
Raad	09-2010	447909	Besluit kenniscentrum Veiligheid
Raad	25-05-2012	494026	Raadsinformatiebrief Duurzaamheidsfabriek
Raad	18-09-2012	904420	Kredietvoorstellen Leerpark
Raad	09-2013	KN 2013	Kadernota - Sociale Agenda Leerpark 2013 + index Leonardo Plaza
Raad	09-2013	KN 2014	Kadernota - Programma- en organisatiekosten 2013 - 2014
Raad	27-05-2014	KN 2015	Kaderbrief - Programma- en organisatiekosten 2015 - 2018
Raad	25-11-2014	1380956	Vaststellingovereenkomst Heijmans en herziening grondexploitatie

4.3. Wat willen we bereiken?

	<u>Aantrekkelijkheid Dordrecht</u>
Wat:	Het project maakt de stad aantrekkelijker (mengvorm van onderwijs met bedrijfsleven, voorzieningen, openbare ruimte).
Doelstelling:	Afbouwen woningen, bedrijven en restant voorzieningen
	<u>Economie</u>
Wat:	Het project versterkt de economie (verbreding en accent op maritiem cluster) en draagt bij aan werkgelegenheid en kennisinfrastructuur.
Doelstelling:	Een optimaal functionerende kennisinfrastructuur ontwikkelen en in stand houden. De ontwikkeling van een dergelijke infrastructuur verloopt ongelijkmatig en langs uiteenlopende lijnen. De deelnemende partijen moeten elkaar versterken in innovatieve uitdagingen. Daarnaast zal accent gelegd blijven op de duurzame ontwikkeling van het Leerpark en de Duurzaamheidsfabriek (DZF).
	<u>Differentiatie woonmilieus</u>
Wat:	Het project zorgt voor gedifferentieerde en aantrekkelijke woonmilieus (duur, stedelijk).
Doelstelling:	Vanaf oktober 2014 wordt de bouw weer opgepakt en wordt het Leerpark verder afgebouwd in een langzamer tempo (tot 2023) dan oorspronkelijk was afgesproken.
	<u>Groen / blauwe ruimte</u>
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte (landschappen en water).
Doelstelling:	Op een klein deel na, is dit reeds gerealiseerd. Het Leerpark heeft het water van West naar Oost verbonden.

	<u>Maatschappelijke voorzieningen</u>
Wat:	Het project zorgt voor voorzieningen die een duidelijke leemte invullen in de stad, met name op het gebied van maatschappelijke voorzieningen.
Doelstelling:	Verwevenheid van wonen, werken, leren en recreëren. Verwevenheid van duurzame elementen in de ruimste zin van het woord, door de hele wijk.

4.4. Hoe willen we dat bereiken?

(Projectresultaat op basis van projectplan)

Het Masterplan Leerpark omvat de ontwikkeling van woningen, kantoren, horeca, onderwijs, winkels, groen en parkeerfaciliteiten.

<u>KPI's / Projectresultaten</u>	Oorspronkelijke Programmering	Gerealiseerd	Nog te realiseren	Status
Aantal woningen appartementen	359	124	235	
Aantal woningen EGW	72	0	72	
Vrije kavels	-	-	-	
Kantoren BVO m2	6.891	0	8.696	
Kantoren in bedrijfshallen BVO m2	3.632	1.815		
Bedrijfshallen BVO m2	10.399	0	10.399	
Commercieel BVO m2	1.857	0	1.857	
Onderwijsleerbedrijven m2	9.361	5.753	3.608	
Overige voorzieningen m2	4.189	4.189	0	
	<i>Op schema (conform het nieuwe contract)</i>			
	<i>Mogelijk vertraging</i>			
	<i>Vertraagd t.o.v. vorige planning</i>			

Toelichting op bovenstaande tabel

In 2014 zijn met Heijmans nieuwe afspraken gemaakt over de grondafname in het gebied. Hierdoor zal het project doorlopen tot 2023. Dit zal vanaf medio 2015 leiden tot hernieuwde bouwactiviteiten, met onder andere de vestiging van een PLUS-markt als leerwerkbedrijf.

Programmatisch wordt nu ingezet op verdere samenwerking tussen alle bewoners en gebruikers van het Leerpark.

4.5. Wat hebben we gedaan?

Wanneer	Actie/Mijlpaal
2007	Oplevering Insula College
2007	Oplevering Da Vinci College
07 2008	Oplevering Samenwerkingsgebouw (Praktijkgebouw)
12 2008	Oplevering Warmte Koude Opslag
12 2008	Ontwikkeling van Onderwijs Leerbedrijven
12 2008	Realisatie ICT voorzieningen
01 2009	Samenwerking vmbo's en MBO
02 2009	Start programma Leonardo Experience
07 2009	Oplevering Sportgebouw
07 2011	Oplevering 2 ^e uitrukpost Brandweer 6E
07 2012	Verplaatsing DLTC
11 2012	Oplevering kantoor Veiligheidsregio en ambulancepost
11 2012	Oplevering 124 woningen, bedrijfsruimten, parkeren 180 pp.
12 2012	Oplevering 36 woningen met plint leerbedrijven tussen dalton en Insula
03 2013	Ingebruikname Duurzaamheidsfabriek
12 2014	Nieuwe vaststellingsovereenkomst Heijmans met herziene grondexploitatie

02 2015	Transport percelen 5A fase 1 en 6A I aan Heijmans
04 2015	Collegebesluit aangaande het vestigen van een recht van overpad tussen de supermarkt en de Bogermanschool t.b.v. de bouwvergunning
06 2015	Transport percelen 5A fase 2 en 6A II fase 1 aan Heijmans

Toelichting op bovenstaande tabel

Er is een kleine vertraging opgetreden in de afname van de gronden. Dit had te maken met een oud hypotheekrecht dat nog van kracht was op een van de percelen. Nu dit is opgelost zijn de gronden alsnog afgenomen.

Er is een samenwerking opgestart op het gebied van parkmanagement en de meeste partners betalen nu actief mee. Er zal worden ingezet om parkmanagement verder te professionaliseren. Eind 2014 is er een uitvoeringsagenda gemaakt op de doorontwikkeling van het Leerpark. In het Servicepunt Leren wordt medio 2015 worden besproken op welke wijze het onderwijs gaat aanhaken aan deze agenda.

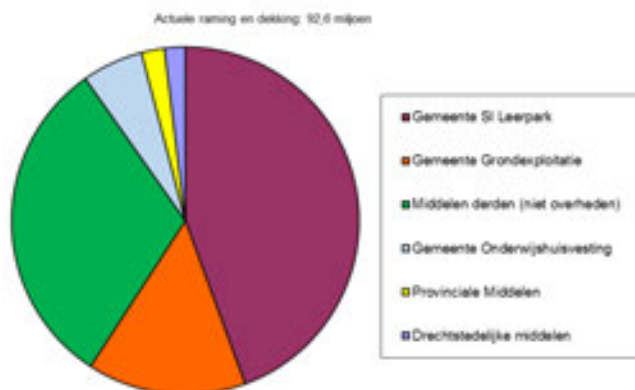
4.6. Wat gaan we nog doen?

Activiteit door gemeente	Fase	2015				2016				2017				2018-2022			
Sloop	Uitvoering																
Bouwrijpmaken	Uitvoering																
Woonrijp maken	Uitvoering																
Beheer	Uitvoering																
Gronduitgifte	Uitvoering																
Programma Leerpark (Coöperatie)	Uitvoering																
	<i>Op schema</i>																
	<i>Mogelijk vertraging</i>																
	<i>Vertraagd t.o.v. vorige planning</i>																

Activiteit door derden (Heijmans)	Fase	2015				2016				2017				2018-2022			
Start bouw	Realisatie																

4.7 Financiën

De financieringsstructuur van het project Leerpark is opgebouwd uit een grondexploitatie (GREX), een begroting voor de bouw van scholen, Leerpark voorzieningen en organisatiekosten t.b.v. de Coöperatie Leerpark. De totale omvang van het project is circa € 92,6 miljoen. Hieronder is de totale reservering schematisch weergegeven.

Toelichting Algemeen

De MO-bijdrage onderwijs voor bouw van scholen, de Drechtstedelijke middelen uit Manden Maken en de Provinciale subsidies uit het verleden zijn reeds afgesloten en afgewikkeld. Nog lopend voor het project Leerpark zijn de Grondexploitatie en een aantal kredieten binnen de SI-post Leerpark t.b.v. voorzieningen en organisatiekosten van de Coöperatie Leerpark.

Samenvatting Grondexploitatie Leerpark

De investeringen c.q. uitgaven grondexploitatie zijn volgens de meest recente prognose (januari 2015) geraamd op € 42,4 miljoen en worden voor € 28,7 miljoen gedekt door verkoopopbrengst gronden voor woningen, kantoren en bedrijven. Het geconsolideerde saldo op contante waarde van de herziene grondexploitatie bedraagt € 15,2 miljoen.

Kosten	Gerealiseerde kosten	30.645.559
	Nog te realiseren kosten	11.786.892
	Totale kosten	42.432.451
Opbrengsten	Gerealiseerde opbrengsten	5.447.386
	Nog te realiseren opbrengsten	23.324.904
	Totale opbrengsten	28.742.290
Saldo	Boekwaarde	-25.169.599
	Eindwaarde	-20.852.432
	Netto Contante Waarde	-15.236.667
Voorziening	voorziening per 1-1-2015	-15.236.667

Toelichting op jaarschijf 2015:

De lasten in het jaar 2015 zullen naar verwachting € 2,2 miljoen lager uitvallen dan begroot. Voornaamste oorzaken hiervan zijn:

- Latere afdracht van grondopbrengsten aan DVC (deze worden bij de prognose 2016 doorgeschoven naar 2021. Dit heeft overigens geen financiële consequenties voor de grex, omdat de rente wordt gecompenseerd.
- Uitstel van sloop Gunningplein 12.
- Lagere plankosten, minder uren besteed dan geraamd.
- Hogere rentekosten.

De baten in het jaar 2015 zijn naar verwachting € 0,7 miljoen lager dan begroot, omdat;

- De subsidie van € 145.000 voor aanleg van een bus-keerlus van de Provincie is ontvangen en verantwoordt in 2015, deze was niet begroot.
- Verrekening van grondtransacties en sloopkosten met DVC later plaatsvindt (deze worden bij de prognose 2016 doorgeschoven naar 2021. Dit heeft overigens geen financiële consequenties voor de grex, omdat de rente wordt gecompenseerd,
- Grondtransacties voor de percelen 5a fase 1 en 6a I zijn doorgeschoven van 2014 naar 2015.
- Rentebaten op vertraagde grondtransporten.

Netto Contante Waarde grondexploitatie

Prognose 2015 (na herziening)	Prognose 2016	verschil
€ 15,2 mln (nadelig)	€ 15,1 mln (nadelig)	€ 0,1 mln

Samenvatting SI Leerpark-middelen

De gemeentelijke investeringen in het Leerpark worden voor het hoofddeel gefinancierd vanuit de Strategische Investerings Leerpark € 41,1 miljoen (was € 41,7 miljoen, een deel van de middelen voor de Leonardo Plaza is teruggevloeid naar de vrije ruimte SI). Hieronder zijn de kredieten weergegeven met realisatie.

omschrijving	reservering	krediet	realisatie juni 2015	restant reservering	restant krediet
Reservering SI SV01 Leerpark	41.118.568	41.118.568	39.905.352	0	1.213.217

Bij besluit 777979 d.d. 18-9-2012 is het restantkrediet opnieuw verdeeld. De financiële situatie van het restantkrediet vanaf dit besluit is weergegeven.

Bouw scholen	Omschrijving	Krediet	Uitputting jun 2015	Restant krediet
18-9-2012	Ruimte vrijval BTW sportgebouw tbv DZHF	1.200.000	983.636	216.364
18-9-2012	Sloop - gebied 5	465.000	0	465.000
18-9-2012	Kunstbudget scholen - inrichting mediacentrum	133.424	127.300	6.124
Totaal bouw scholen		1.798.424	1.110.936	687.488

Voor zieningen	Omschrijving	Krediet	Uitputting jun 2015	Restant krediet
18-9-2012 / kadernota 2013 / nov-2014	Leonardo Plaza bouwkosten	100.179	0	100.179
18-9-2012	Design academy	25.000	25.000	0
18-9-2012	Urgenda	11.200	11.200	0
18-9-2012	Filmopnamen	10.000	8.403	1.597
18-9-2012	Reservering VIV	150.000	0	150.000
18-9-2012	Maritieme Campus / Techniekdoc	25.000	16.796	8.204
18-9-2012	Sublean	50.000	40.000	10.000
18-9-2012	Sociaal Duurzaam Programma Leerpark	30.000	30.320	-320
18-9-2012	Beveiliging Leerpark	24.700	26.535	-1.835
Kadernota 2013	Sociale Agenda 2013	260.000	137.096	122.904
Kadernota 2014	Sociale Agenda 2014	135.000	0	135.000
Totaal Leerpark Voorzieningen		821.079	295.350	525.729

Organisatie kosten	Omschrijving	Krediet	Uitputting jun 2015	Restant krediet
18-9-2012	Programma- en organisatiekosten 2012	120.000	116.858	3.142
Kadernota 2013	Programma- en organisatiekosten 2013	195.000	216.259	-21.259
Kadernota 2013	Programma- en organisatiekosten 2014	195.000	176.883	18.117
Totaal Leerpark Organisatiekosten		510.000	510.000	0

Totaal		3.129.503	1.916.286	1.213.217
---------------	--	------------------	------------------	------------------

Toelichting:

In de realisatiecijfers voor de Duurzaamheidsfabriek is € 300.000 aan bezuiniging inbegrepen, waartoe in 2013 werd besloten. Met de exploitatietekorten in de periode 2012-2014 resteert ca. € 216.000 voor exploitatietekorten voor de periode 2015 en daarna. De meerjarenbegroting van de Duurzaamheidsfabriek 2015-2020 laat een jaarlijks tekort zien, van -in totaal voor deze periode- € 274.755.

Voor de resterende budgetten binnen de Leerpark Voorzieningen wordt in 2015 het plan aangescherpt en in uitvoering genomen binnen de bestaande budgetten. In samenwerking met bewoners, bedrijven en andere betrokkenen zijn in 2014 ideeën geïnventariseerd en is een plan van aanpak geschreven.

De organisatiekosten zijn de kosten van Dordrecht in relatie tot de verbonden partij Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.. Het gaat hierbij onder andere om de kosten van de directeur, control, DZF en externe adviseurs. In de organisatiekosten 2014 is het exploitatietekort van het Leonardo Experience (LeXlab) meegenomen. LeXlab is een experimenteerlab in De Duurzaamheidsfabriek Dordrecht; de gemeente Dordrecht en het Da Vinci college zijn gezamenlijk 'eigenaar' van dit concept. LeXlab wil innovatief & technisch denken stimuleren bij iedereen die er open voor staat. Dit doet LeXlab door het geven van 3D-workshops, het begeleiden van innovatieprojecten en door prototyping in het LeXlab. Het tekort over 2014 is via de Coöperatie afgewenteld op de 'eigenaren'.

Liquiditeitenplanning

Hieronder is de liquiditeitenplanning van de Grex weergegeven.

4.8 Risico's

Risicogebeurtenis	Maatregelen
Vertraging grondopbrengsten agv weigering afname Heijmans	Om te voorkomen dat Heijmans verlaat of niet afneemt is het noodzakelijk, bij elke transactie, ruim van te voren met Heijmans hierover in gesprek te gaan conform het afnameschema. De vaststellingsovereenkomst voorziet in een vastgesteld afnameschema, en een renteclausule bij verlate (of vervroegde) afname, waarmee het renteverlies is afgedekt.
Opbrengst van ontwikkeling op perceel 6C valt tegen.	De (potentiële) grondopbrengsten dienen door de taxateurs minimaal een keer per jaar opnieuw te worden gewaardeerd. Zodoende kan snel op marktveranderingen worden geanticipeerd en kunnen risico's worden beperkt.
Hogere plankosten agv langere looptijd project	Door een strakke aansturing van het project zal de kans op vertraging worden gereduceerd. Bovendien is het van essentieel belang dat deze kosten regelmatig, bijvoorbeeld met de jaarlijkse prognose, opnieuw worden bepaald. Daarnaast dient de (beheer)administratie in orde te zijn.
Kosten tijdelijk beheer project worden afgewenteld naar project.	Ook in dit geval kan door een strakke aansturing van het project de kans op vertraging worden gereduceerd. Daarnaast dienen de beheerkosten goed te worden geadministreerd, de budgetten regelmatig te worden geactualiseerd en indien nodig aangepast.
Meerjarig exploitatietekort Duurzaamheidsfabriek overschrijdt restant garantstelling	Een tweede doorlichting van de exploitatie van de Duurzaamheidsfabriek, waarbij een vergelijk wordt gemaakt met voorzieningen elders en nieuwe exploitatiemodellen worden verkend, moet leiden tot een sluitende exploitatie op termijn.

4.9 Actuele ontwikkelingen in het project

Na de gemaakte afspraken rond parkmanagement is een businesscase geschreven, welke moet leiden tot continuïteit bij de gebruikers van het Leerpark. Na een aantal bijeenkomsten met de diverse gebruikers van het Leerpark is een uitvoeringsagenda gemaakt. Deze wordt in juli nog aangevuld met onderwijsdoelstellingen. Op perceel 5AI staat een kastanjeboom, welke op verzoek van de bewoners langer is blijven staan. De kapvergunning is inmiddels verlopen, en weer opnieuw aangevraagd. Tegen de nieuwe vergunning hebben twee bewoners bezwaar gemaakt. Op 24 augustus wordt dit bezwaar behandeld bij de bezwarencommissie. Op het nog af te nemen perceel 5B staat nog een school (de Valkenhorst) die gesloopt moet worden. Bij de sloop is vertraging ontstaan, doordat er zich een kolonie vleermuizen heeft gevestigd. De vertraging kan oplopen tot medio 2016. Afname van percelen op 5B staan echter gepland voor 2017. In de zomer van 2015 zijn de heiwerkzaamheden aangevangen voor de bouw van de Plus supermarkt met daarboven 3 en 4 kamerappartementen.

4.10 Communicatie

Voor een betere programmatische aansluiting met de stad is onder andere de website geactualiseerd en omgebouwd, met veel meer dynamiek en input van de totale omgeving. In mei 2015 zijn nieuwe luchtfoto's gemaakt van het Leerpark.

5. Dordt West

Datum rapportage	September 2015
Datum vorige rapportage	Maart 2015

5.1. Organisatie

5.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	mw. R.E.C. Reynvaan
Collegiale afstemming B&W	mw. C.M.L. Lambrechts (sociale teams) dhr. P.H. Sleeking (fysiek)
Ambtelijk opdrachtgever	dhr. M.S. van der Priem

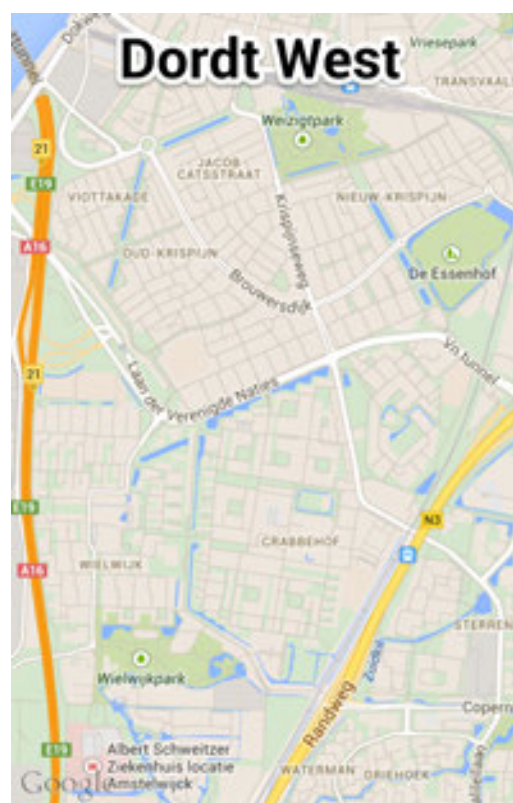
5.2. Het project

5.2.1. Scope

In Dordrecht West, bestaande uit de wijken Oud & Nieuw Krispijn, Wielwijk en Crabbefhof, vindt een meerjarige sociale en fysieke herontwikkeling plaats. Samen met bewoners, betrokkenen, professionals, corporaties en de diverse afdelingen binnen de gemeente wordt gewerkt aan een vitaal & sociaal veilig Dordt West. Gezamenlijk brengen we Dordt West in Balans!

Werken in het stedelijk weefsel vergt tijd & flexibiliteit. De basis voor de herontwikkeling is immers al voor 2000 gelegd en het eindplaatje is volgens de laatste planning rond 2025 gereed. Kortom, een gedegen verandering duurt een generatie, maar besef ook dat er in één generatie heel veel verandert.

Zo vraagt de nieuwe woningwet 2015 van de partners en onszelf een kritische blik op de rollen en verantwoordelijkheden

5.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

5.2.2.1. Contractuele kaders

Sociaal	Stimuleringsprogramma Dordrecht West in Balans (2013 – 2016)	
Fysiek	Grondposities	Samenwerking
Wielwijk	- Het openbaar gebied en Wielwijkpark in eigendom bij gemeente. - Overige gronden met opstallen veelal in eigendom bij Woonbron, incidenteel particulier bezit.	- Bewoners, Woonbron en de gemeente hebben de "Visie Wielwijk sterk en weerbaar" van mei 2007 vastgesteld. - Samenwerkingsovereenkomst Woonbron – gemeente 2 maart 2010, aangevuld met de allonge van 30 augustus 2012.
Crabbehof	- Het openbaar gebied in eigendom bij de gemeente. - Overige gronden met opstallen in eigendom bij Woonbron en Trivire.	Bewoners, Woonbron, Trivire en de gemeente hebben gezamenlijk in 2012 de toekomstvisie Crabbehof opgesteld.
Nieuw Krispijn	- Het openbaar gebied in eigendom bij de gemeente. - Overige gronden met opstallen in eigendom bij Woonbron en Trivire.	Bewoners, Woonbron, Trivire en de gemeente hebben gezamenlijk de wijkvisie woontypologie Nieuw Krispijn opgesteld zoals vastgesteld in 2007.
Oud Krispijn	- Het openbaar gebied in eigendom bij de gemeente. - Overige gronden met opstallen in eigendom bij Trivire.	De raamwerkovereenkomst Oud Krispijn Vernieuwt is per 31 december 2013 afgerond. De nog te ontwikkelen fysieke projecten die door de economische crisis zijn vertraagd, worden de komende jaren uitgevoerd in afstemming met het opnamevermogen van de markt.

5.2.2.2. Betrokken private partijen

De woningcorporaties Woonbron en Trivire zijn inhoudelijk en financieel partners in de herstructurering van Dordrecht West. De nieuwe woningwet, welke ingegaan is op 1 juli 2015, heeft invloed op de manier waarop partners betrokken zijn bij de herstructurering.

5.2.2.3. Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.

- Bestemmingsplan Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven
- Bestemmingsplan Krispijn.

5.2.2.4. Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Zaaknummer	Besluit
Raad	2000	-	Raamwerk Oud Krispijn
Raad	30-1-2007	MO/2006/3209	Sociaal Programma Wielwijk 2007-2009
Raad	27-5-2008	118471	Sociaal Programma Nieuw Krispijn 2008 -2009
Raad	11-11-2008	118533	Sociaal Programma Crabbehof
Raad	26-06-2007	118153	Dordrecht West op Stoom 2
Raad	8-7-2008	136021	Dordrecht West op Stoom 3
Raad	26-01-2010	280734	Dordrecht West op Stoom 4
Raad	22-12-2011	738963	Herinrichting Nassauweg, Nieuw Krispijn
Raad	20-6-2012	800610	Wielwijk fysiek 1 ^e fase
Raad	11-12-2012	953349	Dordrecht West in Balans 2013-2016
Raad	14-10-2014	1339466	Bestemmingsplan Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven
Raad	28-10-2014	1354811	Bestemmingsplan Krispijn
Raad	9-12-2014	1389365	Krediet herinrichtingsplan Reddersbuurt Midden

5.3. Wat willen we bereiken?

	Sociaal-cultureel en sociaal-economisch
Doelstelling:	In Dordrecht West ontstaan verschillende wijken waarin de sociaal-culturele en sociaal-economische positie van diverse groepen meer in balans worden gebracht door in te zetten op de volgende thema's: • actieve participatie van wijkbewoners. • verbetering van de gezondheid van de mensen. • verhoging van het aantal mensen dat zelfredzaam is en een goede balans in draagkracht en draaglast. • het begeleiden naar (meer passend) werk, waardoor tevens de financiële huishoudboekjes beter op orde kunnen zijn. • het verhogen van zowel de objectieve veiligheid als het veiligheidsgevoel.
	Fysiek-economisch
Doelstelling:	In Dordrecht West ontstaan verschillende wijken die fysiek en economisch goed in balans zijn en die van toegevoegde waarde zijn voor de stad, door: • het realiseren van een betere woningvoorraad door meer variatie in woningen. • het realiseren van een beter niveau van de openbare ruimte. • het zorgen voor een eigentijds voorzieningenniveau en economische ontwikkeling op diverse locaties.

5.4. Hoe willen we dat bereiken?

Sociaal (inclusief schoon, heel en veilig)

Verduurzamen van het gemeenschappelijk stimuleringsprogramma door gemeente en woningcorporaties, door datgene wat succesvol is op te nemen in het reguliere werk.

Door letterlijk aanwezig te zijn in de wijken van Dordt West met wijkwinkels die laagdrempelig en toegankelijk zijn voor de bewoners.

Fysiek

Wielwijk

Middels sloop nieuwbouw corporatie bezit variatie in de woningvoorraad aanbrengen. De inrichting van de openbare ruimte maakt door het aanleggen van de Admiraal de Ruyterweg een grondige kwaliteitsslag. Niet alleen wordt de groenstructuur van Wielwijk hiermee versterkt (park de wijk in), ook wordt er een nieuw woonmilieu toegevoegd, namelijk wonen in het park.

Crabbehof

Speerpunten voor de komende jaren zijn de sloop/nieuwbouw opgave van Woonbron in Crabbehof-Noord (Colijnstraat en omgeving) en de "light" aanpak van het Winkelcentrum. Als onderdeel van een gefaseerde herstructurering van Crabbehof-Zuid worden de woningen gesloopt door Trivire en zal hier vervolgens nieuwbouw (eengezinswoningen/sociale huur) ontwikkeld worden.

Nieuw Krispijn

De eengezinswoningen in de sociale voorraad van Trivire aan de J.W. Frisostraat worden in het najaar van 2015 opgeleverd. Vervolgens wordt de straat opnieuw ingericht.

Oud Krispijn

Het deelproject Oud Krispijn Vernieuwt is op 31 december 2013 afgesloten en het merendeel van de fysieke projecten is opgeleverd. Onderstaande drie resterende deelgebieden zijn door de financiële crisis vertraagd;

- Ontwikkeling deelgebied 1; Omgeving Patersweg.
- Ontwikkeling deelgebied 5; Omgeving Zuiderpoort.
- Ontwikkeling deelgebied 11; Brouwersdijk (oplevering eind 2015).

5.5. Wat hebben we gedaan?

Sociaal - door Woonbron, Trivire en de gemeente

Wanneer	Actie/Mijlpaal
<'08 - '12	Uitvoering Sociaal Programma Wielwijk
<'08 - '12	Uitvoering Sociaal Programma Nieuw Krispijn
<'08 - '12	Uitvoering Sociaal Programma Crabbehof

<'08 – '13	Uitvoering Raamovereenkomst Oud Krispijn
'13 tot heden	Dordrecht West in Balans 2013 - 2016

Fysiek

Wijk	Wanneer	Actie/Mijlpaal
Wielwijk	05 2010	Uitvoering "de Compagnie" en het wijkcentrum Wielwijk
	05 2011	Wielwijk - Van den Kloosterstraat: oplevering 39 appartementen
	05 2011	Sportpark Wielwijk Noord
	08 2011	Opleveren definitief stedenbouwkundige plannen Reddersbuurt en Westervoeg in Wielwijk
	12 2012	Wielwijk Naereboutstraat: start bouw 18 appartementen en 36 eengezinswoningen
	06 2013	Masterplan Wielwijk Park en Tromtuinen gereed
	2014	- Gemeente – Woonbron: gezamenlijk overleg inzake afsluiten SOK en opstellen overeenkomsten t.b.v. woningbouw. - Gemeente: renovatie plint Piet Heinflat Admiraalsplein, inclusief geschikt maken ruimte voor HOED en logopedie. - Gemeente: herinrichting Admiraalsplein m.u.v. terrein achter de Piet Heinflat – dit is 2^e kwartaal 2015 afgerond - Gemeente: aanbesteding rioleringsherstel Reddersbuurt-midden, gunning verwacht februari 2015 – uitvoering maart – december 2015. - Gemeente: voorbereiding bouwrijp maken Stormhoek 2^e fase. Woonbron heeft overeenkomst met ontwikkelaar voor woningbouwrealisatie. - Gemeente: start opstellen stedenbouwkundig raamwerk Tromptuinen, Wielwijkpark en volkstuintenlocatie. - Woonbron: Woningbouw Isaac Sweersstraat hervat, oplevering oktober 2015.
	2015	- Gemeente: Rioleringsherstel Reddersbuurt gegund aan Van der Zanden. Uitvoering maart t/m december 2015 - Gemeente: Woonrijp maken Isaac Sweersstraat in opdracht gegeven, uitvoering juli t/m oktober 2015 - Gemeente: Sanering van ondergrondse tanks achter de Piet Heinflat (Admiraalsplein), Uitvoering woonrijp maken zomer 2015. Woonbron: Stormhoek; nog geen overeenkomst met ontwikkelaar getekend.
Crabbehof	10 2012	Oplevering eengezinswoningen Vorrinklaan
	07 2013	Oplevering appartementen Vorrinklaan
	06 2012	Oplevering Spoorpark (Jaap Burgerpark)
	04 2015	Start sloop huurwoningen Colijnstraat
	06 2015	Aanpassing chinees restaurant Winkelcentrum Crabbehof
Nieuw Krispijn	10 2012	Oplevering Prinsemarij
	11 2012	Oplevering Nassau aan de Singel
	09 2014	Oplevering Montessori Kindcentrum
	09 2014	Oplevering fietsstraat Nassauweg
	09 2014	Sloop sociale huurwoningen Frisostraat
	04 2015	Start bouw woningen Frisostraat (oplevering 3 ^e kw 2015)
Oud Krispijn	12 2007	Oud Krispijn: Multi Functionele Accommodatie de Koloriet gereed
	07 2008	Oud Krispijn Start herstructurering Krispijnse Driehoek
	03 2011	Oud Krispijn oplevering 11 koopwoningen Gouverneurstraat.
	06 2011	Oud Krispijn oplevering project Omslag, 55 huurwoningen
	09 2012	Oud Krispijn oplevering Goeverneurplein
	09 2012	Oud Krispijn start bouw vervangende nieuwbouw Dr. Schaepmanstraat
	03 2013	Aanpak particuliere voorraad Dichterskwartier
	03 2013	Oud Krispijn start bouw deelgebied 5 (Zuiderpoort), 17 van de 64 koopwoningen
	12 2013	Afronden Raamovereenkomst Oud Krispijn Vernieuwt
	05 2014	Oud Krispijn start bouw deelgebied 11 (Brouwersdijk – Krispijn van Outgaerden)

5.6. Wat gaan we nog doen?

Sociaal - door gemeente, Trivire en Woonbron

Activiteit	2015	2016	2017	2018	2019
Uitvoering Dordrecht West in Balans					
Op schema					
Mogelijk vertraging					
Vertraagd t.o.v. vorige planning					
Beschikbaar budget					€ 3.600.000
Saldo gedekt vanuit reserve Strategische investeringen					€ 3.600.000

Fysiek

Wielwijk

Activiteit door gemeente	Fase	2015	2016	2017	2018	2019>
Stormhoek bouwrijp maken (afhankelijk van Woonbron)	Vorbereiding					
Stormhoek bouw- en woonrijp maken (afh. van Woonbron)	Realisatie					
Reddersbuurt rioleringsherstel	Vorbereiding					
Reddersbuurt rioleringsherstel	Uitvoering					
Piet Heinflat – herinrichting achterterrein	Realisatie					
Admiraalsplein Woonrijp maken (afh. van scholen)	Realisatie					
Isaac Sweersstraat woonrijp maken (afhankelijk van Woonbron)	Realisatie					
Adm. de Ruyterweg bouwrijp maken	Vorbereiding					
Aanleggen Adm. de Ruyterweg (afh. van Woonbron)	Vorbereiding					
Opstellen stedenbouw-kundigplan Wielwijk zuid (Tromptuinen, volkstuinten, park)	Vorbereiding					
Bouwrijp maken en inrichting Wielwijk Zuid (Tromptuinen, volkstuinten, park)	Vorbereiding en Realisatie					
Uitgifte kavels Wielwijk park	Realisatie					
Op schema						
Mogelijk vertraging						
Vertraagd t.o.v. vorige planning						
Beschikbaar / benodigd budget (investeringen)					€ 28.369.612	
Te realiseren opbrengsten (vnl. gronduitgifte en vervangingsbijdrage riolering)					€ 15.684.063	
Indexering kosten / indexering opbrengsten					€ 923.166	
Saldo gedekt vanuit reserve Strategische investeringen					€ 12.848.133	

Activiteit door derden	Fase	2015				2016				2017				2018				2019>			
Woonbron - Stormhoek	Vorbereiding																				
Woonbron Isaac Sweerstraat (oplevering woningen in aanbouw)	Realisatie																				
Woonbron - Tromptuinen	Vorbereiding																				
Woonbron - Tromptuinen	Realisatie																				

Oud Krispijn Zuid

Activiteit door gemeente	Fase	2015				2016				2017				2018				2019			
Gronduitgifte Deelgebied 5 (Zuiderpoort)	Vorbereiding																				
Gronduitgifte Deelgebied 1 (Patersweg)	Vorbereiding																				
Investerings in openbare ruimte	Realisatie																				
	Op schema																				
	Mogelijk vertraging																				
	Vertraagd t.o.v. vorige planning																				
Beschikbaar / benodigd budget (investerings)																	€ 18.149.950				
Te realiseren opbrengsten (vnl. gronduitgifte)																	€ 8.223.343				
Inflatiecorrectie																	€ 453.523				
Saldo gedekt vanuit reserve Strategische investeringen																	€ 10.380.131				

Activiteit door derden	Fase	2015				2016				2017				2018				2019			
Deelgebied 11 (Brouwersdijk)	Realisatie																				
Deelgebied 5 (Zuiderpoort)	Realisatie																				
Deelgebied 1 (Patersweg)	Realisatie																				

Nieuw Krispijn

Activiteit door gemeente	Fase	2015				2016				2017				2018				2019>			
Herinrichting Nassauweg Oost 2 ^{de} fase	voorbereiding																				
Herinrichting Nassauweg Oost 2 ^{de} fase	Realisatie																				
Openbare ruimte Frisostraat e.o	Vorbereiding																				
Openbare ruimte Frisostraat e.o	Realisatie																				
	Op schema																				
	Mogelijk vertraging																				
	Vertraagd t.o.v. vorige planning																				
Beschikbaar budget (investerings)																	€ 1.700.000				
Saldo gedekt vanuit reserve Strategische investeringen																	€ 1.700.000				

Activiteit door derden	Fase	2015				2016				2017				2018>			
Nieuwbouw Frisostraat e.o	Realisatie																

Crabbehof

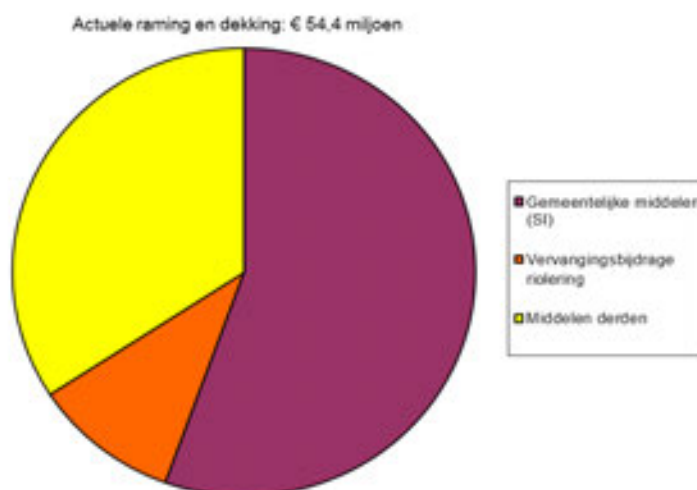
Activiteit door gemeente	Fase	2015				2016				2017				2018				2019>			
Herinrichting Omgeving winkelcentrum	Planvorming																				
Herinrichting Omgeving winkelcentrum	Realisatie																				
Sloop Wiardi Beckmanplantsoen en Van den Tempelstraat	Realisatie																				
	Op schema																				
	Mogelijk vertraging																				
	Vertraagd t.o.v. vorige planning																				
Totaal beschikbaar budget (investeringen)																	€ 700.000				
Saldo gedekt vanuit reserve Strategische investeringen																	€ 700.000				

Activiteit door derden	Fase	2015				2016				2017				2018				2019>			
Aanpassing chinees restaurant winkelcentrum	Voorbereiding																				
Aanpassing chinees restaurant winkelcentrum	Realisatie																				
Nieuwbouw Wiardi Beckmanplantsoen en van den Tempelstraat	Realisatie																				
Sloop Colijnstraat Vliegenstraat Van der Goesstraat	Uitvoering																				

5.7. Financiën

De investeringen in Dordrecht West zijn gefinancierd uit Rijksmiddelen (Impulsregeling Stedelijke Vernieuwing (ISV), Gemeentelijke middelen (Strategische Investerings en Grondopbrengsten) en middelen van derden (bijdragen Woningcorporaties en samenwerkingspartners).

In onderstaande grafiek en tabel zijn alleen de kredieten en bestedingen volgens de gemeentelijke projectadministratie opgenomen. De bestedingen welke rechtstreeks door woningcorporaties zijn gedaan, zijn niet in deze tabel opgenomen.

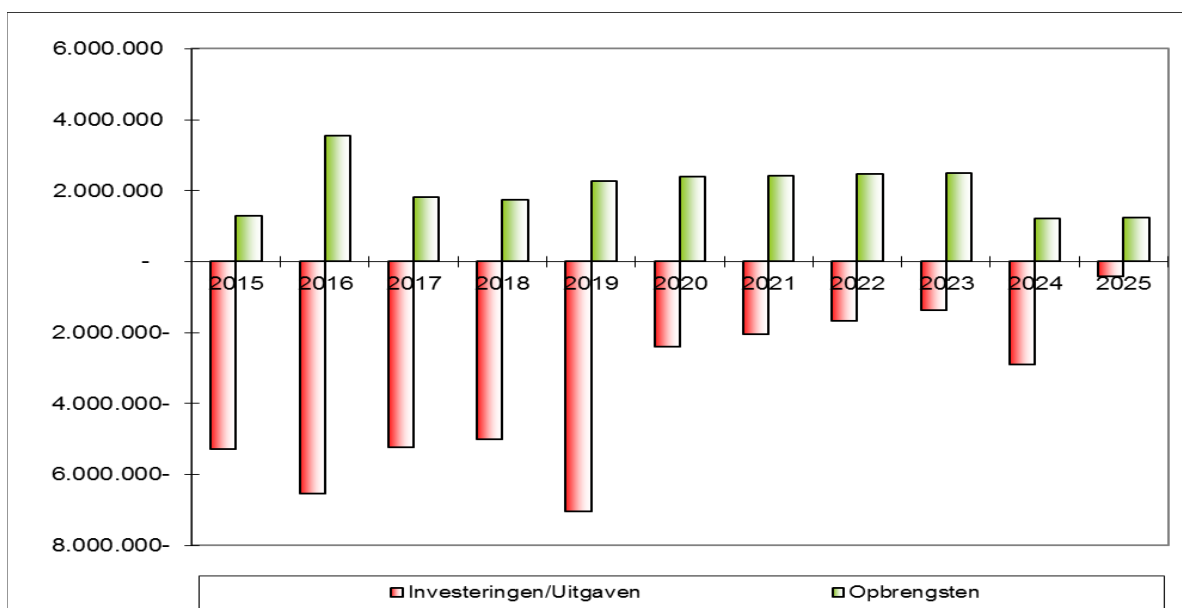
Datum Raadsbesluit	Omschrijving	Krediet	Realisatie t/m 1 juni 2015
Afgeronde kredieten			
	Totaal afgeronde deelprojecten *	20.379.460	19.279.460
	vrijval Screening SI Dordt West - kadernota 2016 *	-1.100.000	0
		19.279.460	19.279.662
Lopende netto kredieten (dekking SI Dordt West)			
11-12-2012	Dordrecht West in Balans (2013-2016)	3.600.000	2.183.759
12-1-2010	Oud Krispijn Zuid fysiek	10.380.130	8.840.628
26-1-2010	Dordrecht West op Stoom 4, res Brouwersdijk	1.000.000	0
22-12-2011	Nieuw Krispijn, herinrichting Nassauweg	1.700.000	834.573
26-1-2010	Crabbehof herstructurering Noord en Winkelcentrum	700.000	686
12-1-2010	Wielwijk plankosten (gemeentelijk deel)	1.523.798	1.220.906
19-4-2011	Wielwijk Kloosterstraat	227.500	220.634
20-6-2012	Wielwijk Fysiek 1e fase excl. riolering uit GRP	5.275.836	557.728
20-6-2012	Wielwijk Fysiek 2e fase excl. riolering uit GRP **	3.944.305	0
29-10-2013	(Overheveling) Admiraalsplein Openbare ruimte	1.293.094	269.621
16-12-2014	Herinrichting Reddersbuurt excl. riolering uit GRP	583.600	123.142
	Restant krediet	30.228.263	14.251.677
	Beschikbaar in reserve 432 SI W20 Dordt West		17.551.867
	Restant reservering		1.575.281

* Bij kadernota 2016 / screening SI zijn enkele deelprojecten financieel afgewikkeld, per saldo is een bedrag van € 1,1 miljoen van de reserve SI Dordt West vrijgevalen ten gunste van de Algemene reserve.

** Nog te voteren 2^e fase Wielwijk (4^e kwartaal 2015).

Liquiditeitenplanning:

Op basis van de beschikbaar gestelde kredieten voor Dordt West zijn in onderstaande grafiek per boekjaar de nog te verwachten investeringsuitgaven en nog te realiseren opbrengsten (voornamelijk grondtransacties) weergegeven. Tot en met 2025 zal naar verwachting totaal nog circa € 38,9 miljoen worden geïnvesteerd en circa € 22,9 miljoen aan grondopbrengsten worden gerealiseerd. Het verschil tussen investeringen en opbrengsten wordt gedekt vanuit de reserve Strategische Investerings voor Dordt West.

5.8. Risico's

	Risico's/Beheersmaatregelen/Bijsturing
Fysiek	Grondopbrengsten en infrastructuur Wielwijk Een deel van de gemeentelijke investeringen wordt gedekt uit opbrengsten van gronduitgifte voor woningbouw. De omvang en het tempo van realisering van deze grondopbrengsten kunnen afwijken van de prognose. Dit is het risico op tegenvallende dekkingsinkomsten voor de te maken investeringen aan de openbare ruimte. De gemeente investeert daarnaast in de aanleg van nieuwe infrastructuur. De kosten hiervan zijn begroot op basis van civieltechnische ramingen. Als gevolg van planuitwerking, prijsontwikkeling en aanbesteding kan de hoogte van deze kosten in de praktijk afwijken. <u>Beheersmaatregel</u> Voor de gronduitgifte voor woningbouw wordt extra ingezet op promotie van wonen aan het Wielwijkpark. Met de inzet van particulier opdrachtgeverschap willen we optimale flexibiliteit behouden om plannen af te stemmen op de actuele marktvraag. Indien inkomsten uit gronduitgifte tegenvallen, kunnen investeringen aan openbare ruimte beperkt worden. Voor de beheersing van investeringskosten aan infrastructuur verrichten we aanvullende civieltechnische en verkeerskundige onderzoeken waarop het ontwerp zal worden afgestemd.

5.9. Actuele ontwikkelingen in het project

Sociaal

Het stimuleringsprogramma Dordrecht West in Balans beslaat de jaren 2013 t/m 2016 en kent drie rode draden:

- het vergroten van zelfredzaamheid en participatiekracht.
- het verduurzamen van projecten en activiteiten.
- het beter benutten van de reguliere inzet van producten en diensten van professionals in de wijk en deze optimaal laten aansluiten bij de activiteiten van bewoners en organisaties.

In 2015 is een eerste slag gemaakt van projectmatig stimuleren naar regulier verduurzamen. Hierbij zijn bewuste keuzes gemaakt, met een kritische en realistische blik zijn de werkzaamheden en werkwijzen uit het stimuleringsprogramma beoordeeld. Dat wat werkelijk bijdraagt aan de sociaal-economisch doelstelling van Dordrecht West wordt verduurzaamd in het reguliere, tijdelijke projecten zijn succesvol afgesloten, danwel na een kritische evaluatie stopgezet.

Bewezen hebben zich:

- De manier van werken door het uitvoeringsteam schoon, heel en veilig.
- Bevorderen van participatiekracht en zelfredzaamheid.
- Het succes van de werkmakelaar.
- De laagdrempeligheid van de sociale wijkteams.

Per wijk is bepaald welke werkzaamheden en werkwijzen uit het stimuleringsprogramma geborgd worden in het reguliere werkprogramma. Wat de consequenties zijn voor het huidige stimuleringsprogramma en de daaraan gekoppelde projectorganisatie en of er nog lopende verplichtingen zijn in 2015. Deze analyse heeft ons doen beseffen dat er voor onderstaande twee punten tijdelijke, extra financiering en/of capaciteit nodig is (financiering uit Dordrecht West in Balans)

- Financiering voor de periode van maximaal 1 jaar van de medewerkers van Vivens, Woonbron en Trivire in het sociaal wijkteam.
- Inzet van het initiatiefteam in 2015 en 2016.

(zie uitgebreide beschrijving in raadsinformatiebrief [1360647](#))

De slag van projectmatig naar regulier werk is het eerste half jaar van 2015 soepel verlopen, echte gaten zijn er niet gevallen en daar waar onduidelijkheden leken te ontstaan, werden deze tijdens de reguliere overleggen of in een goed gesprek snel weggenomen.

Fysiek

Wielwijk

Als gevolg van de verhuurdersheffing, het huurbeleid en positie van woningcorporaties heeft Woonbron zich bezonnen op hun ontwikkelportefeuille. Focus in Wielwijk blijft de ontwikkeling van de Tromptuinen en het afmaken van de lopende projecten.

Met Woonbron worden de samenwerkingsafspraken geactualiseerd, ter vervanging van de samenwerkingsovereenkomst en Allonge. De ambities voor Wielwijk zoals in de Visie zijn verwoord, worden zoveel als mogelijk worden nagekomen. T.b.v. een integraal ontwerp wordt, in samenwerking met Woonbron,

een stedenbouwkundig raamwerk opgesteld. Afspraken over de fasering van de realisatie van de Tromptuinen in opdracht van Woonbron en de relatie tot de aanleg van de Admiraal de Ruyterweg worden in de samenwerkingsafspraken met Woonbron vastgelegd. In het 4^e kwartaal 2015 wordt deze overeenkomst, samen met het stedenbouwkundig raamwerk, ter besluitvorming aangeboden aan college en raad.

Stormhoek

Bouwrijp maken start 2^e helft 2015 vooruitlopend op woningbouw.

Rioleringsvervanging Reddersbuurt

De aanbestedingsprocedure is in januari 2015 gestart. Eind februari is het werk gegund. Het rioleringsherstel vanaf de Karel Doormanweg tot het Admiraalsplein is in dit bestek meegenomen, vooruitlopend op de aanpassing van de verkeerssituatie. Eind 2015 wordt het rioleringsherstel opgeleverd.

Piet Heinflat - Admiraalsplein

De herinrichtingswerkzaamheden aan de achterzijde van de Piet Heinflat incl. sanering tanks zijn uitgevoerd. Definitieve afronding van de openbare ruimte rondom het Admiraalsplein geschiedt bij het aanleggen van de Adm. de Ruyterweg en is ook afhankelijk van de ontwikkeling van de scholenlocatie op het Admiraalsplein.

CPO Collectief particulier opdrachtgeverschap

De 1^e fase voor de Van Kinsbergenstraat is medio 2015 opgeleverd. De 2^e fase door Woonbron wordt door middel van 'Bouwen In Eigen Beheer (BIEB)' in ontwikkeling gegeven.

Tromptuinen

Woonbron heeft een verhuurstop gezet op de flats aan de M.H. Trompweg. Sloop van het eerste complex staat gepland voor eind 2016.

Oud Krispijn Zuid

In 2014 heeft de gronduitgifte van de bouwgrond tussen de Brouwersdijk en de Aagje Dekenstraat plaatsgevonden en is de bouw gestart. Op deze locatie zijn 32 sociale huurwoningen en 21 sociale koopwoningen gerealiseerd door Trivire.

Per 1 juli 2015 is de nieuwe woningwet van kracht. De gevolgen hiervan voor de ontwikkeling van deelgebieden Zuiderpoort en de Patersweg in Oud Krispijn worden momenteel in kaart gebracht.

Crabbehof

Woonbron gaat de portieketagewoningen aan de Colijnstraat, de Van der Goesstraat in de Vliegenstraat in de komende 5 jaar fasegewijs slopen. Aan de Van der Goesstraat en de Vliegenstraat worden nieuwe sociale huurwoningen worden gebouwd. Het is de bedoeling dat de nieuwbouw aan de Colijnstraat door de markt (op initiatief van Woonbron) wordt opgepakt. De verwachting is dat de na sloop vrijgekomen gronden in de Colijnstraat in afwachting van de nieuwbouw tijdelijk een andere bestemming krijgen. De eerste appartementen zijn in het eerste kwartaal van 2015 gesloopt.

In de afgelopen jaren is met de belanghebbenden in eerste instantie gewerkt aan plannen voor de herontwikkeling van het winkelcentrum volgens de ideeën uit de wijkvisie. In dit tijdsgewricht is dit echter niet haalbaar gebleken en is er vervolgens ingezet op een beperktere aanpak. Het winkelcentrum is door de eigenaar opnieuw geschilderd en van een nieuwe huisstijl voorzien. De aanpassingen aan het Chinees restaurant zijn momenteel in uitvoering en er worden plannen ontwikkeld voor een verbetering van de openbare ruimte op en rond het winkelcentrum.

Nieuw Krispijn

De herinrichting van de Nassauweg Oostzijde is, op de herinrichting van de locatie van de noodschool na, afgerond. In 2015 wordt in samenspraak met omwonenden en belanghebbenden een plan voor de herinrichting van deze locatie ontwikkeld. In 2016 zal dit plan worden uitgevoerd.

De woningen aan de Frisostraat zijn in 2014 gesloopt. In februari 2015 is op deze locatie de nieuwbouw van sociale huurwoningen in opdracht van Trivire gestart. Oplevering vindt plaats in het najaar 2015.

In 2016 wordt het riool in de Frisostraat vervangen en wordt de straat opnieuw ingericht.

De verdere herstructurering van de wijk is gezien de economische omstandigheden op initiatief van de corporaties, in overleg met de gemeente, doorgeschoven naar 2020 en latere jaren.

5.10. Communicatie

Communicatie door corporaties en gemeente naar bewoners, professionals en overige geïnteresseerden vindt plaats via wijkwebsites, facebook pagina's, twitter accounts, nieuwsbrieven, informatie avonden en binnenkort middels Buurbook. Voor Reddersbuurt-midden is bij de start van de werkzaamheden een bewonersavond georganiseerd. De aannemer informeert de buurt inzake rioleringsherstel werkzaamheden.

Voor deelgebied 11 en 5 (Oud Krispijn) zijn al informatieavonden gehouden m.b.t. de inrichting van het openbare gebied. Voor deelgebied 1 moet dit nog plaatsvinden. Bij start van de werkzaamheden van het openbare gebied worden de omwonenden van het deelgebied verder geïnformeerd per brief onder andere over de start en het verloop van het project.

6. Belthurepark

Datum rapportage	September 2015
Datum vorige rapportage	Maart 2015

6.1. Organisatie

6.1.1. Interne betrokkenen

Functie	Naam
Portefeuillehouder	P.H. Sleeking
Collegiale afstemming B&W	J. Mos
Ambtelijk opdrachtgever	G.A. ten Dolle

6.2. Het project

6.2.1. Scope

Belthurepark is een woningbouwontwikkeling aan de zuidrand van Dordrecht. Globaal worden de projectgrenzen gevormd door de bebouwing aan de oostzijde van de Stevensweg, de Oudendijk, het Laantje van Middenhoeve, de Zeedijk en de Schenkeldijk. De Zuidendijk doorsnijdt het plangebied.

Het project behelst de realisatie van 220 (evt. 290) woningen in het dure segment en realisatie van een 18-holes golfbaan inclusief clubhuis. Uniek aan dit project is de ruimtelijke integratie van de woningen en de golfbaan.

Het plangebied wordt ontsloten met een nieuw aan te leggen ontsluitingsweg. Deze weg loopt over de sportvelden die nu ten westen van het plangebied liggen. De sportvelden worden hiervoor verhuist om de realisatie van de ontsluitingsweg mogelijk te maken.

6.2.2. Voornaamste kaders en uitgangspunten

6.2.2.1. Contractuele kaders

Grondposities

Gemeente heeft ongeveer 26 hectare van de benodigde gronden in bezit. De overige benodigde gronden zijn in eigendom van Bouwfonds en derden.

Overeenkomst(en)

- Intentieovereenkomst (IOK) 20 december 2002, inmiddels vervangen door,
- Samenwerkingsovereenkomst (SOK) 20 april 2005.
- Ontbinding van de SOK Besluit college d.d. 22/7/2014.
Besluit gemeenteraad 25/11/2014 – wensen en bedenkingen.

De samenwerking met de ontwikkelaar is beëindigd. Met de grondeigenaren zal getracht worden soortgelijke afspraken, zoals omschreven in de SOK te maken.

6.2.2.2. Betrokken private partijen

- Was: Wilgendaal B.V. (Wilgendaal) en Bouwfonds Ontwikkeling BV.
- Nu: Grondeigenaren, waaronder Bouwfonds.

6.2.2.3. Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.

Soort plan	Datum
Bestemmingsplan Belthurepark	2 oktober 2007 (Onherroepelijk per 7-10-2009)

6.2.2.4. Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Dossier-nummer	Besluit
	1998		Initiatief integrale planontwikkeling Dordtwijkzone Zuid: Intentieovereenkomst met ontwikkelaar afgesloten
Raad	Juli 2003		Ruimtelijk besluit Gemeenteraad met instemming programma
	April 2005		Samenwerkingsovereenkomst met ontwikkelaar ondertekend
Raad	December 2005		Voorontwerp Bestemmingsplan gereed
Raad	2 Oktober 2007	134892	Bestuurlijke behandeling inspraak/overleg ontwerp bestemmingsplan
Raad	Juni 2008		Goedkeuring bestemmingsplan (besluit GS)
Raad	25 november 2014	1324076	Raadsbesluit inzake wensen en bedenkingen ontbinding SOK en herziening grondexploitatie.

6.3. Wat willen we bereiken?

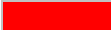
(Projectdoelstellingen en kritische succesfactoren)

	<u>Economie</u>
Wat:	Het project versterkt de economie en draagt bij aan werkgelegenheid en de kennisinfrastructuur.
Doelstelling:	Aantrekken hogere inkomsten
	<u>Differentiatie woonmilieus</u>
Wat:	Het project zorgt voor gedifferentieerde en aantrekkelijke woonmilieus
Doelstelling:	Programmatische invulling voor duur en dun wonen
	<u>Groen / blauwe ruimte</u>
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte .
Doelstelling:	Verbeteren van waterhuishouding in Dubbeldam
	<u>Maatschappelijke voorzieningen</u>
Wat:	Het project zorgt voor voorzieningen die een duidelijke leemte invullen in de stad, met name op het gebied van maatschappelijke voorzieningen.
Doelstelling:	Een betere recreatieve fietsverbinding en effectieve ruimte gebruik door de verenigingen

6.4. Hoe willen we dat bereiken?

(Projectresultaat op basis van projectplan)

Het bestemmingsplan Belthurepark voorziet in duur en dun wonen en een golfbaan.

<u>KPI's / Projectresultaten</u>	Oorspronkelijke Programmering	Huidige Programmering	Gerealiseerd	Status
Aantal woningen	Min. 220 – max. 290	Min. 220 - max. 290	-	
Afzet woningen per jaar	15	15	-	
Kantoren programma	nvt	nvt	nvt	
Voorzieningen	18 holes golfbaan	18 holes golfbaan	-	
Parkeren				
Toename werkgelegenheid (arbeidsplaatsen)				
 Op schema				
 Mogelijk vertraging				
 Vertraagd t.o.v. vorige planning				

Toelichting op bovenstaande tabel

Vigerende bestemmingsplan blijft uitgangspunt van de planvorming. Ook na opzeggen van de Samenwerkingsovereenkomst.

6.5. Wat hebben we gedaan?

De tot nu gemaakte kosten (boekwaarde) zijn opgenomen in de grondexploitatie, en verwerkt in de prognose grondbedrijf.

Door het beëindigen van de SOK is een nieuwe situatie ontstaan. Voor de waardering van de grondexploitatie is het vigerende bestemmingsplan het uitgangspunt. Dit geldt tevens voor de toekomstige planontwikkeling. De tot nu toe gemaakte kosten worden bij toekomstige onderhandelingen meegenomen. Deze kosten zijn opgenomen in de herziene grondexploitatie die door de gemeenteraad is vastgesteld.

6.6. Wat gaan we nog doen?

Door de gemeente Dordrecht

Onderstaande bedragen zijn nog te verwachten kosten.

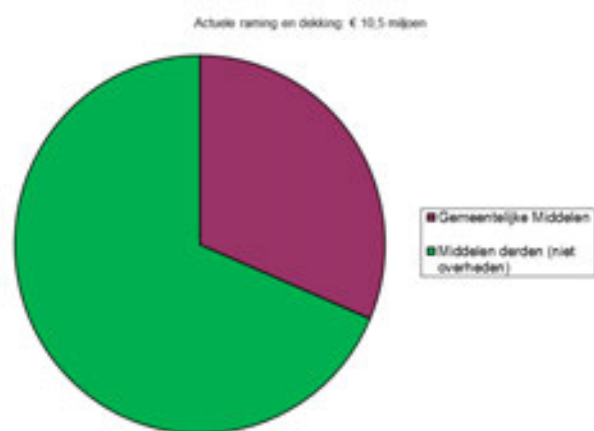
Activiteit	Fase													Benodigd	
		2015	2016	2017	2018	2019>								Krediet	
Slopen															€ 0,5 mln
Saneren															€ 0,3 mln
Plankosten															€ 0,4 mln
Bovo afdracht															€ 1,6 mln
Beheer															€ 0,1 mln
Berekende rente en kostenstijging														€ 2,4 mln	
Totaal benodigd budget (excl. rente en kostenstijging)														€ 2,9 mln	
Totaal beschikbaar budget														€ 2,9 mln	

6.7. Financiën

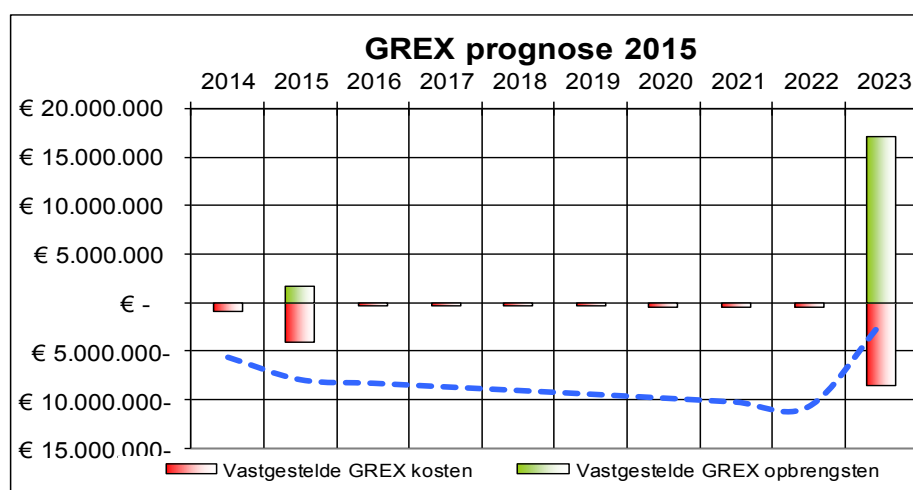
Samenvatting grondexploitatie 1-1-2015

(Bedragen zijn nominaal, excl. Indexering en rente)

Kosten	Gerealiseerde kosten	€ 5,4 mln
	Nog te realiseren kosten	€ 5,1 mln
	Totale kosten	€ 10,5 mln
Opbrengsten	Gerealiseerde opbrengsten	€ 0,2 mln
	Nog te realiseren opbrengsten	€ 7,0 mln
	Totale opbrengsten	€ 7,2 mln
Saldo	Boekwaarde 1-1-2015	€ 5,2 mln
	Eindwaarde 31-12-2023	€ 3,5 mln
	Contante Waarde 1-1-2015	-/- € 2,4 mln
Voorziening	Voorziening per 1-1-2015	€ 2,4 mln

Liquiditeitenplanning:

6.8. Risico's

In deze fase is het wenselijk om de risico's niet openbaar te communiceren. Het college en de raad zijn via een geheime bijlage bij de besluitvorming en vaststelling grondexploitatie over de risico's geïnformeerd (dossiernummer 1324076).

6.9. Actuele ontwikkelingen in het project

Stand van zaken en vervolg

College en raad hebben besloten de Samenwerkingsovereenkomst met Wilgendael BV te ontbinden, aangezien de samenwerking tot onvoldoende resultaten heeft geleid en niet is aangetoond dat op korte termijn de plannen in Belthurepark conform de SOK door Wilgendael worden gerealiseerd. Ter afwikkeling van de SOK gaan we over tot 'verzilveren' van de afgegeven bankgarantie.

Door de overeenkomst te ontbinden is de weg vrij om met de grondeigenaren in het gebied in onderhandeling te treden ten einde te komen tot de realisering binnen de kaders van het bestaande bestemmingsplan in het gebied Belthurepark. Deze gesprekken zijn in februari 2015 met Bouwfonds als grootste grond bezitter gestart. In het najaar 2015/begin 2016 verwachten wij de raad hierover nader te informeren.

Consequenties voor de sportverenigingen

Consequentie is dat op korte termijn geen financiële middelen ter beschikking komen vanuit het project om het sportpark aan te pakken. Voor de verenigingen op het park blijft het onduidelijk of verplaatsing noodzakelijk is en hoe het sportpark er in de toekomst uit komt te zien. Deze onduidelijke situatie komt niet ten goede van de kwaliteit van het sportpark. In overleg met de verenigingen en in het kader van de agenda voor de stad, wordt bekeken hoe met deze situatie wordt omgegaan.

6.10. Communicatie

Niet van toepassing.

Kader Richtlijn Water

Medio 2013 is gestart met de voorbereiding van de Kader Richtlijn Water (KRW) maatregelen. Dit betreft de aanleg van natuurvriendelijke oevers (binnen het projectgebied en binnen de polder de Biesbosch), aanleg van zuiverende voorzieningen voor zowel het stedelijk als het landelijk gebied en de verbetering van de waterkwaliteit door het scheiden van waterstromen. Voor de realisatie van KRW maatregelen en verkrijging van de synergie subsidie (€ 2,3 mln) heeft de Provincie (brief van 16-1-2015, kenmerk PZH-2015-502416308) uitstel van de planning tot eind 2017 goedgekeurd.

Tijdige verwerving van de gronden blijft een risico, met name als het daadwerkelijk tot onteigening komt. Dan kunnen de KRW maatregelen niet op tijd worden uitgevoerd. Op 24 juni 2014 is de gemeenteraad akkoord gegaan met het verzoekbesluit tot onteigening, hetgeen direct doorgestuurd is naar de Kroon.

Ook heeft de Raad van State uitspraak gedaan over de tegen het bestemmingsplan ingestelde beroepen. Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de gemeenteraad het bestemmingsplan op 23 september 2014 gewijzigd vastgesteld.

7.2.2.2 Betrokken (private) partijen

Eigenaren van gronden, daarnaast geen private partijen.

7.2.2.3 Bestemmingsplan, stedenbouwkundig plan et cetera.

Soort plan	Datum
Reparatie bestemmingsplan	September 2014
DO Noorderdiepzone	November 2014

Bestemmingsplan

Het bestemmingsplan is in 2012 vastgesteld door de gemeenteraad. Vanwege meerdere beroepen lag het bestemmingsplan in een zitting bij de Raad van State op 11 oktober 2013. Ondertussen heeft de Raad van State akkoord uitspraak gedaan over de tegen het bestemmingsplan ingestelde beroepen en heeft de gemeenteraad het gerepareerde bestemmingsplan op 23 september 2014 vastgesteld. Tegen het raadsbesluit is door drie personen beroep ingesteld, inclusief een verzoek om voorlopige voorziening. De voorlopige voorziening is afgewezen. De bodemprocedure loopt nog.

7.2.2.4 Voorgaande besluitvorming

Orgaan	Datum	Zaaknummer	Besluit
Raad	07 2006	-	Vaststelling Raamplan Strategisch Groen Project
Raad	09 2008	-	Vaststellen inrichtingsplannen Tongplaat en LC Polder
Raad	01 2009	-	Vaststellen tracé Landbouwontsluitingsweg
Raad	07 2009	-	Vaststellen ontwerp bestemmingsplan gemeente
Raad	08 2009	-	Vaststelling inrichtingsschets Noorderdiepzone, Elzen Noord, Alloijzenbovenpolder en Noordbovenpolder.
Raad	11 2012	854935	Vaststellen bestemmingsplan gemeente
Raad	12 2012	969067	Beschikbaar stellen krediet voor uitvoering NDB
Raad	02 2013	969072	Ondertekening wijzigingsovereenkomst NDB tussen Provincie, Waterschap en gemeente
Raad	12 2013	1159058	PVE Noorderdiepzone en dagrecreatieterrein
Raad	12 2013	1086181	Beschikbaar stellen krediet voor uitvoering NDB
Raad van State	03 2014	-	Uitspraak bestemmingsplan
Raad	06 2014	1263970	Verzoekbesluit tot onteigening
Raad	09 2014	1324100	Definitieve instemming met aanleg Landbouwweg, conform tracé zoals opgenomen in bestemmingsplan NDB, incl. oplossing voor aansluiting Rijksweg.
Raad	09 2014	1323380	Vaststellen gewijzigd Bestemmingsplan (reparatiebesluit)
Raad	12 2014	1384862	Kredietverlening uitvoering NDZ en Elzen-noord en voorbereiding dagrecreatieterrein/ Kop van 't Land
Raad	06 2015	1473357	Voorstel ontwikkeling Dagrecreatieterrein en onderzoek Viersprong; - Dagrecreatieterrein te ontwikkelen en te beperken tot de minimale basisopgave, zijnde 4,7 ha water, fietspad 220 en een parkeerterrein van 50 plaatsen. - Viersprong niet op te nemen in de scope van het project Nieuwe

			Dordtse Biesbosch, als separaat project een nader onderzoek uit te voeren naar de mogelijkheden van het verbeteren van de Viersprong als zwemlocatie.
--	--	--	---

7.3 Wat willen we bereiken?

	<u>Groen / blauwe ruimte</u>
Wat:	Het project versterkt de groene en blauwe ruimte (landschappen en water).
Doelstelling:	Verbeteren van de waterhuishouding op het Eiland van Dordrecht (inclusief verbetering van de drooglegging voor de landbouw) en het verbeteren van de waterkwaliteit.
	<u>Maatschappelijke voorzieningen</u>
Wat:	Het project zorgt voor voorzieningen die een duidelijke leemte invullen in de stad, met name op het gebied van maatschappelijke voorzieningen.
Doelstelling:	Ontwikkelen en inrichten van 530ha nieuw natuur- en recreatiegebied. Een goede en veilige ontsluiting voor het landbouwverkeer.

7.4 Hoe willen we dat bereiken?

<u>KPI's / Projectresultaten</u>	<u>Oorspronkelijke Programmering</u>	<u>Huidige Programmering</u>	<u>Gerealiseerd</u>	<u>Status</u>
Ontwikkeling ha natuur- en recreatiegebied	777 ha	530 ha	-	
Uitvoering Landbouwweg			-	
Verwerving gronden	307,223 ha	307,223 ha	214,20 ha	
	<i>Op schema</i>			
	<i>Mogelijk vertraging</i>			
	<i>Vertraagd t.o.v. vorige planning</i>			

Toelichting op bovenstaande tabel

De uitvoering van de watermaatregelen en natuur- en recreatieve voorzieningen zijn mede afhankelijk van het beschikken over de benodigde gronden. De planning voor de NDZ is aangepast aan oplevering KRW maatregelen eind 2017. Dit loopt nog op schema. Daarnaast is gestart met het ontwikkelen van het voorlopig ontwerp en definitief ontwerp van de resterende locaties, Dagrecreatieterrein en Kop van 't land. De planning blijft eind 2017 op te leveren.

7.5 Wat hebben we gedaan ?

De volgende projectonderdelen zijn gerealiseerd	
1.	331ha natuur Sliedrechtse Biesbosch gereed
2.	Herinrichtingsplan Bos de Elzen gereed
3.	Oplevering inrichtingsplan Dordtwijkzone
4.	Opening Tongplaat, LC polder en Oplevering Zuidplaatje.
5.	Oplevering VO Noorderdiepzone
6.	Vaststelling programma van Eisen (Noorderdiepzone en dagrecreatieterrein)
7.	Vaststellen DO NDZ en Elzen Noord door Stuurgroep en Bestuurlijk Overleg
8.	Reparatiebesluit bestemmingsplan Nieuwe Dordtse Biesbosch
9.	Onteigeningsbesluit door Raad
10.	Raadsbesluit tracé en krediet aanleg landbouwweg
11.	Varianten dagrecreatieterrein ter informatie in Stuurgroep
12.	Uitstel einddatum tot 31-12-2017 KRW subsidie en meenemen verwervingskosten in subsidies.
13.	Een vastgestelde plan van aanpak aanbestedingen NDZ en Elzen-noord
14.	Vaststellen DO NDZ en Elzen-noord en kredietbesluit uitvoeringsfase in de raad
15.	Bodemonderzoeken eerste fase ten behoeve van onderhandeling grondwerk met van Oord
16.	Overige onderzoeken opgestart, te weten hoogtemetingen, sonderingen, explosieven ten behoeve van opstellen bestekken Noorderdiepzone
17.	Raadvoorstel inzake gefaseerd uitvoeren dagrecreatieterrein en apart ontwikkelen Viersprong
18.	Overeenkomst Plukpark

19.	Opdracht second opinion Deltares t.a.v. door Evides gestelde eisen kruising leidingen met landbouwweg
20.	Uitwerking DO en bestek landbouwweg in gang gezet

7.6 Wat gaan we nog doen?

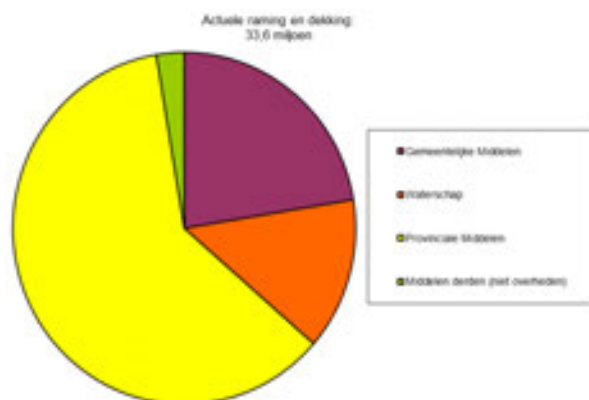
Met het oog op uitstel synergiesubsidie tot eind 2017 en met het oog op de afgesproken fasering van de aanbesteding en de investeringen, is de planning bijgesteld. Door onderzoek en de afhankelijkheid van Evides voor een oplossing wat betreft de overkluizing van leidingen, is de aanbesteding en start uitvoering aanleg landbouwweg opgeschoven naar 3^e kwartaal 2015.

Activiteit – Door de gemeente Dordrecht	Fase	2015	2016	2017	2018	2019>
Start aanbesteding werk KRW maatregelen	Uitvoering					
VO dagrecreatieterrein en Kop van 't Land in SG	Voorbereiding					
Vaststellen DO Dagrecreatieterrein en Kop van 't land en kredietbesluit uitvoeringsfase in de raad	Uitvoering					
Vaststellen peilbesluiten – gebundeld in één vergunning – te verlenen door WSHD	Uitvoering					
Aanbesteding en Uitvoering Landbouwontsluitingsweg (in twee fasen)	Uitvoering					
Opening Landbouwontsluitingsweg	Uitvoering					
Uitvoering NDZ/KRW/fietspad grond 1 ^e fase	Uitvoering					
Uitvoering NDZ/KRW/fietspad grond 2 ^e fase	Uitvoering					
Uitvoering NDZ/KRW/fietspad overig	Uitvoering					
Uitvoering NDZ/KRW hevel	Uitvoering					
Uitvoering NDZ/KRW/fietspad na onteigening	Uitvoering					
Uitvoering ophoging gronden polder de Biesbosch)	Uitvoering					
Financiële afrekening KRW (synergiesubsidie) – subsidie vaststelling	Uitvoering					
Opening Noorderdiepzone en Elzen Noord	Uitvoering					
Uitvoering Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land, vergunningen, aanbesteding, uitvoering	Uitvoering					
Opening Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land	Uitvoering					
Overdracht naar beheer en onderhoud Noorderdiepzone/ Elzen Noord naar WSHD	Beheer					
Overdracht naar beheer en onderhoud Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land	Beheer					
Afsluiting project NDB	Uitvoering					
Op schema						
Mogelijk vertraging						
Vertraagd t.o.v. planning november 2014						
Restant benodigd budget (investeringen) per 1-6-2015					€ 26.707.393	
Nog te ontvangen bijdragen Waterschap, subsidies KRW en Fietspad en overige opbrengsten					€ 5.218.782	
Restant reeds ontvangen bijdragen Provincie en Waterschap					15.515.062	
Saldo beschikbaar / nog te dekken uit reserve Strategische investeringen					5.293.549	

7.7 Financiën

Het totale project wordt in de vorm van een natuurexploitatie en een projectadministratie financieel bewaakt.

(Investerings-) kosten	Reservering	Krediet	Realisatie t/m 1 juli 2015
Plankosten algemeen	1.858.800	1.858.800	689.179
Verwervingen	10.870.400	10.870.400	4.407.319
Investerings- Noorderdiepzone, Kaderrichtlijn Water, Fietspad 220, Landbouwweg, Kop v 't Land, Dagrecreatieterrein etc.	21.560.800	18.798.800	2.486.109
Totaal (investerings-) kosten	34.290.000	31.528.000	7.582.607
(inzet) Beschikbare dekkingsmiddelen	33.610.000	31.528.000	7.582.607
Nog te dekken / tekort	-680.000	0	0

Actuele kostenraming

De actuele kostenraming komt uit op een totaal van € 34,3 miljoen en aan dekkingsmiddelen is in totaal € 33,6 miljoen beschikbaar. Door de ontwikkeling van het dagrecreatieterrein te beperken tot de minimale basisopgave is het tekort teruggebracht naar € 680.000 (*was: € 1,2 miljoen*). Met een aantal maatregelen is het mogelijk om het risico op het geraamde tekort verder te reduceren. Deze maatregelen zijn nog onzeker en pas bekend na aanbesteding en start van de uitvoering Noorderdiepzone en Landbouwweg.

Mocht uiteindelijk blijken dat er budget over is, dan vloeien eventuele resterende middelen (bijvoorbeeld na alle aanbestedingen en/of na de oplevering van de Noorderdiepzone, Kop van 't land en het Dagrecreatieterrein) terug naar bestedingen het gebied/project Nieuwe Dordtse Biesbosch. Wanneer dit aan de orde is, dan wordt hiervoor een voorstel voor een eventuele heroverweging op diverse onderdelen aan college en raad voorgelegd. Dit voorstel zal in overleg met de Provincie en het Waterschap tot stand komen.

Dekkingsmiddelen

Voor de verwerving van de gronden en kosten voor inrichting en beheer is door de provincie een bijdrage beschikbaar gesteld van € 18,8 miljoen (prijspeil 01-01-2011). Eind december 2013 is deze bijdrage volledig ontvangen, onder aftrek van reeds gepasseerde grondtransacties. En heeft de gemeente op 16 december 2014 ingestemd met het toevoegen van de rentebaten over de reeds ontvangen bijdrage van provincie en waterschap.

Het Waterschap heeft een bijdrage van € 3,1 miljoen beschikbaar gesteld voor verwerving, inrichting en beheer (prijspeil 01-01-2011). Hierop zijn de kosten voor aanleg van natuurvriendelijke oevers € 0,7 miljoen in mindering gebracht, omdat deze werkzaamheden door waterschap worden uitgevoerd. In december 2014 zijn er tussen Waterschap en gemeente nieuwe afspraken gemaakt over de planning en fasering van de bijdrage van het Waterschap aan de gemeente. Een en ander is gebaseerd op een aangepaste fasering en planning van het plan. Ook is een Synergiesubsidie - Kader Richtlijn Water toegezegd van € 2,3 miljoen, hierop is reeds € 728.000 aan voorschotten ontvangen.

Voor het realiseren van het Fietspad 220 is door provincie een subsidie van 50%, circa € 0,6 miljoen toegezegd. De overige 50% / € 0,6 miljoen wordt gedekt uit gemeentelijke middelen. Vanuit gemeentelijke middelen is daarnaast € 5,8 miljoen beschikbaar voor de aanleg van de landbouwweg.

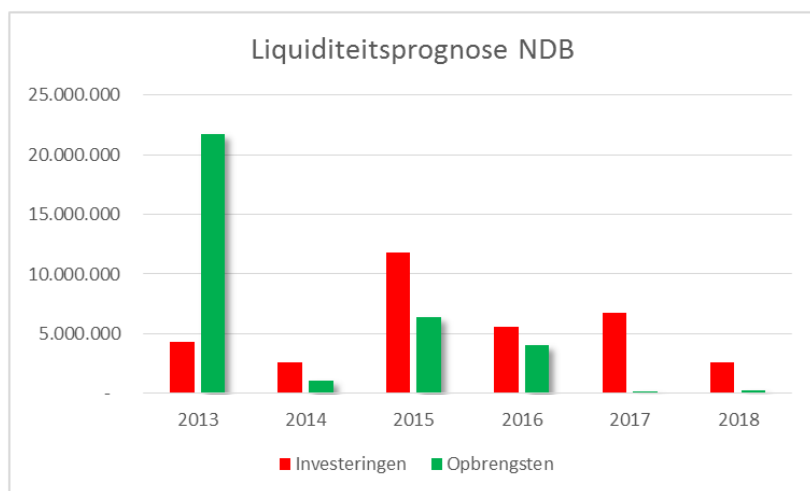
Tot slot zijn tussen Provincie Zuid Holland en de gemeente afspraken gemaakt over de verrekening van de restant kredieten van de reeds afgeronde projecten (LC-polder, Tongplaat en de Elzen) en de bijdragen in proceskosten DLG 2015/2016.

Financiële besluitvorming

In totaal zijn uitvoeringskredieten beschikbaar gesteld tot een totaal van € 31.528.000 voor plankosten, verwerving gronden, fietspad 220, landbouwweg, Noorderdiepzone, Elzen-noord, KRW en voorbereidingskredieten voor plan- en voorbereidingskosten Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land. De uitvoeringskredieten voor Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land en de hiervoor beschikbare dekkingsmiddelen zijn aangehouden. Deze uitvoeringskredieten worden beschikbaar gesteld na vaststelling van het definitief ontwerp van deze projectdelen. Dit is gepland begin 2016.

Liquiditeitenplanning:

Op basis van de natuurexploitatie is een inschatting gemaakt van het verwachte verloop van de investeringsuitgaven. Deze zijn in onderstaand grafiek weergegeven. In 2015 start de uitvoering van de Noorderdiepzone - Elzen Noord, KRW, aanleg fietspad en landbouwweg. In 2016 lopen deze werkzaamheden door en start naar verwachting de bestuurlijke besluitvorming voor de uitvoering van het Dagrecreatieterrein en Kop van 't Land. De opbrengsten in 2015 en 2016 betreft subsidies voor KRW en Fietspad en inzet van gemeentelijke SI middelen voor het fietspad en de landbouwweg.

7.8 Risico's

Op basis van de meest recente raming is in Naris een risicoprofiel bepaald. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de technische risico's m.b.t. de uitvoering en de meer algemene projectrisico's. Het totale risicoprofiel voor de gemeente, inclusief het risico van het huidige dekkingstekort, bedraagt € 1,0 miljoen. Op de risico's en de beheersmaatregelen wordt actief gestuurd o.a. door deze periodiek te agenderen en te bespreken in de projectgroep.

De belangrijkste risico's zijn:

Nr.	Categorie	Risicogebeurtenis	Maatregelen
1	GRONDAANKOPEN	gronden niet tijdig beschikbaar	Aan de hand van stand van zaken strategie bepalen (doorlopend)
2	GEBIEDSINRICHTING	ondanks realistische eisen te weinig budget voor uitvoering	Fasering, mogelijk toekomstige besparingen benoemen - loopt
3	GEBIEDSINRICHTING	meer bodemverontreiniging dan verwacht	Onderzoeken en in beeld brengen - loopt
4	GEBIEDSINRICHTING	kruising landbouwweg met leidingen Evides duurder dan voorzien	Overleg met Evides - loopt; afronding second opinion Deltares.
5	OVEREENKOMST	meer plankosten dan geraamd	Meenemen in exploitatie i.o.m. Provincie, uitvoering faseren, duidelijk aangeven wat project niet doet, extra middelen zoeken. Is gebeurd. Wat blijft is; sturen op plankosten.
6	FINANCIERING	risico is dat subsidie (KRW en F220) niet benut wordt	Verwervingskosten opnemen in KRW, tijdige verwerving, tijdige uitvoering, uitstel aanvragen - is afgerond.
7	BEHEER	kosten voor beheer en onderhoud hoger dan de bijdrage van gemeente/rijk/provincie; beheerraming past niet binnen budget	EHS aanpassen, beheer aanbesteden, overleg met beheerders. De huidige raming past binnen budget. Er loopt overleg met SBB hierover, m.n. inzake de risico's na 1-1-2023.

7.9 Actuele ontwikkelingen in het project

Landbouwweg

Evides en de gemeente hebben in het voorjaar aan Deltares advies gevraagd over de eisen die Evides stelt aan de kruising van de landbouwweg en de watertransportleidingen van Evides. Deltares heeft recent advies uitgebracht; dit advies wordt op voorstel van Evides nog aangevuld.

Ten aanzien van de verbetering van de situatie voor het landbouwverkeer op de kruising Rijksstraatweg en Wioldrechtse Zeedijk verloopt de verwerving voorspoedig. Na afronding van de verwerving en aanpassing van het bestemmingsplan WDO kan de kruising worden aangepast.

Uitvoering Noorderdiepzone / KRW-maatregelen

Er wordt gewerkt aan het opstellen van een bestek voor de realisatie van de Noorderdiepzone en de Elzen Noord. Gelijktijdig is gestart met de onderhandelingen met Van Oord over de afzet van de eerste hoeveelheden grond ten behoeve van de dijkversterking.

Voor de aankleding van de hevel aan de Oosthaven is een subsidie toegekend vanuit de gebiedsdeal. Deze is uiterlijk in september 2015 aangevraagd.

Dagrecreatieterrein

De fase van het voorlopig ontwerp, tegelijk met Kop van 't Land, is gestart.

Bij de kredietverlening door de raad voor het uitvoeren van de Noorderdiepzone heeft het college de opdracht gekregen te onderzoeken of het dagrecreatieterrein kan vervallen ten gunste van de Viersprong. Dit is overlegd met Waterschap en Provincie. Uiteindelijk is afgesproken het Dagrecreatieterrein te ontwikkelen en te beperken tot de minimale basisopgave, zijnde 4,7 ha water, fietspad 220 en een parkeerterrein van 50 plaatsen. De overige fases hangen mede af van de beschikbare middelen. De raad heeft hier op 16 juni 2015 mee ingestemd.

Met dit voorstel is eveneens besloten onderzoek te doen naar de Viersprong als zwemlocatie en dit apart te ontwikkelen, los van het project NDB.

Verzoekbesluit en stand van zaken verwerving

Met het verzoekbesluit is formeel gestart met de onteigeningsprocedure (eerst een administratieve procedure en vervolgens een gerechtelijke procedure). Van verzoekbesluit tot daadwerkelijke aanvangsmoment van realisatie is in deze procedure ca 1,5 jaar voorzien. Hangende de onteigeningsprocedure worden nog altijd onderhandelingen met belanghebbenden gevoerd, om te trachten alsnog minnelijke overeenstemming te bereiken.

Het verzoek besluit is 24 juni 2014 genomen door de raad. Indien onteigenen nodig is, kan niet alles op tijd uitgevoerd worden. In de fasering van de uitvoering is hiermee rekening gehouden. Maar ook door de uitstel van de oplevering van de Noorderdiepzone tot eind 2017 is dit risico aanmerkelijk kleiner geworden. Er moeten nog 12 percelen (57,8 ha) in de Noorderdiepzone worden verworven en 3 percelen (9,8 ha) op het Dagrecreatieterrein. De verwachting is dat eind 2015 nog ca. 4 percelen resteren.

Beheer

Een discussiepunt waren de baggerkosten in de ecologische stapsteen. Afgesproken is niet te baggeren. Wel wordt gemonitord en zo nodig extra doorgespoeld. Binnen de stapsteen moet het doorstroomprofiel wel periodiek gebaggerd worden.

Begin 2015 zou worden gestart met het opstellen van een samenwerkings- en beheerovereenkomst tussen de verschillende beheerders binnen de Noorderdiepzone. Dit is uitgesteld tot medio 2015. Het beheer start gefaseerd en op zijn vroegst 1-1-2017. Er is voldoende tijd om op tijd de overeenkomsten gereed te hebben.

7.10 Communicatie

Communicatie naar geïnteresseerden vindt plaats via websites, social media, nieuwsbrieven en informatie bijeenkomsten. Op 8 juli 2015 is een inloopavond georganiseerd met betrekking tot de voorlopige ontwerpen voor het Dagrecreatieterrein en de Kop van 't Land.

Bijlage 2: Autorisatieoverzicht programmabegroting en meerjarenbegroting

Bedragen x €1000

Programma Veiligheid				Begroting 2016				Begroting 2017				Begroting 2018				Begroting 2019			
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo	
Progr. begeleiding en procesveiligheid	1.685	472	1.213	1.677	472	1.205		1.678	472	1.206		1.679	472	1.207		1.679	472	1.207	
Sociale veiligheid	330	32	298	330	32	298		330	32	298		311	32	279		311	32	279	
Toezicht	2.669	350	2.319	2.487	350	2.137		2.021	350	1.671		2.021	350	1.671		2.021	350	1.671	
Openbare orde	-5	0	-5	-5	0	-5		-5	0	-5		-5	0	-5		-5	0	-5	
Rampenbestrijding	40	0	40	30	0	30		30	0	30		30	0	30		30	0	30	
Brandweer	10.738	0	10.738	10.720	0	10.720		10.627	0	10.627		10.627	0	10.627		10.627	0	10.627	
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	15.457	854	14.603	15.239	854	14.385		14.681	854	13.827		14.663	854	13.809		14.663	854	13.809	
Mutaties met de reserves	0	0	0	0	0	0		0	0	0		0	0	0		0	0	0	
Geraamd resultaat	15.457	854	14.603	15.239	854	14.385		14.681	854	13.827		14.663	854	13.809		14.663	854	13.809	

Leefbaarheid en Stedelijk Beheer				Begroting 2016				Begroting 2017				Begroting 2018				Begroting 2019			
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo	
Wegen	15.938	6.262	9.676	15.855	6.262	9.593		16.191	6.262	9.929		16.187	6.262	9.925		16.187	6.262	9.925	
Groen	8.043	292	7.751	7.902	299	7.603		7.914	260	7.654		7.899	263	7.636		7.899	263	7.636	
Openbare verlichting	1.813	29	1.784	1.787	29	1.758		1.776	29	1.747		1.789	29	1.760		1.789	29	1.760	
Verkeersmeubilair en VRI's	2.070	401	1.669	1.753	391	1.362		1.755	391	1.364		1.763	391	1.372		1.763	391	1.372	
Constructies	2.656	45	2.611	2.651	45	2.606		2.590	45	2.545		2.599	45	2.554		2.599	45	2.554	
Speelvoorzieningen	1.012	0	1.012	1.011	0	1.011		1.011	0	1.011		1.011	0	1.011		1.011	0	1.011	
Riolering	9.110	11.423	-2.313	9.163	11.423	-2.260		9.166	11.423	-2.257		9.148	11.423	-2.275		9.148	11.423	-2.275	
Dordrecht West	5.431	3.550	1.881	5.242	1.828	3.414		5.004	1.744	3.260		7.042	2.275	4.767		7.042	2.275	4.767	
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	46.073	22.002	24.071	45.364	20.277	25.087		45.407	20.154	25.253		47.438	20.688	26.750		47.438	20.688	26.750	
Mutaties met de reserves	2.897	3.556	-659	1.462	3.412	-1.950		1.460	3.258	-1.798		1.478	4.765	-3.287		1.478	4.765	-3.287	
Geraamd resultaat	48.970	25.558	23.412	46.826	23.689	23.137		46.867	23.412	23.455		48.916	25.453	23.463		48.916	25.453	23.463	

Jeugd en Onderwijs				Begroting 2016				Begroting 2017				Begroting 2018				Begroting 2019			
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo	
Sluitende aanpak VSV	1.845	959	886	1.844	959	885		1.844	959	885		1.844	959	885		1.844	959	885	
Schoolmaatschappelijk werk	875	0	875	875	0	875		875	0	875		875	0	875		875	0	875	
Voor- en vroegschoolse educatie	6.733	6.019	714	4.734	4.036	698		4.731	4.035	696		4.725	4.035	690		4.725	4.035	690	
School in de samenleving (SIS)	11	0	11	11	0	11		11	0	11		11	0	11		11	0	11	
Onderwijsaanleggelegenheden	1.575	21	1.554	1.557	21	1.536		1.553	21	1.532		1.553	21	1.532		1.553	21	1.532	
Leerpark	515	0	515	365	0	365		298	0	298		165	0	165		165	0	165	
Speeltuinwerk en Scouting	365	0	365	336	0	336		336	0	336		336	0	336		336	0	336	
Kinderopvang	814	428	386	797	404	393		775	381	394		765	381	384		765	381	384	
Onderwijshuisvesting	14.329	591	13.738	12.692	591	12.101		12.682	591	12.091		12.572	477	12.095		12.572	477	12.095	
Jeugdgezondheidszorg	3.414	0	3.414	3.406	0	3.406		3.355	0	3.355		3.355	0	3.355		3.355	0	3.355	
Preventief jeugdbeleid	2.661	0	2.661	2.493	0	2.493		2.491	0	2.491		2.491	0	2.491		2.491	0	2.491	
Hoog Specialistische Jeugdhulp	2.357	0	2.357	2.310	0	2.310		2.323	0	2.323		2.327	0	2.327		2.327	0	2.327	
Reguliere Jeugdhulp	27.346	0	27.346	26.886	0	26.886		27.013	0	27.013		27.055	0	27.055		27.055	0	27.055	
Uitvoering Jeugdhulp	1.110	0	1.110	1.089	0	1.089		1.095	0	1.095		1.097	0	1.097		1.097	0	1.097	
Lokaal budget jeugdhulp	657	0	657	643	0	643		646	0	646		648	0	648		648	0	648	
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	64.607	8.018	56.589	60.038	6.011	54.027		60.028	5.987	54.041		59.819	5.873	53.946		59.819	5.873	53.946	
Mutaties met de reserves	201	3.342	-3.141	141	2.728	-2.587		66	2.580	-2.514		66	2.443	-2.377		66	2.443	-2.377	
Geraamd resultaat	64.808	11.360	53.448	60.179	8.739	51.440		60.094	8.567	51.527		59.885	8.316	51.569		59.885	8.316	51.569	

Werk en Inkomen				Begroting 2016				Begroting 2017				Begroting 2018				Begroting 2019			
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo		Lasten	Baten	Saldo	
Werk en Participatie	31.427	0	31.427	31.148	0	31.148		31.238	0	31.238		31.236	0	31.236		31.236	0	31.236	
Bijstandsverlening	65.578	48.330	17.248	65.574	48.330	17.244		65.573	48.330	17.243		65.573	48.330	17.243		65.573	48.330	17.243	
Armoedebeleid	4.265	0	4.265	4.265	0	4.265		4.265	0	4.265		4.265	0	4.265		4.265	0	4.265	
Schuldenbeleid	50	0	50	50	0	50		50	0	50		50	0	50		50	0	50	
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	101.320	48.330	52.990	101.037	48.330	52.707		101.126	48.330	52.796		101.124	48.330	52.794		101.124	48.330	52.794	
Mutaties met de reserves	0	79	-79	0	78	-78		0	76	-76		0	75	-75		0	75	-75	
Geraamd resultaat	101.320	48.409	52.911	101.037	48.408	52.629		101.126	48.406	52.720		101.124	48.405	52.719		101.124	48.405	52.719	

Economie, Sport en Cultuur	Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Mediazaken	366	0	366	314	0	314	263	0	263	263	0	263
Bibliotheek	3.087	0	3.087	2.880	0	2.880	2.667	0	2.667	2.466	0	2.466
Culturele educatie	2.175	0	2.175	2.120	0	2.120	1.970	0	1.970	1.970	0	1.970
Culturele subsidies	3.788	0	3.788	3.745	0	3.745	3.742	0	3.742	3.742	0	3.742
Volksfestiviteiten	225	218	7	223	218	5	223	218	5	223	218	5
Recreatie	1.934	49	1.885	1.922	49	1.873	1.901	49	1.852	1.901	49	1.852
Sportboulevard Kapitaallasten	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529
Havenexploitatie	1.833	484	1.349	1.867	541	1.326	2.046	541	1.505	2.180	541	1.639
Werkgelegenheid Toerisme en Zorg	401	0	401	401	0	401	391	0	391	748	0	748
Economische innovatie	132	0	132	132	0	132	107	0	107	107	0	107
Binnenstad	369	0	369	94	0	94	94	0	94	94	0	94
Toerisme en Marketing	2.664	10	2.654	2.614	10	2.604	2.447	10	2.437	2.447	10	2.437
Ondersteuning ondernemerschap	702	150	552	702	150	552	702	150	552	702	150	552
Detailhandel en ambulante handel	370	239	131	370	244	126	370	244	126	370	244	126
Droge- en natte bedrijven	43	0	43	3.343	0	3.343	43	0	43	43	0	43
Hofkwartier	2.270	0	2.270	1.125	0	1.125	1.116	0	1.116	1.105	0	1.105
Sportbeleid	13	0	13	12	0	12	12	0	12	12	0	12
Sportbedrijf	11.956	5.480	6.476	11.921	5.448	6.473	11.922	5.448	6.474	12.012	5.439	6.573
Kunst en geschiedenis	11.147	1.305	9.842	11.128	1.486	9.642	11.079	1.486	9.593	11.063	1.486	9.577
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	46.004	7.935	38.069	47.442	8.146	39.296	43.624	8.146	35.478	43.977	8.137	35.840
Mutaties met de reserves	170	5.462	-5.292	170	7.332	-7.162	170	3.864	-3.694	170	4.208	-4.038
Geraamd resultaat	46.174	13.397	32.777	47.612	15.478	32.134	43.794	12.010	31.784	44.147	12.345	31.802

Milieu en Duurzaamheid				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Afvalinzameling en verwerking	14.087	14.351	-264	14.063	14.351	-288	14.057	14.351	-294	14.050	14.351	-301			
Milieubeheer	1.704	141	1.563	1.704	141	1.563	1.703	141	1.562	1.703	141	1.562			
Ecologie	10.963	8.578	2.385	668	267	401	2.644	2.387	257	125	0	125			
Natuur- en Milieucentrum	2.081	281	1.800	2.064	281	1.783	2.059	281	1.778	2.055	281	1.774			
Duurzaamheid	867	0	867	749	0	749	749	0	749	749	0	749			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	29.702	23.351	6.351	19.248	15.040	4.208	21.212	17.160	4.052	18.682	14.773	3.909			
Mutaties met de reserves	0	2.526	-2.526	0	466	-466	0	312	-312	0	171	-171			
Geraamd resultaat	29.702	25.877	3.825	19.248	15.506	3.742	21.212	17.472	3.740	18.682	14.944	3.738			

Zorg en Ondersteuning				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Welzijnsaccommodaties	1.189	150	1.039	1.087	150	937	887	150	737	687	150	537			
Participatie Dordtse migranten	154	0	154	153	0	153	133	0	133	133	0	133			
Lokaal gezondheidsbeleid	1.517	0	1.517	1.500	0	1.500	1.500	0	1.500	1.500	0	1.500			
WMO hulpmiddelen en hoppers	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056			
WMO integratie-uitkering	8.073	0	8.073	8.022	0	8.022	8.020	0	8.020	8.020	0	8.020			
Maatschappelijke ondersteuning	4.971	0	4.971	4.931	0	4.931	4.927	0	4.927	4.927	0	4.927			
Maatschappelijke zorg	9.250	0	9.250	8.839	0	8.839	8.571	0	8.571	8.571	0	8.571			
Vrijwilligerswerk	422	0	422	421	0	421	420	0	420	420	0	420			
Overige maatschappelijk voorzieningen	276	0	276	269	0	269	268	0	268	268	0	268			
Leefbare wijken	2.669	0	2.669	2.583	0	2.583	2.567	0	2.567	2.567	0	2.567			
Deelfonds sociaal domein beschermd wv	29.120	1.812	27.308	30.324	1.812	28.512	31.204	1.812	29.392	31.874	1.812	30.062			
Deelfonds sociaal domein WMO taken	14.469	665	13.804	14.469	665	13.804	14.469	665	13.804	14.469	665	13.804			
Deelfonds sociaal domein Uitvoeringskso	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	78.036	2.627	75.409	78.524	2.627	75.897	78.892	2.627	76.265	79.362	2.627	76.735			
Mutaties met de reserves	0	121	-121	0	121	-121	0	12	-12	0	12	-12			
Geraamd resultaat	78.036	2.748	75.288	78.524	2.748	75.776	78.892	2.639	76.253	79.362	2.639	76.723			

Verkeer en Vervoer				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Verkeersveiligheid	758	30	728	698	30	668	423	30	393	298	30	268			
Hoofdinfrastructuur	2.282	346	1.936	2.281	346	1.935	2.579	346	2.233	1.781	246	1.535			
Parkeren	9.310	9.889	-579	9.216	10.078	-862	8.989	10.416	-1.427	8.840	10.504	-1.664			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	12.350	10.265	2.085	12.195	10.454	1.741	11.991	10.792	1.199	10.919	10.780	139			
Mutaties met de reserves	351	1.329	-978	483	1.268	-785	945	1.291	-346	1.182	468	714			
Geraamd resultaat	12.701	11.594	1.107	12.678	11.722	956	12.936	12.083	853	12.101	11.248	853			

Ruimtelijke Ordening en Wonen				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Vergunningen	4.755	2.411	2.344	4.755	2.674	2.081	4.801	2.674	2.127	4.801	2.674	2.127			
Handhaving ruimtelijke ordening	239	0	239	239	0	239	239	0	239	239	0	239			
Monumenten	681	41	640	681	41	640	681	41	640	681	41	640			
Beheer en ontwikkelen van wijken	1.147	0	1.147	1.145	0	1.145	1.144	0	1.144	1.142	0	1.142			
Planologisch juridisch instrumentarium	436	67	369	436	67	369	436	67	369	436	67	369			
Wonen	1.482	335	1.147	1.444	335	1.109	1.465	335	1.130	1.465	335	1.130			
Exploitatie bouwgronden wonen	12.883	13.148	-265	11.697	11.962	-265	9.427	9.427	0	7.631	7.896	-265			
Exploitatie gemeentelijke eigendommen -erfpacht	1.712	4.496	-2.784	1.711	4.496	-2.785	1.708	4.496	-2.788	1.714	4.496	-2.782			
Grondbeleid en ontwikkeling	416	0	416	416	0	416	416	0	416	416	0	416			
Exploitatie economische ontwikkeling	5.699	5.699	0	12.070	12.070	0	4.056	4.056	0	3.132	3.132	0			
Exploitatie kantoorlocaties	50	0	50	50	0	50	50	0	50	50	0	50			
Budget Stadsontwikkeling	713	1.334	-621	529	1.334	-805	529	1.334	-805	529	1.334	-805			
Budget Vastgoed	5.314	1.977	3.337	5.152	2.160	2.992	5.089	771	4.318	4.758	686	4.072			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	35.527	29.508	6.019	40.325	35.139	5.186	30.041	23.201	6.840	26.994	20.661	6.333			
Mutaties met de reserves	3.266	5.521	-2.255	3.505	5.416	-1.911	2.902	6.102	-3.200	3.162	5.855	-2.693			
Geraamd resultaat	38.793	35.029	3.764	43.830	40.555	3.275	32.943	29.303	3.640	30.156	26.516	3.640			

Dienstverlening				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Plichtigheden (Essenhof)	3.143	2.833	310	3.169	2.873	296	3.157	2.873	284	3.184	2.873	311			
Basisregistratie vastgoed	721	0	721	721	0	721	721	0	721	721	0	721			
Publieke dienstverlening	7.840	4.586	3.254	7.479	4.597	2.882	7.268	4.568	2.700	7.111	4.502	2.609			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	11.704	7.419	4.285	11.369	7.470	3.899	11.146	7.441	3.705	11.016	7.375	3.641			
Mutaties met de reserves	151	249	-98	157	245	-88	153	229	-76	108	211	-103			
Geraamd resultaat	11.855	7.668	4.187	11.526	7.715	3.811	11.299	7.670	3.629	11.124	7.586	3.538			

Bestuur en samenwerking				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Griffie	2.564	0	2.564	2.568	0	2.568	2.662	0	2.662	2.551	0	2.551			
Rekenkamer	442	0	442	386	0	386	386	0	386	386	0	386			
Bestuur	11.472	28	11.444	11.478	28	11.450	11.194	28	11.166	11.320	208	11.112			
Bestuurlijke samenwerking	687	0	687	569	0	569	534	0	534	177	0	177			
Internationale betrekkingen	84	0	84	82	0	82	82	0	82	82	0	82			
Communicatie	14	0	14	14	0	14	14	0	14	14	0	14			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	15.263	28	15.235	15.097	28	15.069	14.872	28	14.844	14.530	208	14.322			
Mutaties met de reserves	29	154	-125	29	35	-6	29	0	29	29	0	29			
Geraamd resultaat	15.292	182	15.110	15.126	63	15.063	14.901	28	14.873	14.559	208	14.351			

Algemene dekkingsmiddelen				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
IBD	0	253	-253	0	253	-253	0	253	-253	0	253	-253			
Algemene uitkering	0	237.593	-237.593	0	233.902	-233.902	0	232.701	-232.701	0	232.701	-232.701			
Belastingheffing	2.042	23.364	-21.322	2.046	23.948	-21.902	2.046	23.948	-21.902	2.046	23.948	-21.902			
Geldleningen	669	669	0	622	622	0	575	575	0	527	527	0			
Beleggingen	0	8.968	-8.968	0	8.968	-8.968	0	8.968	-8.968	0	8.968	-8.968			
Onvoorzien	1.000	0	1.000	1.000	0	1.000	400	0	400	400	0	400			
Stelposten	-1.263	0	-1.263	-2.900	0	-2.900	-3.267	0	-3.267	-4.378	0	-4.378			
Bedrijfsvoering Stad	-14	6.306	-6.320	-14	6.148	-6.162	-14	5.985	-5.999	-14	5.822	-5.836			
Saldi kostenplaatsen Stad	0	11.215	-11.215	0	10.080	-10.080	0	8.956	-8.956	0	7.293	-7.293			
Resultaatsrekening	559	0	559	754	0	754	-453	0	-453	-909	0	-909			
Saldi kostenplaatsen overig	3.677	3.727	-50	4.114	4.214	-100	4.061	4.261	-200	4.061	4.2614				

Bijlage 3: Autorisatieoverzicht routine investeringen

		Bedragen x €1000					
Investering per programma		Investeringsbedrag			Kapitaallasten		
Dienstverlening	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Reconstructie Zuidendijk fase 2 (2018)			150				5
Planvorming Veld T/U (2017)		40				2	2
Ruimen Veld T (2018)			125				4
Herinrichting Veld T (2018)			250				9
Ruimen veld U - Essenhof (2018)			125				6
Herinrichten veld U - Essenhof (2018)			250				12
Ruiming veld E Zuidendijk (2018)			49				3
Nassauweg - Oud Katholiek (2015)	50				9	9	9
Transporter begraafplaats (2016)	40				5	5	5
Geluidsinstallatie aula 2016	95				34	34	34
Vloerbedekking 2019				25			
Applicaties Burgerzaken (BZ)	40	41			30	36	35
	225	81	949	25	78	86	124
Economie, Sport en Cultuur	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019
STH veegmachine 1800PHK verticuteermachine (2017)		23				4	4
Vervanging deel kade Wolwevershaven	1.100				56	56	56
PROJ Voegwerk kademuuren	21				8	8	8
Conserveringsmaterialen 2016	30				7	7	7
Audiovisuele dragers 2016	25				9	9	9
Audiovisuele apparatuur 2016	10				2	2	2
Internetapplicaties 2016	25				6	6	6
Bedrijfssoftware 2016	55				12	12	12
Transportmiddelen Stadsdepot 2016	15				3	3	3
DM: Archiveringsmateriaal 2016	15				3	3	3
DM; Rest. apparatuur 2016	23				5	5	5
DM Tentoonstellings-materialen (2016)	35				8	8	8
Aanleg kunstgras DMHC Veld N-Schenkeldijk (2017)	212				7	15	15
John Deere 1515 Cirkelmaaier (2014)	56				12	12	12
John Deere 1905 Kooimaaiër (2015)	84				19	19	19
Toyota vorkheftruck type 7FB25 (2017)		28				3	3
Case IH JX1070C+hoogwerkerbak+voorlader (2017)		54				6	6
Fiat Strada 1,3 JTD Multijet Adventure (2016)	15				2	2	2
Miedema HST 80 volume kipper (2016)	18				3	3	3
JCB 354 compact+ferri armmaaier+knipper (2016)	45				7	7	7
Crabbehof kunstgras veld A mat ovaal renov.	5				1	1	1
Zeehavenlaan kunstgras voetbalveld A mat doel renv	29				3	3	3
Amstelwijck kunstgras veld K1 mat ovaal renov.	61				7	7	7
Stadspolders kunstgras veld K1 mat ovaal renov.	6				1	1	1
Crabbehof kunstgras veld B mat ovaal renov.	5				1	1	1
Stadspolders kunstgras veld K2 mat ovaal renov.	6				1	1	1
Schenkeldijk kunstgras voetbal mat doel renov 2017		29				3	3
Smitsweg kunstgrasveld 1+2 mat doel renov. (2017)		57				7	7
John Deere 1905 Kooimaaiër (2018)			84				19
Bredal bezandingsmachine type K35 nr. 1 (2018)			25				3
Bredal bezandingsmachine type K35 nr. 2 (2018)			25				3
B.C.S.Tractor type 400 DTC (2018)			29				3
Schenkeldijk kunstgrasveld R mat slag renov (2018)			30				4
Schenkeldijk kunstgrasveld M mat totaal renov 2018			179				21
Gravensingel kunstgras K1 totaal+K2 ovaal (2018)		60	60			2	14
Redemix Charterhouse Vertid-drain 7521 (2016)	28				4	4	4
Husmann houtversnipperaar (2018)			26				4
Imants schuttrees Shockwave SW220 (2018)			26				4
Reeweg atletiek L+S renovatie (2018)			49				11
Schenkeldijk kunstgrasveld 4 mat slag (2017)		30				4	4
Krommedijk Veld F kgras en doelen vervang. (2019)				311			
Krommedijk Veld F kgras constructie (2019)				113			
Stadspolders Veld 1 kgras en doelen vervang.(2019)				270			
Stadspolders Veld 1 kgras constructie (2019)				100			
Stadspolders Veld 2 kgras en doelen vervang.(2019)				270			
Stadspolders Veld 2 kgras constructie (2019)				100			
Kubota RTV 900 (2019)				28			
Veegmachine Amazone, GHS210DRIVE (2019)				33			
Hörger SKU kunstgrasreiniger (2019)				17			
John Deere X740 (2019)				21			
Corridor veld B doelgebied (2019)				28			
Corridor veld B kunstgrasveld + doelen 2019				232			
Corridor veld B armaturen, hekwerk, ballenv (2019)				34			
Corridor veld B constructie kgras,lichtm+fund 2019				170			
Inventaris horeca 2018			50				6
Camera's portofoons 2018			25				6
Verlichting musea 2018			25				6
Facilitaire voorzieningen Huis Van Gijn 2019				50			
Klimaatbeheersingsmaterialen 2019				21			
Verlichting en armaturen bouwdeel C 2019				25			
Transportmateriaal incl. depot 2019				15			
Server beveiliging 2019				25			
Conserveringsmaterialen 2018			15				2
Archiveringsmateriaal incl. depot 2019				15			
Update coll. registratiesysteem 2019				15			
Audiotour 2018			30				7
Websites 2018			30				11
Tentoonstellingsmateriaal 2018			35				8
Audiotours incl. 't Hof 2019				40			
Herinrichting vaste presentatie incl. 't Hof 2019				85			
Multimedia incl. 't Hof 2019				30			
Herinrichting vaste presentatie software 2019				25			
	1.924	281	743	2.073	187	224	354

Bedragen x €1000								
Investeringsbedrag				Kapitaalaasten				
Investering per programma	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019	
Jeugd & Onderwijs	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019	
PROJ Grondkosten gymzalen RMPI-Het Tij	514				18	18	18	
Grondkosten gymzaal Binnenstad	1.550	1.550			54	164	164	
PROJ Speelzaal Oranjepark		147				5	5	
PROJ Gymzaal Van Schendelstraat		290				10	10	
RMPI-Het Tij bouwe 1e gymzaal		1.104				52	52	
Bouw Gymzaal Binnenstad	600	1.500			21	104	104	
Inventarissen 1e en 2e gymzaal RMPI-Het Tij			81				10	
Inventaris Gymzaal Binnenstad			163				20	
Ebs Eden 1e inr OLP en meub. groep 7 en 8	20				2	2	2	
	2.684	4.591	244		95	355	385	
Leefbaarheid en stedelijk beheer	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019	
PROJ: Vervoermiddelen 2016	154				5	36	35	
PROJ: Vervoermiddelen 2017		154				5	36	
PROJ: Vervoermiddelen 2018			154				5	
Vervoermiddelen 2019				154				
PROJ Groot onderhoud Merwedestraat en omgeving	1.500	7.000			53	462	462	
PROJ Vervanging beheerpakket wegen	35				22	22	22	
PROJ: Mechanisatie Groen 2016	135				5	18	18	
PROJ: Mechanisatie Groen 2017		135				5	18	
PROJ: Mechanisatie Groen 2018			135				5	
Mechanisatie Groen 2019				135				
PROJ Vervanging beheerpakket groen	35				22	22	22	
PROJ: Vervanging verlichting 2016	453				16	16	39	
PROJ: Vervanging verlichting 2017		453				16	16	
PROJ: Vervanging verlichting 2018			453				16	
Vervanging verlichting 2019				453				
Vervanging VRI's Constructie 2016	425				15	15	23	
Vervanging VRI's apparatuur 2016	195				7	7	14	
Vervanging VRI computer 2016	60				2	2	7	
Vervanging VRI's Constructie 2017		410				14	14	
Vervanging VRI's apparatuur 2017		175				6	6	
Vervanging VRI's Constructie 2018			475				17	
Vervanging VRI's apparatuur 2018			205				7	
Vervanging VRI's Constructie 2019				145				
Vervanging VRI's apparatuur 2019				105				
PROJ Kunstwerken 2015	359				33	33	32	
PROJ Kunstwerken 2016	468				16	16	28	
PROJ Kunstwerken 2017		468				16	16	
PROJ Kunstwerken 2018			468				16	
PROJ Kunstwerken 2019				468				
PROJ: Rioolprogramma 2013	258				229	226	224	
PROJ: Rioolprogramma 2015	2.294				138	136	135	
PROJ: Rioolprogramma 2016	2.059				72	106	105	
PROJ: Rioolprogramma 2017		2.059				72	72	
PROJ: Rioolprogramma 2018			2.059				72	
PROJ: Rioolprogramma 2019				2.059				
PROJ Vervanging beheerpakket riolering	35				22	22	22	
	8.465	10.854	3.949	3.519	657	1.273	1.504	
Verkeer & Vervoer	2016	2017	2018	2019	2017	2018	2019	
Inrichting meldkamer fase 2 (2015)	25				3	3	3	
Digitalisering parkeervergunningen	325				11	78	78	
POM meter incl. management software (2016)	50				6	6	6	
Parkeerterrein Steegoversloot	200				30	30	30	
Centrale opslag CCTV	60				12	12	12	
CCTV parkeergarage Spuihaven (2015)	50				6	6	6	
CCTV parkeergarage Veemarkt (2015)	50				6	6	6	
Vervanging CCTV fietsenstalling Achterom (2018)			36				5	
Vervanging CCTV fietsenstalling Kolfstraat (2018)			36				5	
	760		72		74	141	151	
TOTALEN	14.058	15.807	5.957	5.617	1.091	2.079	2.518	

Bijlage 4: Overzicht EMU-saldo

Gemeente Dordrecht		2014	2015	2016	2017
Berekening EMU-saldo				x € 1000,-	x € 1000,-
		Volgens Rekening 2014	Volgens Begroting 2015	Volgens Begroting 2016	Volgens meerjarenraming in begroting 2016
d.d. 01-10-2015					
1	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	2.391-	23.369-	9.724-	8.238-
2	Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	15.112	15.674	16.473	16.893
3	Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	6.931	4.939	4.310	4.296
4	Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	33.270	14.592	14.601	16.235
5	Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	-	-	-	-
6	Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op exploitatie verantwoord	210	-	-	-
7	Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)	9.923	10.040	13.566	18.945
8	Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord	4.342	16.945	15.143	12.059
9	Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	2.900	4.468	4.392	3.927
10	Lasten i.v.m. transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten	-	-	-	-
11	Verkoop van effecten:	☐ ja ☒ nee	☐ ja ☒ nee	☐ ja ☒ nee	☐ ja ☒ nee
a	Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)	-	-	-	-
b	Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?	-	-	-	-
Berekend EMU-saldo		21.889-	14.911-	6.357-	14.098-

Bijlage 5: Verbonden partijen

Leeswijzer

Op de volgende pagina's zijn de formats van de gemeentelijke verbonden partijen opgenomen. Op de formats vindt u zowel beleidsinhoudelijke als financiële informatie. Enkele onderdelen zijn wettelijk voorgeschreven, de overige onderdelen zijn opgenomen om hiermee tegemoet te komen aan de informatiebehoefte van de lezer.

Algemene informatie

Onder dit deel van het format vindt u algemene informatie met betrekking tot de verbonden partij. De naam en de vestigingsplaats, het openbaar belang dat via de verbonden partij wordt behartigd en het belang dat de gemeente in de verbonden partij heeft zijn wettelijk voorgeschreven onderdelen van de begroting. Naast de wettelijke voorgeschreven onderdelen wordt er inzicht geboden in de (bestuurlijke) vertegenwoordiging in de verbonden partij en in de deelnemende partijen. Vaak betreft dit een bestuursfunctie van een van de Dordtse collegeleden.

Beleidsinformatie

Dit onderdeel geeft inzicht in de doestellingen uit de Dordtse Begroting 2016 waaraan de verbonden partij bijdraagt. Dit onderdeel verklaart deels waarom de gemeente deelneemt in de verbonden partij en laat zien voor welke beleidsdoelstelling deelname in de partij belangrijk is.

Daarnaast geeft dit onderdeel inzicht in de actuele opgaven of ontwikkelingen bij de verbonden partij. De genoemde onderwerpen zijn (veelal) toegelicht in de paragraaf verbonden partijen. Indien het onderwerp hierin niet terug komt, dan vindt u de toelichting waarschijnlijk in de paragraaf verbonden partijen bij de jaarrekening 2014 of in een separaat beleidsstuk (Raadsinformatiebrief of Raadsvoorstel).

Financiële informatie

Op de formats van de verbonden partijen werken wij met betrekking tot de financiële informatie met de volgende drie symbolen: ✓, ≈ en !. Hieronder beschrijven wij de betekenis van de symbolen per indicator. We doen dit omdat de betekenis van de symbolen per indicator iets afwijkt. Per indicator geldt overigens wel dat een ✓ staat voor een gewenste situatie en dat ! staat voor een (ongewenste) situatie die aanvullende aandacht vergt.

Vermogen en solvabiliteit

Het format geeft informatie over de stand van het vreemd en het eigen vermogen per 1 januari 2014 en per 31 december 2014. Inzicht in het vermogen is een wettelijk voorgeschreven onderdeel. Daarnaast bevat dit onderdeel informatie over de solvabiliteit van de organisatie. Door middel van de solvabiliteit wordt gekeken of een organisatie in staat is om op korte en lange termijn aan haar schulden te kunnen voldoen.

De solvabiliteit van de organisatie is berekend door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen. We hanteren hierbij een solvabiliteitsnorm van 25%. Hierbij is overigens relevant dat bij een publieke organisatie altijd sprake is van verlengd lokaal bestuur. Voor deze organisaties is de solvabiliteit minder relevant, omdat gemeenten altijd (indirect) bijdragen aan de kosten.

Een ✓ in relatie tot deze indicatoren betekent dat het vermogen voldoet aan de solvabiliteitsnorm van 25%. Een ≈ geeft aan dat de solvabiliteit (net) onder de norm ligt (> 15%). Een ! geeft aan dat de solvabiliteit van de organisatie ruim tekort schiet (< 15%).

Financieel resultaat verbonden partij

Hier vindt u het resultaat over het afgelopen jaar. Het resultaat van de verbonden partij is een wettelijk voorgeschreven onderdeel.

Een ✓ staat hier voor een (verwacht) neutraal of positief saldo. ≈ staat hier voor een (verwachte) kleine negatieve afwijking. ! staat hier tot slot voor een (verwachte) forse negatieve afwijking. In dit laatste geval leidt de afwijking vrijwel altijd ook tot een financieel nadeel voor Dordrecht.

Omvang weerstandsvermogen

Hier vindt u de omvang van het weerstandsvermogen van de verbonden partij. Een ✓ staat hier voor een omvang die voldoende is om de risico's op te vangen. ≈ staat voor een omvang die (net) onvoldoende is om alle risico's op te vangen.

Bij deze indicator staat ! tot slot voor een weerstandsvermogen dat ruim tekort schiet om de risico's op te vangen. Indien een risico zich binnen deze organisaties werkelijk manifesteert, is de kans (zeer) groot dat de eigenaren financieel bij moeten springen. Het risico daarop maakt deel uit van ons eigen risico profiel.

Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht

Hier vindt u informatie over garantstellingen die met betrekking tot de verbonden partij zijn verleend. Bij deze garantstellingen staat de gemeente richting geldverstrekkers borg voor de betaling van rente en aflossing op

langlopende geldleningen die door de verbonden partij zijn aangetrokken. Het opgenomen bedrag betreft het deel waarvoor Dordrecht garant staat.

Een ✓ staat hier voor een garantstelling waarbij de gemeente nauwelijks risico op aanspraak loopt. ≈ staat hier voor een garantstelling met een verhoogd risico dat hierop (deels) aanspraak wordt gemaakt. ! staat hier ofwel voor een garantstelling met een hoog risico dat hierop (deels) aanspraak wordt gemaakt óf voor een garantstelling die vanwege de omvang blijvend aandacht vergt. Ook deze garantstellingen maken deel uit van het Dordtse risicoprofiel.

Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting

Dit onderdeel geeft inzicht in de bijdrage die de verbonden partij via de trap af systematiek (Kadernota 2014 en 2016) aan de Dordtse bezuinigingsopgave levert. Dit onderdeel is van toepassing op de (meeste) Gemeenschappelijke Regelingen die een jaarlijkse bijdrage ontvangen.

Een ✓ staat hier voor een taakstelling die naar verwachting volledig wordt gerealiseerd. ≈ staat voor een taakstelling die mogelijk deels niet wordt gerealiseerd. ! staat voor een taakstelling die waarschijnlijk grotendeels niet wordt gerealiseerd en daarmee leidt tot een besparingsverlies voor Dordrecht.

Financiële bijdrage

Dit onderdeel geeft inzicht in de gemeentelijke bijdrage aan de verbonden partij. De opgenomen bijdragen zijn gebaseerd op de Jaarrekening 2014, de Begroting 2015 en de Begroting 2016 van de verbonden partij.

1. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING DRECHTSTEDEN

Algemene informatie

<i>Vestigingsplaats</i>	Dordrecht
<i>Onderdelen</i>	• Onderzoekscentrum Drechtsteden • Servicecentrum Drechtsteden • Sociale Dienst Drechtsteden • Ingenieursbureau Drechtsteden • Bureau Drechtsteden • Gemeentelijke Belastingdienst Drechtsteden
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De GRD heeft tot doel draagvlak te creëren voor een evenwichtige ontwikkeling van het gebied. Hiertoe behartigt de GRD de gemeenschappelijke regionale belangen op de terreinen (a) Economie en bereikbaarheid, (b) Fysiek, (c) Sociaal, (d) Bestuurlijke ontwikkeling en grotestedenbeleid, (e) Staf- en ondersteunende diensten en de bedrijfsvoering en (f) beleidsonderzoek. Daarnaast heeft de GRD als doelstelling om zorg te dragen voor de efficiënte en effectieve heffing en invordering van belastingen en de uitvoering van de WOZ.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. A.A.M. Brok (voorzitter Drechttraad en Drechtstedenbestuur) Dhr. E. van der Burgt (lid Drechtstedenbestuur) Mw. C.M.L. Lambrechts (lid Drechtstedenbestuur)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van 60,5% in de organisatie
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeenten Alblasserdam, Dordrecht, Hendrik-Ido-Ambacht, Papendrecht, Sliedrecht en Zwijndrecht

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	• Vergroten arbeidsparticipatie (Werk en Inkomen) • Vergroten arbeidsaanbod voor de onderkant van de arbeidsmarkt (Werk en Inkomen) • Verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt (Economie, Sport en Cultuur) • Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat (Economie, Sport en Cultuur) • Dordtse inwoners zijn zo min mogelijk afhankelijk van professionele zorg en ondersteuning (Zorg en Ondersteuning) • Vergroten van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare inwoners (Zorg en Ondersteuning) • Versterken van het openbaar vervoer (Verkeer en Vervoer) • Versterken positie fietsers (Verkeer en Vervoer) • Energieneutraal Dordrecht in 2050 (Milieu en Duurzaamheid)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• Regionaal Meerjarenplan • Integratie Drechtwerk • Taakstelling Trap Af (4,5%) • Serviceorganisatie WMO • ICT Transitie • Afslanken Ingenieursbureau Drechtsteden

Financiële informatie		
≈	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 15.793.000 31/12/2014 € 10.977.000
≈	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 59.806.000 31/12/2014 € 60.989.000
≈	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	15,25%
≈	Financieel resultaat (2014)	€ 10.600.000
≈	Verwacht Financieel resultaat (2015)	-/- € 5.271.000
≈	Omvang weerstandsvermogen	€ 3.341.000
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 3.090.039
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 2.926.300

Financiële bijdrage				
		Bedragen x € 1.000		
Onderdeel	Omschrijving	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Bureau Drechtsteden	Algemene inwonerbijdrage	782	1.006	1.472
Bureau Drechtsteden	Regionaal platform Verkeersveiligheid	36	36	36
Bureau Drechtsteden	Waterbus	380	380	380
Bureau Drechtsteden	Voorraagscommissie	26	26	26
Bureau Drechtsteden	Klachtencommissie	23	23	23
Bureau Drechtsteden	Natuur en Milieu Educatie	28	28	28
Bureau Drechtsteden	Walstroom	34	34	34
Bureau Drechtsteden	Fietsknooppunten	4	4	7
Bureau Drechtsteden	Bestuur en Staf	812	865	735
Bureau Drechtsteden	CIO Office	422	439	447
Regiogriffie	Regiogriffie	0	0	163
Sociale Dienst Drechtsteden	Participatie	5.547	7.372	6.738
Sociale Dienst Drechtsteden	WSW	22.433	22.357	19.701
Sociale Dienst Drechtsteden	Kinderopvang	0	80	66
Sociale Dienst Drechtsteden	Maatwerkvoorziening Inkomenssteun	0	0	1.109
Sociale Dienst Drechtsteden	Bijstandsverlening	54.607	59.249	50.622
Sociale Dienst Drechtsteden	Bijdrage aan tekort	0	0	4.410
Sociale Dienst Drechtsteden	Minimabeleid	4.701	4.301	4.235
Sociale Dienst Drechtsteden	WMO - Huishoudelijk hulp	6.668	7.694	7.095
Sociale Dienst Drechtsteden	WMO - Hulpmiddelen en vervoer	3.500	4.147	3.986
Sociale Dienst Drechtsteden	Begeleiding en kortdurend verblijf	0	0	10.056
Sociale Dienst Drechtsteden	Schuldbemiddeling en Budgetadvies	0	50	50
Sociale Dienst Drechtsteden	WMO - Uitvoeringskosten	354	355	614
Sociale Dienst Drechtsteden	Apparaatskosten	16.208	16.782	17.379
Sociale Dienst Drechtsteden	Uitv. WMO Huishoudelijke onders.	0	0	355
Sociale Dienst Drechtsteden	Uitv. WMO Begel, kort verb., pers. Ver.	0	0	1.413
Sociale Dienst Drechtsteden	Uitv. WMO Beschermd wonen	0	0	500
Servicecentrum Drechtsteden	Basispakket	14.568	14.016	13.427
Servicecentrum Drechtsteden	Plus- en additioneel pakket	1.290	1.175	1.192
Gemeentebelastingen Drechtsteden	Belastingactiviteiten	2.411	2.349	2.303
Gemeentebelastingen Drechtsteden	Geo activiteiten		1.130	1.054
Onderzoekscentrum Drechtsteden	Basispakket	228	332	331
Totaal		135.062	144.230	149.987

2. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING DIENST GEZONDHEID EN JEUGD

Algemene informatie

<i>Vestigingsplaats</i>	Dordrecht
<i>Onderdelen</i>	- Dienst Gezondheid & Jeugd [voormalig Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst Zuid-Holland Zuid (GGD), Leerplicht & Voortijdig Schoolverlaten (LVS) en Regiostaf] - Regionale Ambulancevoorziening Zuid-Holland Zuid (RAV) - Serviceorganisatie Jeugd ZHZ
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het in algemene zin behartigen van belangen op het terrein van: volksgezondheid, maatschappelijke ondersteuning, onderwijs en jeugdhulp/-zorg.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Mw. C.M.L. Lambrechts (voorzitter Algemeen en Dagelijks Bestuur) Dhr. H. van der Linden (lid Algemeen en Dagelijks Bestuur)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van: - ca. 30% in de Serviceorganisatie Jeugd ZHZ. 0% in RAV. - ca. 25% in de overige organisatieonderdelen (behoudens taken namens centrumgemeente zoals maatschappelijke ondersteuning en regionale meld- en coördinatiefunctie).
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeenten Alblasserdam, Binnenmaas, Cromstrijen, Dordrecht, Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Korendijk, Leerdam, Molenwaard, Oud-Beijerland, Papendrecht, Sliedrecht, Strijen, Zederik en Zwijndrecht.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	- Dordtse jeugdigen groeien gezond en veilig op (Jeugd en Onderwijs) - Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen (Jeugd en Onderwijs) - Dordtse inwoners zijn zo min mogelijk afhankelijk van professionele zorg en ondersteuning (Zorg en Ondersteuning) - Vergroten van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare inwoners (Zorg en Ondersteuning) - Bevordering vitale en zorgzame wijken (Zorg en Ondersteuning)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	- Verder op orde brengen van de bedrijfsvoering, mede gezien de (1) nieuwe organisatiestructuur en (2) formatiereductie. - Verbeteren positie en imago van DG&J - Opstellen meerjarenbeleidsplan 2016-2019. - Doen verbeteren leefstijl en gezondheidsgedrag van inwoners door inzet op de thema's: (1) bevordering van een gezonde leefstijl bij kwetsbare zwangere vrouwen en laag opgeleide jongeren, (2) versterking van de mentale weerbaarheid van jeugd, laagopgeleide volwassenen en kwetsbare ouderen en (3) gezondheidsbevordering bij ouderen. - Verbreiding van RMC-functie - Beoogde samenvoeging tussen meldkamers van Zuid-Holland Zuid en Rotterdam Rijnmond - Leveren / verbeteren van sturingsinformatie inzake jeugdhulp - Transformeren jeugdhulp - Contracteren en monitoren inkopen op jeugdzorg

Financiële informatie

!	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € -1.047.779 31/12/2014 € 720.636*
!	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 3.613.556 31/12/2014 € 1.051.530
	* Het eigen vermogen bestaat uit: geormerkte reserves RAV (€ 2.311.374), reserves DGJ (-/- € 1.674.422) en nog te bestemmen resultaat (€ 83.684).	
!	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	40,66%
	Percentage geeft vertekend beeld door optelsom organisatieonderdelen.	
!	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 84.000
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	DGJ: € 0

	* Zie ook wethoudersbrief in RIS-dossier 1512567.	RAV: -/- € 29.000 SOJ: pm*		
!	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	€ 0		
✓	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0		
✓	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0		
Financiële bijdrage				
		Bedragen x € 1.000		
Onderdeel	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	
Regiostaf	564	549	549	
LVS	320	320	319	
Jeugd Preventie Teams (JPT)	116	116	116	
GGD*	1.435	1.544	858	
	Totaal	2.435	2.530	1.843
*Inwonerbijdragen GGD fluctueren vanwege de extra eenmalige inwonerbijdragen.				

3. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING OMGEVINGSDIENST ZUID-HOLLAND ZUID

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	De regeling is getroffen ter ondersteuning van de deelnemers en de regiogemeenten bij de uitvoering van hun taken op het gebied van het omgevingsrecht in het algemeen en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht in het bijzonder, alsmede de taken op het terrein van vergunningverlening, handhaving en toezicht op grond van de in artikel 5.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht genoemde wetten.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. H. van der Linden (lid Algemeen en Dagelijks Bestuur)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt 24,08% van de totale omzet bij aan de organisatie.
Deelnemende partijen	De gemeenten Alblasserdam, Binnenmaas, Cromstrijen, Dordrecht, Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Korendijk, Leerdam, Molenwaard, Oud-Beijerland, Papendrecht, Sliedrecht, Strijen, Zederik en Zwijndrecht, Provincie Zuid Holland.

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	- Verbeteren woon- en leefomgeving in Dordrecht (Milieu en Duurzaamheid) - Voldoende aanbod voor bijzondere doelgroepen (Ruimtelijke Ordening en Wonen)
Actuele opgaven van de verbonden partij	- Voorbereiden op Omgevingswet - Mogelijk privatiseren van bouwtaken - Herijken toezichtssystematiek - Borging kwaliteitseisen 2016 - Overgang BRZO-bedrijven naar provinciaal bevoegd gezag - Verlenging contract met het SCD - Vereenvoudigen financieringsmodel

Financiële informatie

≈	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 827.000 31/12/2014 € 944.000
≈	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 7.149.000 31/12/2014 € 4.533.000
≈	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	17,24%
✓	Financieel resultaat (2014)	€ 317.000
	Verwacht financieel resultaat (2015)	€ 152.000
≈	Omvang weerstandsvermogen	€ 355.000
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 0
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 295.000

Financiële bijdrage

Onderdeel	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Inwonerbijdrage	455	409	455
Wettelijke taken	4.683	4.635	4.711
VVGB taken	268	314	314
Totaal GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	5.407	5.358	5.480

4. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING VEILIGHEIDSREGIO ZUID-HOLLAND ZUID

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Onderdelen	- Regionale Brandweer Zuid-Holland Zuid - Geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	Het in algemene zin behartigen van belangen op het terrein van: regionale brandweer, centrale post ambulancevervoer, geneeskundige hulpverlening, openbare orde en veiligheid
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. A.A.M. Brok (Voorzitter van het Algemeen en Dagelijks Bestuur)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een financieel belang van 27,9% in de organisatie
Deelnemende partijen	De gemeenten Alblasserdam, Binnenmaas, Cromstrijen, Dordrecht, Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Korendijk, Leerdam, Molenwaard, Oud-Beijerland, Papendrecht, Sliedrecht, Strijen, Zederik en Zwijndrecht.

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	- Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau (Programma Veiligheid) - Stabiel houden van het aantal inwoners die slachtoffer zijn van een delict op het huidige, lage niveau (Programma Veiligheid) - Handhaven waardering sociale veiligheid in de buurt op het huidige, hoge niveau (Programma Veiligheid)
Actuele opgaven van de verbonden partij	- Regionalisering van brandweerkazernes (overdracht van gemeenten naar Gemeenschappelijke Regeling) - Vernieuwde brandweezorg (bezuinigingsopgave) - Vervallen BTW compensatie (wet Veiligheidsregio's)

Financiële informatie

!	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 4.790.565 31/12/2014 € 6.384.919
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 56.813.903 31/12/2014 € 49.413.914
!	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	11,44%
✓	Financieel resultaat (2014)	€ 2.800.000
	Verwacht financieel resultaat (2015)	€ 400.000
≈	Omvang weerstandsvermogen	€ 904.140
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 9.031.098
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 755.000

Financiële bijdrage

		Bedragen x € 1.000		
Onderdeel		Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Box 1, 4 en 5	Basis brandweezorg	7.395	8.087	8.112
Box 2	Inwonerbijdrage	1.210	1.209	1.214
Box 3	FLO-Levensloop / maatwerk	1.521	1.192	1.246
Totaal GR Veiligheidsregio		10.126	10.487	10.573

5. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING SOCIALE WERKVOORZIENING DRECHTSTEDEN

Algemene informatie

<i>Vestigingsplaats</i>	Dordrecht
<i>Onderdelen</i>	• Drechtwerk • Werzaam B.V. • Assembly partner B.V. • Drechtwerk Diversiteit B.V. • Drechtwerk Groen B.V. • Drechtwerk FrisFacilitair B.V.
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het openbaar lichaam behartigt de belangen van de gemeenten op het terrein van de sociale werkvoorziening en geeft in opdracht van de gemeenten uitvoering aan de in de wet en in deze regeling genoemde taken. Hiermee streeft de organisatie ernaar dat mensen kunnen werken naar vermogen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. E. van de Burgt (Voorzitter Algemeen en Dagelijks Bestuur)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt 63,17% van de totale omzet bij aan de organisatie.
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeenten Alblasserdam, Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Zijndrecht.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2015)</i>	• Vergroten arbeidsparticipatie (Werk en Inkomen) • Vergroten arbeidsaanbod voor de onderkant van de arbeidsmarkt (Werk en Inkomen)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• Integratie in de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden • Participatiewet (2015) • Financiën op orde

Financiële informatie

	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 1.506.000 31/12/2014 € 1.213.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 9.402.000 31/12/2014 € 13.265.000
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	8,37%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 984.000
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	€ 766.000
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	Nihil
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 933.664
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 62.000

Financiële bijdrage

	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
GR Sociale Werkvoorziening Drechtsteden	2.987	3.591	1.960

Bedragen x € 1.000

6. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELIN GEVUDO

Algemene informatie

<i>Vestigingsplaats</i>	Dordrecht
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Formeel doel van de regeling is de samenwerking ter behartiging van de belangen van het op milieuhygiënisch verantwoorde wijze verwerken van huishoudelijke afvalstoffen en andere categorieën van afvalstoffen afkomstig uit de Drechtsteden en de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Waar de regeling in het verleden daadwerkelijk actief was in het verzamelen en verwerken van huishoudelijk afval wordt het doel thans feitelijk uitsluitend verwezenlijkt door het verwerven, beheren en vervreemden van aandelen (18,15%) in het kapitaal van de N.V. Huisvuilcentrale Noord-Holland en het partij zijn bij overeenkomsten tussen de aandeelhouders van HVC.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (voorzitter Algemeen Bestuur)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van ongeveer 29% in de organisatie
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeenten Alblasserdam, Dordrecht, Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Leerdam, Molenwaard, Papendrecht, Sliedrecht, Zederik en Zwijndrecht.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	Geen, participatie in HVC is verplicht bij afnemen van diensten
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• Verbeteren informatievoorziening risico's door NV HVC • Toekomstvisie door NV HVC laten koppelen aan financieel perspectief

Financiële informatie

✓	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 26.000 31/12/2014 € 62.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 0 31/12/2014 € 0
✓	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	> 100%
✓	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 36.000
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	Nihil
✓	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	€ 62.000
!	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	Zie HVC
✓	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

7. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING WEGSCHAP TUNNEL DORDTSE KIL

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	Het wegschap heeft tot taak de (af)bouw van een niet-openbare toltunnel c.a. onder de Dordtse Kil tussen Dordrecht en 's Gravendeel - nader te noemen tunnel -, evenals de aanleg van aansluitende wegen te bevorderen en tot stand te brengen. Dit wegschap heeft ook tot taak het beheren en exploiteren van de tunnel en de aansluitende wegverbindingen.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. R. van der Linden (Lid Algemeen Bestuur) Dhr. J. Mos (Lid Dagelijks Bestuur)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een financieel belang van 42% in de organisatie
Deelnemende partijen	De Provinciale Staten van Zuid-Holland en de gemeenten Dordrecht, Binnenmaas en Strijen.

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	- Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving (Leefbaarheid en Stedelijk beheer) - Optimaal benutten van de hoofdinfrastructuur (Verkeer en Vervoer)
Actuele opgaven van de verbonden partij	- Ontwikkeling inkomsten - Wetsvoorstel "modernisering vennootschapsbelasting - Werkzaamheden Dijkkring - Bijdrage gemeentelijk project "fly-over N3/A16"

Financiële informatie

!	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 -/-€ 6.956.000 31/12/2014 -/-€ 5.469.000
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 47.376.000 31/12/2014 € 43.138.000
!	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	-/- 14,52 %
✓	Financieel resultaat (2014)	€ 1.487.000
	Verwacht financieel resultaat (2015)	€ 965.000
≈	Omvang weerstandsvermogen Het Ministerie van BZK heeft het wegschap toestemming verleend om een negatieve reserve te vormen. (Onverwachte) nadelen worden ten lasten van deze reserve gebracht waardoor het nadeel toeneemt. Via het jaarlijkse positieve jaarrekening resultaat wordt de negatieve reserve terug gebracht naar een positief saldo.	Negatieve reserve
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 14.997.764
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 14.700

Financiële bijdrage

	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2014	Begroting 2014	Begroting 2016
GR Wegschap Tunnel Dordtse Kil	327	317	312

8. GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING PARKSCHAP NATIONAAL PARK DE BIESBOSCH

Algemene informatie

Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	Recreatie in natuur en recreatiegebied door het beschermen en ontwikkelen van natuurwaarden, het bewaren en ontwikkelen van het landschappelijk karakter en de zorg voor en ontwikkeling van de recreatie.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. E. Van de Burgt (Voorzitter Dagelijks en Algemeen Bestuur)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een financieel belang van 60,23% in de organisatie
Deelnemende partijen	De Provincies Zuid-Holland en Provincie Noord-Brabant en de gemeenten Dordrecht, Drimmelen, Sliedrecht en Werkendam.

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	• Duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling (Ruimtelijke Ordening en Wonen) • Stimuleren duurzaam denken en handelen (Milieu en Duurzaamheid) • Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat (Economie, Sport en Cultuur) • Verbeteren van het recreatief aanbod (Economie, Sport en Cultuur)
Actuele opgaven van de verbonden partij	• De Biesbosch in 2021 • De Biesbosch verdient 't (Financiën op orde)

Financiële informatie

✓	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 680.006 31/12/2014 € 740.863
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 2.174.290 31/12/2014 € 1.817.949
✓	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	28,95%
≈	Financieel resultaat (2014)	€ 62.050
	Verwacht financieel resultaat (2015)	-/- € 20.200
✓	Omvang weerstandsvermogen	€ 740.863
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 317.188
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 50.000

Financiële bijdrage

	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
GR parkschap Nationaal Park de Biesbosch	1.034	978	969

Bedragen x € 1.000

9. BV GEMEENSCHAPPELIJK BEZIT EVIDES

Algemene informatie

<i>Vestigingsplaats</i>	Rotterdam
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Drinkwatervoorziening en in mindere mate de dividenduitkering in relatie tot een sluitende stadsbegroting. Dit door het houden en beheren van aandelen in Evides NV en het uitoefenen van stemrecht daarop voor eigen rekening en risico. Dit ten behoeve van de aandeelhouders van de vennootschap en al hetgeen met het voorgaande verband houdt of daaraan bevorderlijk kan zijn.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (Lid van Algemene vergadering van aandeelhouders)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van 7% in de B.V. Gemeenschappelijke bezit Evides. De B.V. is 50% aandeelhouder in de N.V. Evides.
<i>Deelnemende partijen</i>	Houders van aandelen zijn gemeenten die ten tijde van de oprichting van de vennootschap vielen binnen het verzorgingsgebied van NV Waterbedrijf Europoort. Dit betreft een gebied wat zich uitstrekt van Dordrecht, over de Hoekse Waard naar Rotterdam, Delft en Brielle.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	- Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving (Leefbaarheid en Stedelijk Beheer) - De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht (Algemene Dekkingsmiddelen)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	- Teruglevering aandelen (geen opgave voor Evides, maar voor Zeeuwse aandeelhouders naar huidige aandeelhouder Delta). - Anticiperen op inkomstenremmende beperkingen vanuit ACM en drinkwaterwetgeving. - Industriewater (EIW): Evides kent een Nederlandse thuismarkt en buitenlandse activiteiten moeten daaraan altijd ondergeschikt blijven. In het uiterste geval zou dit uitgangspunt op termijn kunnen betekenen dat, bij gebleken en gehoopt succes van de buitenlandstrategie, weliswaar een positieve aandeelhouderswaarde wordt gecreëerd, maar dat bij voortgezette groei de EIW-buitenlandactiviteiten uiteindelijk beter buiten het publieke aandeelhouderschap van Evides N.V. gebracht kunnen worden.

Financiële informatie

✓	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 456.900.000 31/12/2014 € 468.600.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 656.600.000 31/12/2014 € 642.200.000
✓	Solvabiliteit organisatie 31/12/2014	42,18%
	De door AvA vastgestelde doelsolvabiliteit op holdingniveau (limiet) is 38%	
✓	Financieel resultaat (2014)	€ 56.600.000
✓	Verwachting financieel resultaat (2015)	P.M.
✓	Omvang weerstandsvermogen	Zie m.n. eigen vermogen
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 0
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 0

10. MERWEDE-LINGELIJN BEHEER BV**Algemene informatie**

<i>Vestigingsplaats</i>	Gorinchem
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het bevorderen en zorg dragen voor een verdere impuls van de spoorlijn Merwedelingelijn (spoorverbinding tussen Dordrecht en Geldermalsen). Het doel is om een tijdige, doelmatige, duurzame en veilig aanleg van de werkzaamheden aan de spoorlijn te bewerkstelligen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. H. van der Linden (Lid Algemene vergadering van aandeelhouders)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van 2,91% in de organisatie
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeenten Dordrecht, Sliedrecht, Hardinxveld-Giessendam, Giessenlanden, Gorinchem, Leerdam en Geldermalsen.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	• Versterken van het openbaar vervoer (Verkeer en Vervoer) • Verduurzamen van verkeer en vervoer (Verkeer en Vervoer)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• (Verwachte) liquidatie in 2015

Financiële informatie

	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 250.000 31/12/2014 € 250.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 6.097.929 31/12/2014 € 6.097.929
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	3,94%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 0
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	€ 0
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	€ 0
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

11. REGIONALE ONTWIKKELINGSMAATSCHAPPIJ DRECHTSTEDEN

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	De doelstelling van de ROM-D is het versterken en uitbouwen van de regionale economie, in die zin dat een permanente toekomstige meerwaarde ontstaat en tenminste aansluiting wordt gevonden bij de landelijke ontwikkeling.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. J. Mos vertegenwoordigd Dordrecht rechtstreeks in de ROM-D Capital B.V. Voor de overige onderdelen van de ROM-D geldt in principe, dat door het college voor iedere Algemene vergadering van Aandeelhouders een volmacht wordt verleend aan een van de leden van het Drechtstedenbestuur. Voor iedere vergadering is het mogelijk om af te zien van de volmacht en een Dordts collegelid af te vaardigen (hiervoor is geen vaste portefeuillehouder aangewezen).
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een financieel belang van 29,73% in de Capital B.V. en een belang van 7,4% in Kil III C.V. Daarnaast heeft Dordrecht een belang van 69,0% in de Holding N.V. (zie ook onder structuur).
Deelnemende partijen	De provincie Zuid-Holland, BNG Gebiedsontwikkeling en de gemeenten Alblasterdam, Hendrik-Ido-Ambacht, Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht en Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam.
Structuur	De Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden groep bestaat uit verschillende onderdelen: • Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden N.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital B.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital Beheer B.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Beheer N.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Projecten C.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Kil III C.V. <pre> graph TD Gemeenten[Gemeenten 99,9% Provincie Zuid-Holland 0,1%] --> Holding Dordrecht[Dordrecht 29,7% Provincie Zuid-Holland 48,2%] --> Capital Holding -- 22,1% --> Capital Holding -- 62,5% --> Beheer Holding -- 9,1% --> CapitalBeheer[Capital Beheer] Beheer -- 25,0% --> BNGGO[BNG GO] Beheer -- 12,5% --> Rotterdam CapitalBeheer -- 90,9% --> Capital CapitalBeheer -- 62,9% --> CVKilIII[CV Kil III] CapitalBeheer -- 0,0% --> CVProjecten[CV Projecten] BNGGO -- 10,5% --> CVKilIII Rotterdam -- 5,2% --> CVKilIII Gemeenten -- 15,8% --> CVKilIII ProvincieZH[Provincie Zuid-Holland 5,2%] --> CVKilIII CVKilIII -- 0,4% --> Beheer CVProjecten -- 99,4% --> Capital </pre>

Beleidsinformatie	
<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	• Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat (Economie, Sport en Cultuur)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• Beschikbare middelen mogelijk niet toereikend voor projecten • Zowel OBR en BNG hebben hun aandelen te koop aangeboden • Invulling bedrijfsplan en businesscase (momenteel onvoldoende) • Negatieve reserve met risico tot verder afnemen

Financiële informatie Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden (Overkoepelend)		
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i> De omvang van het weerstandsvermogen is nihil vanwege de negatieve algemene reserves die binnen de verschillende onderdelen bestaan (met name bij de Kil III C.V.). Daarnaast is het eigen vermogen voor het grootste deel niet vrij aanwendbaar (beklemd vermogen).	Nihil
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden N.V.		
	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i> <i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 3.913.038 31/12/2014 € 3.753.691 01/01/2014 € 4.557.197 31/12/2014 € 4.552.224
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	45,19%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i> <i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	-/- € 157.197 P.M.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital B.V.		
	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i> <i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 17.688.910 31/12/2014 € 16.984.353 01/01/2014 € 1.057.397 31/12/2014 € 2.285
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	99,98%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i> <i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	-/- € 758.390 P.M.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital Beheer B.V.		
	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i> <i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 47.820 31/12/2014 € 46.312 01/01/2014 € 551.350 31/12/2014 € 1.377
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	97,11%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i> <i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	-/- € 1.507 P.M.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Beheer N.V.		
!	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 32.058 31/12/2014 € 28.583
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 1.015.934 31/12/2014 € 641.086
!	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	4,27%
≈	Financieel resultaat (2014)	-/- € 3.475
	Verwacht financieel resultaat (2015)	P.M.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Projecten C.V.		
✓	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 2.817.167 31/12/2014 € 2.578.906
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 3.665.832 31/12/2014 € 4.915.986
✓	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	34,40%
!	Financieel resultaat (2014)	-/- € 238.261
	Verwacht financieel resultaat (2015)	P.M.

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Kil III C.V.		
✓	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 7.630.707 31/12/2014 € 6.803.347
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 10.630.647 31/12/2014 € 9.911.796
✓	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	40,70%
!	Financieel resultaat (2014)	-/- € 523.741
	Verwacht financieel resultaat (2015)	P.M.

12. NV HUISVUILCENTRALE NOORD-HOLLAND (HVC)**Algemene informatie**

<i>Vestigingsplaats</i>	Alkmaar
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Ten algemene nutte werkzaam zijn op het gebied van het afvalbeheer en de daarmee verbonden opwekking van elektriciteit, benutting van overige vrijgekomen warmte en opwerking van reststoffen tot nuttige toepasbare restproducten. Daarnaast op het gebied van direct of indirect daarmee verband houdende andere activiteiten, een en ander ten dienste van gemeenten en samenwerkingsverbanden van gemeenten overeenkomstig de regelen van door hen met de vennootschap te sluiten overeenkomsten. Tot slot het deelnemen in het op een andere wijze een belang nemen in, het voeren van beheer over andere ondernemingen met een gelijk of aanverwant doel en voorts het financieren van derden en het op enigerlei wijze stellen van zekerheid of het zich verbinden voor verplichtingen van derden daaronder begrepen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (Commissaris via de Gemeenschappelijke Regeling Gevudo)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van 5,31% in de organisatie
<i>Deelnemende partijen</i>	N.V. Huisvuilcentrale Noord-Holland is eigendom van 55 gemeenten.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	- Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving (Leefbaarheid en Stedelijk Beheer) - De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht (Algemene Dekkingsmiddelen)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	Verbeteren financiële positie (bezuinigingsoperatie)

Financiële informatie

	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 63.248.000 31/12/2014 € 68.381.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 896.935.000 31/12/2014 € 857.181.000
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	7,39%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 5,1 miljoen
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	P.M.
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	Onbekend
	Het vermogen is gezien de risico's van NV HVC als aandeelhouder niet voldoende. Deelnemende gemeenten zijn feitelijk zelf risicodragers.	
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 31.292.323
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

13. ENECO HOLDING NV**Algemene informatie**

<i>Vestigingsplaats</i>	Rotterdam
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Doel van Eneco is in hoofdzaak het op een betrouwbare, veilige en maatschappelijk verantwoorde wijze produceren, verkopen en leveren van energie, warmte/ koude en gas en daaraan gerelateerde producten aan particuliere en zakelijke klanten en samenwerking en deelneming in andere rechtspersonen. Met betrekking tot het de gemeente draagt deelname in de partij bij aan de sluitendheid van de stadsbegroting en geeft het (beperkte) invloed op majeure investeringsbeslissingen. In de Wet Onafhankelijk Netbeheer is het overheidsbelang in energienetwerken bevestigd.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (lid van aandeelhouderscommissie en algemene vergadering van aandeelhouders) De aandeelhouderscommissie heeft algemene adviestaken richting de AvA en adviestaken bij investeringsbeslissingen vanaf 350 miljoen richting bedrijf.
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht heeft een 9,05% stembelang en is daarmee achter Rotterdam en Den Haag qua belang de derde grote aandeelhouder.
<i>Deelnemende partijen</i>	De aandelen van ENECO Energie zijn in handen van ongeveer 60 Nederlandse gemeenten.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2015)</i>	De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht (Algemene Dekkingsmiddelen)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	- Bezuinigingsopgave - Reguleringsbeleid regionale netbeheerders - Wet onafhankelijk netbeheer

Financiële informatie

✓	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 4.593.000.000 31/12/2014 € 5.188.000.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 4.610.000.000 31/12/2014 € 4.963.000.000
✓	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	51,1%
✓	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 206.000.000
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	P.M.
✓	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	Niet bekend
✓	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0
✓	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

14. BANK NEDERLANDSE GEMEENTEN (N.V.)**Algemene informatie**

<i>Vestigingsplaats</i>	Den Haag
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De BNG is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (aandeelhouderschap)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een financieel belang van 0,419% in de organisatie
<i>Deelnemende partijen</i>	Het rijk en Nederlandse gemeenten

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht (Algemene Dekkingsmiddelen)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	- Basel III - Schatkistbankieren - Aanhoudend lage lange rentetarieven

Financiële informatie

	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 3.340.000.000 31/12/2014 € 3.582.000.000
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 127.753.000.000 31/12/2014 € 149.923.000.000
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	2,33%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 126.000.000
	<i>Verwacht resultaat (2015)</i>	P.M.
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i> In het 2013 heeft Standard & Poor's de rating van de Nederlandse staat met één trede verlaagd van AAA naar AA+, met een stabiele verwachting. Als direct gevolg hiervan is ook de rating van BNG Bank door Standard & Poor's op dezelfde wijze bijgesteld. De hoogst mogelijke ratings van Moody's (Aaa) en Fitch (AAA) zijn behouden gebleven.	Zie toelichting
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

15. STICHTING ADMINISTRATIEKANTOOR BREEDBAND**Algemene informatie**

<i>Vestigingsplaats</i>	Dordrecht
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Oorspronkelijk was het doel het in eigendom verwerven en beheren van een glasvezelinfrastructuur in de regio Drechtsteden. Momenteel is het doel het beheren van aandelen/certificaten en het uitoefenen van stemrecht in de Breedband Drechtsteden Groep BV.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Dhr. J. Mos (Penningmeester)
<i>Omvang van financieel belang</i>	Dordrecht draagt een belang van 14% (certificaten) in de organisatie.
<i>Deelnemende partijen</i>	De stichting Breedband Drechtsteden was een samenwerkingsverband tussen 32 non-profit organisaties uit de regio. 2012 was een transitiejaar van een stichting naar de nieuwe Breedband Drechtsteden Groep B.V. De Breedband Drechtsteden Groep B.V. bedient samen met de dochter B.V.'s Breedband Drechtsteden B.V. (voor de certificaathouders in STAK) en VitrumNet B.V. (voor alle andere activiteiten) de relaties.

Beleidsinformatie

<i>Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)</i>	• Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat (Economie, Sport en Cultuur)
<i>Actuele opgaven van de verbonden partij</i>	• Opwaarderen hoofdroutes glasvezelnetwerk • Uitbreiden van het glasvezelnetwerk • Realiseren van extra POP locaties (in o.a. Gorinchem en Zwijndrecht)

Financiële informatie

	<i>Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 685.345 31/12/2014 € 972.638
	<i>Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar</i>	01/01/2014 € 2.877.996 31/12/2014 € 2.984.064
	<i>Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014</i>	24,58%
	<i>Financieel resultaat (2014)</i>	€ 287.295
	<i>Verwacht financieel resultaat (2015)</i>	P.M.
	<i>Omvang weerstandsvermogen</i>	Zie met name eigen vermogen
	<i>Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht</i>	€ 0
	<i>Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting</i>	€ 0

16. COÖPERATIE ONTWIKKELING LEERPARK U.A.

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	De coöperatie heeft als hoofddoelen: 1. het namens de leden selecteren van een marktpartij en het namens de leden contracteren van die marktpartij, om op het terrein gelegen aan de Maria Montessorilaan en omgeving scholen, woningen, winkels, kantoren, bedrijfsruimten, openbare ruimten en infrastructuur te realiseren; 2. de realisatie van het Leerpark tegen de scherpste prijs en hoogst bereikbare kwaliteit te laten plaatsvinden; 3. in alle fasen van de ontwikkeling van het Leerpark op te treden als aanbestedende dienst krachtens de Europese richtlijnen.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. E. van de Burgt (Voorzitter Algemeen Leden Vergadering) Dhr. R.C.A. Meester (voorzitter) Dhr. R. Bosselaar (bestuurslid), Dhr. H.F.J. van Gurp (bestuurslid)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een belang van 50% in de organisatie
Deelnemende partijen	De gemeente Dordrecht en het ROC Da Vinci College (Stichting Regionaal opleidingscentrum Zuid-Holland Zuid).

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	- Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen (Jeugd en Onderwijs) - Duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling (Ruimtelijke Ordening en Wonen) - Meer ruimte voor ontwikkelingen en initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven (Ruimtelijke Ordening en Wonen)
Actuele opgaven van de verbonden partij	Aanvullende middelen gehonoreerd bij Kaderbrief 2015

Financiële informatie

!	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 0 31/12/2014 € 0
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 10.743.373 31/12/2014 € 10.764.621
!	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	0%
!	Financieel resultaat (2014)	€ 0 (zie toelichting paragraaf)
	Verwacht financieel resultaat (2015)	P.M.
✓	Omvang weerstandsvermogen	€ 0
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 7.541.970
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 0

Financiële bijdrage

Onderdeel	Bedragen x € 1.000		
	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.	177	185	165
Exploitatietekort DZHF	228	50	35
Totaal Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.	405	235	200

17. COÖPERATIE KENNIS EN OPLEIDINGSCENTRUM VEILIGHEID ZHZ

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	Het doel van de coöperatie is het ontwikkelen, bundelen en delen van kennis op het gebied van fysieke veiligheid én het tot stand brengen van leerwerkverbindingen op het gebied van veiligheid. Dit om hiermee het onderwijsaanbod te vergroten, het beroepsonderwijs te versterken en leerwerkbedrijven tot stand te brengen.
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. R.C.A. Meester (Directeur Leerpark)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een belang van 33,3% in de organisatie
Deelnemende partijen	1. ROC Da Vinci College 2. Veiligheidsregio Zuid Holland Zuid 3. Gemeente Dordrecht

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	- Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen (Jeugd en Onderwijs) - Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau (Programma Veiligheid)
Actuele opgaven van de verbonden partij	Geen

Financiële informatie

✓	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 0 31/12/2014 € 0
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 0 31/12/2014 € 0
✓	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	0%
✓	Financieel resultaat (2014)	€ 0
	Verwacht financieel resultaat (2015)	P.M.
✓	Omvang weerstandsvermogen	€ 0
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 0
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 0

18. ENERGIE COÖPERATIE DORDRECHT

Algemene informatie

Vestigingsplaats	Dordrecht
Doel of openbaar belang dat wordt behartigd	Doel van de coöperatie is het versnellen van de uitvoering van het gemeentelijk energiebeleid, het tot stand brengen van leerwerkverbindingen op het gebied van veiligheid en het tot stand brengen van een revolverend fonds voor het doen van duurzame investeringen
Vertegenwoordiging in de partij	Dhr. H van der Linden (Bestuurslid) R.C.A. Meester (Ambtelijk)
Omvang van financieel belang	Dordrecht draagt een belang van 50% in de organisatie
Deelnemende partijen	N.V. Huisvuilcentrale Noord-Holland en de gemeente Dordrecht

Beleidsinformatie

Verbonden doelstelling uit de Dordtse begroting (2016)	Het stimuleren van duurzaam denken en handelen en ruimte bieden voor duurzame initiatieven (Programma Milieu en Duurzaamheid)
Actuele opgaven van de verbonden partij	- Zonne-energie Pilot 'saldering op afstand' (gestopt geen reële businesscase) - Crayestein zonneweide in procedure gebracht realisatie verwacht in 2017 - Energiebesparing bij het Midden en Klein Bedrijf (gestart) - Ontwikkeling windenergie op het Eiland van Dordrecht (wacht op gemeentelijke structuurvisie) - Zon op gemeente daken (afronding 3^e fase begin 2016)

Financiële informatie

✓	Eigen vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 1.181.690 31/12/2014 € 1.083.065
	Vreemd vermogen verbonden partij aan het begin en einde van het begrotingsjaar	01/01/2014 € 0 31/12/2014 € 0
✓	Solvabiliteit organisatie per 31/12/2014	100%
≈	Financieel resultaat (2014)	€ 0
	Verwacht financieel resultaat (2015)	-/- € 98.625
✓	Omvang weerstandsvermogen	€ 0
✓	Omvang garantstellingen vanuit Dordrecht	€ 0
✓	Omvang taakstelling verbonden partij (2016) in Dordtse begroting	€ 0

6. Afkortingenlijst

ACM	Autoriteit Consument & Markt	CIO	Chief Information Officer
a.d.h.v.	aan de hand van	COELO	Centrum voor Onderzoek v/d Economie v/d Lagere Overheden
Adm.	Admiraal	CPB	Centraal Planbureau
afh.	Afhankelijk	CPI	Consumentenprijsindex
ALV	Algemene Leden Vergadering	CPO	Collectief Particulier Opdrachtgeverschap
AMB	Arbeidsmarktbeleid	c.q.	casu qua (in welk geval)
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur	CROW	Kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur
APV	Algemene Plaatselijke Verordening	CS	Centraal Station
art.	artikel	CV	Commanditaire Vennootschap of centrale verwarming
ASZ	Albert Schweitzer ziekenhuis		
AvA	Algemene Vergadering Van Aandeelhouders		
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten		
AWW	Amstelveen-West		
		Deal!	Drechtstedelijk economisch Acquisitie Loket
Bbp	bruto binnenlands product	Deltri	Tripartite samenwerking in de Zuidelijke Delta
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording	DG&J	Dienst Gezondheid & Jeugd
BC	Businesscase	DiEP	Erfgoedcentrum DiEP
BD(S)	Bureau Drechtsteden	DK	Dordtse Kil (I, II, III en IV)
Bibob	Bevordering	DKCC	Drechtstedelijk Klantcontactcentrum
	Integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur	DLG	Dienst Landelijk Gebied
Bie	bouwgronden in exploitatie	DLTC	Dordrechtse Lawn Tennis Club
Bieb	Bouwen in Eigen Beheer	DM	Dordrechtse Museum
BIRK	Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit	DMHC	Dordrechtse Mixed Hockey Club
BLVS	Bureau Leerplicht en Voortijdig Schoolverlaten	d.m.v.	door middel van
BNG (go)	Bank Nederlandse Gemeenten (gebiedsontwikkeling)	DNA	De Nieuwe Ambtenaar
Bofv	Bestuurlijk overleg financiële verhoudingen	DO	Definitief Ontwerp
BOVO	Bovenwijkse Voorzieningen	DOOR!	Ontmoetingsplek vol kunst, muziek en experiment
BP	bestemmingsplan	DOR	Digitaal Opkopersregister
BPZ	Benchmarking Publiekszaken	DVC	Da Vinci-college
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Methodology	DZHF	Duurzaamheidsfabriek
BRTA	Beleidsrijk Regionaal Transitie Arrangement		
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen	E.c.	economisch(e)
BSO	Buitenschoolse Opvang	ECD	Energie Coöperatie Dordrecht
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde	e.d.	en dergelijke
burap	bestuursrapportage	EDUCEN	European Disasters in Urban Centres
BV	Besloten Vennootschap of bijvoorbeeld	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
BVO	bruto-vloeroppervlakte	EGW	Eengezinswoning
B&W	Burgermeester en Wethouders	EHS	Ecologische hoofdinfrastructuur
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	EIW	industriewater
		EMU	(Europese) Economische Monetaire Unie
C.a.	circa	e.o.	en omgeving
c.a.	cum annexis (wat erbij hoort)	ESF	Europees Sociaal Fonds
CAMINO	Climate Adaptation Mainstreaming through Innovation	etc.	et cetera
Cao	collectieve arbeidsovereenkomst	e.v.	en verder
CAOP	Centrum Arbeidsverhoudingen Overheids Personeel	evt.	eventueel
CAP	een soort verzekering	excl.	exclusief
CBS	Centraal Bureau voor Statistiek	EZ	Ministerie van Economische Zaken
CCTV	closed circuit television	EZH	Elektriciteitscentrale Zuid-Holland
cf.	conform		
		FACT	Flexible Assertive Community Treatment
		Fc	Football Club
		FES	Fonds Economische Structuurversterking
		Fido	Wet Financiering decentrale overheden

FLO fte	Functioneel Leeftijdsontslag fulltime equivalent	LC LEA LEAN-methode	Louisa- en Cannemanspolder Lokale Educatieve Agenda bedrijfskundige methode gericht op efficiënter werken
G 32	Stedennetwerk van 37 (middel)grote steden in Nederland	LeXlab	Leonardo Experience
GBD	Grondbedrijf of Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden	LHBT LIEC	lesbisch, homo, bi en transgender Landelijk Informatie en Expertise Centrum
GEM	Gemeenschappelijk Exploitatie Maatschappij	LTS LVO	Lagere Technische School Landelijk Verbeterprogramma Overwegen
GGD GHOR	Gemeentelijke Gezondheidsdienst Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen	LVS	Leerplicht en Voortijdig Schoolverlaten
GR('en) GRD	Gemeenschappelijke Regeling(en) Drechtsteden	M ⁽²⁾ max. MBO m.b.t. MDT MEE MER MFA MIP MIRT	(vierkante) meter maximaal Middelbaar Beroepsonderwijs met betrekking tot Multidisciplinaire Teams Meedoen, meehelpen, meepraten Milieu Effect Rapportage Multifunctionele accommodatie meerjaren investeringsprogramma Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport Meerjaren Beleidsprogramma Midden- en Kleinbedrijf miljoen met name (sector) Maatschappelijke Ontwikkeling Meerjaren Onderhoudsplan Managementteam Medewerkers Tevredenheidonderzoek met uitzondering van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen Megawatt
GreX GRP GR GROTICK	Grondexploitatie Gemeentelijk Rioleringsplan Gemeenschappelijke Regeling geld, risico's, organisatie, tijd, informatie, communicatie en kwaliteit	MJP MKB mln m.n. MO	
GS GWW GZP	Gedeputeerde Staten grond-, weg- en waterbouw Gezondheidspark	MOP MT MTO m.u.v. MVO MW	
H a HAVO	Hectare Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs	N aris	Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement Netto contante waarde Nieuwe Dordtse Biesbosch Noorderdiepzone Nederland Nederland Nederlandse Normen Niet in exploitatie genomen gronden Natuur en Milieu Centrum Nederlands Olympisch Comité * Nederlandse Sport Federatie Nationaal Park Nederlandse Praktijk Richtlijn Nummer Nationaal Restauratie Fonds Nederlandse Spoorwegen Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde Naamloze Vennootschap Natuur- en Vogelwacht Biesbosch Niet van toepassing
HBO HbR HIC HOED HSL HVC	Hoger Beroepsonderwijs Havenbedrijf Rotterdam High Impact Crimes Huisartsen Onder Een Dak hogesnelheidslijn Afval- en energienutsbedrijf	NCW NDB NDZ Ned. nl NEN NIEGG NMC NOC*NSF NP NPR Nr. NRF NS NSVV NV NVB N.v.t	
I BD i.c. IC ICT	Ingenieursbureau Drechtsteden in casu Intercity Informatie- en communicatietechnologie		
incl. Interreg	inclusief communautair initiatief van de Europese Commissie		
IOK iPM	intentieovereenkomst intergemeentelijk Projectmanagement		
IPO ISA ISV	Interprovinciaal Overleg meet- en monitoringssysteem Investeringsfonds Stedelijke Vernieuwing		
IVP Iz	Integraal Veiligheidsprogramma inzake		
J GZ JPT	jeugdgezondheidszorg Jeugd Preventie Team		
K CC KN km KPI KRW KUBIS Kw kwh	Klantcontactcentrum kadernota kilometer kritische prestatie-indicator Kaderrichtlijn Water een objectbeheersysteem Kilowatt of kwartaal Kilowattuur	O a OBR OCD	onder andere Ontwikkelbedrijf Rotterdam Onderzoekscentrum Drechtsteden

OCW	Ontwikkelcombinatie De Werven BV of Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	St. STAK	Stichting of stuks
OG	opgenomen gelden	Strav	Stichting Administratiekantoor strategische verwervingen
OHW	OnderHanden Werk	SVN	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeente
OM	Openbaar Ministerie	SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
OPOD	Openbaar Primair Onderwijs Dordrecht		
OV	Openbaar Vervoer		
OZB	onroerende-zaakbelastingen	T .a.v	ten aanzien van
OZHZ	GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	Tbv	ten bate van of ten behoeve van
		TCD	Trainingscentrum Drechtsteden
		TOT	TalentOntwikkelingTechniek
		t.o.v.	ten opzichte van
P ALT	Prestatieafspraken voor de Lange Termijn	U A	Uitgesloten aansprakelijkheid
P&C	Planning en Control	UAVgc	systematiek van geïntegreerd contracteren
PGA	Persoonsgebonden Aanpak		
PM	Pro Memorie	UG	uitgezette gelden
p.o.	particulier opdrachtgeverschap	UNISDR	United Nations International Strategy for Disaster Reduction
POBD	(Vereniging) Promotie Ondernemers Binnenstad Dordrecht		
POK	Peiling Ondernemersklimaat	UFM	Urban Flood Management
POP	Point of Presence	UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
PPS	Publiekprivate Samenwerking		
PRO	Praktijk Onderwijs		
PROJ.	Project(en)		
PvE	Programma van Eisen	V d	van de
PWA	Prins Willem Alexanderkade	VGB	Vastgoedbedrijf
PZH	Provincie Zuid-Holland	VIV	Vereniging Importeurs
		VMBO(TL)	Verbandingsmotoren
R AV	Regionale Ambulance Voorziening		Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs (theoretische leerweg)
RDM	Rotterdamse Droogdok Maatschappij	VN	(Laan der) Verenigde Naties
RIB	Raadsinformatiebrief	VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
RIEC	Regionaal Informatie en Expertisecentra	VO	Voorlopig Ontwerp of Voortgezet Onderwijs
RIS	Raadsinformatiesysteem	VOB	Vereniging van Openbare Bibliotheken (thans Bibliotheek A tot Z)
RMC	Regionale Meld- en Coördinatiefunctie vroegtijdig schoolverlaten	Vpb	vennootschapsbelasting
RMJP	regionaal meerjarenprogramma	VRI	Verkeersregelinstallatie
ROC	Regionaal OpleidingsCentrum	vs	versus
ROK	Realisatieovereenkomst	VSO	Voortgezet Speciaal Onderwijs
ROM-D	Regionale Ontwikkelings-maatschappij Drechtsteden	VSV	Vroegtijdig Schoolverlaten
RPV	Regionale Projectgroep Verkeersveiligheid	VVE	Voor- & vroegschoolse Educatie of Vereniging van Eigenaren
RTC	Regionaal Talentcentrum	VVGB	Verklaring van geen bedenkingen
RTV	radio en televisie	VVV	Vereniging voor Vreemdelingenverkeer
RUDDO	Regeling uitzettingen en derivaten	VWO	Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
RWS	decentrale overheden	VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
	Rijkswaterstaat		
S CD	Servicecentrum Drechtsteden	W abo	Wet algemene bepalingen
SDD	Sociale Dienst Drechtsteden		omgevingsrecht
SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie	Wajong	Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten
SDL	Stedelijk Dalton Lyceum	WDO	Westelijke Dordtse Oever
SER	Sociaal Economische Raad	WfZ	Waarborgfonds voor de Zorg
SES	Stedelijk Ecologische Groenstructuur	WKO	Warmte Koude-opslag
SG	Stuurgroep	WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
SGP	Strategisch Groen Project of Staatkundig Gereformeerde Partij	WO	Wetenschappelijk Onderwijs
SI	Strategische Investerings	w.o.	waaronder
SIS	School in de Samenleving	WOZ	Wet Waardering Onroerende Zaken
SLA	Service Level Agreement	WHD	Waterschap Hollandse Delta
SOJ	Service Organisatie Jeugd		
SOK	Samenwerkingsovereenkomst		

WSW	Waarborgfonds Sociale Woningbouw of Wet sociale werkvoorziening
WW	Werkloosheidswet
Wwb	Wet werk en bijstand
Z H	Zuid-Holland
ZHZ	Zuid-Holland Zuid

Bijlage 1: Autorisatieoverzicht Begroting 2016 na bestuurlijke wijziging

Bedragen x €1000

Programma Veiligheid			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Progr. begeleiding en procesveiligheid	1.685	472	1.213	1.677	472	1.205	1.678	472	1.206	1.679	472	1.207		
Sociale veiligheid	330	32	298	330	32	298	330	32	298	311	32	279		
Toezicht	2.669	350	2.319	2.487	350	2.137	2.021	350	1.671	2.021	350	1.671		
Openbare orde	-5	0	-5	-5	0	-5	-5	0	-5	-5	0	-5		
Rampenbestrijding	40	0	40	30	0	30	30	0	30	30	0	30		
Brandweer	10.738	0	10.738	10.720	0	10.720	10.627	0	10.627	10.627	0	10.627		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	15.457	854	14.603	15.239	854	14.385	14.681	854	13.827	14.663	854	13.809		
Mutaties met de reserves	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Geraamd resultaat	15.457	854	14.603	15.239	854	14.385	14.681	854	13.827	14.663	854	13.809		

Leefbaarheid en Stedelijk Beheer			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Wegen	15.938	6.262	9.676	15.855	6.262	9.593	16.191	6.262	9.929	16.187	6.262	9.925		
Groen	8.043	292	7.751	7.902	299	7.603	7.914	260	7.654	7.899	263	7.636		
Openbare verlichting	1.813	29	1.784	1.787	29	1.758	1.776	29	1.747	1.789	29	1.760		
Verkeersmeubilair en VRI's	2.070	401	1.669	1.753	391	1.362	1.755	391	1.364	1.763	391	1.372		
Constructies	2.656	45	2.611	2.651	45	2.606	2.590	45	2.545	2.599	45	2.554		
Speelvoorzieningen	1.012	0	1.012	1.011	0	1.011	1.011	0	1.011	1.011	0	1.011		
Riolering	9.110	11.423	-2.313	9.163	11.423	-2.260	9.166	11.423	-2.257	9.148	11.423	-2.275		
Dordrecht West	5.431	3.550	1.881	5.242	1.828	3.414	5.004	1.744	3.260	7.042	2.275	4.767		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	46.073	22.002	24.071	45.364	20.277	25.087	45.407	20.154	25.253	47.438	20.688	26.750		
Mutaties met de reserves	2.897	3.556	-659	1.462	3.412	-1.950	1.460	3.258	-1.798	1.478	4.765	-3.287		
Geraamd resultaat	48.970	25.558	23.412	46.826	23.689	23.137	46.867	23.412	23.455	48.916	25.453	23.463		

Jeugd en Onderwijs			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Sluitende aanpak VSV	1.845	959	886	1.844	959	885	1.844	959	885	1.844	959	885		
Schoolmaatschappelijk werk	875	0	875	875	0	875	875	0	875	875	0	875		
Voor- en vroegschoolse educatie	6.733	6.019	714	4.734	4.036	698	4.731	4.035	696	4.725	4.035	690		
School in de samenleving (SIS)	11	0	11	11	0	11	11	0	11	11	0	11		
Onderwijsaangelegenheden	1.575	21	1.554	1.557	21	1.536	1.553	21	1.532	1.553	21	1.532		
Leerpark	515	0	515	365	0	365	298	0	298	165	0	165		
Speeltuínwerk en Scouting	365	0	365	336	0	336	336	0	336	336	0	336		
Kinderopvang	814	428	386	797	404	393	775	381	394	765	381	384		
Onderwijshuisvesting	14.296	591	13.705	12.660	591	12.069	12.649	591	12.058	12.540	477	12.063		
Jeugdgezondheidszorg	3.414	0	3.414	3.406	0	3.406	3.355	0	3.355	3.355	0	3.355		
Preventief jeugdbeleid	2.661	0	2.661	2.493	0	2.493	2.491	0	2.491	2.491	0	2.491		
Hoog Specialistische Jeugdhulp	2.357	0	2.357	2.310	0	2.310	2.323	0	2.323	2.327	0	2.327		
Reguliere Jeugdhulp	27.346	0	27.346	26.886	0	26.886	27.013	0	27.013	27.055	0	27.055		
Uitvoering Jeugdhulp	1.110	0	1.110	1.089	0	1.089	1.095	0	1.095	1.097	0	1.097		
Lokaal budget jeugdhulp	657	0	657	643	0	643	646	0	646	648	0	648		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	64.574	8.018	56.556	60.006	6.011	53.995	59.995	5.987	54.008	59.787	5.873	53.914		
Mutaties met de reserves	237	3.345	-3.108	177	2.731	-2.554	102	2.583	-2.481	102	2.446	-2.344		
Geraamd resultaat	64.811	11.363	53.448	60.183	8.742	51.441	60.097	8.570	51.527	59.889	8.319	51.570		

Werk en Inkomen			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Werk en Participatie	29.804	0	29.804	27.832	0	27.832	26.575	0	26.575	25.726	0	25.726		
Bijstandsverlening	65.578	48.330	17.248	65.574	48.330	17.244	65.573	48.330	17.243	65.573	48.330	17.243		
Armoedebeleid	4.265	0	4.265	4.265	0	4.265	4.265	0	4.265	4.265	0	4.265		
Schuldenbeleid	50	0	50	50	0	50	50	0	50	50	0	50		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	99.697	48.330	51.367	97.721	48.330	49.391	96.463	48.330	48.133	95.614	48.330	47.284		
Mutaties met de reserves	0	79	-79	0	78	-78	0	76	-76	0	75	-75		
Geraamd resultaat	99.697	48.409	51.288	97.721	48.408	49.313	96.463	48.406	48.057	95.614	48.405	47.209		

Economie, Sport en Cultuur	Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Mediazaken	366	0	366	314	0	314	263	0	263	263	0	263
Bibliotheek	3.087	0	3.087	2.880	0	2.880	2.667	0	2.667	2.466	0	2.466
Culturele educatie	2.200	0	2.200	2.146	0	2.146	1.996	0	1.996	1.996	0	1.996
Culturele subsidies	3.793	0	3.793	3.755	0	3.755	3.752	0	3.752	3.752	0	3.752
Volksfestiviteiten	225	218	7	223	218	5	223	218	5	223	218	5
Recreatie	1.934	49	1.885	1.922	49	1.873	1.901	49	1.852	1.901	49	1.852
Sportboulevard Kapitaallasten	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529	2.529	0	2.529
Havenexploitatie	1.833	484	1.349	1.867	541	1.326	2.046	541	1.505	2.180	541	1.639
Werkgelegenheid Toerisme en Zorg	401	0	401	401	0	401	391	0	391	748	0	748
Economische innovatie	132	0	132	132	0	132	107	0	107	107	0	107
Binnenstad	369	0	369	94	0	94	94	0	94	94	0	94
Toerisme en Marketing	2.714	10	2.704	2.714	10	2.704	2.547	10	2.537	2.547	10	2.537
Ondersteuning ondernemerschap	702	150	552	702	150	552	702	150	552	702	150	552
Detailhandel en ambulante handel	370	239	131	370	244	126	370	244	126	370	244	126
Droge- en natte bedrijven	43	0	43	3.343	0	3.343	43	0	43	43	0	43
Hofkwartier	2.270	0	2.270	1.125	0	1.125	1.116	0	1.116	1.105	0	1.105
Sportbeleid	13	0	13	12	0	12	12	0	12	12	0	12
Sportbedrijf	11.956	5.480	6.476	11.921	5.448	6.473	11.922	5.448	6.474	12.012	5.439	6.573
Kunst en geschiedenis	11.147	1.266	9.881	11.128	1.416	9.712	11.079	1.416	9.663	11.063	1.416	9.647
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	46.084	7.896	38.188	47.578	8.076	39.502	43.760	8.076	35.684	44.113	8.067	36.046
Mutaties met de reserves	170	5.462	-5.292	170	7.332	-7.162	170	3.864	-3.694	170	4.208	-4.038
Geraamd resultaat	46.254	13.358	32.896	47.748	15.408	32.340	43.930	11.940	31.990	44.283	12.275	32.008

Milieu en Duurzaamheid			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Afvalinzameling en verwerking	14.087	14.351	-264	14.063	14.351	-288	14.057	14.351	-294	14.050	14.351	-301		
Milieubeheer	1.804	141	1.663	1.804	141	1.663	1.803	141	1.662	1.803	141	1.662		
Ecologie	10.963	8.578	2.385	668	267	401	2.644	2.387	257	125	0	125		
Natuur- en Milieucentrum	2.081	281	1.800	2.064	281	1.783	2.059	281	1.778	2.055	281	1.774		
Duurzaamheid	867	0	867	749	0	749	749	0	749	749	0	749		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	29.802	23.351	6.451	19.348	15.040	4.308	21.312	17.160	4.152	18.782	14.773	4.009		
Mutaties met de reserves	0	2.526	-2.526	0	466	-466	0	312	-312	0	171	-171		
Geraamd resultaat	29.802	25.877	3.925	19.348	15.506	3.842	21.312	17.472	3.840	18.782	14.944	3.838		

Zorg en Ondersteuning	Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Welzijnsaccommodaties	1.189	150	1.039	1.087	150	937	887	150	737	687	150	537
Participatie Dordtse migranten	154	0	154	153	0	153	133	0	133	133	0	133
Lokaal gezondheidsbeleid	1.517	0	1.517	1.500	0	1.500	1.500	0	1.500	1.500	0	1.500
WMO hulpmiddelen en hoppers	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056	4.056	0	4.056
WMO integratie-uitkering	7.138	0	7.138	7.406	0	7.406	7.404	0	7.404	7.404	0	7.404
Maatschappelijke ondersteuning	4.971	0	4.971	4.931	0	4.931	4.927	0	4.927	4.927	0	4.927
Maatschappelijke zorg	9.200	0	9.200	8.874	0	8.874	8.607	0	8.607	8.607	0	8.607
Vrijwilligerswerk	422	0	422	421	0	421	420	0	420	420	0	420
Overige maatschappelijk voorzieningen	276	0	276	269	0	269	268	0	268	268	0	268
Leefbare wijken	2.640	0	2.640	2.548	0	2.548	2.530	0	2.530	2.530	0	2.530
Deelfonds sociaal domein beschermd wonen	29.120	1.812	27.308	30.324	1.812	28.512	31.204	1.812	29.392	31.874	1.812	30.062
Deelfonds sociaal domein WMO taken	14.296	665	13.631	14.469	665	13.804	14.469	665	13.804	14.469	665	13.804
Deelfonds sociaal domein Uitvoeringskosten	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870	1.870	0	1.870
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	76.849	2.627	74.222	77.908	2.627	75.281	78.275	2.627	75.648	78.745	2.627	76.118
Mutaties met de reserves	0	121	-121	0	121	-121	0	12	-12	0	12	-12
Geraamd resultaat	76.849	2.748	74.101	77.908	2.748	75.160	78.275	2.639	75.636	78.745	2.639	76.106

Verkeer en Vervoer			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
Verkeersveiligheid	758	30	728	698	30	668	423	30	393	298	30	268		
Hoofdinfrastructuur	2.282	346	1.936	2.281	346	1.935	2.579	346	2.233	1.781	246	1.535		
Parkeren	9.310	9.889	-579	9.216	10.078	-862	8.989	10.416	-1.427	8.840	10.504	-1.664		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	12.350	10.265	2.085	12.195	10.454	1.741	11.991	10.792	1.199	10.919	10.780	139		
Mutaties met de reserves	351	1.329	-978	483	1.268	-785	945	1.291	-346	1.182	468	714		
Geraamd resultaat	12.701	11.594	1.107	12.678	11.722	956	12.936	12.083	853	12.101	11.248	853		

Ruimtelijke Ordening en Wonen				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Vergunningen	4.755	2.361	2.394	4.755	2.459	2.296	4.801	2.674	2.127	4.801	2.674	2.127			
Handhaving ruimtelijke ordening	239	0	239	239	0	239	239	0	239	239	0	239			
Monumenten	681	41	640	681	41	640	681	41	640	681	41	640			
Beheer en ontwikkelen van wijken	1.147	0	1.147	1.145	0	1.145	1.144	0	1.144	1.142	0	1.142			
Planologisch juridisch instrumentarium	436	67	369	436	67	369	436	67	369	436	67	369			
Wonen	1.482	335	1.147	1.444	335	1.109	1.465	335	1.130	1.465	335	1.130			
Exploitatie bouwgronden wonen	12.883	13.148	-265	11.697	11.962	-265	9.427	9.427	0	7.631	7.896	-265			
Exploitatie gemeentelijke eigendommen -erfpacht	1.712	4.496	-2.784	1.711	4.496	-2.785	1.708	4.496	-2.788	1.714	4.496	-2.782			
Grondbeleid en ontwikkeling	416	0	416	416	0	416	416	0	416	416	0	416			
Exploitatie economische ontwikkeling	5.699	5.699	0	12.070	12.070	0	4.056	4.056	0	3.132	3.132	0			
Exploitatie kantoorlocaties	50	0	50	50	0	50	50	0	50	50	0	50			
Budget Stadsontwikkeling	713	1.334	-621	529	1.334	-805	529	1.334	-805	529	1.334	-805			
Budget Vastgoed	5.314	1.977	3.337	5.152	2.160	2.992	5.089	771	4.318	4.758	686	4.072			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	35.527	29.458	6.069	40.325	34.924	5.401	30.041	23.201	6.840	26.994	20.661	6.333			
Mutaties met de reserves	3.266	5.521	-2.255	3.505	5.416	-1.911	2.902	6.102	-3.200	3.162	5.855	-2.693			
Geraamd resultaat	38.793	34.979	3.814	43.830	40.340	3.490	32.943	29.303	3.640	30.156	26.516	3.640			

Dienstverlening	Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Plichtigheden (Essenhof)	3.143	2.833	310	3.169	2.873	296	3.157	2.873	284	3.184	2.873	311
Basisregistratie vastgoed	721	0	721	721	0	721	721	0	721	721	0	721
Publieke dienstverlening	7.822	4.428	3.394	7.460	4.438	3.022	7.250	4.449	2.801	7.092	4.383	2.709
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	11.686	7.261	4.425	11.350	7.311	4.039	11.128	7.322	3.806	10.997	7.256	3.741
Mutaties met de reserves	151	249	-98	157	245	-88	153	229	-76	108	211	-103
Geraamd resultaat	11.837	7.510	4.327	11.507	7.556	3.951	11.281	7.551	3.730	11.105	7.467	3.638

Bestuur en samenwerking				Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo			
Griffie	2.564	0	2.564	2.568	0	2.568	2.662	0	2.662	2.551	0	2.551			
Rekenkamer	442	0	442	386	0	386	386	0	386	386	0	386			
Bestuur	11.472	28	11.444	11.478	28	11.450	11.194	28	11.166	11.320	208	11.112			
Bestuurlijke samenwerking	687	0	687	569	0	569	534	0	534	177	0	177			
Internationale betrekkingen	84	0	84	82	0	82	82	0	82	82	0	82			
Communicatie	14	0	14	14	0	14	14	0	14	14	0	14			
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	15.263	28	15.235	15.097	28	15.069	14.872	28	14.844	14.530	208	14.322			
Mutaties met de reserves	29	154	-125	29	35	-6	29	0	29	29	0	29			
Geraamd resultaat	15.292	182	15.110	15.126	63	15.063	14.901	28	14.873	14.559	208	14.351			

Algemene dekkingsmiddelen			Begroting 2016			Begroting 2017			Begroting 2018			Begroting 2019		
Product	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo		
IBD	0	253	-253	0	253	-253	0	253	-253	0	253	-253		
Algemene uitkering	0	243.076	-243.076	0	236.125	-236.125	0	234.783	-234.783	0	233.756	-233.756		
Belastingheffing	2.042	23.364	-21.322	2.046	23.655	-21.609	2.046	23.928	-21.882	2.046	23.928	-21.882		
Geldeningen	669	669	0	622	622	0	575	575	0	527	527	0		
Beleggingen	0	8.832	-8.832	0	8.832	-8.832	0	8.968	-8.968	0	8.968	-8.968		
Onvoorzien	1.000	0	1.000	1.000	0	1.000	400	0	400	400	0	400		
Stelposten	4.195	0	4.195	1.010	0	1.010	752	0	752	191	0	191		
Bedrijfsvoering Stad	-14	6.306	-6.320	-14	6.148	-6.162	-14	5.985	-5.999	-14	5.822	-5.836		
Saldi kostenplaatsen Stad	0	11.215	-11.215	0	10.080	-10.080	0	8.956	-8.956	0	7.293	-7.293		
Resultaatsrekening	2.850	0	2.850	1.910	0	1.910	2.465	0	2.465	1.280	0	1.280		
Saldi kostenplaatsen overig	3.677	3.727	-50	4.114	4.214	-100	4.061	4.261	-200	4.061	4.261	-200		
Geraamd totaal saldo van baten en lasten	14.419	297.442	-283.023	10.688	289.929	-279.241	10.285	287.709	-277.424	8.491	284.808	-276.317		
Mutaties met de reserves	6.910	1.918	4.992	6.583	421	6.162	6.139	140	5.999	5.822	-14	5.836		
Geraamd resultaat	21.329	299.360	-278.031	17.271	290.350	-273.079	16.424	287.849	-271.425	14.313	284.794	-270.481		